

Ewa Jarosz, Anna Nowak

DZIECI OFIARY PRZEMOCY W RODZINIE

Raport Rzecznika Praw Dziecka

**FUNKCJONOWANIE ZNOWELIZOWANEJ USTAWY
O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE**

RZECZNIK PRAW DZIECKA

WARSZAWA 2012

DZIECI OFIARY PRZEMOCY W RODZINIE

Raport Rzecznika Praw Dziecka

**FUNKCJONOWANIE ZNOWELIZOWANEJ USTAWY
O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE**

Ewa Jarosz, Anna Nowak

RZECZNIK PRAW DZIECKA

WARSZAWA 2012

Opracowanie:
Biuro Rzecznika Praw Dziecka

Copyright by Biuro Rzecznika Praw Dziecka
Warszawa 2012

ISBN: 978-83-89658-06-7

Adres redakcji:
Biuro Rzecznika Praw Dziecka
ul. Przemysłowa 30/32
00-450 Warszawa
telefon: (22) 583 66 00
fax: (22) 583 66 96
www.brpd.gov.pl

SPIS TREŚCI

WSTĘP (Marek Michalak) / 5

JAK ROZWIJAŁA SIĘ IDEA OCHRONY DZIECI PRZED PRZEMOCĄ? (Ewa Jarosz) / 13

CZĘŚĆ I. PRZEMOC WOBEC DZIECKA W RODZINIE – CECHY ZJAWISKA
ORAZ STANDARDY I PROBLEMY JEGO OGRANICZANIA (Ewa Jarosz, Anna Nowak) / 17

1. KLAPS TO NIE PRZEMOC? CO JEST ISTOTĄ ZJAWISKA? / 19
2. WIELE HAŁASU O NIC? DLACZEGO NALEŻY OGRANICZAĆ ZJAWISKO PRZEMOCY WOBEC DZIECI? / 23
3. DLACZEGO RODZICE KRZYWDZĄ SVOJE DZIECI? / 29
4. STANDARDY OCHRONY DZIECI PRZED KRZYWDZENIEM / 32
 - 4.1. Standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem na poziomie globalnym / 33
 - 4.2. Standardy europejskie dotyczące krzywdzenia dzieci / 37
 - 4.3. Instrumenty prawa polskiego dotyczące podejmowania działań wobec sytuacji krzywdzenia dzieci / 43
5. WSPÓŁCZESNY SYSTEM OCHRONY DZIECI PRZED KRZYWDZENIEM – IDEA I CHARAKTER DZIAŁAŃ / 45
 - 5.1. Założenia systemu / 46
 - 5.2. Obszary i poziomy działań / 50
 - 5.3. Zadania systemu na różnych poziomach działań / 52
 - 5.4. Tworzenie systemu lokalnego w praktyce / 53
6. ZESPOŁY INTERDYSCYPLINARNE W DZIAŁANIACH NA RZECZ OCHRONY DZIECI PRZED PRZEMOCĄ W RODZINIE / 53

CZĘŚĆ II. FUNKCJONOWANIE NOWELIZACJI USTAWY O PRZECIWDZIAŁANIU
PRZEMOCY W RODZINIE / 59

WSTĘP / 61

1. FUNKCJONOWANIE USTAWY O ZMIANIE USTAWY O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE ORAZ NIEKTÓRYCH INNYCH USTAW – PERSPEKTYWA OGÓLNOPOLSKA / 64
 - 1.1. Akty wykonawcze do ustawy z perspektywy dziecka jako ofiary przemocy domowej (Anna Nowak) / 64
 - 1.2. Działania na rzecz ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie na poziomie ogólnopolskim / 69
 - 1.3. Występowanie problemu przemocy wobec dziecka w rodzinie – dynamika zjawiska na tle wejścia w życie Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw / 74
 - 1.4. Wykorzystywanie środków w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie wprowadzonych przez Ustawę z perspektywy dziecka-ofiary przemocy domowej / 85
 - 1.5. Organizacje i środowiska eksperckie – udział w działaniach i ocena funkcjonowania ustawy / 92
2. DZIAŁANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIECI PRZED PRZEMOCĄ W RODZINIE NA POZIOMIE WOJEWÓDZTW (Anna Nowak) / 105
 - 2.1. Realizacja zadań przez wojewodów / 105
 - 2.2. Działania samorządów wojewódzkich / 115

- 3. REALIZACJA DZIAŁAŃ W PRAKTYCE SPOŁECZNEJ – POZIOM POWIATÓW (Ewa Jarosz) / 124
 - 3.1. Powiatowe programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie – perspektywa dziecka jako ofiary przemocy domowej / 126
 - 3.2. Możliwości wsparcia w powiatach dzieci-ofiar przemocy w rodzinie / 128
 - 3.3. Podnoszenie kompetencji osób realizujących działania ustawy / 132
 - 3.4. Poprawa jakości rodzicielstwa w działaniach powiatów / 135
- 4. PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE W GMINACH (Ewa Jarosz) / 138
 - 4.1. Zakres występowania w gminach zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie i jego wykrywanie / 140
 - 4.2. Przeciwdziałania przemocy wobec dziecka w rodzinie w świetle gminnych programów / 143
 - 4.3. Wsparcie dzieci-ofiar przemocy w rodzinie organizowane w gminach / 147
 - 4.4. Podnoszenie kompetencji osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie w gminach / 152
 - 4.5. Podnoszenie kompetencji opiekuńczo-wychowawczych rodziców w gminach / 156
- 5. REALIZACJA STANDARDU WSPÓŁDZIAŁANIA INTERDYSCYPLINARNEGO W PRAKTYCE SPOŁECZNEJ (Ewa Jarosz) / 159
 - 5.1. Powoływanie i skład zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych w gminach / 159
 - 5.2. Kompetencje członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych / 166
- 6. SPOŁECZNY ODDŹWIĘK NOWELIZACJI USTAWY O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE (Ewa Jarosz) / 171
 - 6.1. Publiczna dyskusja nad wprowadzeniem nowelizacji (Agata Andrasiak) / 171
 - 6.2. Społeczna akceptacja bicia dzieci / 176
 - 6.3. Społeczny stosunek do prohibicji kar fizycznych / 181
 - 6.4. Społeczne postawy wobec ingerencji w rodzinę z problemem przemocy wobec dziecka / 184
 - 6.5. Działalność Rzecznika Praw Dziecka w opinii społecznej / 191
 - 6.6. Postawy nauczycieli wobec ustawy nowelizującej / 193

WNIOSKI KOŃCOWE I REKOMENDACJE / 199

- Konkluzje / 199
- Rekomendacje / 201
- Podziękowanie / 202

ANEKS / 203

- Załącznik 1. Środki karne orzekane wobec sprawców przemocy w rodzinie – dane za 2010 rok / 203
- Załącznik 2. Środki probacyjne orzekane wobec sprawców przemocy w rodzinie – dane za 2010 rok / 205
- Załącznik 3. Inne instytucje zastosowane wobec sprawców przemocy w rodzinie – dane za 2010 rok / 207
- Załącznik 4. Inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie / 209
- Załącznik 5. Szkolenia dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie / 212

WSTĘP

Tekst wystąpienia Rzecznika Praw Dziecka w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej (2.03.2012 r.) w sprawie skutków obowiązywania ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 125, poz. 842).

Panie Marszałku, Panie i Panowie Ministrowie, Wysoka Izbo, zgodnie z treścią art. 12 ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, mam przyjemność przedstawić Wysokiej Izbie Informację Rzecznika Praw Dziecka o skutkach obowiązywania ustawy po upływie roku od dnia jej wejścia w życie.

Przemoc w rodzinie jest jednym z najbardziej dramatycznych problemów społecznych, wymagających podejmowania systemowych środków zaradczych o charakterze ogólnokrajowym, lokalnym oraz indywidualnym.

Jednym z priorytetów mojej działalności jako konstytucyjnego organu ochrony praw dziecka jest objęcie szczególną troską dziecka będącego ofiarą przemocy, także w rodzinie.

W latach 2008–2011 podejmowałem wiele działań na rzecz zabezpieczenia małoletnich przed krzywdzeniem, między innymi występowałem do właściwych ministrów, w szczególności wskazując na braki w spójności systemu koordynacji i współpracy wszystkich instytucji oraz organizacji zajmujących się problemem przemocy w rodzinie. Zwracałem uwagę na konieczność wdrożenia systemowego planu przeciwdziałania przemocy jako podstawowego warunku zagwarantowania skutecznej ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

W związku z powyższym nie może budzić wątpliwości, iż uchwalenie ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 125, poz. 842), w której przygotowaniach aktywnie uczestniczyłem, przyjąłem z ogromną radością i satysfakcją, wierząc, iż realizacja jej założeń przyczyni się do zagwarantowania skuteczniejszej ochrony dzieci przed przemocą w środowisku domowym.

Biorąc pod uwagę profil i obszar działalności Rzecznika Praw Dziecka, monitorowałem funkcjonowanie omawianej ustawy z perspektywy dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie. Jak wcześniej wspominałem, będąc zobowiązanym na podstawie art. 12 tejże ustawy, przedstawiłem obu Izbowi Parlamentu informację o skutkach jej obowiązywania po upływie roku od dnia jej wejścia w życie, którą w dzisiaj pokrótce omówię.

Z góry zaznaczam, iż tak krótki okres funkcjonowania ustawy zmusza do ostrożnego formułowania wniosków w zakresie jej funkcjonalności i efektywności.

W *Informacji Rzecznika Praw Dziecka* analizą objęto następujące kwestie:

- ▶ realizacja zadań wynikających z ustawy w perspektywie ochrony dzieci przed przemocą na poziomie ogólnopolskim, województw oraz w praktyce społecznej powiatów i gmin,
- ▶ występowanie problemu przemocy wobec dzieci w rodzinie i dynamika tego zjawiska na tle wejścia w życie ustawy,

- ▶ wykorzystywanie wprowadzonych przez ustawę środków w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie z perspektywy dziecka jako ofiary,
- ▶ ocena aktów wykonawczych do ustawy z perspektywy dziecka jako ofiary przemocy domowej,
- ▶ społeczny wydźwięk ustawy.

Niniejsza Informacja oparta została o zróżnicowane w charakterze metodologicznym badania (przeprowadzone przez Zespół Badawczy powołany przez Rzecznika Praw Dziecka, którym kierowała prof. dr hab. Ewa Jarosz). Informacja niniejsza obejmuje dane uzyskane od podmiotów centralnych (właściwych ministrów oraz Prokuratora Generalnego), podmiotów szczebla wojewódzkiego (województw i marszałków województw), jednostek samorządu terytorialnego (losowo wybranych powiatów i gmin), jak również zlecone przeze mnie badania pracowni TNS OBOP.

Szczegółowe zakresy tematyczne badań, mających na celu określenie skutków funkcjonowania ustawy, objęły w pierwszej kolejności czas ukazania się oraz jakość dokumentów sekwencyjnych (rozporządzeń, procedur i zaleceń, wzorów dokumentów) z perspektywy wyeksponowania dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie.

Analiza wydanych aktów wykonawczych określających szczegółowe warunki realizowania przepisów ustawy wykazała, iż proces ich wprowadzania miał dość powolny charakter. Niemniej należy podkreślić, iż dokumenty te znacząco rozszerzyły działalność służb w zakresie przeciwdziałania przemocy, co zdecydowanie może poprawić ochronę dziecka przed krzywdzeniem. Wydaje się jednak zasadne doprecyzowanie kilku zapisów w niniejszych aktach w kontekście dbałości o ich wysoki poziom i funkcjonalność, np. w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka nie została uregulowana kwestia transportu małoletniego z miejsca interwencji do osoby najbliższej niezamieszkującej wspólnie ze sprawcą, rodziny zastępczej lub do całodobowej placówki opiekuńczo-wychowawczej.

Konieczne jest także zwrócenie większej uwagi na potrzeby i specyficzną sytuację dzieci-ofiar przemocy w rodzinie poprzez wyodrębnienie osoby dziecka w treści przepisów. W obecnym stanie prawnym małoletni są obok innych osób adresatami ustawy i wydanych na jej podstawie przepisów wykonawczych. Wydaje się jednak, że szczegółna sytuacja dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie powoduje, iż nie jest możliwe, aby za pomocą jednego aktu wspólnego dla różnych podmiotów przemocy domowej (kobiet, mężczyzn, osób starszych i dzieci) wystarczająco kompleksowo i skutecznie określić działania ochronne wobec małoletnich. Wskazuje to na potrzebę powstania w przyszłości oddzielnego aktu prawnego, szczegółowo ujmującego problem ochrony dzieci przed przemocą. Stało się tak w niektórych państwach (np. w Wielkiej Brytanii), które ustanowiły tego typu akty, uznając złożoność zjawiska przemocy wobec dziecka i jego specyfikę na tle ogólnego problemu przemocy w rodzinie.

Następnym zagadnieniem poddanym analizie była realizacja zadań wynikających z ustawy w perspektywie ochrony dzieci przed przemocą na poziomie ogólnopolskim, wojewódzkim oraz w praktyce społecznej powiatów i gmin.

Analizując działania na rzecz ochrony dzieci przed przemocą na poziomie ogólnopolskim, bazowałem na własnych czynnościach w tym zakresie, a także na informacjach uzyskanych od właściwych ministrów. Działania te skupiły się między innymi na podnoszeniu świadomości

mości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie poprzez współorganizowanie kampanii społecznych (Minister Pracy i Polityki Społecznej, Rzecznik Praw Dziecka oraz organizacje pozarządowe, m.in. Komitet Ochrony Praw Dziecka, Krajowe Centrum Kompetencji, Fundacja KidProtect.pl, Fundacja „Dzieci Niczyje”, Fundacja ABC XXI – Cała Polska Czyta Dzieciom) m.in. „Kocham – nie biję”, „Bicie jest głupie”, „Dzieciństwo bez przemocy”, „Mądre wychowanie”, „Mądrzy rodzice”, czy modernizowaniu strony internetowej dla osób pokrzywdzonych przestępstwem (Minister Sprawiedliwości). Warto zaznaczyć również czynności właściwych ministerstw w zakresie wydawania zaleceń czy tworzenia odpowiednich procedur. Na przykład Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej na swojej stronie internetowej zamieściło zalecenia dla pracowników socjalnych w zakresie metod udzielania wsparcia ofiarom przemocy w rodzinie, a Ministerstwo Sprawiedliwości wraz z Komendantem Głównym Policji oraz Krajową Radą Kuratorów przygotowało procedury współpracy służby kuratorskiej oraz Policji w stosunku do osób-sprawców przemocy domowej.

Analiza treści i liczby działań podejmowanych przez samorządy wojewódzkie (w sprawozdaniu uwzględniono te, które przekazały wnioskowane informacje) pozwala stwierdzić, że dzieci stosunkowo rzadko są ich bezpośrednimi adresatami. Działania podejmowane na rzecz dzieci-ofiar przemocy w rodzinie przejawiały się w postaci:

- ▶ edukowania poprzez udział w kampaniach społecznych czy też finansowania programów telewizyjnych,
- ▶ organizowania konferencji, szkoleń i warsztatów dla osób realizujących zadania ustawy,
- ▶ wspierania finansowego podmiotów działających na rzecz ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie.

Faktyczna sytuacja ofiar przemocy w rodzinie, w tym dzieci, w najbardziej bezpośredni sposób determinowana jest działaniami realizowanymi w środowisku lokalnym, toteż im w swojej Informacji poświęciłem szczególnie dużo miejsca.

Moje badania pokazały, że proces organizowania i realizowania działań ustawy w powiatach i gminach był nierównomierny i dość powolny. O ile odpowiednie zadania formalne zostały w większości wypełnione, o tyle realizacja działań praktycznych, takich jak zapewnienie wsparcia, organizacja poradnictwa i odpowiednich tematycznych szkoleń oraz realizacja programów korekcyjnych i profilaktycznych w stosunku do rodzin z problemem przemocy wobec dziecka, wymaga zdecydowanego przyspieszenia. W zakresie pilnych czynności, jakie powinno się podjąć w podstawowych jednostkach samorządu terytorialnego, wskazać należy następujące rekomendacje:

1. Potrzebna jest większa specyfikacja dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie w lokalnych programach przeciwdziałania przemocy w rodzinie, poprzez ukierunkowanie działań na jego osobę.
2. Konieczna jest poprawa jakości gromadzonych danych i prowadzonych statystyk na poziomie lokalnym w zakresie:
 - ▶ specyfikacji osoby dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie w różnych rejestrach dotyczących występowania zjawiska przemocy w rodzinie,
 - ▶ specyfikacji realizowanych działań i form pod kątem dziecka jako beneficjenta korzystającego z różnych możliwości lokalnych oraz w zakresie korzystania przez dzieci z różnych form pomocy i wsparcia,
 - ▶ korzystania przez dzieci z różnych form poradnictwa,

- ▶ gromadzenia szczegółowych danych dotyczących szkoleń podnoszących kompetencje i osób w nich uczestniczących,
- ▶ kategorii osób dokonujących zgłoszeń przypadków przemocy wobec dziecka do określonych instytucji,
- ▶ liczby rodziców objętych programami korekcyjno-wyrównawczymi, programami poprawy kompetencji opiekuńczo-wychowawczych czy programami wdrażania pozytywnych metod wychowawczych.

Ponadto rekomendacji wymaga:

1. Wzmoczenie działań w zakresie tworzenia form poradnictwa w sprawach przemocy w rodzinie, dostosowanych do dzieci.
2. Wzmoczenie procesu podnoszenia kompetencji osób realizujących zadania ustawy w zakresie ochrony dzieci przed przemocą. W szczególności należy położyć nacisk na rozpoznawanie przypadków krzywdzenia oraz rodzin zagrożonych przemocą poprzez szkolenia oparte na standardach odpowiadających współczesnej, aktualnej wiedzy o zjawisku i działaniach wobec niego.
3. Ze względu na konkretne zadania diagnostyczne formułowane wobec określonych osób i podmiotów lokalnych przez ustawę i rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie procedury „Niebieskie Karty” korzystnym rozwiązaniem będzie wprowadzenie na poziomie lokalnym precyzyjnych standardów w zakresie identyfikowania i diagnozowania przypadków występowania przemocy wobec dziecka.
4. Konieczna jest intensyfikacja procesu wdrażania lokalnie programów podnoszenia kompetencji opiekuńczo-wychowawczych rodziców oraz programów promowania i stosowania pozytywnych metod wychowawczych w rodzinach zagrożonych przemocą. Należy również zachęcać samorządy do realizacji podobnych programów wobec całej lokalnej społeczności.

Kolejnym analizowanym przez Rzecznika zagadnieniem wpływającym na ocenę funkcjonowania przepisów ustawy na poziomie gminnym była realizacja standardu współpracy interdyscyplinarnej oraz poziom kompetencji służb i grup zawodowych, podejmujących działania wymienione w ustawie.

W mojej opinii proces wprowadzania standardu współpracy interdyscyplinarnej w praktykę społeczną w rok po wejściu w życie ustawy nie został w pełni zrealizowany. Powoływanie zespołów interdyscyplinarnych w gminach nie przebiegało dynamicznie, choć docierające do mnie sygnały wskazują, że przynajmniej w części powodowane jest to troską o dobór kompetentnych osób jako członków zespołów.

Przeprowadzone badania dotyczące kompetencji członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych ukazują pilną potrzebę objęcia ich szkoleniami z zakresu ochrony dzieci przed krzywdzeniem, zwłaszcza dotyczącymi trudnych aspektów diagnozowania przypadków, oraz szkoleniami w zakresie właściwej współpracy interdyscyplinarnej.

Z pewnością obraz kompetencji członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych byłby bardziej zadowalający, gdyby jednym z kryteriów ich powoływania było odbycie szkolenia w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (notabene takich dodatkowych kryteriów nie zamieszczono w żadnej z analizowanych gminnych uchwał w sprawie powoływania

członków zespołów interdyscyplinarnych). Korzystnym rozwiązaniem byłoby obligatoryjne szkolenie osób powołanych do zespołów interdyscyplinarnych przed rozpoczęciem prac zespołu, a następnie systematyczne podnoszenie ich kompetencji w postaci szkoleń superwizyjnych. Można też sugerować pilne podjęcie rozwiązań w kwestii procedur diagnostycznych, jakie mogłyby być stosowane przez zespoły interdyscyplinarne. Obszar ten wymaga, jak się wydaje, stworzenia na poziomie centralnym z udziałem ekspertów standardów diagnostycznych w zakresie rozpoznawania przypadków przemocy wobec dziecka w rodzinie.

Na podstawie materiałów przekazanych Rzecznikowi przez organy centralne badano rozmiary i wykrywalność zjawiska przemocy wobec dzieci w świetle statystyk różnych resortów.

W tym miejscu należy podkreślić, że brak centralnego systemu rejestrowania przypadków i podejrzeń przemocy wobec dziecka w Polsce (a systemy takie funkcjonują w wielu państwach) powoduje, iż obrazowanie rozmiarów występowania tego zjawiska ma charakter w gruncie rzeczy szacunkowy i opiera się na różnych źródłach danych. Podstawowe dane na temat rozmiarów zjawiska znęcania się nad dzieckiem w rodzinie, w kategoriach rejestrowanych przestępstw, udostępnione zostały przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministra Sprawiedliwości, Prokuratora Generalnego oraz Komendanta Głównego Policji. Ponadto, kierując się międzynarodowymi standardami w zakresie monitorowania przestrzegania praw dzieci i ich ochrony, zwrócono się także do Ministra Zdrowia o dane dotyczące występowania zjawisk zdrowotnych związanych z problemem przemocy wobec dziecka.

Uzyskane niższe wartości poszczególnych danych w okresie od 1 sierpnia do 31 grudnia 2010 roku w porównaniu do poprzednich okresów sprawozdawczych trudno jednak wiązać z wejściem w życie ustawy. Tendencje spadkowe w powyższych statystykach widoczne są już od kilku lat. Ponadto dane za ostatni okres nie obejmują całego roku. Odczuwalna funkcjonalność ustawy wiązałyby się w pierwszym okresie raczej ze wzrostem statystyk niż z ich spadkiem. Taka prawidłowość wystąpiła w innych państwach w sytuacji wprowadzenia w nich zmiany prawa w zakresie poprawy wykrywalności przemocy w rodzinie oraz ochrony dzieci. Spadek wartości tego typu danych to perspektywa kilku następnych lat. Dopiero wówczas – przy założeniu poprawy jakości danych statystycznych – będzie można ocenić funkcjonalność ustawy.

Z uwagi na wprowadzenie omawianą ustawą nowych instytucji, które mogą być rozpatrywane jako środki zwiększające ochronę dzieci-ofiar przemocy w rodzinie, badałem zakres ich wykorzystywania. W tym celu zwróciłem się o dane statystyczne do Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Prokuratury Generalnej. Należy podkreślić, że otrzymane statystyki nie specyfikują sytuacji przemocy wobec dziecka w rodzinie, rozumianej w kontekście przemocy pośredniej (kiedy dziecko nie jest bezpośrednio obiektem znęcania się, tylko jego świadkiem), czyli w ogóle nie odnotowują istnienia dziecka w rodzinie, w której stosowano przemoc. Natomiast z ich treści można wywieść, że instrumenty takie jak odebranie dziecka rodzinie w sytuacji zagrożenia jego zdrowia lub życia, nakaz opuszczenia mieszkania czy zakaz zbliżania się sprawcy do określonych osób w 2010 roku częściej wykorzystywano jako środki zapobiegawcze i probacyjne niż karne, co wydaje się zgodne z ideą ustawy.

Ostatnim przeanalizowanym obszarem był poziom świadomości i postaw społecznych wobec dzieci pokrzywdzonych przemocą oraz opinie wybranych grup zawodowych i środowisk eksperckich.

Ponieważ jednym z kluczowych założeń ustawy w zakresie ochrony przed przemocą w rodzinie było uzyskanie zmiany społecznej świadomości na temat problemu przemocy w rodzinie, w tym przemocy wobec dziecka, zleciłem przeprowadzenie badań pracowni TNS OBOP.

Przedmiotem badań były:

- ▶ społeczna akceptacja bicia dzieci,
- ▶ stosunek do prohibicji kar fizycznych (wprowadzenia zakazu stosowania kar cielesnych przez rodziców),
- ▶ postawy wobec ingerencji w rodzinę z problemem przemocy wobec dziecka.

W świetle przeprowadzonego badania opinii publicznej można ostrożnie sformułować wnioszek o obniżeniu się poziomu społecznej akceptacji dla bicia dzieci przez rodziców. Tezę tę obrazują wskaźniki dotyczące aprobaty społeczeństwa dla stosowania tzw. klapsów. Dziś jest to 69% (suma odpowiedzi „tak” i „raczej tak”), a przed rokiem, w którym nastąpiła nowelizacja ustawy, aprobata ta osiągała poziom 78%. Różnica wynosi 9%. Z jednej strony jest to aż 9%, bo wreszcie obserwujemy tendencję spadkową, z drugiej strony jest to tylko 9%, bo przyzwolenie wynosi nadal aż 69%. Mam nadzieję, że w roku 2012 – ogłoszonego przez Wysoką Izbę Rókiem Janusza Korczaka – ta różnica zostanie zwielokrotniona. Przypomnę, że nie kto inny jak patron tego roku – Stary Doktor z pełną odpowiedzialnością powiedział, że „nie ma większego przestępstwa niż krzywda wyrządzona dziecku”. Polski Rzecznik Praw Dziecka przypomina te słowa i podpisuje się pod nimi obiema rękami. Również tendencję wzrostu dezaprobaty dla bicia dzieci pokazują wyniki badania dotyczące przekonania o niewłaściwości stosowania kar fizycznych w wychowaniu oraz akceptacji bicia dzieci jako metody wychowawczej.

Przed uchwaleniem ustawy trwała w Polsce dość burzliwa publiczna dyskusja dotycząca projektowanego wówczas przepisu wprowadzającego całkowity zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci. Badania na temat stosunku do wprowadzenia prawnego zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci, które prowadzone były przed uchwaleniem ustawy, wskazywały początkowo, tj. w 2008 roku, dużą polaryzację opinii społecznej z przewagą przeciwników wprowadzenia zakazu. Następnie w 2009 roku wystąpiła względna równowaga zwolenników i przeciwników wprowadzenia zakazu, natomiast ostatnie badania przeprowadzone na moje zlecenie pokazują, że obecnie 46% badanych ocenia, iż przepis ten jest słuszny i może przynieść pozytywne skutki. Jak pokazują doświadczenia innych państw, wzrost aprobaty dla oficjalnego zakazu jest zazwyczaj procesem powolnym.

Ponadto przeprowadzone badania pokazują, że w społeczeństwie polskim sposób postępowania rodziców z dziećmi przestaje być traktowany jako wyłącznie ich prywatna sprawa. Aktualnie jedynie 30% badanych prezentuje niekorzystne postawy w tej dziedzinie, natomiast aż 61% badanych (suma „raczej nie” i „zdecydowanie nie”) aprobuje społeczną kontrolę nad sposobem traktowania dzieci przez rodziców.

Warto znowu przywołać mądre słowa patrona tego roku, który w „Jak kochać dziecko” pisał, że „wszystko, co osiągnięte tresurą, naciskiem, przemocą, jest nietrwałe, niepewne, zawodne”.

Podsumowując przedstawioną przeze mnie Informację o skutkach obowiązywania ustawy po roku od czasu wejścia jej w życie, tj. od dnia 1 sierpnia 2010 r., oraz analizując różne aspekty jej funkcjonowania ze skoncentrowaniem się na osobie dziecka, przedstawić można kilka konkluzji:

1. Okres jednego roku jest zbyt krótkim czasem, aby w zasadniczych parametrach występowania zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie mogły wystąpić na tyle widoczne zmiany, by na tej podstawie wnioskować o funkcjonalności samej ustawy. Ponadto wykazano, że proces wydawania aktów wykonawczych miał dość powolny charakter, co przekłada się na opóźnienia w działaniach na poziomie regionalnym oraz w bezpośrednich działaniach lokalnych. Spowodowało to również, że w czasie objętym monitoringiem trudno zaobserwować zmiany w różnych danych bezpośrednich i pośrednich na temat występowania zjawiska i na temat działań wobec niego podjętych oraz wnioskować na ich podstawie o skutkach nowelizacji dla zakresu występowania problemu przemocy wobec dziecka w rodzinie. Rozwiązaniem sugerowanym jako pożyteczne – a wręcz konieczne – jest prowadzenie stałego monitoringu skutków ustawy i aktów wykonawczych przy wykorzystaniu jednolitej lub podobnej metodologii w kolejnych odstępach czasu monitorowania. W jego ramach duży nacisk powinno się położyć na analizę rozwoju działalności zespołów interdyscyplinarnych – zwłaszcza w perspektywie problemu przemocy wobec dziecka w rodzinie. Zauważyć należy, że zespoły te (oraz grupy robocze) jako podstawowe w świetle ustawy formy działań lokalnych i indywidualnych obecnie dopiero się konstytuują oraz rozpoczynają swoją działalność. Analiza problemów ich funkcjonowania będzie z pewnością podstawowym nurtem wnioskowania i usprawniania bezpośrednich działań w celu ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie.

2. Jeśli ma nam przyświecać doskonalenie systemu ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie, to sukcesywna modernizacja prawa oraz poprawa działań w zakresie przeciwdziałania temu zjawisku, oparta na rzetelnym jego monitorowaniu, wymaga sprawnie funkcjonującego systemu gromadzenia danych i sprawozdawczości. Stworzenie racjonalnego systemu wykorzystującego nowoczesne i kompletne wskaźniki szczegółowe wydaje się w naszych warunkach pilną potrzebą – co dość dobitnie pokazały badania własne Rzecznika Praw Dziecka.

3. Dziecko jako ofiara przemocy okazuje się być tak naprawdę drugoplanowym adresatem działań i rozwiązań wynikających z ustawy. Przekłada się to na słabą specyfikację jego osoby w aktach wykonawczych oraz w wojewódzkich i lokalnych programach przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Przemoc w rodzinie sama w sobie jest zjawiskiem złożonym, a udział dziecka dodatkowo wyznacza szczególnie charakter i warunki występowania tego zjawiska oraz konsekwencje, a także specyficzne sposoby oddziaływania. Wydaje się, że jednym aktem – ustawą ustawodawca nie jest w stanie w wystarczający sposób kompleksowo rozwiązać problemów związanych z przemocą wobec dorosłych i dzieci. W przyszłości, wzorem innych państw, powinno dążyć się do stworzenia odrębnego aktu prawnego dotyczącego ochrony dzieci przed krzywdzeniem, w którym skumulowane zostałyby nowoczesne przepisy w tym obszarze. Na razie jednak w programach regionalnych i lokalnych konieczne jest zwiększenie zakresu i jakości specyfikacji osoby dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie.

4. Niezwykle istotną kwestią dla jakości systemu ochrony dzieci przed przemocą są kompetencje osób działających na mocy ustawy. Można powiedzieć, że prawo – ustawa – działa „przez konkretnych ludzi”.

Z tego względu i na tle przeprowadzonego monitoringu należy podkreślić krytyczną rolę szkoleń dla osób realizujących działania ustawy i innych osób podejmujących w środowiskach lokalnych działania na rzecz ograniczania przemocy wobec dziecka. Jakość i systema-

tyczność takich szkoleń oraz wprowadzenie szkoleń superwizyjnych dla zespołów interdyscyplinarnych zdaje się być kwestią, której nie można odsuwać na drugi plan.

Jednocześnie ważne jest, aby szkolenia te merytorycznie i metodycznie odpowiadały aktualnej wiedzy o zjawisku przemocy wobec dzieci i sposobach jego ograniczania.

5. W praktyce przeciwdziałania przemocy wobec dziecka ważne jest, aby w niektórych aspektach funkcjonowały szczegółowe procedury postępowania (diagnozy przypadków, rozpoznawania ryzyka, zgłaszania itp.). Jakkolwiek w monitoringu nie poddano tych kwestii dogłębnej analizie, to jednak na podstawie pewnych zebranych danych można sugerować potrzebę powstawania stosunkowo szczegółowych standardów, które wyznaczałyby charakter postępowania diagnostycznego i zabezpieczały jego jakość w praktyce.

6. Bardzo ważne jest inicjowanie i kontynuowanie kampanii społecznych i programów edukacyjnych mających na celu zwiększanie świadomości społecznej dotyczącej negatywnych skutków stosowania przemocy wobec dziecka oraz realizowanie różnego rodzaju działań podnoszących kompetencje wychowawcze rodziców i poziom znajomości praw dziecka.

Dziękuję Paniom i Panom Posłom za wysłuchanie, jak również za uchwaloną nowelizację bardzo ważnej i potrzebnej ustawy. Szczególne podziękowanie kieruję do Pani Poseł Magdaleny Kochan, która przewodniczyła pracy Podkomisji nadzwyczajnej do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (druk nr 1698) oraz poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk nr 1789). Paniom i Panom Ministrom oraz Wojewodom, Marszałkom, Wójtom, Burmistrzom, Prezydentom i Starostom, moim ekspertom ze świata nauki i organizacji pozarządowych serdecznie dziękuję za pomoc w zgromadzeniu danych do przedstawionej Informacji.

I tak zupełnie na zakończenie konkluzja potwierdzająca słuszność podejmowanych inicjatyw, słowami Janusza Korczaka z rozdziału „Dzień drugi” w „Kiedy znów będę mały”:

„A jeszcze szarpną, pchną, uderzą. Raz uderzą albo za rękę szarpną i zdaje im się, że nie boli, nie boli. Bo oni biciem nazywają katowanie dzieci. Kiedy tłuką pasem, trzymają i walą jak zbrodniarze, a dziecko się wyrzywa i wrzeszczy:

– Już nie będę, już nie będę.

Za takie bicie – może go teraz już mniej, ale jeszcze jest – w przyszłości będą od razu do kryminału sadzali.

Co czuje ten, który bije, i co czuje dziecko, nie wiem. Ale my patrzymy z obrzydzeniem, oburzeniem i zgrozą...”

A ja dodam – patrzymy i reagujemy.

Marek Michalak

JAK ROZWIJAŁA SIĘ IDEA OCHRONY DZIECI PRZED PRZEMOCĄ?

EWA JAROSZ

W wielu wcześniejszych epokach, w różnych mniej lub bardziej odległych kulturach, dzieci traktowano jako mniej wartościowe istoty ludzkie lub w ogóle mało ważne. Dla „wyższych” społecznych celów, dla wygody dorosłych, z powodu przekonań i potrzeb innych, dzieci były zabijane, składane w ofierze, porzucane, okaleczane, sprzedawane, seksualnie wykorzystywane, okrutnie traktowane i surowo dyscyplinowane. Przez wieki postrzegano je jako istoty, którym do człowieczeństwa sporo brakuje. Widziano dzieci jako obdarzone licznymi wadami i niedoskonałościami, jako obciążone złą czy zwierzęcą naturą i wymagające ucywilizowania czy ujarzmienia lub jako obciążone grzechem czy wręcz opętane przez ciemne bądź diabelskie moce, które należy z nich skutecznie przepędzić, a najlepiej wybić kijem, pasem czy innym użytecznym w tym względzie narzędziem. Przekonanie o naturalnej skłonności dziecka do zła, pokutujące w społecznej świadomości przez całe wieki, zdeterminowało w zasadniczy sposób profil relacji rodzica/opiekuna z dzieckiem, która opierała się na presji nadrzędnej siły i na przymusie. Wierzano, iż dziecko powinno się wychowywać poprzez strach, gdyż wówczas prawidłowo się rozwija i osiąga dobro. Najpowszechniejszym sposobem dostarczania tego „użytecznego” strachu były oczywiście kary fizyczne. Przyjmowały one różne formy szczegółowe i postaci, niejednokrotnie granicząc z katowaniem. Przemoc w wychowaniu zalecano czy akceptowano w sposób niemal bezdyskusyjny, a na tym tle tolerowano różne agresywne zachowania rodziców/opiekunów wobec dzieci, nawet jeśli ich motywy nie miały nic wspólnego z wychowywaniem.

Gdyby przeanalizować bogatą literaturę traktującą o historii dzieci i dzieciństwa, można by dostrzec, iż to, jak dawniej traktowano dzieci i na ile warunki, które im stwarzano i zachowania, jakie wobec nich prezentowano, były dla nich niekorzystne, szkodliwe i krzywdzące, zależało od wielu warunków. Próbując wskazać na najistotniejsze w tej mierze czynniki, na plan pierwszy wybija się wpływ dominującej w danej kulturze filozofii społecznej. To ona nadawała dzieciom określoną pozycję i wartość. Przez całe stulecia wartość dziecka pozostawała w cieniu, ponieważ ogólniej jednostka jako taka i jej wartość były podrzędne wobec wartości wspólnoty. Społeczny interes przedkładano nad potrzeby indywidualne – jak powiedzielibyśmy dzisiaj – prawa jednostki.

Zjawiska złego traktowania dzieci oraz nieodpowiednich warunków rozwoju stwarzanych im przez rodziców zaczęły na poważnie być zauważane i analizowane dopiero w drugiej połowie XIX wieku. Wówczas to pojawiły się zarówno pierwsze naukowe analizy dotyczące przypadków maltretowania dzieci przez bezpośrednich opiekunów, jak też powstały pierwsze organizacje i stowarzyszenia zajmujące się reagowaniem na tego typu przypadki. W 1874 roku w Stanach Zjednoczonych powstało Towarzystwo Ochrony Dzieci przed Okrucieństwem, które jest uznawane za pierwszą w świecie organizację zajmującą się bezpośrednio problemem znęcania się nad dzieckiem przez rodziców/opiekunów. Wkrótce podobne stowarzyszenia zaczęły powstawać w Europie. To w rezultacie głównie ich działalności i swoistego lobbingu,

szybko pojawiły się pierwsze próby prawnych regulacji takich sytuacji i przypadków¹. Działalność stowarzyszeń oraz podjęcie tematu przez prasę, opisującą co bardziej spektakularne przypadki znęcania się nad dziećmi, wywołały w Europie pod koniec XIX wieku „moralną panikę”. W dyskusjach dominował motyw obawy o zagrożenie ładu społecznego i wartości społecznych przez dzieci doświadczające znęcania lub niewłaściwej opieki w rodzinie, gdyż widziano w nich potencjalnych przestępców i kryminalistów. Klimat społecznego oburzenia na przypadki złego traktowania dzieci w rodzinie zaowocował wieloma działaniami i inicjatywami na rzecz ograniczania tego typu zjawisk. W kolejnych państwach europejskich szybko powstały akty i ustawy dotyczące tegoż problemu.

Tym samym nastąpił zasadniczy przełom w zakresie działań na rzecz ochrony dzieci. Z filantropii i charytatywności, jaka występowała we wcześniejszych stuleciach, ochrona dzieci ulokowana zostaje z początkiem XX wieku w obszarze odpowiedzialności państwa. Co więcej – temat ochrony dzieci przed złym traktowaniem i niewłaściwymi warunkami rozwoju wkroczył wkrótce na arenę międzynarodową. Zauważyć jednak należy, iż zasadniczym podłożem motywacyjnym tych działań nadal było dobro społeczeństwa i chęć ochrony jego porządku i zachowania jego wartości. Przede wszystkim obawiano się konsekwencji doznawania przez dzieci przemocy w rodzinie w postaci wielu stwarzanych społeczeństwu przez nich problemów. Jednak w tym czasie zaczyna pojawiać się nowy motyw w ochronie dzieci przed złym traktowaniem – prawa dziecka, podkreślanie jego samoistnej wartości i należnych mu właściwych warunków rozwoju. Motyw ten jest już wyraźniej widoczny w uchwalonej w 1924 roku Deklaracji Genewskiej, w której jasno określone zostały powinności społeczeństw w zakresie zapewniania dzieciom owych warunków. Deklaracja ta była pierwszym międzynarodowym dokumentem w dziedzinie ochrony praw dzieci, w którym odnoszono się do takich zjawisk, jak zaniedbywanie dzieci i ich wykorzystywanie, ale bezpośrednio tych kwestii dokument ten nie podejmował.

Szok moralny, jaki Europa i świat przeżyły podczas II wojny światowej zaowocował gwałtownym rozwojem idei poszanowania praw człowieka. W Deklaracji Praw Człowieka z 1948 roku mówiono już o zapewnieniu równych praw i jednakowej ochrony wszystkim dzieciom, jednak prawdziwy postęp uczyniono poprzez sformułowanie i uchwalenie w 1959 roku Deklaracji Praw Dziecka. W niej to wprost nawiązano do kwestii przemocy wobec dzieci. Zasada 9. Deklaracji jasno podkreślała potrzebę ochrony dzieci przed zaniedbywaniem, okrucieństwem i wyzyskiem. Od tego momentu następuje wyraźna zmiana motywacji i argumentowania działań na rzecz ochrony dzieci przed złym traktowaniem. Zaczynają się one odwoływać do idei, praw, równości, poszanowania wartości oraz podmiotowości dziecka, a nie do „interesu społecznego” – jak było to wcześniej. Daje to początek nowoczesnemu ujęciu problemu krzywdzenia dzieci, rozpatrywaniu go w kategoriach nadużywania pozycji i władzy, czyli posiadanej przez dorosłych (rodziców) mocy nad dziećmi. Wyrażało się to między innymi wprowadzeniem terminu „przemoc wobec dziecka”. Trzeba jednak przyznać, iż mo-

¹ Już w 1889 roku po raporcie na temat znęcania się nad dziećmi, opracowanym przez Towarzystwo Londyńskie, pierwsze w Europie stowarzyszenie zajmujące się tym problemem, Parlament brytyjski uchwalił pierwszy w świecie akt prawny *Prevention of Cruelty Act* (Akt Ochrony przed Okrucieństwem), odnoszący się bezpośrednio do problemu znęcania się nad dzieckiem i niewłaściwej opieki rodziców nad nim, pozwalający na przeprowadzanie odpowiednim podmiotom interwencji w rodzinach podejrzanych o maltretowanie dzieci oraz zezwalał na odbieranie dzieci, jeśli podejrzenia takie się potwierdzały.

tywacie utylitarne, czyli podejmowanie działań na rzecz ochrony dzieci przed krzywdzeniem ze względu na negatywne skutki, jakich potem doświadcza społeczeństwo, stale były i nadal są podnoszone.

Obok nurtu rozwijania się idei ochrony praw człowieka (w tym dziecka) do ukształtowania się współczesnej idei i obrazu działań na rzecz ochrony dzieci przed przemocą przyczynił się rozwój nauki w tym obszarze i niemal pół wieku badań prowadzonych przez różnych badaczy. Początkowo byli to lekarze, którzy od lat 50. XX wieku opisywali przypadki dziwnych, niewyjaśnionych obrażeń występujących u dzieci, przypisując ich przyczyny nieprzypadkowym zachowaniom rodziców. W roku 1962 opisano „zespół dziecka maltretowanego”, którego rozumienie w kolejnych dziesięcioleciach poszerzano, obejmując tym pojęciem coraz szersze kręgi zachowań rodziców/opiekunów (lub innych osób odpowiedzialnych za rozwój dziecka) wobec dziecka. Szybko do grona badaczy tematu dołączyli przedstawiciele różnych dyscyplin. Prowadzone od lat 70. badania (poza identyfikacją szerokiego społecznego zasięgu występowania zjawisk przemocy wobec dzieci, poza rozpoznaniem różnego rodzaju poważnych dalekosiężnych następstw takich doświadczeń) koncentrowały się na ujawnianiu uwarunkowań występowania zachowań i sytuacji przemocy wobec dziecka. Powstało wiele koncepcji tłumaczących przyczyny takich zachowań rodziców; koncepcji, które w kolejnych latach weryfikowano i uzupełniano. W efekcie współcześnie spostrzega się je w kontekście tzw. teorii wieloczynnikowej, która akcentuje znaczenie wielu różnych czynników, działających na kilku poziomach społecznych. To wieloczynnikowe rozumienie uwarunkowań przemocy wobec dzieci leży u podstaw współczesnej idei ograniczania tegoż zjawiska, w której podkreśla się potrzebę, a wręcz konieczność podejmowania działań wielorodzajowych, na kilku poziomach społecznych oraz kładzie się nacisk na profilaktykę zjawiska.

Procesy postępującej demokratyzacji i urzeczywistniania idei praw człowieka oraz rozwój wiedzy o zjawisku przyczyniły się do sformułowania uniwersalnego katalogu praw dzieci jako instrumentu wyznaczającego współczesne standardy warunków, w których powinny rozwijać się dzieci. W 1989 roku uchwalono Konwencję o Prawach Dziecka, która do dnia dzisiejszego najpełniej wyraża prawa dzieci. Kilka jej artykułów dotyczy bezpośrednio kwestii ochrony dzieci przed złym czy okrutnym traktowaniem przez dorosłych, rodziców, a inne artykuły zawierają często nawiązanie do tego tematu. Konsekwencją uchwalenia i ratyfikowania Konwencji było powstanie wielu dokumentów sekwencyjnych, w których podnoszono kwestie przemocy nad dziećmi w rodzinie i poza nią, a także opracowano cały zbiór rekomendacji dotyczących kierunków i rodzajów działań, jakie powinny być podejmowane dla ograniczania występowania tego typu zjawisk.

Jednym z kierunków, który w świetle ogólnościowych rekomendacji wskazywany jest jako efektywna strategia ograniczania zjawisk przemocy wobec dzieci, są reformy prawne. Unowocześnianie prawa tak, aby jak najpełniej chroniło dzieci przed przemocą, przede wszystkim poprzez całkowitą prohibicję jej stosowania (w tym kar fizycznych), ale także poprzez wprowadzanie przepisów regulujących interwencje w rodzinę z problemem przemocy oraz przepisów określających podstawowe środki i możliwości działania, uznawane jest obecnie za fundament tworzenia nowoczesnych systemów ochrony dzieci przed przemocą (krzywdzeniem).

W Polsce problem krzywdzenia dzieci podniosły przede wszystkim organizacje pozarządowe, które od początku lat 90. podjęły ten temat. Należy jednak odnotować, iż zjawiskiem tym

interesowali się już wcześniej polscy badacze, choć miało to charakter incydentalny. W literaturze – głównie medycznej, a potem psychologicznej – pojawiały się już od końca lat 60. artykuły naukowe o maltretowanych dzieciach i o przemocy wobec dziecka w rodzinie. Rozwój demokracji w Polsce po 1989 roku oraz późniejsze aspiracje akcesyjne do Unii Europejskiej zdecydowanie korzystnie wpłynęły na urzeczywistnianie się prawnych reform w zakresie zjawiska przemocy w rodzinie i ochrony dzieci. W roku 2000 uchwalono w Polsce ustawę o Rzeczniku Praw Dziecka. Ustawa ta – po Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz obok ratyfikowanej przez Polskę Konwencji o Prawach Dziecka – stanowiła wówczas najważniejszy akt prawny dotyczący dzieci i ochrony ich praw. W roku 2005 Parlament uchwalił Ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, która stała się zasadniczą, oficjalną wykładnią podejścia do problemu, formułując odpowiedzialność określonych podmiotów państwowych za przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Ustawa ta umożliwiła uruchomienie wielu działań przeciwdziałających temu zjawisku. Analiza i weryfikacja jej kilkuletniego funkcjonowania zaowocowała uchwaleniem nowelizacji w 2010 roku, w postaci Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw. Ten akt prawny w zdecydowanie bardziej szczegółowy sposób niż poprzedni określił działania, jakie wobec zjawiska przemocy w rodzinie i jego przypadków powinny być organizowane i podejmowane, oraz wskazał odpowiedzialne za to instytucje i osoby.

Z jednej strony, ustawa nowelizująca jest postrzegana jako nowoczesne rozwiązanie prawne, które odwołuje się w swej treści i formułowanych powinnościach do światowych standardów z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i do sprawdzonych rozwiązań stosowanych od lat w innych krajach. Z drugiej jednak strony, ustawa wzbudziła liczne kontrowersje i wywołała dyskusję publiczną w zakresie niektórych swych przepisów. Z pewnością znaczące efekty wprowadzenia ustawy w życie staną się widoczne po kilku latach, dopiero wówczas można mieć nadzieję, iż zaowocuje ona ograniczeniem problemu przemocy wobec dziecka w rodzinie.

Prezentowany raport jest próbą określenia bezpośrednich skutków wprowadzania ustawy nowelizującej w perspektywie ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie. Koncepcja metodologiczna, na której oparto monitoring ustawy, wyznaczona została z jednej strony przepisami samej ustawy, ale z drugiej strony – współczesnymi międzynarodowymi standardami w zakresie badań i wskaźników, które rekomendowane są do monitorowania sytuacji dzieci oraz przestrzegania ich praw.

CZĘŚĆ I

PRZEMOC WOBEC DZIECKA W RODZINIE – CECHY ZJAWISKA ORAZ STANDARDY I PROBLEMY JEGO OGRANICZANIA

Dziecko jest klejnotem droższym niż złoto,
Ale bardziej kruchym niż szkło.
Jakże łatwo można go zranić,
A krzywdę spowodowaną naprawić już się nigdy nie da.

Jan Amos Komeński

Wychować dziecko – znaczy piastować duszę jego na ręku,
znaczy to uznać z pokorą, iż możliwość uszkodzenia dziecku
trafia się często, a dopomożenia mu – rzadko.

Ellen Key

1. KLAPS TO NIE PRZEMOC? CO JEST ISTOTĄ ZJAWISKA?

Sposób rozumienia tego, czym jest przemoc wobec dzieci, zmieniał się wraz z rozwojem badań nad tym zjawiskiem. We współczesnym spojrzeniu na problem podkreśla się, iż chodzi o nadużywanie przez rodziców/opiekunów swojej pozycji i siły, o wykorzystywanie dziecka dla swoich potrzeb i „interesów”, o nierespektowanie jego praw. Ewolucja znaczenia pojęcia sięga początku lat 60. XX wieku, kiedy to grupa badaczy – lekarzy amerykańskich – wprowadziła do literatury naukowej pojęcie „syndromu dziecka maltretowanego”². Ten moment przyjmuje się jako początek naukowej refleksji nad zjawiskiem, mimo iż znacznie wcześniej kwestie te podejmowano już w literaturze medycznej czy społecznej. W wyniku różnorodnych badań nad zjawiskiem – nad jego występowaniem, konsekwencjami czy uwarunkowaniami, ale także na tle różnych psychologicznych i pedagogicznych badań nad znaczeniem różnorodnych zachowań, sytuacji i postaw rodziców oraz wychowawców wobec dzieci – nastąpiła transformacja rozumienia tego, co jest przemocą wobec dziecka. Pojęciem tym objęto w efekcie szeroki zakres różnych rodzajowo zachowań i sytuacji, w jakich funkcjonuje dziecko, które są mu stwarzane przez osoby odpowiedzialne za jego rozwój. Jednym z podstawowych kryteriów uczyniono szkody, jakie może ponieść dziecko w wyniku doświadczania pewnych sytuacji, postaw i zachowań swoich opiekunów. Jedną z najbardziej aktualnych definicji określa przemoc wobec dziecka następująco:

*Wszelkie formy fizycznego i emocjonalnego złego traktowania, wykorzystania seksualnego, zaniedbywania lub niedbałego traktowania, komercyjnej bądź innej eksploatacji dziecka, które powodują rzeczywiste lub potencjalne zagrożenie dla jego zdrowia, przetrwania, rozwoju i godności, które mają miejsce w relacji odpowiedzialności za dziecko, zaufania lub przewagi.*³

Podkreślić należy, iż zakres zachowań uznawanych za krzywdzenie dziecka, za przemoc wobec niego, nie jest zamknięty. Uznaje się bowiem, iż pełna gama wszelkich form przemocy wobec dzieci jest obecnie dopiero odkrywana, w miarę jak pozyskuje się dowody szkód, jakie są dzieciom wyrządzane przez dorosłych poprzez różne ich zachowania lub zaniedbania.

Szeroki zakres zachowań włączanych do kategorii przemocy wobec dzieci odczytać można z definicji naukowych problemu, proponowanych przez wielu badaczy. W ich świetle chodzi o „**zachowania aktywne, jak i pasywne rodziców lub opiekunów, które uznawane są zarówno przez wartości społeczne, jak i profesjonalne ekspertyzy za niestosowne lub szkodliwe**” (Garbarino, Giliam), bądź w innym przykładzie, o „**dawkę krzywdy doznawanej przez dziecko, w bliskich relacjach, która wynika z ludzkiego działania, która jest**

² W roku 1962 w amerykańskim czasopiśmie Journal of American Medical Association ukazał się artykuł *The battered child syndrome*, w którym pojęcie to definiowano jako stan kliniczny dziecka, wobec którego opiekunowie w nieprzypadkowy sposób używali siły fizycznej (Kempe i inni, 1962; przedruk w Dziecko Krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2005, nr 11).

³ Definicja ta prezentowana jest w kilku ostatnich propozycjach globalnego ujęcia kwestii przemocy wobec dzieci, tj. w raporcie *World report on violence and health* z 2002 roku, w raporcie P.S. Pinheiro, *The world report on violence against children* z 2006 roku, oraz w opracowaniu WHO i ISPCAN *Preventing child maltreatment. A guide to taking action and generating evidence* z 2006 roku.

zakazana przez normy oraz której można uniknąć” (Finkelhor, Korbin), bądź o „działania i warunki, które hamują spontaniczny rozwój wrodzonych i potencjalnych możliwości oraz naturalne dążenie dziecka do samorealizacji” (Gill)⁴.

Problem z definiowaniem przemocy wobec dziecka polega przede wszystkim na tym, iż definicje ukazujące istotę zjawiska (uniwersalne) są często nieprzydatne dla podejmowania działań w konkretnych przypadkach, te zaś, które precyzują katalog zachowań wobec dziecka, które uznawane są za przemoc, często „gubią” jakieś zachowania mające specyficzny charakter. Z tego powodu definicje będące podstawą działań formalnych wobec przypadków krzywdzenia dziecka, muszą balansować pomiędzy ogólnym i enumeracyjnym sposobem przedstawiania problemu.

W polskich przepisach prawa przemoc wobec dziecka jest włączana przede wszystkim do kategorii „przemoc w rodzinie”, co w konsekwencji (w sensie formalnym) prowadzi do ujmowania zjawiska w kategoriach przestępstwa „znęcania się nad członkiem rodziny”, choć ma reprezentację także w innych licznych przepisach zawartych w kilku kodeksach. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 29 lipca 2005 roku (Dz.U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.) określa przemoc w rodzinie jako „**jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członka rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne**”⁵. Ujęcie to stanowi więc podstawę do podejmowania formalnych interwencji w sytuacjach występowania przemocy w stosunku do dziecka w środowisku rodzinnym dla wszystkich wskazywanych w ustawie podmiotów działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

1.1. Różne postaci przemocy wobec dziecka

Zazwyczaj mówi się o czterech postaciach przemocy wobec dziecka: **fizycznej, psychicznej, seksualnej i zaniedbywaniu**. Jednakże wyodrębniono też i inne mniej charakterystyczne formy, jak: przemoc pośrednia⁶, syndrom Münchausena *per procura*⁷, przemoc ekonomiczna, nadopiekuńczość, nadmierna kontrola i inne. Wyróżnianie poszczególnych form przemocy wobec dziecka ma walor przede wszystkim systematyzujący i porządkujący. Odgrywa rolę w nauce i specyfikacji analiz zjawiska w badaniach naukowych dotyczących jego występowania, uwarunkowań i korelatów oraz w praktyce interwencyjnej dla celów usystematyzowania

⁴ Różne definicje krzywdzenia dziecka zaprezentowano w E. Jarosz, *Ochrona dzieci przed krzywdzeniem. Perspektywa globalna i lokalna*, Katowice 2008.

⁵ Fragment definicji z ustawy – Dz.U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493.

⁶ Przemoc pośrednia w stosunku do dzieci oznacza krzywdę doświadczaną przez dziecko w związku z/na tle przemocy pomiędzy rodzicami.

⁷ Syndrom Münchausena *per procura* polega na symulowaniu lub indukowaniu u dziecka przez rodzica objawów chorobowych.

wanego rejestrowania przypadków występowania zjawiska czy dokonywania jego środowiskowej diagnozy i monitorowania lokalnego występowania. Należy podkreślić, iż w perspektywie konkretnych dzieci–ofiary przemocy w rodzinie najczęściej doświadczenia przemocy mają charakter mieszany co do formy. Badania wskazują, iż dzieci są krzywdzone przez rodziców zazwyczaj w więcej niż jeden sposób i formy przemocy wobec dziecka w praktyce zazwyczaj współwystępują.

Przemoc psychiczna

Obejmuje wszelkie zachowania i zaniechania (brak zachowań), które mogą spowodować u dziecka bezpośrednie lub odległe w czasie zaburzenia emocjonalne, poznawcze, zaburzone zachowania oraz problemy psychiczne i tendencje destrukcyjne.

W gruncie rzeczy przemoc psychiczna oznacza niszczenie godności dziecka, to wszelkie zachowania lub zaniechania i odrzucenia, prowadzące lub zagrażające wystąpieniem u dziecka zaburzeń konstruktywnego obrazu własnej osoby, wywołujące lub zagrażające rozwojem poczucia bezwartościowości, bycia niekochanym, niechcianym itp. Przemoc psychiczna może przybierać postać powtarzających się wzorów zachowań rodziców (postaw), ale też pojedynczych aktów.

Badacze wyodrębnili dotychczas szeroki zakres zachowań traktowanych jako przemoc psychiczna, do którego jak dotychczas włączono następujące kategorie zachowań: wyzwiska, groźby i inne formy werbalnej agresji, terroryzowanie, straszenie, izolowanie, szantażowanie (czymś, czego dziecko się boi – w tym np. własnym samobójstwem), nadmierne wymagania, nieliczenie się z możliwościami rozwojowymi dziecka, nadmierna kontrola, nadmierne ograniczanie swobody, wzbudzanie poczucia winy, stałe obwinianie i krytykowanie, czynienie z dziecka kozła ofiarnego, upokarzanie, stawianie w sytuacji sprzecznych wymagań, emocjonalne odrzucenie i zaniebywanie jego potrzeb emocjonalnych, korumpowanie, prowadzenie do dysocjalizacji (socjalizacji podkulturowej).

W zakresie głównych kategorii przemocy psychicznej w literaturze znaleźć można kilka jej głównych typów: **odrzucenie i degradowanie, terroryzowanie i straszenie, izolowanie oraz eksploataowanie i korumpowanie**. Poza występowaniem jako specyficzna forma przemocy wobec dziecka przemoc psychiczna stanowi komponent pozostałych form przemocy.

Przemoc fizyczna

Obejmuje każde nieprzypadkowe użycie siły fizycznej wobec dziecka, w wyniku czego doznaje ono bólu fizycznego i (ewentualnie) urazów, ale też zachowania, które mogą spowodować takie konsekwencje, nawet jeśli w istocie one nie wystąpiły.

Poza powszechnie rozumianymi zachowaniami, jak uderzenie dziecka, postaciami przemocy fizycznej są także zatrucie, wprowadzanie obcych ciał w ciało dziecka czy krępowanie swobody fizycznej (np. przywiązywanie do sprzętów).

W kategorię przemocy włączana jest **kara fizyczna**, w zakres której wchodzi tzw. klapsy. Jakkolwiek ujęcie to spotyka się często ze społecznym protestem, wyrażanym m.in. twierdzeniem, iż „klapsy to nie przemoc”, stanowisko naukowe w tej mierze, ale też i stanowisko polityczne, jest dość jednoznaczne. Kara fizyczna została wręcz zdefiniowana przez Komitet Praw Dziecka ONZ (General Comment No 8, 2006) jako: „**jakikolwiek karanie z użyciem siły fizycznej, które ma na celu spowodowanie pewnego bólu lub dyskomfortu**”.

W szczegółowej interpretacji kara fizyczna obejmuje wszelkie uderzanie dziecka ręką lub jakimkolwiek innym przedmiotem, kopanie dziecka, potrząsanie dzieckiem, rzucanie w niego przedmiotami, drapanie go, szczypianie, gryzienie, ciągnięcie za włosy lub uszy, nakazywanie utrzymywania jakiejś niewygodnej pozycji (np. klęczenie, stanie z podniesionymi rękami), oparzanie czy przypalanie, wykonywanie bolesnych czynności (mycie mydłem ust, zmuszanie do połykania gorących potraw, karmienie na siłę) i inne podobne akty.

Zaniedbywanie i niedbałe traktowanie

To niezaspokajanie niezbędnych dla prawidłowego rozwoju dziecka jego potrzeb egzystencjalnych związanych z odżywianiem, ubiorem, schronieniem, higieną, opieką medyczną oraz kształceniem, ale też narażanie dziecka na jakiegokolwiek niebezpieczeństwo przez osoby odpowiedzialne za dobro dziecka.

Zaniedbywanie może dotyczyć różnych potrzeb rozwojowych dziecka. Wyróżnia się kilka odmian zaniedbywania:

- ▶ fizyczne: nieodpowiednie odżywianie, ubiór, higiena, schronienie oraz brak nadzoru i opieki, a także narażanie zdrowia i życia dziecka na niebezpieczeństwo swoim zachowaniem lub stwarzanymi dziecku warunkami;
- ▶ medyczne: nieszukanie pomocy medycznej lub znaczne opóźnienie w jej szukaniu w sytuacji poważnych urazów czy chorób lub problemów zdrowotnych dziecka, brak podejmowania czynności zalecanych w leczeniu dziecka na bazie wiedzy medycznej;
- ▶ porzucanie: pozostawienie dziecka bez opieki i nadzoru na długi czas lub z intencją pozbycia się dziecka, w tym wyrzucanie (z domu lub odmowa przyjęcia po ucieczce);
- ▶ edukacyjne: brak stymulacji poznawczej małego dziecka, brak realizacji obowiązku szkolnego, przyzwolenie na wagarowanie, przyzwalanie na nieuzasadnione opuszczanie szkoły, brak dbałości o zapewnienie specjalnych działań edukacyjnych dziecku, które takie wskazania ma, brak zainteresowania sytuacją szkolną dziecka oraz brak współpracy rodziców ze szkołą;
- ▶ wychowawcze: brak przyzwolenia i/lub brak działań w sytuacji występowania u dziecka zachowań problemowych; brak zapewnienia pomocy psychopedagogicznej, odmowa poddania dziecka zabiegom korekcyjnym, terapeutycznym w sytuacjach występowania u dziecka problemów zachowania, zaburzeń emocjonalnych itp.;
- ▶ emocjonalne: brak wsparcia dziecka w sytuacjach trudnych dla niego, brak zainteresowania dzieckiem, niezwracanie uwagi na dziecko, brak zachowań nawiązywania z małym dzieckiem kontaktu, dopuszczanie do przebywania przez dziecko w sytuacjach, które są dla niego szkodliwe w sensie psychologicznym (akty przemocy pomiędzy rodzicami, przemoc w mediach itp.).

Wykorzystywanie seksualne

Obejmuje jakiegokolwiek typ zachowań wykorzystujących dziecko do stymulacji i satysfakcji seksualnej przez osobę dorosłą lub znacznie starszą, które mogą przyjmować postaci od ekshibicjonizmu lub wciągania w pornografię, po pełny kontakt seksualny.

Wykorzystywanie seksualne oznacza więc wciąganie dziecka w aktywność seksualną, na którą nie może ono lub nie chce wyrazić zgody, której nie rozumie, ale którą odbiera jako krzywdzącą w chwili zajścia lub później.

W nowszych propozycjach ujęcia terminu „przemoc seksualna” wskazuje się też na sytuacje, gdy osoba dojrzała, czy to przez świadome działanie, czy przez zaniedbanie swoich społecznych obowiązków, czy też obowiązków wynikających ze specyficznej odpowiedzialności za dziecko, dopuszcza do zaangażowania dziecka w jakąkolwiek aktywność mającą na celu seksualne zaspokojenie osoby dorosłej.

Sposób rozumienia tego, co jest przemocą wobec dziecka ma charakter dynamiczny – zmienia się wraz z upływem czasu i warunków.

RYC. 1. DETERMINANTY ZMIENNOŚCI ROZUMIENIA I ZAKRESU POJĘCIA „PRZEMOC WOBEC DZIECKA”.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Uwzględniając czynniki wpływające na to, co rozumie się jako przemoc wobec dziecka i jakie zachowania włącza się w zakres tej kategorii, można przypuszczać, iż w miarę rozwoju wiedzy i poprawy warunków życia społeczeństw, będzie wzrastało społeczne wyczulenie na to, co stanowi krzywdę dla dziecka lub choćby jej ryzyko.

2. WIELE HAŁASU O NIC? DLACZEGO NALEŻY OGRANICZAĆ ZJAWISKO PRZEMOCY WOBEC DZIECI?

„Byłem bity i wyrosłem na porządnego człowieka” – to często słyszane słowa wypowiedziane przez dorosłych. Psycholodzy wskazują, iż często jest to sposób radzenia sobie z własnymi dziecięcymi doświadczeniami przemocy ze strony rodziców; próba racjonalizowania sobie paradoksalnej w gruncie rzeczy sytuacji, kiedy to ze strony osób najbliższych doznajemy (doznawaliśmy) bólu i upokorzenia. Często w sytuacjach, kiedy temat bicia dzieci i przemocy wobec nich pojawia się na pierwszych stronach gazet, słyszy się opinie, iż „cała ta awantura” o przemoc wobec dzieci to wiele hałasu o nic, bo „zwykłe lanie jeszcze nikomu nie zaszkodziło”.

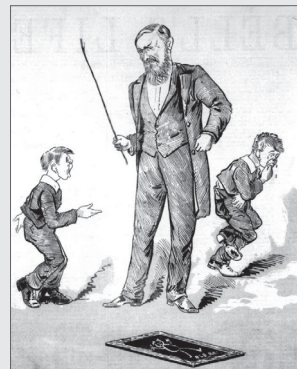
dziło”. Czy prowadzona batalia o zakaz wszelkiej przemocy wobec dziecka to rzeczywiście jedynie „rozdmuchiwanie” tematu przez grupę „ideowców”?

Przemoc wobec dzieci, nawet ta „łagodna”, jak na przykład klapsy oraz ta w białych rękawiczkach, jak na przykład poniżanie dziecka czy jego deprecjonowanie, nigdy nie przynosi dobrych skutków, nie jest pożyteczna. Chyba że mamy na myśli bezpośrednie korzyści, jakie odnoszą rodzice, gdy w wyniku zastosowania przemocy dziecko natychmiast zaprzestaje jakiegoś zachowania, albo gdy mamy na myśli odczucie przez rodzica ulgi w wyniku wyładowania frustracji poprzez przemoc i agresję wobec dziecka. Te „korzyści” są jednak złudne. Zarówno psychologowie, jak i pedagodzy dość zgodnie podkreślają, iż nawet łagodniejsze postaci przemocy fizycznej, niepowodujące jakiegoś silnego bólu czy urazów, tak naprawdę wywołują negatywne następstwa emocjonalne i poznawcze. Okazuje się też, iż równie niszczące jak bezpośrednie zachowania wobec dziecka jest doświadczanie przez dzieci przemocy pośredniej, tj. ich życie w środowisku, w którym pomiędzy rodzicami czy innymi członkami rodziny dochodzi do przemocy.

Szkodliwość bicia dzieci dostrzegali już dużo dawniej światli pedagodzy i myśliciele. Głosy o złagodzenie kar fizycznych stosowanych wobec dzieci słyhać było właściwie już w starożytności. Potem, w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, do łagodności i działania raczej swoim przykładem niżli chłostą, napominał rodziców święty Jan Chryzostom. W późniejszych stuleciach do sumień i rozsądku rodziców i wychowawców zwracali się Erazm z Rotterdamu, Jan Amos Komeński, Jakub Rousseau i John Locke, a także nasi rodacy: Andrzej Frycz Modrzewski, Mikołaj Rej, Sebastian Klonowic, nawoływali do łagodniejszego traktowania dzieci.

W czasach nam bliższych liczne orędzia przeciwko biciu dzieci wygłaszał w swoich tekstach **Janusz Korczak**. Przeciwwstawiał się biciu dzieci, uważając ten sposób dyscyplinowania ich za okrutny. Korczak podkreślał negatywny wpływ kar fizycznych na psychikę dziecka, a zauważał przy tym, iż zagrożeniem dla dziecka są nawet mniej drastyczne, subtelne kary fizyczne i psychiczne. Korczak przeciwstawiał się biciu dzieci, przywołując także – jako zresztą zasadniczy argument – prawa dziecka i poszanowanie jego godności oraz człowieczeństwa. Apelował do wszystkich wychowawców, by dostrzegali dziecko jako osobę posiadającą własne pragnienia, potrzeby i prawa. Uznawał i podkreślał, iż dziecko jest pełnowartościowym i równym w prawach człowiekiem – „dzieci nie będą dopiero, ale już są ludźmi”.

Alice Miller, która wielokrotnie wypowiadała się przeciwko biciu dzieci i będąca światowym autorytetem w tej kwestii, podkreślała, iż nieważne, że klapsy to mały ból, ale i tak narusza on porządek dziecięcego świata. Tłumaczyła, iż jakkolwiek jest ból doznawany w wyniku uderzeń ze strony rodzica, niezauważalny, średni czy piekący, naruszenie granic dziecka jest tak znaczące, iż spycha go ono, a wraz z nim przerażenie i gniew, w podświadomości. Z biegiem dni, a w nich kolejnych uderzeń, często wzmacnianych obwinianiem dziecka za konieczność wymierzenia mu lania czy klapsa, formułuje się w dziecku jako podstawowy zapis, iż to, co robi rodzic jest dobre, a ono jest złe. Bicie natomiast jest czymś naturalnym, jest dobre. Wśród argumentów przeciwko biciu dzieci Alice Miller, poza głęboką i zepchniętą najczęściej w podświadomość urazą, wskazywała także na niszczenie ufności dziecka i jego poczucia własnej wartości, utrwalanie się przemocy z pokolenia na pokolenie, rozwój u dziecka postawy, iż silniejszy zawsze ma rację, oraz na pozorność skuteczności stosowania bicia jako metody wychowawczej.

QUEENSLAND FIGARO z 28 LIPCA 1888 R.,
ŹRÓDŁO: WIKIMEDIA COMMONS.

W nauce konsekwencje doznawania przemocy w dzieciństwie, zwłaszcza przemocy ze strony opiekunów/rodziców, badane są systematycznie od kilku dziesięcioleci. W wyniku tych dociekań ukazano cały wachlarz możliwych następstw fizycznych, zdrowotnych, emocjonalnych, psychologicznych, intelektualnych i poznawczych oraz behawioralnych, jakie niesie za sobą doświadczanie przez dziecko przemocy ze strony bliskich dorosłych⁸.

⁸ Literatura opisująca możliwe konsekwencje krzywdzenia dzieci jest niezwykle bogata, dlatego w dalszych fragmentach zaprezentowany zostanie przekrojowy obraz znaczenia zjawiska, bez odwoływania się do konkretnych badań i autorów.

Bezpośrednie psychospołeczne konsekwencje przemocy fizycznej i zaniedbywania dzieci

- ▶ Zachowania agresywne i destrukcyjne
- ▶ Zaburzenia regulacji uczuć
- ▶ Mało bezpieczne, atypowe wzorce przywiązania
- ▶ Zaburzenia w relacjach z rówieśnikami (zachowania agresywne bądź ucieczkowo–izolacyjne)
- ▶ Pogorszenie wyników w nauce
- ▶ Zaburzenia depresyjne
- ▶ Zaburzenia zachowania
- ▶ Zaburzenia koncentracji
- ▶ Nadpobudliwość psychoruchowa
- ▶ Zachowania opozycyjno–buntownicze
- ▶ Zaburzenia posttraumatyczne

Konsekwencje doznawania przemocy przez dzieci mają charakter zarówno bezpośredni, jak i długotrwały, co oznacza, iż następstwa doświadczania przemocy w dzieciństwie mają kumulatywny wpływ, powodując wiele problemów i dysfunkcji w dorosłym życiu jednostki. Co więcej, badacze podkreślają także, iż poza skutkami indywidualnymi, przemoc wobec dzieci ma znaczenie społeczne – jej następstwa odbijają się negatywnie na społecznym otoczeniu jednostki oraz na ogólnej jakości życia społeczeństwa. Z jednej strony wskazuje się w tym względzie na ekonomiczne koszty, jakie niesie za sobą zjawisko przemocy wobec dzieci w postaci kosztów działań o charakterze formalnych interwencji i działań pomocowych (działalności określonych służb: socjalnych, policji, leczenia i psychoterapii ofiar i sprawców, zapewnienia opieki zastępczej itp.)⁹. Z drugiej strony, podkreśla się, iż skutki problemów i zaburzeń funkcjonowania jednostek doświadczających w dzieciństwie przemocy ze strony rodziców, dotyczą ich rodzin, ich przyjaciół i znajomych. Wpływają też destruktywnie na pełnienie przez nie różnych ról społecznych, w tym ról zawodowych, powodując negatywne implikacje społeczno–ekonomiczne, ze względu na liczne problemy zdrowotne i niższą „produktywność zawodową”, które to cechy charakteryzują często – jak ustalono w badaniach – osoby będące ofiarami krzywdzenia w dzieciństwie. Ponadto występowanie krzywdzenia dzieci w rodzinie uważa się za zjawisko przyczyniające się do powszechnego występowania i narastania przemocy w różnych obszarach życia społecznego. Zwraca się uwagę na jego związek z generacyjnym powtarzaniem się przemocy w rodzinie, z przestępczością, ale też z konfliktami zbrojnymi czy terroryzmem. Światowa Organizacja Zdrowia w swoim raporcie o przemocy i zdrowiu z 2002 roku zwracała uwagę na to, iż badania naukowe wskazują, że w społecznościach o wysokim natężeniu zjawiska przemocy wobec dzieci obniża się ogólna jakość życia.

⁹ Wysokość kosztów ponoszonych przez społeczeństwo na skutek występowania problemu przemocy wobec dzieci jest w niektórych państwach dość precyzyjnie szacowana. Przykładowo brytyjskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wyszczególniło trzy grupy takich kosztów: I – koszty korzystania ze świadczeń, funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, pomocy prawnej, działań opieki zdrowotnej, pomocy społecznej, w sferze mieszkalnictwa; II – straty w dochodach na tle przerw i absencji w pracy osób doświadczających psycho–zdrowotnych skutków dziecięcej traumy; III – koszty „miękkie” związane z doświadczaniem bólu i cierpienia przez ofiary krzywdzenia w dzieciństwie. Koszty te określone są łącznie na setki miliardów funtów rocznie. E. Jarosz, *Ochrona dzieci przed krzywdzeniem...*, op.cit.

RYC. 2. DŁUGOTRWALE SKUTKI PRZEMOCY WOBEC DZIECI/KRZYWDZENIA DZIECI.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Długotrwałe następstwa doświadczania przemocy przez dzieci mogą i często rozwijają się w czterech podstawowych kierunkach (ścieżkach)¹⁰: poznawczym, emocjonalnym, społecznym i behawioralnym.

Poznawcze skutki doznawania przemocy w dzieciństwie obejmują niekorzystne przekonania i postawy, sposoby widzenia świata i siebie, które wyznaczają codzienne życie ofiar krzywdzenia w dzieciństwie:

- ▶ poczucie bezsilności,
- ▶ przecenianie przeciwności losu,
- ▶ zaniżenie własnej wartości i możliwości radzenia sobie z sytuacją,
- ▶ stałe odczuwanie zagrożenia (wrażenie, że stanie się coś złego),
- ▶ pesymizm życiowy,
- ▶ częsty lęk i strach,
- ▶ negatywne spostrzeganie własnego stanu zdrowia,
- ▶ postrzeganie świata jako zagrażającego,
- ▶ osvajanie się z przemocą i uczenie się przemocy.

Następstwa emocjonalne doznawania przemocy w dzieciństwie:

- ▶ rozwój zaburzeń osobowości i zaburzeń emocjonalnych,
- ▶ depresja,
- ▶ PTSD (nadpobudliwość, natrętne myśli i wspomnienia traumy, natrętne odtwarzanie traumy).

Społeczne konsekwencje doznawania przemocy w dzieciństwie oznaczają ograniczenia i niepowodzenia w budowaniu konstruktywnych relacji społecznych i w zgodnym współżyciu z innymi. Są nimi:

- ▶ nieumiejętność trafnego odczytywania wskazówek społecznych, interpretowania zachowań innych,
- ▶ nieumiejętność jasnego wyrażania własnych potrzeb i obrony własnego zdania,

¹⁰ Odwołujemy się tu przede wszystkim do systematyzacji odległych skutków przemocy wobec dzieci zaproponowanej przez Kendall-Tackett (2002).

- ▶ rewiktymizacja – skłonność do wchodzenia w rolę ofiary przemocy (gwałtów, przemoc ze strony partnera oraz pobić i ataków fizycznych),
- ▶ brak umiejętności ochrony siebie przed manipulowaniem i wykorzystywaniem przez innych (wchodzenie w związki oparte na instrumentalnym traktowaniu),
- ▶ związki emocjonalne są słabe i nietrwałe, często występują rozwody oraz niezadowolenie z aktualnych związków,
- ▶ ubogie związki społeczne i życie towarzyskie, odosobnienie społeczne,
- ▶ negatywna ocena siebie w interakcjach i relacjach z innymi,
- ▶ niezdolność do zgodnego współżycia z innymi,
- ▶ rozwój postaw braku zaufania do innych,
- ▶ wrogość do innych i świata,
- ▶ bezdomność, beżzenność, bezdzietność.

Negatywne zachowania będące następstwami doznawania przemocy w dzieciństwie:

- ▶ nadużywanie substancji odurzających (alkoholu, narkotyków, środków farmakologicznych, uspokajających, środków psychostymulujących),
- ▶ palenie tytoniu,
- ▶ zaburzenia jedzenia z otyłością,
- ▶ samobójstwa i zachowania autoagresywne,
- ▶ ryzykowne zachowania seksualne – wczesne rozpoczynanie współżycia seksualnego, posiadanie wielu partnerów oraz uprawianie seksu bez zabezpieczenia, aborcje,
- ▶ rozwój zaburzeń kontroli zachowania i tendencji antyspołecznych,
- ▶ trudności ze snem – koszmary nocne, bezsenność.

Współcześnie silnie akcentuje się znaczenie doświadczeń przemocy w dzieciństwie dla zdrowia jednostki, a tym samym dla zdrowia publicznego. W obszarze skutków zdrowotnych wymienia się wiele sytuacji i zachowań, które zostały zidentyfikowane jako sytuacje i zjawiska częściej dotykające osoby z doświadczeniami krzywdzenia w dzieciństwie niż inne. Należą do nich: palenie tytoniu, problemy alkoholowe, częstsze zapadanie na różne choroby, różne problemy zdrowotne, niedomagania i objawy chorobowe, częstsze korzystanie z opieki lekarskiej i zabiegów medycznych, choroby chroniczne, choroby serca, płuc i nowotwory, niepełnosprawności, otyłość, depresje, próby samobójcze, ryzykowne zachowania seksualne i promiskuityzm seksualny, nadaktywność, zaburzenia pourazowe (PTSD), a nawet przedwczesna śmierć.

RYC. 3. MODEL ZNACZENIA NEGATYWNYCH DOŚWIADCZEŃ DZIECIĘCYCH¹¹.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Poszukiwanie związków pomiędzy licznymi problemami społecznymi, emocjonalnymi poznawczymi i zdrowotnymi a traumą doświadczanej w dzieciństwie przemocy skierowało uwagę badaczy na fizjologiczne i organiczne zmiany, jakie wywołuje doświadczanie krzywdzenia w dzieciństwie. W tym zakresie prowadzone badania wykazały niezbicie, iż przemoc wobec dziecka może mieć wyraźne, namacalne skutki w postaci zmian w budowie mózgu, jego wielkości i sposobie jego funkcjonowania oraz charakterze wydzielania wewnętrzznego, które to zmiany skutkują wieloma następstwami emocjonalnymi, poznawczymi, typowo zdrowotnymi, a także następstwami w zachowaniu.

Nie istnieje jeden, wyraźnie określony, zespół skutków krzywdzenia dziecka.

Następstwa doświadczeń przemocy i zaniedbywania w dzieciństwie różnią się w zależności od wielu czynników. Wpływa na nie między innymi: rodzaj doznawanej przemocy, czas jej trwania, częstotliwość jej występowania, płeć, wiek i poziom rozwoju dziecka oraz inne jego indywidualne cechy, a także relacje, jakie dziecko ma z różnymi innymi osobami, i tymi najbliższymi, i dalszymi z jego otoczenia. Ważne jest także to, czy dziecko objęto wsparciem profesjonalnym i pomocą psychologiczną po rozpoznaniu, iż jest ono ofiarą przemocy. Badania wykazały, iż szczególnie niekorzystnie na rozwój dziecka wpływają sytuacje, kiedy doświadcza ono w rodzinie (jednocześnie) różnych form przemocy: fizycznej, psychicznej i zaniedbywania oraz jeśli doświadcza przemocy w dzieciństwie często i ze strony różnych bliskich mu osób.

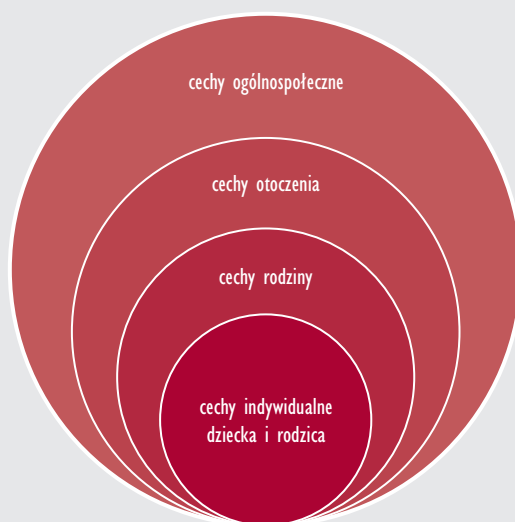
¹¹ Przedstawiany model oparty został o „Piramidę znaczeń negatywnych doświadczeń dziecięcych” zaproponowaną przez Vincenta Fellitiego i innych (1998). Opis tych badań w E. Jarosz, *Ochrona dzieci przed krzywdzeniem...*, op.cit.

3. DLACZEGO RODZICE KRZYWDZĄ SVOJE DZIECI?

Współczesne interpretacje przyczyn krzywdzenia dziecka w rodzinie są rezultatem wieloletnich poszukiwań badaczy i licznych polemik między nimi, w których efekcie wypracowano wielowymiarową i wieloczynnikową koncepcję, ukazującą wielość i złożoność uwarunkowań problemu. Wcześniejsze koncepcje, koncentrujące się na wpływie pojedynczych czynników, zarówno te poszukujące winy w samym rodzicu – tzw. intraindywidualne, jak i te akcentujące powody w otoczeniu, w systemie społecznym, w zjawiskach społecznych i kulturze, nie potrafiły przekonująco tłumaczyć uwarunkowań i mechanizmów tych zjawisk.

Współczesna koncepcja wieloczynnikowa, nazywana „ekologicznym modelem krzywdzenia dzieci”, zaproponowana została jako uniwersalna¹². Wskazuje się w niej na znaczenie różnych cech indywidualnych (dziecka i rodzica), cech całej rodziny, jej otoczenia oraz ogólnych warunków społeczno-ekonomicznych i kulturowych.

RYC. 4. WSPÓŁCZESNY MODEL EKOLOGICZNY UWARUNKOWAŃ PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

W szczegółowym obrazie model ekologiczny wymienia liczne cechy jako determinanty przemocy wobec dziecka¹³. Ich złożony i wielopoziomowy obraz jest w zasadzie podstawą do formułowania współczesnych strategii i działań na rzecz ograniczania przemocy wobec dziecka i wyznaczania podstawowych standardów w kwestii ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

¹² Koncepcja ekologiczna uwarunkowań zjawiska przemocy wobec dzieci proponowana jest zgodnie w światowych opracowaniach i raportach.

¹³ P.S. Pinheiro, *The world report on violence against children*, Lizbona 2006 (www.violencestudy.int).

Czynniki indywidualne

(obejmują cechy biologiczne i demograficzne, historię rozwoju oraz ukształtowane cechy osobowościowe i problemy indywidualne rodziców):

- ▶ wiek ofiary i sprawców (np. wiekiem ryzyka dla przemocy fizycznej doświadczanej przez dzieci jest przedział od 2–6 lat, rodzice młodszy częściej źle traktują swoje dzieci niż rodzice bardziej dojrzały),
- ▶ płeć (np. dziewczynki częściej są ofiarami przemocy seksualnej, a chłopcy fizycznej),
- ▶ cechy społeczne rodzica (np. przedmiotowy lub stresujący charakter wykonywanej pracy, niskie dochody, niskie wykształcenie),
- ▶ problemy osobiste rodziców, zwłaszcza depresje i problemy uzależnieniowe oraz zaburzenia osobowości,
- ▶ cechy osobowościowe rodziców – impulsywność, autorytaryzm, egocentryzm, niska samoocena,
- ▶ własne doświadczenia przemocy u rodziców – przemocy doświadczanej lub oglądanej w dzieciństwie,
- ▶ specyficzne cechy dzieci: niska waga urodzeniowa, zakłócenia i problemy rozwojowe, chorowitość, fizyczne lub umysłowe upośledzenie dziecka.

Cechy rodziny:

- ▶ cechy strukturalne rodziny (samotne rodzicielstwo, wielodzietność),
- ▶ cechy socjalne (niskie dochody rodziny, złe warunki mieszkaniowe),
- ▶ konflikty małżeńskie,
- ▶ zaburzenia relacji interpersonalnych w rodzinie,
- ▶ zakłócenia tzw. systemu rodzinnego,
- ▶ utrzymujący się w rodzinie stres o różnych źródłach,
- ▶ izolacja społeczna rodziny.

Cechy otoczenia/społeczności lokalnej:

- ▶ duża mobilność społeczna (zmienność składu społeczności lokalnej),
- ▶ heterogeniczność społeczności lokalnej (jej duże zróżnicowanie społeczno-kulturowe),
- ▶ słabe więzi społeczne,
- ▶ anonimowość życia i izolacja społeczna,
- ▶ duże zagęszczenie ludności,
- ▶ wysoki poziom bezrobocia,
- ▶ wysoki poziom ubóstwa,
- ▶ sprzyjające przemocy środowiskowe normy dotyczące relacji z dzieckiem,
- ▶ kulturowo niska pozycja dziecka i dyskryminacja jego praw,
- ▶ normy akceptujące zachowania przemocy,
- ▶ brak wyraźnych sankcji za przemoc wobec członków rodziny (formalnych lub moralnych),

- ▶ niska gotowość do interwencji w rodzinę (wysoki status prywatności życia rodzinnego),
- ▶ słabe zaplecze instytucjonalne (brak lub słaba działalność służb, placówek i organizacji pomocy i wsparcia rodziny oraz reagowania na problem).

Cechy i zjawiska ogólnospołeczne:

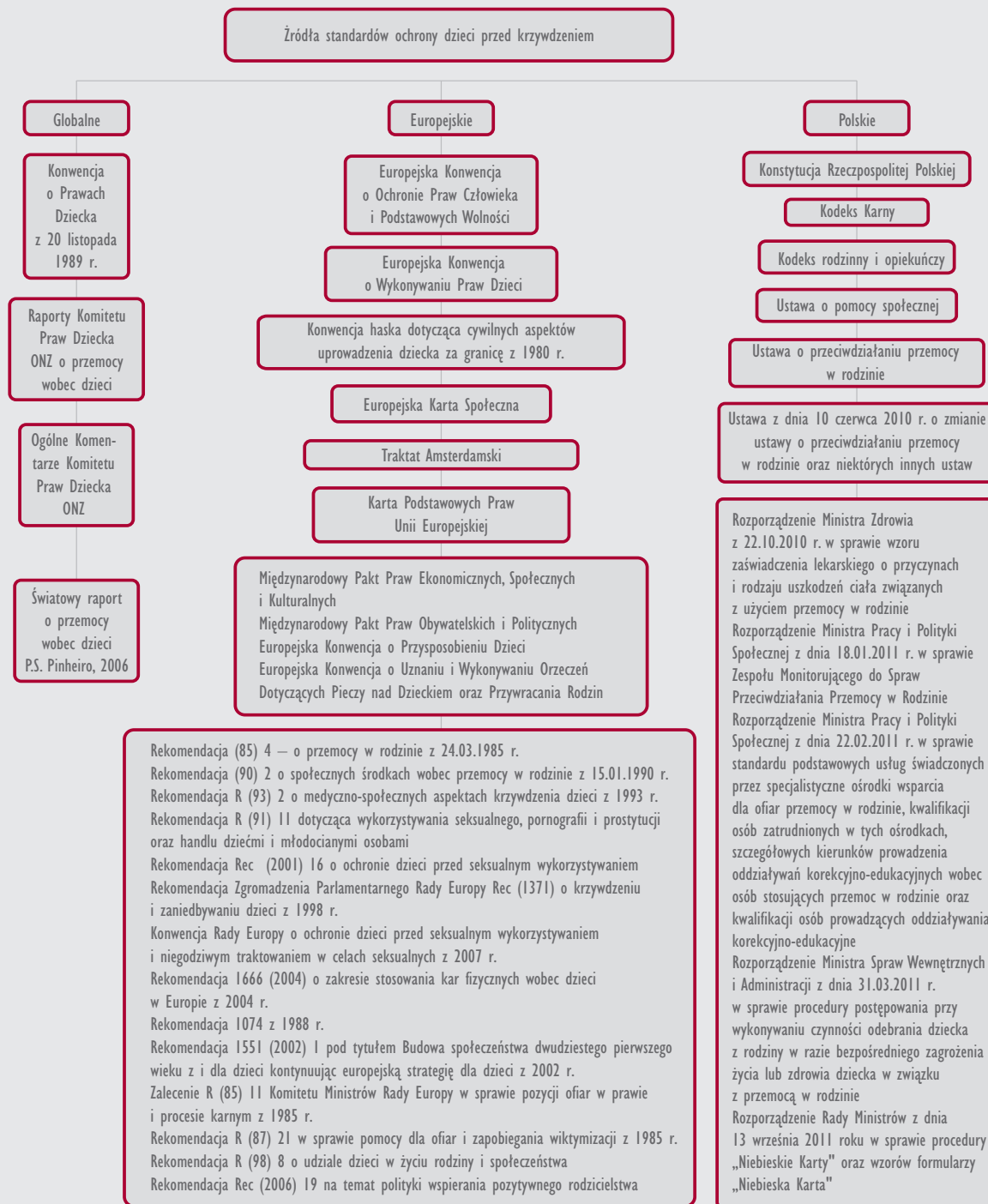
- ▶ normy kulturowe aprobowane przemoc jako sposób rozwiązywania konfliktów,
- ▶ normy sankcjonujące władzę i dominację jednych członków rodziny nad innymi (dziećmi, kobietami),
- ▶ wysoki status prywatności rodziny,
- ▶ występowanie znaczących nierówności ze względu na płeć i status socjoekonomiczny,
- ▶ niski poziom zabezpieczenia egzystencji i funkcjonowania rodzin (niekorzystne rozwiązania polityki społecznej),
- ▶ niewłaściwa polityka zdrowotna,
- ▶ słabo funkcjonujący i niezapewniający bezpieczeństwa i wystarczającego wsparcia system opiekuńczo-socjalny państwa,
- ▶ brak lub niefunkcjonalne rozwiązania prawne dotyczące problemu przemocy domowej,
- ▶ występowanie konfliktów wojennych, społecznych,
- ▶ okresy transformacji społecznych,
- ▶ pogłębiająca się pauperyzacja społeczeństwa.

Główne czynniki ryzyka stosowania wobec dziecka przemocy w rodzinie

- ▶ Doświadczanie przemocy w rodzinie w dzieciństwie przez sprawcę
- ▶ Niska pozycja społeczno-zawodowa sprawcy
- ▶ Stresogeny charakter pracy
- ▶ Niski status socjoekonomiczny (stres życiowy)
- ▶ Niskie poczucie własnej wartości
- ▶ Poczucie utraty kontroli nad życiem, sytuacją, poczucie utraty względów
- ▶ Problemy uzależnieniowe
- ▶ Problemy psychiczne (depresję, lęki, brak kontroli impulsów)
- ▶ Złe relacje matki z własną matką
- ▶ Niedojrzałość społeczno-emocjonalna rodziców, ich młody wiek
- ▶ Nierealistyczne oczekiwania wobec dziecka, brak znajomości praw rozwojowych
- ▶ Izolacja społeczna rodziców, negatywna percepcja otoczenia społecznego
- ▶ Konflikty małżeńskie
- ▶ Nagła zmiana stylu funkcjonowania rodziny

4. STANDARDY OCHRONY DZIECI PRZED KRZYWDZENIEM

RYC. 5. PRAWNE ŹRÓDŁA STANDARDÓW OCHRONY DZIECI PRZED KRZYWDZENIEM.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

4.1. Standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem na poziomie globalnym

Konwencja o Prawach Dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 roku¹⁴.

Konwencja o Prawach Dziecka jest uważana za podstawowe źródło standardów dotyczących ochrony dzieci przed różnymi formami krzywdzenia, dlatego że określa prawa i cechy ich pożądanej sytuacji życiowej. W wielu swoich artykułach odnosi się lub nawiązuje do kwestii krzywdzenia dziecka (artykuły: 9, 16, 17, 18, 19, 20, 24 ust. 3, 28 ust. 2, 32–40) i poprzez to wyraźnie komentuje kwestie złego traktowania dziecka i jego prawa do ochrony przed wszelkimi formami przemocy (fizycznej, psychicznej), krzywdy, nadużyć, zaniedbywania, niedbałego traktowania, zarówno w domu rodzinnym, jak i poza nim, oraz prawa do ochrony przed wykorzystywaniem seksualnym i ekonomicznym. Ponadto w artykułach tych reguluje się prawa dziecka do ochrony przed nadużyciami i przemocą w mediach czy w innych materiałach oraz przed oddzieleniem od rodziców bez uzasadnionej potrzeby. Wymienione artykuły dotyczą sytuacji krzywdzenia dziecka przez różne podmioty, rodziców, opiekunów, szkołę, grupy społeczne, instytucje, środowiska, media.

Konwencja zobowiązuje państwa do podejmowania konkretnych, skutecznych działań na rzecz dobra dziecka i ingerowania w sytuacje naruszenia tych praw, skutecznych działań ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Prawo do ochrony przed różnymi formami krzywdzenia przysługuje wszystkim dzieciom, bez względu na pochodzenie czy stan zdrowia, sytuację rodziców i dzieci. Zasada nadrzędności interesów dziecka oznacza kuratelę państwa nad działalnością i funkcjonowaniem instytucji odpowiedzialnych za wychowanie i rozwój dzieci (w tym także rodziny) tak, by działały one w interesie dziecka, a także kierowanie się interesem dziecka w decyzjach podejmowanych wobec niego i jego opiekunów¹⁵. Z kolei zasada praw nabytych daje pierwszeństwo korzystniejszym rozwiązaniom prawnym w zakresie ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Oznacza to, iż w sytuacji, gdy państwowe regulacje prawne na temat ochrony dzieci przed krzywdzeniem są korzystniejsze w tym zakresie niż postanowienia Konwencji, to mają one pierwszeństwo.

Konwencja o Prawach Dziecka stała się podstawą wielu późniejszych dokumentów określających obowiązki państwa i lokalnych podmiotów w zakresie ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Konwencja wywarła i wywiera wciąż wpływ na podejmowanie różnych inicjatyw, dążących do implementacji praw dziecka i ochrony życia oraz godnych warunków jego rozwoju, w różnych kulturach i społeczeństwach. Konwencja wywiera także polityczną presję na państwa, które ją ratyfikowały, stopniowo wymusza wprowadzanie odpowiednich rozwiązań państwowych i środków.

¹⁴ Konwencja o Prawach Dziecka (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).

¹⁵ Nadrzędność interesu dziecka konfrontowana jest w Konwencji o Prawach Dziecka z ideą prymatu rodziny, wyrażaną między innymi w tych przepisach, które dotyczą ingerencji prawnej w relację rodzice–dziecko.

Artykuły Konwencji o Prawach Dziecka a przemoc nad dzieckiem w rodzinie

Artykuł 19

Zawiera zestaw wskazań dotyczących powinności państwa w zakresie działań, jakie powinny być podejmowane wobec problemu krzywdzenia dzieci. Mówi o działaniach ustawodawczych i administracyjnych, wskazuje na konieczność podejmowania stosownych działań społecznych i wychowawczych, czyli tworzenia instytucji, organizacji, służb, placówek prowadzących działania na rzecz ochrony dzieci przed przemocą ze strony rodziców, ale także działań edukacyjnych, wychowawczych wobec różnych grup społecznych i całego społeczeństwa. Ustęp 2 artykułu 19 zwraca uwagę na konieczność tworzenia programów socjalnych pomocy dziecku i osobom nim się opiekującym, konieczność prowadzenia działań prewencyjnych dla ustalenia, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania, monitorowania przypadków niewłaściwego traktowania dziecka, a tam, gdzie to właściwe – ingerencji sądu. W artykule tym wyrażona jest konieczność podejmowania działań wielosektorowych o zintegrowanym charakterze.

Artykuł 34

Zobowiązuje państwa do ochrony dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych przez podejmowanie działań o różnym zasięgu – zarówno krajowym, jak i w ramach podejmowanych wspólnie działań międzynarodowych.

Artykuł 18

Nakłada na państwo obowiązek uznania zasady, że oboje rodzice ponoszą odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka, wskazując, iż obowiązkiem rodziców jest jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.

Artykuł 27

Czyni odpowiedzialnymi za rozwój dziecka głównie rodziców, natomiast jego ustęp 3 nakłada na państwa obowiązek wspomagania rodziców i udzielania im wszelkiej pomocy, w tym odpowiedniej pomocy materialnej.

Artykuł 9

Przewiduje możliwość oddzielenia w uzasadnionych sytuacjach dziecka od rodziców krzywdzących je lub zaniedbujących.

Artykuł 16

Mówi o ochronie dziecka przed bezprawną i arbitralną ingerencją w jego życie rodzinne. Dziecko pozbawione czasowo lub na stałe własnego środowiska rodzinnego lub takie, które nie może w nim przebywać ze względu na swoje dobro – zagrożenie ze strony rodziny bądź rodziców, ma mieć zapewnioną specjalną ochronę i pomoc państwa przez właściwą formę opieki zastępczej.

Artykuł 24 ust. 3

Nakłada się na państwa obowiązek podejmowania wszelkich właściwych i skutecznych kroków na rzecz zniesienia tradycyjnych praktyk przynoszących szkodę zdrowiu dziecka. Interpretując ten zapis szerzej, można odnieść go do problematyki krzywdzenia dzieci w rodzinie, zwłaszcza do leżących w tradycji wielu społeczeństw, w tym Polski, aprobaty dla stosowania kar fizycznych jako środków wychowawczych i podstawowych sposobów dyscyplinowania dzieci.

Artykuł 32

Mówi o ochronie dziecka przed wszelkimi formami wyzysku ekonomicznego i przed wykonywaniem pracy, która może być niebezpieczna, kolidować z kształceniem dziecka bądź może być szkodliwa dla zdrowia dziecka lub jego rozwoju fizycznego, umysłowego, duchowego, moralnego albo społecznego.

Artykuł 36

Na mocy tego artykułu państwa są zobowiązane do ochrony dziecka przed wszelkimi formami wyzysku, w jakimkolwiek aspekcie naruszającym dobro dziecka.

Artykuł 39

Zobowiązuje państwa do podejmowania kroków w celu ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka, które padło ofiarą jakiegokolwiek formy zaniedbania, wyzysku lub wykorzystania, torturowania bądź jakiegokolwiek innej formy okrutnego, nieludzkiego czy poniżającego traktowania albo karania bądź konfliktu zbrojnego. Taka rehabilitacja czy reintegracja przebiegać powinna w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu szacunku i godności dziecku.

Wśród międzynarodowych inicjatyw istotnych dla obrazu globalnych standardów ochrony dzieci przed przemocą i zaniedbywaniem w rodzinie należy zwrócić uwagę poza Konwencją na kilka dokumentów¹⁶ wymienionych poniżej.

Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ o przemocy wobec dzieci z 2001 roku

Raport dotyczył realizacji praw i idei zawartych w Konwencji. Zamieszczone w Raporcie uwagi i rekomendacje uzupełniają postanowienia zawarte w Konwencji i są adresowane do państw, które ją ratyfikowały. Komitet Praw Dziecka przedstawił w nim zalecenia dotyczące kierunków i sposobów działania państw wobec problemu przemocy wobec dzieci. Co ważne, Komitet dostrzegł zasadność uwzględniania przemocy wobec dziecka na tle zjawisk marginalizacji i dyskryminacji.

Zalecenia i rekomendacje Komitetu Praw Dziecka ONZ z 2001 roku

- ▶ Kwestie przemocy wobec dziecka w rodzinie powinny być rozumiane nie jedynie w kontekście nuklearnych ujęć rodziny, lecz w zależności od istniejących czynników kulturowych, obejmować mogą też kontekst rodziny rozszerzonej (zachowania ze strony dziadków, rodzeństwa, innych krewnych oraz bliskich opiekunów czy sąsiadów).
- ▶ Zasadniczą strategią działań w dziedzinie ochrony dzieci przed krzywdzeniem powinno być rozwijanie i upowszechnianie takiej wizji rodziny, w której prawa dziecka są szanowane, oraz podejście pozytywne, dążące do zmiany kulturowych postaw wobec krzywdzenia dzieci i ich ochrony przed takimi doświadczeniami. Konieczne jest uznanie, iż żadne formy przemocy wobec dzieci nie są akceptowalne, jednak działania mające na celu zatrzymanie problemu muszą brać pod uwagę różny kontekst społeczny i kulturowy.
- ▶ W zjawisku przemocy krytycznym punktem jest jej doświadczanie przez dzieci i młodzież, dlatego stanowisko i doświadczenia dzieci powinny być włączane w konceptualizowanie, promowanie i formułowanie działań przeciwdziałających temu zjawisku.
- ▶ Jednym z zasadniczych działań w ograniczaniu problemu krzywdzenia dzieci powinno być rozwijanie więzi między społecznością a rodzinami, włączanie rodzin w życie lokalnej społeczności oraz uświadamianie jej praw dziecka i praw rodzicielskich.
- ▶ Różne formy krzywdzenia (kary fizyczne, werbalne i emocjonalne nadużycia, wykorzystywanie seksualne i inne) są ze sobą powiązane. Poważne rodzaje przemocy wobec dziecka stają się tym bardziej prawdopodobne, jeśli tolerowane są mniej spektakularne formy krzywdzenia, dlatego podejmowane przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci musi charakteryzować się podejściem holistycznym i akcentować brak tolerancji dla jakichkolwiek rodzajów przemocy.
- ▶ Istnieje konieczność prowadzenia międzynarodowych badań nad uwarunkowaniami przemocy wobec dzieci i nad efektywnością stosowanych metod; istnieje pilna potrzeba współpracy międzynarodowej i współdziałania narodowych organizacji w podejmowaniu działań prewencyjnych.
- ▶ Konieczne jest upowszechnianie zintegrowanego podejścia wielosektorowego w prewencji zjawiska krzywdzenia dzieci, opracowanie zintegrowanych, wielosektorowych strategii i planów działań na poziomie międzynarodowym, regionalnym, państwowym, lokalnym, tak aby interwencja w przypadku krzywdzenia dzieci miała charakter skoordynowany i wielorodzajowy. Interwencja taka powinna być ukierunkowana przede wszystkim na przyczyny występowania przemocy wobec dziecka oraz angażować dziecko w formułowanie efektywnych interwencji.
- ▶ Istotna jest profesjonalizacja osób i służb pracujących z dziećmi (także w związku z przemocą), na potrzeby wyposażenia ich między innymi w odpowiednie kwalifikacje, wiedzę i umiejętności; edukacja w zakresie praw dziecka i metod wychowawczych bez użycia przemocy; rozwijanie podejść interdyscyplinarnych w kształceniu; szkolenie kadr w zakresie specjalnych praw i potrzeb dzieci z grup ryzyka (w tym dzieci z niepełnosprawnością).
- ▶ Komitet zaleca realizowanie programów wsparcia dla rodzin, w których występuje problem krzywdzenia dzieci, wizyt domowych oraz doskonalenie strategii i środków identyfikowania dzieci podwyższonego ryzyka doznawania przemocy domowej i zapewniania odpowiednich działań prewencyjnych wobec nich. Wobec dzieci–ofiार przemocy domowej zaleca otoczenie ich szczególną ochroną i działaniami terapeutyczno–rehabilitacyjnymi.

¹⁶ Szerzej dokumenty te opisano w E. Jarosz, *Międzynarodowe standardy przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci*, Warszawa 2008.

- Istotne jest monitorowanie zjawiska i zgłaszanie przypadków krzywdzenia dzieci, w tym celu wskazuje się na konieczność wypracowania efektywnego systemu monitorowania sytuacji dziecka w rodzinie oraz odpowiedniego systemu zgłaszania i rozpoznawania przypadków krzywdzenia dziecka. System taki powinien zapewniać: odpowiednie szkolenia profesjonalistom pracującym z dziećmi; zachęcanie przedstawicieli środowisk szkolnych i służby zdrowia do identyfikowania przypadków i zgłaszania ich oraz odpowiedniego traktowania ofiar; uwzględnienie punktu widzenia dziecka; skoordynowanie i interdyscyplinarne interwencje dla wszystkich zidentyfikowanych przypadków; dostarczenie pomocy i wsparcia rodzicom; gwarancję dokładnego rozpoznania każdego zgłoszenia, a szczególnie każdej śmierci dziecka; traktowanie sprawców przemocy odpowiednio do sytuacji; odpowiednie wsparcie i informację dla dzieci na temat zasad zgłaszania i otrzymywania pomocy od osób i instytucji; uwzględnienie potrzeby dziecka i jego dobra w postępowaniach sądowych; rejestrowanie przypadków i informowanie o nich odpowiednich władz.

Ogólny Komentarz nr 8 Komitetu Praw Dziecka ONZ¹⁷ – General Comment No 8 (2006)

Komentarz dotyczy prawa dzieci do ochrony przed karami fizycznymi i innymi formami okrutnego i poniżającego traktowania. Komitet podkreślił w Komentarzu obowiązek wprowadzenia przez państwa zakazu i eliminacji wszelkich kar fizycznych oraz innych degradujących form karania dzieci, a także wprowadzenia odpowiednich legislacji i stosowanie innych sposobów w celu podnoszenia świadomości publicznej na ten temat. W dokumencie podkreśla się sprzeczność karania fizycznego dzieci z ogólnymi standardami praw człowieka. Jednocześnie zwraca się uwagę na to, iż wprowadzenie zakazu stosowania wszelkich kar fizycznych wymaga odpowiedniej świadomości społecznej, a także szkolenia tych, którzy są zaangażowani w ten problem. Podkreśla się, iż celem zakazu stosowania kar fizycznych jest prewencja. Zakaz i konsekwencje jego łamania powinny być znane dzieciom oraz osobom z nimi pracującym. Należy udostępnić dzieciom lub ich reprezentantom możliwość dostępu do porad czy do zgłaszania skarg i zapewnić odpowiednią pomoc w podejmowanych działaniach formalnych. W Komentarzu zaleca się państwom odpowiednie modyfikacje prawa rodzinnego i opiekuńczego; rozwój i implementację środków edukacyjnych i innych skierowanych do dzieci i ich rodziców na temat szkodliwości kar fizycznych; edukację społeczeństwa dotyczącą wychowania bez przemocy; systematyczny monitoring sytuacji przestrzegania prawa zakazu stosowania kar fizycznych i uzyskiwanie wiarygodnych danych. Podkreśla się również, że ochrona dzieci przed fizycznym karaniem nie opiera się jedynie na prawnym zakazie, wymaga bowiem poważnych zabiegów z zakresu publicznej edukacji, pedagogizacji rodziców oraz profesjonalistów pracujących z dziećmi.

Światowy raport o przemocy wobec dzieci, P.S. Pinheiro (The world report on violence against children) z 2006 roku

Raport przedstawia obraz przemocy wobec dzieci na świecie oraz dostarcza rekomendacje na temat prewencji i sposobu reagowania na problem. Stwierdza się w nim, że przemoc wobec dzieci, występująca w domu rodzinnym, została dobrze rozpoznana i udokumentowana w ostatnich dekadach, a jej konsekwencje mają poważny charakter. W raporcie podkreśla się problem wiktylizacji dzieci–ofiar przemocy domowej; opisuje się w nim bezpośrednie i pośrednie konsekwencje doświadczania przemocy przez dzieci, takie jak: Zespół Zaburzeń Stresu Pourazowego (PTSD), uzależnienia, choroby płuc, wątroby, nowotwory, depresje, zaburzenia lękowe i inny problemy zdrowotne występujące później – w dorosłości. W raporcie

¹⁷ Podano za www.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co_CRC.C.GC.8.pdf (15.09.2006).

oceniona została sytuacja na świecie pod kątem podejmowanych działań wobec problemu krzywdzenia dzieci. Wskazano, iż wiele państw podjęło już różne inicjatywy, przede wszystkim działania legislacyjne i modyfikację prawodawstwa w kierunku bardziej efektywnej ochrony dzieci przed krzywdzeniem, wiele państw przygotowało i realizuje narodowe plany i programy promujące określoną politykę wobec zjawiska krzywdzenia dzieci, a ważnym kierunkiem podejmowanych działań są inicjatywy zmierzające do podnoszenia społecznej świadomości na temat zjawiska krzywdzenia dzieci. Raport wskazuje na podstawowe grupy profesjonalistów realizujących zadania w zakresie wykrywania przypadków przemocy wobec dzieci (przedstawiciele służby zdrowia oraz pracownicy socjalni), najczęściej stosowane strategie wykrywania przypadków przemocy oraz formy interwencji. Podkreślono w nim także wartość procedury obowiązkowego zgłaszania przypadków przez pewne grupy specjalistów, jak też systemu „dyskretnych” służb (*confidential services*), do których rodziny i dzieci mogą zgłaszać problem krzywdzenia. Szczególną rolę w interwencji wobec przypadków przypisano w raporcie działalności zespołów multidyscyplinarnych.

Rekomendacje ogólne raportu P.S. Pinheiro

- ▶ Rozwijanie przez państwa własnych systemów działań, skoordynowanych z ogólnymi programami rozwoju państwa. Strategie te powinny być realistyczne i zamknięte ramami czasowymi, angażować wiele sektorów i być zgodne z międzynarodowymi prawami człowieka. Powinny podlegać ewaluacji.
- ▶ Wprowadzanie oficjalnego zakazu wszelkiej przemocy wobec dzieci, jej stosowania we wszelkich miejscach oraz we wszelkich formach.
- ▶ Intensywniejsze przeciwdziałanie zjawisku, czyli alokacja środków na profilaktykę, oraz nasilenie działań wobec czynników ryzyka.
- ▶ Promowanie wartości pozbawionych przemocy oraz podnoszenie świadomości społecznej w zakresie praw człowieka, promowanie pozytywnych metod wychowawczych.
- ▶ Rozwijanie kompetencji wszystkich osób, które pracują z dziećmi. Kształcenie i doskonalenie profesjonalistów oraz nieprofesjonalistów w kwestii praw dzieci i ich ochrony przed przemocą.
- ▶ Funkcjonowanie i dostęp do służb terapeutycznych i służb społecznej reintegracji (zdrowia, prawnych, socjalnych).
- ▶ Dbłość o podmiotowy udział dziecka w podejmowanych wobec niego i jego rodziny działaniach.
- ▶ Stworzenie dostępnego i przyjaznego dziecku systemu zgłaszania przypadków krzywdzenia dzieci i systemu służb interwencyjnych.
- ▶ Właściwe traktowanie sprawców przemocy wobec dzieci i ukrócenie ich bezkarności. Osoby skazane za przemoc wobec dzieci oraz wykorzystywanie seksualne powinny mieć zakaz pracy z dziećmi.
- ▶ Uwzględnienie zróżnicowania płci w badaniu zjawiska krzywdzenia dzieci.
- ▶ Rozwijanie i wprowadzanie w życie systematycznych narodowych badań i gromadzenia danych, co ma służyć identyfikacji grup ryzyka, monitorowaniu zjawiska i analizie postępu działań prewencyjnych.
- ▶ Wzmocnienie wpływu międzynarodowych aktów i regulacji na działania państw.

4.2. Standardy europejskie dotyczące krzywdzenia dzieci

Rada Europy już od lat 70. wprowadzała rezolucje i konwencje mające na celu ustalenie standardów w dziedzinie polityki społecznej i rozwiązywania różnych problemów społecznych. Z chwilą powstania Unii Europejskiej nastąpił proces ujednolicania rozwiązań prawnych w zakresie polityki społecznej w państwach członkowskich.

W latach 90. przemoc w rodzinie zaczęto w Europie traktować jako jeden z problemów dotyczących praw człowieka. Parlament Europejski uznał, iż przemoc jest pogwałceniem prawa człowieka do życia, bezpieczeństwa osobistego, wolności, godności oraz fizycznej i umysłowej integralności, a tym samym stanowi przeszkodę dla pełnego rozwoju jednostek.

W wielu europejskich aktach prawnych znajdują się zalecenia dotyczące traktowania dzieci oraz odniesienia do złego traktowania ich w rodzinach.

Analizując europejskie dokumenty dotyczące ochrony dzieci przed krzywdzeniem, należy odnieść się do kilku podstawowych dokumentów, wymienionych poniżej.

Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹⁸ (European Convention on Human Right – ECHR) wraz z protokołami uzupełniającymi, przyjęta w 1950 r., weszła w życie w 1953 r., Polska ratyfikowała ją w 1993 r. Konwencja określa prawa i wolności, które państwa muszą zagwarantować każdemu obywatelowi. W art. 1 stwierdza się, że dziecko posiada prawa określone w Konwencji, z których wiele dotyczy ochrony przed krzywdzeniem i przemocą oraz naruszeniem godności osobistej i wolności. W art. 3 mowa jest o wolności człowieka od tortur i niehumanitarnego, poniżającego traktowania. Należy jeszcze wymienić artykuły: 2 (prawo do życia), 4 (zakaz niewolnictwa i zmuszania do pracy) i art. 5 (prawo do wolności i bezpieczeństwa).

Europejska Konwencja o Wykonywaniu Praw Dzieci¹⁹ przyjęta przez Radę Europy w 1996 r. Jej podstawowym założeniem było dążenie do nadania wiążącej mocy prawnej Konwencji Praw Dziecka Narodów Zjednoczonych. Europejska Konwencja dotyczy przede wszystkim praw procesowych dziecka i ułatwienia ich wykonywania. W szczególności w art. 3 Konwencji zwraca uwagę na prawo dzieci do bycia informowanym (chodzi o istotne informacje w sprawie i informacje o skutkach stanowiska dziecka) i do wyrażania własnego stanowiska w toku dotyczącego go postępowania, a jej artykuł 12 mówi o zapewnieniu dziecku możliwości wypowiadania się w każdym dotyczącym go postępowaniu sądowym (głównie rodzinnym) i administracyjnym w sposób bezpośredni albo przez przedstawiciela (inną osobę lub instytucję). Zawarte są w nim też zalecenia do państw-stron Konwencji dotyczące promowania i wykonywania praw dzieci. Z punktu widzenia problemu krzywdzenia dzieci warto zwrócić uwagę na zawarte w Konwencji zadania organów sądowych dotyczące: zebrania wystarczających informacji na temat sytuacji dziecka w rodzinie, zasięgania opinii samego dziecka, osobiście albo za pośrednictwem innych osób i instytucji, w sposób odpowiedni do rozeznania dziecka i zgodnie z jego dobrem, wszczynania sprawy przez organ sądowy z urzędu w sytuacji poważnego zagrożenia dobra dziecka, wyznaczania specjalnego przedstawiciela reprezentującego dziecko.

Konwencja haska²⁰ – dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę z 1980 r. Celem tej Konwencji jest przeciwdziałanie negatywnym skutkom międzynarodowego uprowadzania lub zatrzymywania dzieci. Postępowanie wszczęte na podstawie

¹⁸ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

¹⁹ Europejska Konwencja o Wykonywaniu Praw Dzieci sporządzona w Strasburgu 25 stycznia 1996 r. (Dz.U. 2000 r. Nr 107, poz. 1128).

²⁰ Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (tzw. Konwencja haska) uchwalona 25 października 1980 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528).

Konwencji ma doprowadzić do przywrócenia stanu faktycznego i prawnego, jaki istniał przed bezprawnym uprowadzeniem lub zatrzymaniem dziecka, które – zgodnie z art. 3 Konwencji – ma miejsce wtedy, gdy nastąpiło naruszenie prawa do opieki przyznanego przez ustawodawstwo (orzeczenie sądowe lub administracyjne albo ugodę mającą moc prawną) państwa, w którym dziecko miało miejsce stałego pobytu bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem oraz jeżeli w chwili uprowadzenia lub zatrzymania prawo to było skutecznie wykonywane. Osoba zainteresowana może skutecznie domagać się powrotu dziecka, które nie ukończyło 16 lat i które zostało bezprawnie uprowadzone lub zatrzymane z jednego państwa (strony Konwencji) do innego państwa (również strony Konwencji). Drugim celem Konwencji jest ochrona prawa do odwiedzin dziecka, przyznanego określonej osobie przez prawo państwa – miejsca stałego pobytu dziecka, naruszonego wskutek uniemożliwienia lub utrudnienia wykonywania tego prawa. Konwencja w art. 21 przewiduje obowiązek podjęcia działań w celu umożliwienia skutecznego wykonywania tego prawa.

Europejska Karta Społeczna (European Social Charter)²¹ uchwalona w 1961 r., Polska ratyfikowała ją w 1997 r. Celem EKS jest zapewnienie obywatelom państw, które przez ratyfikację są stroną Karty, możliwości korzystania z praw socjalnych bez jakiejkolwiek dyskryminacji, podnoszenie jakości życia i popieranie dobrobytu społecznego (preambuła). Dokument ten w kilku artykułach odnosi się do kwestii traktowania dzieci i rodzin oraz zapewniania im właściwych warunków (art. 7, 13, 14, 16, 14).

Traktat Amsterdamski z 1997 r. w artykule K.1 dotyczy zapobiegania i zwalczania przemocy oraz przestępczości wobec dzieci.

Karta Podstawowych Praw Unii Europejskiej²² z 2000 r., zawierająca podstawowe prawa człowieka – obywatela UE (godność, wolność, równość, solidarność, prawa obywatelskie, prawa związane z wymiarem sprawiedliwości), wzmacniająca prawa jednostki w prawnym systemie wspólnotowym. W Karcie zwraca się uwagę na konieczność poszanowania i ochrony praw człowieka i praw dziecka, a walka z przemocą jest uznawana jako element ochrony podstawowych praw. W art. 7 stwierdza się, iż nikt nie powinien podlegać torturom lub okrutnemu, niehumanitarnemu traktowaniu lub karaniu, co interpretowane jest także w kierunku kwestii złego traktowania dzieci.

Inne dokumenty Wspólnoty Europejskiej: Międzynarodowy Pakt Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 r., odwołujący się do godności każdego człowieka, określający kary fizyczne jako niezgodne z podstawowymi zasadami międzynarodowymi praw człowieka; **Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych** z 1966 r., gwarantujący między innymi prawo do życia, do wolności i bezpieczeństwa osobistego, prawo rodziny do ochrony; **Europejska Konwencja o Przysposobieniu Dzieci** z 1967 r., **Europejska Konwencja o Uznaniu i Wykonywaniu Orzeczeń Dotyczących Pieczy nad Dzieckiem oraz Przywracaniu Rodziny** z 1980 r., **Europejska Konwencja o Statusie Prawnym Dziecka Pozamałżeńskiego** z 1975 r. i inne.

²¹ Europejska Karta Społeczna uchwalona 18 października 1961 r. (Dz.U. 1999, Nr 8).

²² Karta Podstawowych Praw Unii Europejskiej z 2000 r. (Dz.U.C. z 18 grudnia 2000 r., s. 1).

W latach 80. we wspólnocie europejskiej zaczęło pojawiać się coraz więcej dokumentów, rekomendacji i rezolucji, poruszających kwestię krzywdzenia dzieci. Do najbardziej znaczących należą niżej wymienione dokumenty²³.

Rekomendacja (85)4 o przemocy w rodzinie z 26 marca 1985 r., zalecająca państwom wiele działań, między innymi: alarmowanie opinii publicznej o zagrożeniach, jakie niesie przemoc domowa, wczesne wykrywanie sytuacji konfliktów rodzinnych, zapewnienie profesjonalnego szkolenia wszystkim podejmującym interwencje w sprawach krzywdzenia dzieci, organizowanie i wspieranie działań organizacjom pomagającym ofiarom przemocy domowej, tworzenie multidyscyplinarnych zespołów zajmujących się problemem, podejmowanie szybkich interwencji wobec przypadków występowania zjawiska; podejmowanie środków dla zapewnienia ochrony dziecka przed jakąkolwiek przemocą, na którą jest narażone w sytuacji występowania konfliktów rodzinnych; podejmowanie odpowiednich działań zapewniających dbanie o dobro ofiar; stosowanie rozwiązań kryminalnych tylko w ostateczności.

Rekomendacja (90)2 o społecznych środkach wobec przemocy w rodzinie z 15 stycznia 1990 r., która określa społeczne środki, jakie powinny być zaangażowane w państwach europejskich w działania przeciw przemocy rodzinnej, w tym wobec krzywdzenia dzieci: informacja społeczna o zjawiskach przemocy w rodzinie, wykrywanie przypadków, zgłaszanie przemocy domowej, pomoc i terapia dla całej rodziny – dla sprawcy i dla ofiar. Ponadto wymienia inne środki specyficzne, takie jak: promowanie właściwej opieki i pozytywnego rodzicielstwa, np. programy treningowe dla młodych rodziców i rozwój poradnictwa rodzinnego; wprowadzenie zakazu stosowania kar fizycznych; monitorowanie i wsparcie rodzin ryzyka; rozwijanie sposobów kontynuowania i systematyczności pracy z rodzinami z problemem krzywdzenia dzieci; rozwijanie sposobów doskonalenia integracji działań różnych podmiotów i profesjonalistów; rozwijanie szerokiego spektrum ofert terapeutycznych; prowadzenie odpowiednich kampanii informacyjnych w mediach, szkołach; ułatwienie dostępu rodzinom i ofiarom do usług (punkty konsultacyjne, telefony kryzysowe, centra interwencji kryzysowej, służby kryzysowe); rozwijanie sposobów skutecznego zgłaszania przypadków przemocy do odpowiednich instytucji przez sąsiadów, przyjaciół i inne osoby w sytuacji podejrzenia przemocy; kierowanie przypadków przemocy do odpowiednich służb społecznych lub organów wymiaru sprawiedliwości: wobec sprawców przemocy nad dziećmi zaleca się łączenie form profesjonalnej terapii indywidualnej z terapią grup samopomocowych oraz orientowanie i rozwijanie działań pomocowych; wprowadzanie programów profilaktycznych w szkołach; rozwijanie działań pracowników socjalnych w sferze przemocy domowej w formę pracy zespołów multidyscyplinarnych; szkolenie pracowników socjalnych i rozwijanie działalności organizacji pozarządowych i wolontariackich w dziedzinie profilaktyki i terapii.

Wśród ogólnych działań prewencyjnych Rekomendacja wyróżnia: dążenie do tworzenia wszechstronnej sieci pomocy i udogodnień w opiece nad dziećmi; wprowadzenie takich rozwiązań w sferze pracy, które sprzyjałyby efektywnemu wypełnianiu funkcji rodzicielskiej; prowadzenie badań naukowych, które identyfikowałyby cechy i warunki prowadzące do nasilania się sytuacji konfliktowych w rodzinie, sytuacji niebezpiecznych i potencjalnie przemocowych.

²³ Teksty tych dokumentów dostępne są na stronie www.coe.int.

Rekomendacja R(93)2 o medyczno-społecznych aspektach krzywdzenia dzieci z 1993 r. W zakresie działań pierwszorzędowych zwrócono w niej uwagę na promowanie w świadomości społecznej w zakresie praw dziecka życia wolnego od fizycznej, emocjonalnej i seksualnej przemocy, zaniedbywania oraz szkodliwych następstw takich sytuacji. Podkreśla się też potrzebę ustanawiania takich społeczno-ekonomicznych warunków oraz tworzenie różnych służb, które wzmacniają kompetencje opiekuńcze rodzin; zmianę społecznych wzorów wychowywania i zachowań wobec dzieci; zmniejszenie ogólnego poziomu występowania przemocy w społeczeństwie oraz źródeł przemocowych praktyk wychowawczych.

W ramach działań drugo- i trzeciorzędowych w Rekomendacji zaleca się: zapewnienie działalności różnego rodzaju służb medycznych i społecznych oraz innych, które zapewniałyby wsparcie materialne, psychospołeczne i medyczne oraz wspierały prawidłowy rozwój dzieci; zapewnienie dostępności do usług rodzicom doświadczającym trudności wychowawczych; wdrażanie programów edukacyjnych dla dzieci dotyczących prawa do życia bez przemocy, asertywności i samoobrony przed przemocą; zapewnienie działalności środków pomocy, np. telefoniczne linie pomocy czy schroniska dla dzieci-ofiar przemocy w rodzinie.

W kwestii powiadamiania o przypadkach przemocy w Rekomendacji zaleca się: desygnowanie agencji i instytucji przyjmujących całodobowe zgłoszenia; zachęcanie profesjonalistów do powiadamiania agencji o przemocy, np. przez zwolnienie od formalnych procedur i stawiania się jako świadek w postępowaniu sądowym; zastosowanie środków, takich jak: kampanie medialne, ulotki i broszury inne; podjęcie środków promujących odpowiedzialne zgłaszanie przypadków przemocy, np. przez zapewnienie anonimowości zgłoszeń; ustanowienie usług dla ofiar krzywdzenia.

W zakresie działań i środków rozpoznawania oraz diagnozy przypadków przemocy zaleca się: tworzenie odpowiednich służb dostępnych całodobowo, które dokonywałyby multidyscyplinarnego rozpoznania zgłoszenia, psychospołecznej oceny potrzeb dziecka i rodziny, medycznej oceny psychosomatycznej i fizycznej dziecka, stosowałyby odpowiednie środki prawne dla ochrony dziecka; podjęcie działań zapewniających interwencje we wszystkie przypadki krzywdzenia dzieci; wdrożenie polityki działań, według której praca nad przypadkiem będzie realizowana we współpracy z rodzicami dziecka; informowanie dziecka o naturze problemu i jego prawach oraz podejmowanych działaniach; informowanie rodziców o problemie i prawach do współdziałania, jeżeli nie byłoby to sprzeczne z interesem dziecka; w sytuacjach odseparowania dziecka od rodziców – podejmowanie działań sprzyjających utrzymywaniu więzi; zadbanie, aby dziecko było właściwie reprezentowane, a jego stanowisko – w miarę jego możliwości rozumienia sytuacji – wzięte pod uwagę; kontrolowanie, aby ocena medyczna była dokonywana przez kompetentnych profesjonalistów; ograniczanie badań medycznych do niezbędnego minimum; dbanie o dobro dziecka w sytuacjach policyjnych dochodzeń i realizacji procedury kryminalnej; stosowanie praktyk zachęcających do wymiany informacji pomiędzy profesjonalistami, np. multidyscyplinarne narady nad przypadkami.

Rekomendacja zalecała zapewnienie odpowiedniego kształcenia i szkolenia różnych grup profesjonalistów zaangażowanych w ochronę dziecka przed krzywdzeniem. Natomiast w dziedzinie badań naukowych zalecała promowanie badań porównawczych między państwami członkowskimi i na tej podstawie dokonywanie analizy różnych systemów ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

Rekomendacja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy Rec (1371) o krzywdzeniu i zaniedbywaniu dzieci z 1998 r. zalecała wiele działań w obszarze złego traktowania dziecka, w tym koncentrację działań na profilaktyce zjawiska, rozszerzenie pomocy i terapii dla rodzin krzywdzących, działania odbudowujące u dzieci krzywdzonych obraz własnej osoby, rozwijanie edukacji seksualnej młodzieży i programów chroniących przed wczesnym rodzicielstwem, rozwiązaniami, kiedy to krzywdzący rodzic, a nie dziecko, jest zabierany z domu. Zwracano też uwagę na zapewnienie szkoleń wszystkim profesjonalistom pracującym z dzieckiem, którzy mogą identyfikować za pomocą różnych symptomów przypadki lub podejrzenia fizycznej lub psychicznej przemocy. W Rekomendacji zaznaczono również potrzebę tworzenia służb medycznych i socjalnych, współpracujących ze szkołami. Służby te powinny być łatwo osiągalne i można by je wykorzystywać do wczesnej diagnozy przypadków krzywdzenia dzieci. Zwrócono także uwagę na potrzebę tworzenia telefonicznych linii kryzysowych dla dzieci, poprzez które dzieci mogłyby się konsultować z wykwalifikowanymi lekarzami i psychologami, posiadającymi kompetencje ewentualnego uruchamiania odpowiednich procedur.

Rekomendacja Rec(2001)16 o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem zaleca podejmowanie efektywnych środków w dziedzinie publicznej świadomości, edukacji, informacji, prewencji, identyfikacji i interwencji dla ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym. W Rekomendacji zwraca się uwagę na możliwości wykorzystania mediów i Internetu w prewencji zjawiska oraz zaleca się rozwijanie programów prewencyjno-terapeutycznych. Ponadto zostały określone środki prawne i proceduralne dotyczące dzieci-ofiar oraz sprawców wykorzystywania seksualnego.

Rekomendacja 1666 (2004) o zakazie stosowania kar fizycznych wobec dzieci w Europie z 2004 r. zaleca prohibicję kar fizycznych i inne działania, mające na celu ich niwelowanie z praktyk wychowawczych. W szczególności w Rekomendacji zaleca się: podnieść świadomość dzieci i osób opiekujących się nimi i pracujących z nimi na temat całkowitego zakazu kar fizycznych i innych degradujących sposobów traktowania dzieci, na temat praw dziecka; zachęcać do pozytywnych, bezprzemocowych form wychowywania dzieci; oferować dzieciom możliwości wyrażania własnych opinii; zapewnić rodzicom, szczególnie doświadczającym trudności wychowawczych, konieczną pomoc i wsparcie; oferować dzieciom poufne poradnictwo, doradztwo oraz prawną reprezentację; gwarantować efektywną i odpowiednią ochronę tym dzieciom, które są szczególnie podatne i zagrożone poniżającym karaniem, jak np. dzieci z niepełnosprawnościami; zadbać, aby kary fizyczne i inne formy poniżającego traktowania czy dyscyplinowania dzieci zostały włączone do definicji przemocy domowej, a ograniczanie kar fizycznych wobec dzieci powinno stać się integralną częścią strategii przeciwko przemocy domowej.

Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych²⁴ z 2007 r. określa standardy działań w zakresie ochrony dzieci przed seksualną eksploatacją. Wśród nich za najważniejsze można uznać: podnoszenie świadomości na temat ochrony dzieci i zjawiska wykorzystywania seksualnego; edukowanie dzieci w zakresie zagrożeń związanych z seksualnym ich wykorzystywaniem; zapewnienie dostępu do programów lub środków interwencji obniżających ryzyko

²⁴ Pełny tekst Konwencji w polskiej wersji językowej zamieszczona jest w kwartalniku Dziecko Krzywdzone. Badania. Teoria. Praktyka 2007, nr 4, s. 122–142.

popęlnienia przestępstwa seksualnego wobec dzieci; organizowanie i wspieranie kampanii informacyjnych podnoszących świadomość na temat tego zjawiska i środków ochronnych; stworzenie systemu wsparcia dla ofiar i ich bliskich; w sytuacji gdy sprawcami wykorzystywania seksualnego są osoby bliskie (rodzice, opiekunowie) tworzenie odpowiednich procedur interwencyjnych, które umożliwią odizolowanie ofiary od sprawcy; tworzenie służb informacyjnych (telefonicznych i internetowych); promowanie współpracy między instytucjami (medycznymi, społecznymi i wymiaru sprawiedliwości); zapewnienie oceny skuteczności zastosowanych programów i środków.

Inne rekomendacje europejskie związane ze zjawiskiem krzywdzenia dzieci w rodzinie

Rekomendacja 1074 z 1988 r., która zalecała wprowadzenie w państwach Rady Europy koherentnej polityki rodzinnej, zapewniającej równość płci, ochronę praw dziecka w rodzinie i rozwój w odpowiednich warunkach domowych i odpowiednim środowisku.

Rekomendacja 1551 (2002) I z 2002 r. pod tytułem *Budowa społeczeństwa dwudziestego pierwszego wieku z i dla dzieci*: kontynuując europejską strategię dla dzieci, zaleca wprowadzenie prawnych instrumentów zobowiązujących państwa Rady Europy do przeprowadzenia działań dotyczących: przeglądu legislacji pod kątem zgodności z Konwencją o Prawach Dziecka; wprowadzenie odpowiedniej polityki dotyczącej ochrony praw dzieci; rozwijanie w różnych obszarach polityki rządowej działań dla ochrony dzieci; podniesienia priorytetu spraw dzieci w rozwiązaniach budżetowych i rozporządzaniu środkami narodowymi; ustanowienie Rzecznika Praw Dziecka; ustanowienie narodowego systemu analizy sytuacji dzieci; stworzenie skoordynowanej europejskiej polityki o prawach dzieci i ich ochronie; stworzenia międzynarodowego (elektronicznego) centrum informacji o instytucjach i organizacjach pomocowych i interwencyjnych.

Rekomendacja (85)11 Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym z 1985 r., która traktuje o uprawnieniach ofiar przestępstw na poszczególnych etapach formalnego postępowania, a także zwraca uwagę na szczególną sytuację przesłuchiwanego dziecka–ofiary przestępstwa.

Rekomendacja R (87)21 w sprawie pomocy dla ofiar i zapobiegania wiktylizacji z 1987 r., która zaleca państwom podejmowanie wielu konkretnych działań dla ofiar przestępstw. Dzieci zaliczono do szczególnej kategorii ofiar, wobec których powinno tworzyć się i rozwijać systemy pomocy.

Rekomendacja R (98)8 o udziale dzieci w życiu rodziny i społeczeństwa, w której podkreśla się, pełnoprawne członkostwo dzieci i że życie dziecka w rodzinie spokoju, przyjaźni i bez przemocy jest niezbędne dla jego rozwoju (Jarosz 2008b).

Rekomendacja Rec (2006)19 na temat polityki wspierania pozytywnego rodzicielstwa, w której zaleca się, aby rodzicielstwo stanowiło domenę publicznej polityki i w tym celu podejmowanie środków wspierających i tworzących warunki dla pozytywnego rodzicielstwa. Ponadto zaleca się: promować wspólną politykę europejską dotyczącą spraw rodziny i praw dziecka w Unii Europejskiej; uznać, iż władze publiczne pełnią zasadniczą rolę we wspieraniu rodzin i rodziców, a zwłaszcza w trzech elementach polityki rodzinnej: publicznym transferze i taksacji, odpowiednich środkach służących zbilansowaniu pracy i życia rodzinnego, zapewnieniu opieki dzieciom; uznać wyjątkowe znaczenie wypełniania ról rodzicielskich dla społeczeństwa i przyszłości, a w związku z wyzwaniem stawianym rodzicom – organizować lepsze narzędzia służące ich wspieraniu. Podejście do problemu powinno być wielosektorowe i skoordynowane.

4.3. Instrumenty prawa polskiego dotyczące podejmowania działań wobec sytuacji krzywdzenia dzieci

Wśród aktów prawnych określających standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem należy wymienić **Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku**²⁵, która na mocy art. 72 nakłada na organy władzy publicznej obowiązek ochrony dzieci przed przemocą, okrucień-

²⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

stwem, wyzyskiem i demoralizacją. Stwierdza, iż dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej mają prawo do opieki i pomocy władz publicznych, a w toku ustalania praw dziecka organ władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. W artykułach 47, 48, 63 Konstytucji wskazano na prawa dzieci do ochrony przed krzywdzeniem, podkreślając ich prawo do ochrony czci i dobrego imienia, poszanowania życia prywatnego, składania wniosków i skarg oraz wskazując, że wychowanie w rodzinie powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka i jego przekonania.

Aktami prawnymi regulującymi kwestie ochrony praw dzieci przed przemocą, okrucieństwem i wyzyskiem są:

- ▶ Kodeks karny z 1997 r.,
- ▶ Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 1964 r.,
- ▶ Ustawa o pomocy społecznej z 2004 r.,
- ▶ Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 2005 r.,
- ▶ Ustawa o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw z 2010 r.

oraz następujące przepisy wykonawcze:

- ▶ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 r. w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 201, poz. 1334);
- ▶ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie Zespołu Monitorującego do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (Dz.U. Nr 28, poz. 146);
- ▶ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne (Dz.U. Nr 50, poz. 259);
- ▶ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie (Dz.U. Nr 81, poz. 448);
- ▶ Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 3 czerwca 2011 r. w sprawie nadzoru i kontroli nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- ▶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”(Dz.U. Nr 209, poz. 1245).

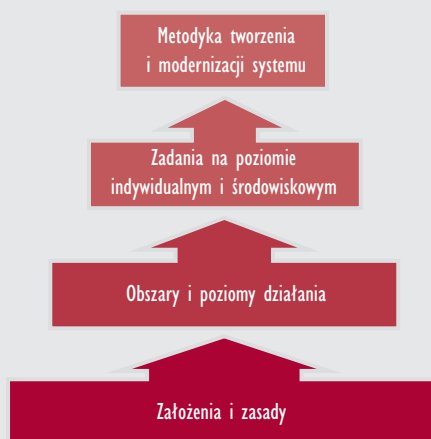
5. WSPÓŁCZESNY SYSTEM OCHRONY DZIECI PRZED KRZYWDZENIEM – IDEA I CHARAKTER DZIAŁAŃ

Ochrona dzieci przed krzywdzeniem jest szczególnie trudnym obszarem działań społecznych. To chyba najbardziej trafne naczelne założenie, jakie można i należy w tej mierze przyjąć.

Postulowany obraz systemu ochrony dzieci przed krzywdzeniem, jaki wyłania się ze standardów uniwersalnych (globalnych i regionalnych) oraz literatury przedmiotu, jest bogaty w różnorodne aspekty. Porządkując zasadnicze jego elementy, tj. strukturę i charakter oraz środki jakimi odznacza/powinien odznaczać się nowoczesny system, można wymienić następujące poziomy jego konstrukcji, które są ze sobą ściśle powiązane i mają charakter sekwencyjny:

- ▶ założenia systemu,
- ▶ obszary działań i poziomy,
- ▶ zadania na poziomach,
- ▶ metodyka tworzenia systemu.

Ryc. 6. MODEL TWORZENIA I MODERNIZACJI LOKALNEGO SYSTEMU OCHRONY DZIECI PRZED KRZYWDZENIEM – OGÓLNA STRUKTURA.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Podłożem konstruowania systemu są jego założenia. Z nich wynikają kolejne elementy struktury: obszary działań i zadania, a także praktyczne tworzenie (a z czasem modernizowanie) systemu, które jest rozumiane jako wiele złożonych aktywności powiązanych ze sobą i odpowiednio skoordynowanych znaczeniowo i czasowo (czyli opartych na określonej metodyce). W stosunku do wszystkich komponentów modelu występują bardziej szczegółowe rekomendacje o naukowo-uitylitarnym charakterze.

5.1. Założenia systemu

- Przeciwdziałanie problemowi krzywdzenia dzieci jest **wspólną odpowiedzialnością społeczności** (społeczeństwa) i powinna być podzielana przez wszystkie podmioty lokalne (instytucje, organizacje, profesjonalistów i pojedynczych obywateli). Uznaje się, iż jeśli rodzice nie potrafią lub nie chcą wypełniać swojej roli, odpowiednio zaspokajając potrzeby dziecka lub przekraczają granice akceptowalnych sposobów dyscyplinowania, określone podmioty mają prawo, a wręcz obowiązek podjęcia interwencji²⁶.
- Wszelkie działania wobec dzieci krzywdzonych i ich rodzin muszą uwzględniać przede wszystkim **dobro dziecka** – czyli być ukierunkowane na dziecko (ang. *child centered*). „Ukierunkowanie na dziecko” w tym przypadku oznacza:
 - ▶ uwzględnianie fizycznego i rozwojowego poziomu dziecka i jego opiekunów,
 - ▶ rozważanie poziomu intelektualnego dziecka i jego opiekunów,
 - ▶ wspieranie integralności, stabilności i autonomii rodziny,
 - ▶ respektowanie znaczenia zasady ciągłości opieki nad dzieckiem, wychowania i stabilności oraz pielęgnacji związków rodzinnych,
 - ▶ działanie w kierunku usuwania przeszkód zaspokajania potrzeb dziecka w rodzinie,
 - ▶ redukcja ryzyka dalszego krzywdzenia,
 - ▶ respektowanie etycznych, religijnych kulturowych i lingwistycznych podstaw funkcjonowania rodziny,
 - ▶ respektowanie życzeń i stanowiska samego dziecka oraz jego indywidualnych potrzeb (opiekuńczych, edukacyjnych, zdrowotnych, religijnych, kulturowych i emocjonalnych).
- Podejmowane działania powinny być jak najmniej szkodliwe dla dziecka i jak najmniej intruzyjne dla rodziny. Chodzi więc o zachowanie szacunku dla wszelkich osób uwikłanych w problem krzywdzenia dziecka i tych zaangażowanych w działania wobec niego. Innymi słowy podstawowym paradygmatem, którym należy kierować się w systemie jest **dobro i bezpieczeństwo dziecka oraz stałość warunków jego rozwoju, ale też dobro rodziny**. Bezpieczny i stabilny dom stanowi najlepsze środowisko rozwoju dziecka. Dzieci rozwijają w sobie bardzo silne przywiązanie do rodziny i jej utrata (np. przez separację dziecka) zwykle wywołuje wiele bardzo poważnych negatywnych następstw psychologicznych. Dlatego utrzymanie rodziny jako całości stanowi priorytet w działaniach wobec rodziny. Jeśli natomiast dziecko jednak musi być odłączone, powinno się podjąć wszelkie starania na rzecz reunifikacji dziecka z rodziną. Zasadniczym więc celem działań systemu powinno być dążenie do zmiany rodziców i do poprawy jakości ich rodzicielstwa, podczas gdy separacja dziecka od rodziców i zapewnienie mu zastępczej opieki stosowane powinny być jedynie jako rozwiązanie ostateczne. Uznaje się tym samym, iż większość rodziców chce dobrze wypełniać swoją rolę, być dobrymi rodzicami oraz iż większość posiada odpowiednie siły i umiejętności, które można rozwinąć, jeśli odpowiednio ich wspomóc.

²⁶ W świetle argumentów ochrony praw jednostki, poszanowania godności dziecka i jego praw oraz w świetle odkrycia katastrofalnego znaczenia doświadczeń krzywdzenia w dzieciństwie, jak też w miarę prowadzenia społecznej edukacji w tym zakresie, osłabły obyczajowe bariery dotyczące ingerowania w rodzinę. Stopniowo większym przyzwoleniem społecznym zaczynają cieszyć się działania ingerujące w rodzinę, jeśli mają na celu ochronę jej członków, a zwłaszcza dzieci.

- Relacja, w jakiej powinny pozostawać system i rodzina, muszą mieć charakter **relacji podmiotowej**. W ostatnich dziesięcioleciach powoli dokonywała się znacząca zmiana w zakresie sposobu widzenia charakteru relacji pomiędzy rodziną a instytucjami społecznymi podejmującymi w niej interwencję. Zmiana ta uwarunkowana była transformacją naukową i społecznej percepcji rodziców krzywdzących dzieci (na tle odejścia od teorii psychopatologicznych). W pewnym sensie zdjęto z nich całkowitą odpowiedzialność za przemoc, krzywdę wyrządzaną dzieciom, postrzegając ich samych jako uwikłanych w splot niekorzystnych czynników oddziałujących negatywnie na jakość ich rodzicielstwa. Współcześnie więc rodziców stosujących przemoc wobec swoich dzieci widzi się jako tych, którzy nie opiekują się odpowiednio dziećmi lub wręcz zagrażają im, nie z powodu złej woli i braku chęci, ale wskutek trudnej sytuacji psychospołecznej i braku kompetencji do radzenia sobie z własnym rodzicielstwem, z samym sobą i z różnymi wymaganiami życia. Dlatego przyjmuje się założenie, iż **większość rodziców chce być dobrymi rodzicami** oraz iż większość tych, którzy krzywdzą swoje dzieci, przy odpowiednim wsparciu i pomocy **potrafi poprawić jakość swojego rodzicielstwa**. Przyjmuje się też **partnerstwo** jako najwłaściwszą zasadę relacji systemu z rodziną. Oznacza to, iż rodzice postrzegani są w rzeczy samej jako podmiot samego systemu oraz warunek rzeczywistej jego funkcjonalności i efektywności.

Partnerstwo z rodziną

Zasada partnerstwa z rodziną rozumiana jest jako realizowanie kontaktu (systemu) z nią głównie poprzez takie działania, jak: pomoc i asystentura, dzielenie się spostrzeżeniami i doświadczeniami, informowanie, poleganie na sobie i komunikacja. Chodzi więc o pozapunitynną orientację w działaniach wobec rodziny, a wręcz preferowanie pozalegalistycznych interwencji. W rzeczywistości uwzględnia się jednak występowanie różnych problemów szczegółowych i indywidualnych kontekstów sytuacyjnych, które mogą modyfikować zasadę podmiotowości we współpracy z rodziną. Zasada partnerstwa powinna być więc w rzeczywistości traktowana jako swoiste kontinuum, na którym – w zależności od okoliczności – powinna opierać się relacja pomiędzy systemem a rodziną. Kontinuum, którego zakres wyznacza z jednej strony pełna swoboda udziału rodziny we współpracy, podczas gdy na drugim jego krańcu znajduje się wymagany statutowo – formalnie ustanowiony przepis o udziale rodziny.

- Konstruowanie systemu ochrony dzieci w danych warunkach lokalnych powinno odbywać się poprzez odniesienie się do wypracowanych standardów budowania systemów czy szczegółowych programów prewencyjno–interwencyjnych, ale powinno mieć **charakter elastyczny**. Proste, „automatyczne”, przenoszenie rozwiązań i gotowych strategii zastosowanych gdzie indziej, nie przynosi dobrych rezultatów. Aplikowanie stosowanych już gdzieś rozwiązań musi uwzględniać lokalną specyfikę i wynikać z rzetelnej diagnozy i planowania, w którym (potencjalne) lokalne podmioty działań oraz lokalna społeczność uczestniczą i są uwzględniane w ocenie (zakresu i charakteru występowania zjawisk krzywdzenia dzieci w rodzinach w danej społeczności oraz zakresu i kompetencji lokalnych zasobów społecznych, instytucjonalnych i ludzkich).
- Działania podejmowane w stosunku do rodzin ryzyka oraz rodzin, w których problem przemocy wobec dziecka już występuje, powinny być **umiejscawiane w szerzej zdefiniowanym kontekście sieci wsparcia i pomocy** rodzinom, która rozbudowywana jest w danej społeczności (na danym terenie). Dopóki działania będą silnie ukierunkowane jedynie na konkretne rodziny, pojawiać się będą problemy, takie jak niska efektywność działań, „nawroty” przemocy wobec dziecka oraz stygmatyzacja rodzin objętych systemem (lub szczegółowym programem). Ponadto w nieuchronny sposób występuje wów-

czas skierowanie się na walkę z rodzinnymi „deficytami” zamiast preferowanej współcześnie **orientacji na zasoby i wzmacnianie pozytywów** rodziny i rodziców.

- W rozwijaniu działań systemu chodzi nie tyle o dążenie do zmiany zachowań indywidualnych (konkretnych rodziców), co o **dążenie do przeprowadzania systemowych reform** w sferze pomocy i wsparcia rodzin, pomocy społecznej i ochrony zdrowia. Ustanowienie solidnych strategii działań interwencyjnych dążących do wyeliminowania przemocy wobec dziecka w rodzinie czy ograniczania ryzyka jej pojawienia się w konkretnych rodzinach (lub ich typach), to jedynie pewien obszar zmiany, do której powinno się dążyć. W rzeczywistości wysiłki na rzecz ochrony dzieci przed krzywdzeniem powinny rozwijać się w koherentny system wsparcia rodzin działający na szerszym polu zaspokajania ich potrzeb.

Tworzenie lub modernizowanie lokalnego systemu ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie oparte powinno być o pewne bardziej **szczegółowe standardy**, jednak z uwzględnieniem lokalnej specyfiki, tj. charakteru występowania zjawiska na danym terenie, charakteru danej społeczności lokalnej oraz możliwości w zakresie lokalnych zasobów i ich rozwijania.

Szczegółowe standardy tworzenia i modernizacji lokalnego systemu ochrony dzieci przed krzywdzeniem

- ▶ Kształt lokalnej polityki, plany, konkretne programy czy szczegółowe formy usług i działań systemu powinny być oparte na „dowodach” skuteczności, tj. na działaniach i środkach wykazanych w wiarygodnych studiach lub raportach (globalnych lub lokalnych) jako racjonalne lub efektywne. Gdy dowodów takich nie ma, w systemie pojawia się pole dla działań innowacyjnych, które jednak powinny być oparte na teorii.
- ▶ Różne działania prewencyjne i interwencyjne w systemie powinny być tak organizowane i wdrażane, aby można było dokonywać ewaluacji ich efektywności i monitorować postęp działań. Oznacza to konieczność wypracowania w systemie zasad i wskaźników monitorowania zjawiska oraz skuteczności działań podejmowanych wobec niego oraz przypadków jego występowania, które uwzględniać będą wypracowywane w tym względzie uniwersalia.
- ▶ W zależności od możliwości lokalnych działania dotyczące zjawiska przemocy nad dzieckiem w rodzinie, programy prewencyjne oraz działania pomocowe (dla dzieci i ich rodzin) powinny być zintegrowane z istniejącymi lokalnymi służbami i podmiotami aktywnymi na danym terenie w obszarze pomocy i wsparcia społecznego. Wszelkie istniejące lokalne aktywności ukierunkowane na wsparcie rozwoju dzieci i wsparcie funkcjonowania rodzin należy traktować jako cenne i niezbędne dla systemu, a ponadto zapewniać niestygmatyzowanie rodzin.
- ▶ Zarówno charakter informacji o zjawisku przemocy wobec dzieci, jak i możliwości interwencji wobec niego powinny być tworzone jako możliwe do recepcji i wykorzystania przez różne podmioty i zainteresowanych, w tym powinny być przyjazne dziecku (ang. *child friendly*), tj. dostosowane do jego potrzeb i możliwości (rozwojowych, percepcyjnych i działaniowych).
- ▶ Ograniczanie problemu przemocy nad dzieckiem w rodzinie będzie najbardziej prawdopodobne, jeśli działania będą miały charakter multisektorowy i zintegrowany, oraz jeśli będą opierały się na formalnych instrumentach i mechanizmach, czyli na ustanawianych lokalnie formalnych strategiach (w postaci dokumentów takich, jak lokalny plan działań oraz lokalna polityka wobec zjawiska).
- ▶ System ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie powinien orientować swe wysiłki na dokonywanie odpowiednich zmian systemowych, tj. w zakresie pomocy społecznej, wsparcia rodzin i rodziców oraz ochrony zdrowia. Celem dalekosiężnym działań systemu powinno być **rozwinięcie w rodzicach takiej świadomości, aby byli gotowi oni z własnej inicjatywy zgłaszać się po pomoc**, jaką uznają za stosowną, oraz aby pomoc taka była łatwo dla rodzin dostępna (w pobliżu miejsca ich zamieszkania) oraz rozpropagowywana zarówno wśród rodziców, jak i dzieci.
- ▶ Powinno dążyć się do podejmowania interwencji na jak najwcześniejszym etapie. Chodzi o objęcie działaniami dziecka i rodziny możliwie wcześniej, tj. już w momencie urodzenia dziecka, a nawet wcześniej – w okresie prenatalnym. Strategia wsparcia rodziców i poprawy ich umiejętności rodzicielskich oraz warunków w jakich wychowują dzieci wymaga – obok organizowania stosownych działań prewencyjnych wobec obszarów (rodzin) ryzyka – także wypracowania sposobów i środków jak najwcześniejszej ich identyfikacji.

- ▶ Rodzina i dziecko, które system objął działaniami interwencyjnymi, powinny pozostać już w obszarze jego zainteresowań na zawsze. System powinien pozostać aktywny wobec rodziny, nawet jeśli sytuacja dziecka w niej zaczęła się poprawiać zgodnie z założeniami. Powinno się jednak zdecydowanie modyfikować ofertę działań wobec rodziny w miarę jak zmienia się w niej sytuacja; w różny co do rodzaju i intensywności działań sposób interweniować w rodzinę oraz monitorować jej funkcjonowanie przez cały czas wychowywania się w niej dzieci. Innymi słowy system powinien działać w perspektywie **wertykalnej**, a nie **horyzontalnej** oraz być **elastyczny** w działaniach wobec rodziny (sztywny wzór postępowania jest nieefektywny i nieuzasadniony). Tak zwane zamykanie przypadku, chętnie widziane w perspektywie organizacyjno–biurokratycznej, jest w istocie działaniem często pozorowanym i zazwyczaj niewskazanym.
- ▶ System powinien oferować wiele zróżnicowanych możliwości (rodzajów) działań. Występowanie problemu krzywdzenia dziecka w rodzinie uwarunkowane jest wieloma czynnikami, które tworzą indywidualną dla danej rodziny konstelację zależności i uwikłań, prowadzących do pojawienia się i rozwijania problemu krzywdzenia dziecka. Poprawa charakteru rodzicielstwa uwarunkowana jest więc zmianą nie tylko samych rodziców, ale też społeczno–środowiskowego kontekstu funkcjonowania rodziny.
- ▶ Doświadczenia wskazują, iż wiele problemów i sytuacji przemocy wobec dziecka w rodzinie może być rozwiązywalnych bez użycia interwencji formalnych o legalistycznym charakterze. Stąd w działaniach rekomenduje się pierwszeństwo dla mniej intruzyjnych wobec rodziny form.

W świetle standardów w indywidualnych działaniach wobec rodziny powinno dominować podejście holistyczne, obejmujące oddziaływanie na dziecko, rodzinę i ich otoczenie. Co więcej, uwzględniając różnorodność i wielopoziomowość uwarunkowań, skuteczna strategia powstrzymywania problemu przemocy wobec dziecka w konkretnej rodzinie musi składać się z wielu różnorodnych form i typów działań. Jednocześnie działania te muszą być zindywidualizowane i odpowiednio dostosowane – oparte na wnikliwym rozpoznaniu (interdyscyplinarnej diagnozie rodziny). Ze standardów wyodrębnić można określone, podstawowe założenie dotyczące pracy z rodziną z problemem krzywdzenia dziecka.

Interwencje wobec rodzin z problemem przemocy wobec dzieci powinny mieć charakter budowania specyficznej relacji z rodziną.

Chodzi o relację pomocy i wsparcia, nie zaś dostarczania „gotowego produktu”. Profesjonaliści pracujący z rodziną mają pełnić rolę swoistych przewodników, ukazując rodzinie różne możliwości zmiany oraz sposoby jej dokonania. Ich zadanie polega więc na stymulowaniu rodziny do współpracy i podtrzymywaniu jej w działaniach oraz na udzielaniu pomocy w przypadku pojawiających się trudności.

Rekomendowane działania wobec rodziny według zasady możliwie najmniejszej intruzyjności

- ▶ Asystentura dla rodziny problemowej, która jest przeciążona, ale która może zapewnić właściwą opiekę dziecku, jeśli otrzyma pewną pomoc (np. poprzez okazjonalne odciążanie w opiece nad dzieckiem, pomoc służb codziennego wsparcia).
- ▶ Praktyczna pomoc rodzinie w wykonywaniu codziennych zadań (z włączeniem zarządzania finansami lub treningu praktycznych umiejętności).
- ▶ Trening rodzicielski (umiejętności wychowawczych).
- ▶ Interwencje terapeutyczne (np. uczestniczenie w programach odwykowych, terapiach zaburzeń psychicznych i emocjonalnych czy poradnictwo rodzinne).
- ▶ Superwizje domowe realizowane przez odpowiednią osobę (np. pracownika służb ochrony dzieci), która периодически wizytuje rodzinę i ocenia postęp, jaki poczyniła rodzina i dziecko.
- ▶ Usunięcie z domu sprawcy maltretowania, podczas gdy reszta rodziny jest razem.
- ▶ Odebranie dziecka z rodziny i umieszczenie go w zastępczym domu czy to krewnych, czy obcych osób, a w ostateczności w instytucji opiekuńczej. Priorytetem działania jest jego charakter temporalny i dążenie do powrotu dziecka do rodziny pod warunkiem spełnienia przez rodziców określonych kryteriów, np. uczestniczenia w programach terapeutycznych lub odwykowych terapiach zdrowia psychicznego, a po powrocie dziecka – przeprowadzanie okresowych kontroli.

Zalecenia dla podmiotów pracujących z rodzinami z problemem przemocy nad dzieckiem

- ▶ Praca z rodziną powinna przebiegać tzw. małymi krokami, na początku uświadamiając rodzinie, iż problem przemocy w niej występuje.
- ▶ Unikanie nadmiernej multiplikacji form i kierunków działania, nadmiernego rozszerzania kierunków pomocy na rzecz stopniowego skupiania się na kilku typach działań.
- ▶ Zapewnianie transferu danych o przypadku rodziny i jej zmieniającej się sytuacji wszystkim ogniwom działań interdyscyplinarnych oraz aktualizowanie analizy sytuacji rodziny i dziecka.
- ▶ Prowadzenie stałego monitoringu rodziny, dbanie o elastyczne formy jego realizowania.
- ▶ Nieuprasczanie problemów, które dotyczą rodziny, niesprowadzanie sytuacji do jakichś pojedynczych atrybucji.
- ▶ Realna ocena możliwości zmiany, niepopadanie w pułapkę fałszywych oczekiwań i obietnic cudownej poprawy.
- ▶ Praca ograniczoną liczbą rodzin z problemami.
- ▶ Aktualizowanie swojej wiedzy na podstawie badań i doniesień naukowych i bieżących ustaleń w tej mierze.
- ▶ Wykorzystywanie istniejących możliwości różnych agencji, instytucji czy indywidualnych osób działających w środowisku lokalnym.
- ▶ Maksymalne wykorzystywanie i rozwijanie nieformalnego wsparcia społecznego rodziny.

5.2. Obszary i poziomy działań

Poziomy działań systemu można uporządkować według kilku kryteriów, tj. **stopnia zagrożenia zjawiskiem krzywdzenia dziecka oraz zakresu społecznego działania**.

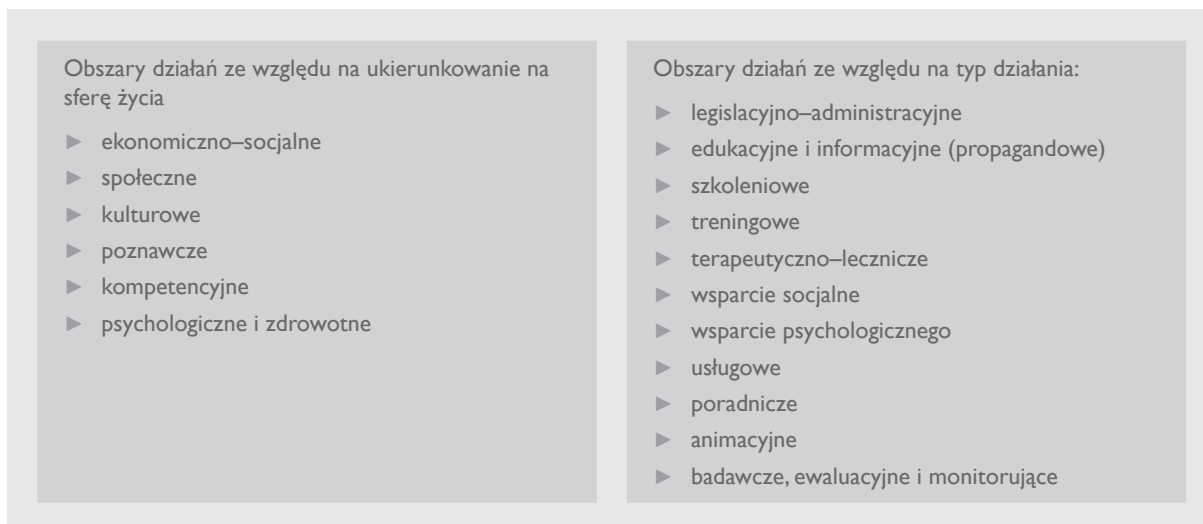
Ze względu na **stopień zagrożenia** zjawiskiem krzywdzenia dziecka działania systemu realizowane powinny być na poziomach:

- ▶ **uniwersalnym** – działania wobec całej społeczności lokalnej traktowanej jako niezdiagnozowana dokładnie populacja, o nieustalonym ryzyku albo odwrotnie – jako działania stosowane wobec różnych poziomów ryzyka. Działania te są przede wszystkim uprzedzające, minimalizujące zagrożenie pojawienia się i rozwoju problemu przemocy wobec dziecka;
- ▶ **siedlisk i grup ryzyka (rodzin lub dzieci) oraz pojedynczych rodzin ryzyka**, czyli wobec układów o skumulowanych cechach sprzyjających krzywdzeniu dziecka. To przede wszystkim działania, który mają powstrzymywać wpływ czynników sprzyjających krzywdzeniu lub je usunąć z kontekstu funkcjonowania rodzin(y);
- ▶ **rodzin krzywdzących (przypadku)** – interwencje w przypadku rodzin, w których przemoc lub/i zaniedbywanie dziecka już występują.

Ze względu na **zakres działań**, czyli rozległość społecznego obszaru, wobec którego działania są podejmowane, w systemie powinny występować:

- ▶ działania na poziomie społeczności lokalnej – obejmują wszystkie lub wiele grup populacji społeczności lokalnej;
- ▶ działania na poziomie skupisk/siedlisk – obejmują rodziny skupione w niszach przestrzenno-terytorialnych (skupiskach/siedliskach);
- ▶ działania na poziomie rodziny i relacji rodzic-dziecko – obejmują całą rodzinę lub diadę rodzic-dziecko;
- ▶ działania na poziomie jednostki, czyli wobec dzieci-ofiar krzywdzenia, dzieci zagrożonych (grupa ryzyka), rodziców oraz rodziców-sprawców krzywdzenia.

Obszary działań oznaczają z kolei **ogólne rodzaje aktywności i kierunki działań**, jakie w systemie, na różnych jego poziomach aktywności, powinny być organizowane. Można je przedstawić ze względu na **sferę życia**, na poprawę której działania systemu są nastawione oraz ze względu na **typ działań**.

Tym obszarom działań odpowiadają podstawowe strategie wymienione poniżej, jakie powinny być realizowane w systemie.

Na poziomie społecznym/środowiskowym:

- ▶ reformy prawne na temat działań i ochrony dzieci przed krzywdzeniem,
- ▶ reformy społeczne i ekonomiczne (rozwiązania systemowe w zakresie poprawy opieki zdrowotnej, edukacji, warunków mieszkaniowych i wsparcia socjalnego),
- ▶ transformacja norm społeczno–kulturowych na temat dzieci i ich wychowywania, kobiet i życia rodzinnego oraz jego społecznej kontroli,
- ▶ redukcja nierówności ekonomicznych i innych form dyskryminacji (wsparcie socjalne, rozwiązania poprawiające mobilność zawodową i przestrzenną),
- ▶ redukcja lokalnych czynników ryzyka,
 - rozwijanie sieci placówek i instytucji pomocowych,
 - szkolenia profesjonalistów.

Na poziomie relacji rodzic–dziecko:

- ▶ promowanie wczesnego i bezpiecznego przywiązania (bondingu),
- ▶ pomoc i wsparcie rodziny i rodziców w tworzeniu bezpiecznego środowiska rozwoju dziecka,
- ▶ poprawa kompetencji wychowawczych (bezprzemocowe wychowanie/pozytywne rodzicielstwo).

Na poziomie indywidualnym:

- ▶ poprawa planowania rodzicielstwa,
- ▶ poprawa indywidualnego dostępu do opieki prenatalnej,

- ▶ poprawa opieki po urodzeniu się dziecka,
- ▶ wczesna identyfikacja rodziców ryzyka,
- ▶ treningi pozytywnego rodzicielstwa,
- ▶ pomoc psychologiczno–psychiatryczna i medyczna w indywidualnych problemach,
- ▶ kształtowanie umiejętności „samoobrony” u dzieci,
- ▶ kształtowanie u dzieci i dorosłych świadomości na temat bezprawnych i szkodliwych zachowań dorosłych wobec dzieci.

5.3. Zadania systemu na różnych poziomach działań

Zadania, jakie powinny być realizowane w ramach lokalnego systemu ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie, są licznie specyfikowane w standardach i różnych rekomendacjach. Jedne mają ogólniejszy, inne bardziej szczegółowy charakter, inne są specyfikowane w zależności od poziomu działań.

Zadania na poziomie indywidualnym

- ▶ Wczesne identyfikowanie występowania problemu w rodzinie
- ▶ Dogłębna interdyscyplinarna diagnoza sytuacji dziecka i rodziny
- ▶ Prewencja ryzyka rozwoju problemu krzywdzenia dziecka w rodzinie lub powstrzymanie krzywdzenia
- ▶ Minimalizowanie konsekwencji doświadczonej krzywdy i rehabilitacja psychospołeczna ofiar
- ▶ Rehabilitacja i reintegracja rodziców krzywdzących (sprawców)
- ▶ Reintegracja społeczna rodzin krzywdzących
- ▶ Profilaktyka nawrotu problemu oraz transgeneracyjnego przeniesienia krzywdzenia (generacyjnego koła przemocy)

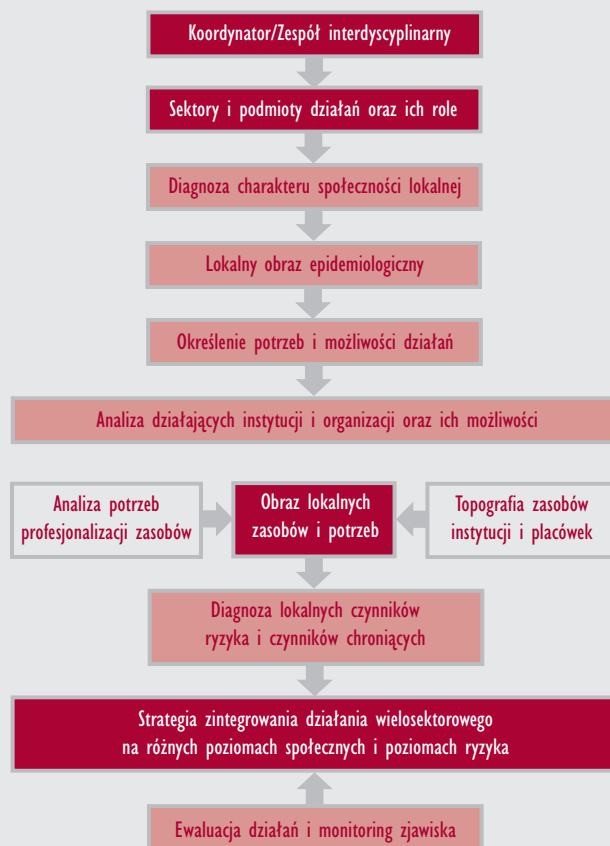
Zadania systemu na poziomie społecznym i środowiskowym

- ▶ Stopniowa alokacja działań w profilaktykę ogólną i prewencję ryzyka.
- ▶ Zmiana społecznych postaw i kulturowych wzorów zachowań sprzyjających krzywdzeniu dzieci.
- ▶ Podnoszenie społecznej świadomości na temat zjawiska, pozyskiwanie animatorów ochrony dzieci przed krzywdzeniem.
- ▶ Rozwijanie pozytywnego rodzicielstwa.
- ▶ Wprowadzanie ogólnych programów wspierających rodzicielstwo i programów edukacyjno-kompetencyjnych dla różnych grup:
 - rozwijanie oferty działań dla rodzin ryzyka i rodzin z problemem oraz rehabilitacji sprawców i ich kolokacja;
 - diagnozowanie i badania na temat występowania zjawiska w środowisku;
 - ewaluacja programów i form działań, rozwijanie użytecznych form dokumentowania działań;
 - poprawa wykrywalności zjawiska;
 - podnoszenie kompetencji profesjonalistów, poprawa jakości i warunków ich pracy (współpraca specjalistów – zespoły interdyscyplinarne, superwizje dla profesjonalistów);
 - doskonalenie współdziałania międzysektorowego i wielosektorowej interwencji (procedury: zgłaszania przypadków, działań zintegrowanych interwencji wielosektorowej, współdziałania interdyscyplinarnego w zespoły);
 - rozwijanie różnych form i programów oraz instytucji i placówek wsparcia dla rodzicielstwa i dla rodzin ryzyka;
 - działania wobec zjawisk związanych z problemem krzywdzenia (np. słabe więzi lokalne, bezrobocie, nierówności społ., słaba infrastruktura pomocy rodzinie).
- ▶ Rozwijanie programów i form rewalidacji i rehabilitacji dzieci i rodzin.

5.4. Tworzenie systemu lokalnego w praktyce

Tworzenie lokalnego systemu ochrony dzieci przed krzywdzeniem w praktyce społecznej można ująć jako zbiór określonych aktywności, które układać powinny się w logiczny ciąg działań.

Ryc. 7. MODEL TWORZENIA/MODERNIZACJI LOKALNEGO SYSTEMU OCHRONY DZIECI PRZED PRZEMOCĄ I ZANIEDBYWANIEM.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

6. ZESPOŁY INTERDISCYPLINARNE W DZIAŁANIACH NA RZECZ OCHRONY DZIECI PRZED PRZEMOCĄ W RODZINIE

Współczesnym standardem działań w lokalnych systemach ochrony dzieci przed krzywdzeniem (czy ogólniej – w działaniach wobec przemocy domowej) jest współdziałanie instytucji i służb w ramach zespołów wielodyscyplinarnych (interdyscyplinarnych). Zjawisko krzywdzenia dzieci jest tak złożone i wielowymiarowe, iż jego ograniczanie i przeciwdziałanie mu wymaga zaangażowania wielu dyscyplin i wielu różnych profesjonalistów²⁷.

²⁷ Szerzej na ten temat w E. Jarosz, *Ochrona dzieci przed krzywdzeniem...*, op.cit.

RYC. 8. PODMIOTY I ELEMENTY LOKALNYCH I INDYWIDUALNYCH DZIAŁAŃ WIELOSEKTOROWYCH.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Współdziałanie i integracja aktywności sektorów powinna być realizowana na poziomie działań indywidualnych, tj. wobec określonej rodziny, ale także na poziomie działań lokalnych. Zrealizowanie wielosektorowego podejścia wymaga zaistnienia określonych warunków.

Korzyści współdziałania wielosektorowego:

- ▶ szybsze i bardziej proaktywne w naturze podejmowanie działań wobec przypadków;
- ▶ szybszy dostęp rodziny do różnych usług;
- ▶ redukcja sytuacji separacji dziecka od rodziny;
- ▶ większa ciągłość opieki nad rodziną;
- ▶ bardziej holistyczne podejście w tym względzie;
- ▶ zmniejszenie się poziomu lęków i innych psychologicznych barier u profesjonalistów;
- ▶ zmniejszenie kosztów ekonomicznych pomocy.

Jednym z podstawowych zadań jest to, aby wszyscy uczestnicy współpracy **podzielali wizję wspólnej aktywności i zjawiska przemocy**, wobec którego działania mają być podejmowane, oraz świadomość potrzeby podejmowania działań międzysektorowych i korzyści, jakie takie działania powodują. Każdy z podmiotów powinien rozumieć swoją rolę i rolę, jaką każdy z podmiotów systemu odgrywa w działaniach i interwencjach. Wzajemne uznanie ról i odpowiedzialności, szacunek dla kompetencji i działań innych podmiotów, wzajemne pozytywne nastawienie są fundamentem rzeczywistego funkcjonowania zintegrowanego podejścia wielosektorowego.

Eksperci zwracają uwagę na to, iż rozwojowi międzysektorowego podejścia wobec problemu krzywdzenia w danym systemie państwowym sprzyja opracowanie narodowego planu i koordynowanie wielosektorowych działań na różnych poziomach. Wdrażane programy prewencyjne powinny odzwierciedlać szeroką perspektywę różnych dyscyplin i sfer życia, takich jak: zdrowie publiczne, psychologia, psychiatria, kryminologia, praca socjalna, medycyna, edukacja, socjologia i inne prowadzone i monitorowane mają być przez centralne, a na poziomie środowiskowym – regionalne i lokalne, agencje rządowe, dysponujące odpowiednimi specjalistami. Podstawowym założeniem zintegrowanego podejścia wielosektorowego jest bowiem decentralizacja działań.

Kolejnym założeniem współdziałania wielosektorowego jest **racjonalna ewaluacja** działań, oparta na naukowych podstawach metodologicznych, w której krytyczną rolę odgrywają **właściwie dobrane wskaźniki**.

Cele współdziałania międzysektorowego:

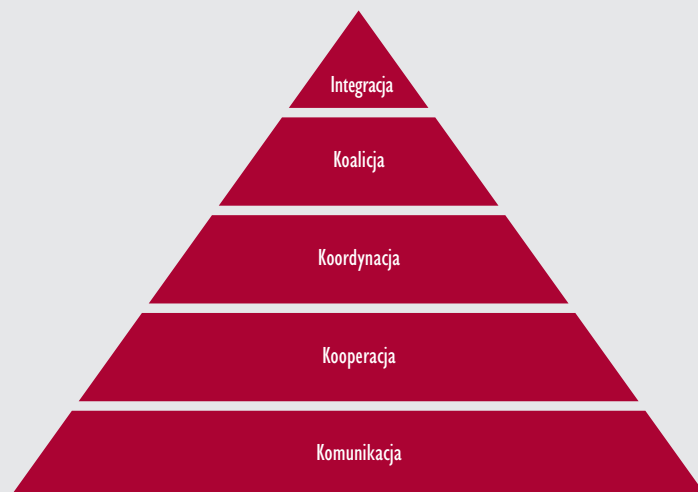
- ▶ zapewnienie działań profilaktycznych wobec całej populacji dzieci i ich rodzin oraz działań prewencyjnych wobec grup podwyższonego ryzyka;
- ▶ zapewnienie działań interwencyjnych oraz opieki dzieciom i rodzinom, w których problem krzywdzenia już występuje;
- ▶ rozpoznanie lokalnie występujących czynników ryzyka oraz czynników chroniących i modulowanie ich zgodnie z kompetencjami każdego z sektorów;
- ▶ rozwijanie każdego sektora przez interdyscyplinarne szkolenia i treningi służb interwencyjnych w zakresie różnych kwestii, dotyczących istoty samego problemu oraz odpowiednich działań, jakie powinny być wobec niego podejmowane na różnych poziomach społecznych, a także przez szkolenia w zakresie skutecznego urzeczywistniania współpracy międzysektorowej;
- ▶ rozwijanie zaangażowania każdego sektora w badania nad zjawiskiem pogłębiające jego rozumienie oraz gromadzenie informacji na temat stosowanych rozwiązań i ich skuteczności;
- ▶ monitorowanie i ewaluacja działań oraz efektywności każdego sektora indywidualnie.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na **pięć poziomów współdziałania międzysektorowego**²⁸:

- ▶ **komunikacja** – jest tym poziomem współdziałania, kiedy mamy do czynienia z sytuacją, gdy profesjonaliści reprezentujący różne agencje rozmawiają ze sobą i wymieniają informacje;
- ▶ **kooperacja** – oznacza poziom okazjonalnego wspólnego działania przez różne agencje;
- ▶ **koordynacja** – jest poziomem o wyższej formalizacji, czyli ustanowieniu wspólnego działania agencji, ale bez żadnych sankcji w przypadku jego niezastosowania;
- ▶ **koalicja** – charakteryzuje się istnieniem wspólnych struktur lokalnych agencji z wyrzeczeniem się pewnej autonomii;
- ▶ **integracja** – najwyższy z zaproponowanych poziomów poziom współpracy, oznacza właściwie połączenie się agend i podmiotów w nową tożsamościowo jakoś podmiotową – nową strukturę.

²⁸ J. Horwath, T. Morison, *Współpraca, integracja i zmiana w zakresie usług pomocowych dla dzieci – najważniejsze ustalenia*, Dziecko Krzywdzone 2008, nr 2 (23).

RYC. 9. POZIOMY WSPÓŁDZIAŁANIA MIĘDZYSEKTOROWEGO.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Na niższych poziomach następuje mniej lub bardziej uregulowana wymiana informacji pomiędzy agencjami i profesjonalistami oraz konsultacje między nimi. Na wyższych poziomach współdziałania, charakteryzujących się już koordynacją działań, występuwać zaczynają **międzyagencyjne struktury**. Spotykane są różne ich postacie od tzw. **interdyscyplinarnych zespołów** interwencyjnych lub rad ochrony dzieci, przez funkcjonowanie i przepływ pomiędzy podmiotami interwencji **ujednoliconej dokumentacji** opartej na standaryzowanych formularzach i protokołach, po funkcjonowanie specjalnych **centrów pomocy dzieciom i ich rodzinom**, w których występuje kolokacja wszystkich potrzebnych służb i profesjonalistów.

W Polsce tradycja pracy zespołów wielodyscyplinarnych (nazywanych interdyscyplinarnymi) nie jest zbyt długa i bogata. Na początku były to działania oddolne i nieuregulowane prawnie. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 2005 r. nie zalecała tworzenia takich zespołów, a jedynie zalecała tworzenie gminnych systemów przeciwdziałania zjawisku (Dz.U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493), nie wymieniał ich też Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przyjęty w 2006 r. Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 125, poz. 842) w art. 62 § 4 wśród zadań własnych gminy wymienia w szczególności tworzenie gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym **tworzenie zespołów interdyscyplinarnych**. W skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzi przedstawiciele: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty, ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych, kuratorzy sądowi; mogą także do niego wejść: prokuratorzy oraz przedstawiciele innych niż wymienione podmiotów, działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Ustawa nowelizująca z 10 czerwca 2010 r. określa też zadania zespołów interdyscyplinarnych i tworzonych przez nie grup roboczych do pracy z indywidualnymi przypadkami rodzin z problemem przemocy.

Zadania zespołu interdyscyplinarnego:

- ▶ realizacja działań określonych w gminnym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie,
- ▶ integrowanie oraz koordynowanie działań podmiotów i specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności przez:
 - diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie,
 - podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku,
 - inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie,
 - rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym,
 - inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie.

Zadania grup roboczych:

- ▶ opracowywanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia przemocy w rodzinie,
- ▶ monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemocy,
- ▶ dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów tych działań.

Międzysektorowe (interdyscyplinarne) współdziałanie wymaga spójności wymiaru strukturalnego, filozoficznego, kulturowego oraz finansowego oraz innych warunków. Uwzględniając te czynniki, które wymieniane są przez literaturę tematu, można wyeksponować kilka wskazań w zakresie poprawy jakości współdziałania interdyscyplinarnego:

- ▶ odczuwanie potrzeby współpracy międzyresortowej i świadomość jej korzyści;
- ▶ wzajemne zaufanie, które ułatwia dzielenie się informacjami, spostrzeżeniami i posiadaną wiedzą;
- ▶ porozumienie co do realizowanych wartości i celów – wszystkie uczestniczące strony powinny mieć silne przekonanie na temat wartości działań zintegrowanych i współpracy oraz zasadniczych wartości i celów, jakie przyświecają tej współpracy;
- ▶ wspólny język, pomagający przekroczyć bariery wynikające z odrębności terminologii, żargonu i języka różnych profesji i instytucji;
- ▶ okazywanie szacunku dla wiedzy i doświadczenia innych uczestników, które stanowi podstawę wzajemnego zrozumienia i wspólnego działania;
- ▶ wiara w pozytywne intencje innych uczestników, wiara w to, że każdy z uczestników jest prawdziwie zainteresowany współpracą i wspólnym działaniem dla dobra dziecka i rodziny;
- ▶ wzajemne rozpoznanie sił, potrzeb i ograniczeń wszystkich uczestników, które pomaga skapitalizować siły oraz uświadomić sobie ograniczenia całego zespołu, a także lepiej zrozumieć posiadane możliwości;
- ▶ rozwiązywanie konfliktów, które są nieuchronną rzeczywistością pracy wszelkich zespołów;
- ▶ wspólne podejmowanie decyzji i ryzyka oparte na poczuciu odpowiedzialności każdego z uczestników;
- ▶ zapewnienie psychoterapeutycznego zaplecza specjalistom – uczestnikom interdyscyplinarnych działań.

Efektywność międzyresortowego współdziałania zależy także od lidera, który musi posiadać cechy i warunki sprzyjające przeprowadzeniu podejmowanym działaniom. Lider (przewodniczący zespołu) powinien działać na poziomie pracy z konkretnymi przypadkami rodzin krzywdzących dzieci w wielodyscyplinarnych zespołach, jak i na poziomie działań lokalnych. W praktyce najczęściej satysfakcjonująco rolę lidera pełnią pracownicy socjalni, a w Polsce sugeruje się także jako liderów pedagogów szkolnych.

Ważne w działalności wielosektorowych zespołów jest też zapewnienie **zasady poufności** w ich pracy, jednak z zachowaniem praw dotyczących poszczególnych instytucji i praktyki działania poszczególnych profesjonalistów, a także wypracowanie sposobów rozwiązywania konfliktów oraz okresowa samoocena członków zespołu i ocena zewnętrzna pracy zespołu.

CZĘŚĆ II

FUNKCJONOWANIE NOWELIZACJI USTAWY O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE

WSTĘP

Raport Rzecznika Praw Dziecka powstał w związku z nałożonym przez Ustawę o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw z 10 czerwca 2011 r. na Rzecznika Praw Dziecka obowiązkiem przedstawienia Sejmowi i Senatowi informacji o skutkach obowiązywania ustawy po upływie roku od dnia jej wejścia w życie.

Podstawami teoretyczno–praktycznymi koncepcji monitoringu funkcjonowania ustawy nowelizującej stały się:

- ▶ Ustawa o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw z dnia 10 czerwca 2010 r. wraz ze wcześniejszym uzasadnieniem jej projektu;
- ▶ Ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka z dnia 6 stycznia 2000 r.;
- ▶ Ogólne standardy europejskie w zakresie monitorowania sytuacji dzieci i przestrzegania ich praw (*Developing indicators for protection, respect and promotion of rights of the child In the European Union*), opracowane przez European Union Agency for Fundamental Rights (FRA);
- ▶ globalne i regionalne standardy ochrony dzieci przed przemocą prezentowane w raportach światowych WHO (*World report on violence and health*) oraz P.S. Pinheiro (*World report on violence against children*) oraz w rekomendacjach Rady Europy i Unii Europejskiej;
- ▶ literatura na temat przemocy wobec dzieci i ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

Głównym celem badań prowadzonych na rzecz monitoringu funkcjonowania ustawy nowelizującej była próba opisanie jej skutków w perspektywie problemu przemocy nad dzieckiem w rodzinie. Starano się ukazać różne obszary działań ustawy z ukierunkowaniem ich realizacji na osobę dziecka ofiarę przemocy w rodzinie.

Badania zmierzały w szczególności do:

- ▶ rozpoznania kompletności i jakości przepisów wykonawczych do ustawy nowelizującej pod względem wyspecyfikowania w ich treści osoby dziecka–ofiary przemocy w rodzinie;
- ▶ rozpoznania, jak realizowane są określone przez ustawę nowelizującą działania poszczególnych ministerstw i w jakim stopniu są one ukierunkowane na dziecko–ofiara przemocy w rodzinie;
- ▶ rozpoznania, jak realizowane są działania wojewodów określone przez ustawę nowelizującą oraz w jakim stopniu są one ukierunkowane na dziecko–ofiara przemocy w rodzinie;
- ▶ rozpoznania, jak realizowane są działania samorządów wojewódzkich oraz na ile ma miejsce ich specyfikacja w perspektywie dziecka–ofiary przemocy w rodzinie;
- ▶ rozpoznania, jak realizowane są działania jednostek terytorialnych: powiatów i gmin oraz na ile są one ukierunkowane na dziecko;
- ▶ rozpoznania, jak stosowane są wybrane przepisy ustawy dotyczące działań wobec przypadków przemocy wobec dziecka w rodzinie (nakaz opuszczenia mieszkania

przez sprawcę przemocy, zakaz kontaktowania się sprawcy przemocy z określonymi osobami, odebranie dziecka w sytuacji bezpośredniego zagrożenia zdrowia lub życia);

- ▶ rozpoznania, jak realizowany jest standard współpracy interdyscyplinarnej w perspektywie ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie.

Monitoring działań ustawy prowadzono z **uwzględnieniem perspektywy ogólnopolskiej, wojewódzkiej, powiatowej oraz gminnej**.

W badaniach na rzecz monitoringu ustawy nowelizującej starano się także dokonać **próby określenia jej funkcjonalności** w perspektywie:

- ▶ **wpływu na rozmiary** zjawiska przemocy nad dzieckiem w rodzinie,
- ▶ **wpływu na wykrywalność** zjawiska przemocy nad dziećmi w rodzinie,
- ▶ **poprawy kompetencji** w obszarze przeciwdziałania przemocy wobec dziecka w rodzinie **osób realizujących działania ustawy nowelizującej**,
- ▶ **zmian w zakresie społecznej aprobaty bicia dzieci i wykorzystywania kar fizycznych w wychowaniu**,
- ▶ **zmian postaw społecznych dotyczących ingerowania w rodzinę** z problemem przemocy wobec dzieci,
- ▶ **postaw** wobec ustawy i jej działań **wybranych grup zawodowych** włączanych na mocy ustawy w realizację zadań przeciwdziałania przemocy domowej; w działania w ramach procedury Niebieskie Karty oraz w działalność zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych, a także opinie środowisk eksperckich na temat funkcjonowania ustawy.

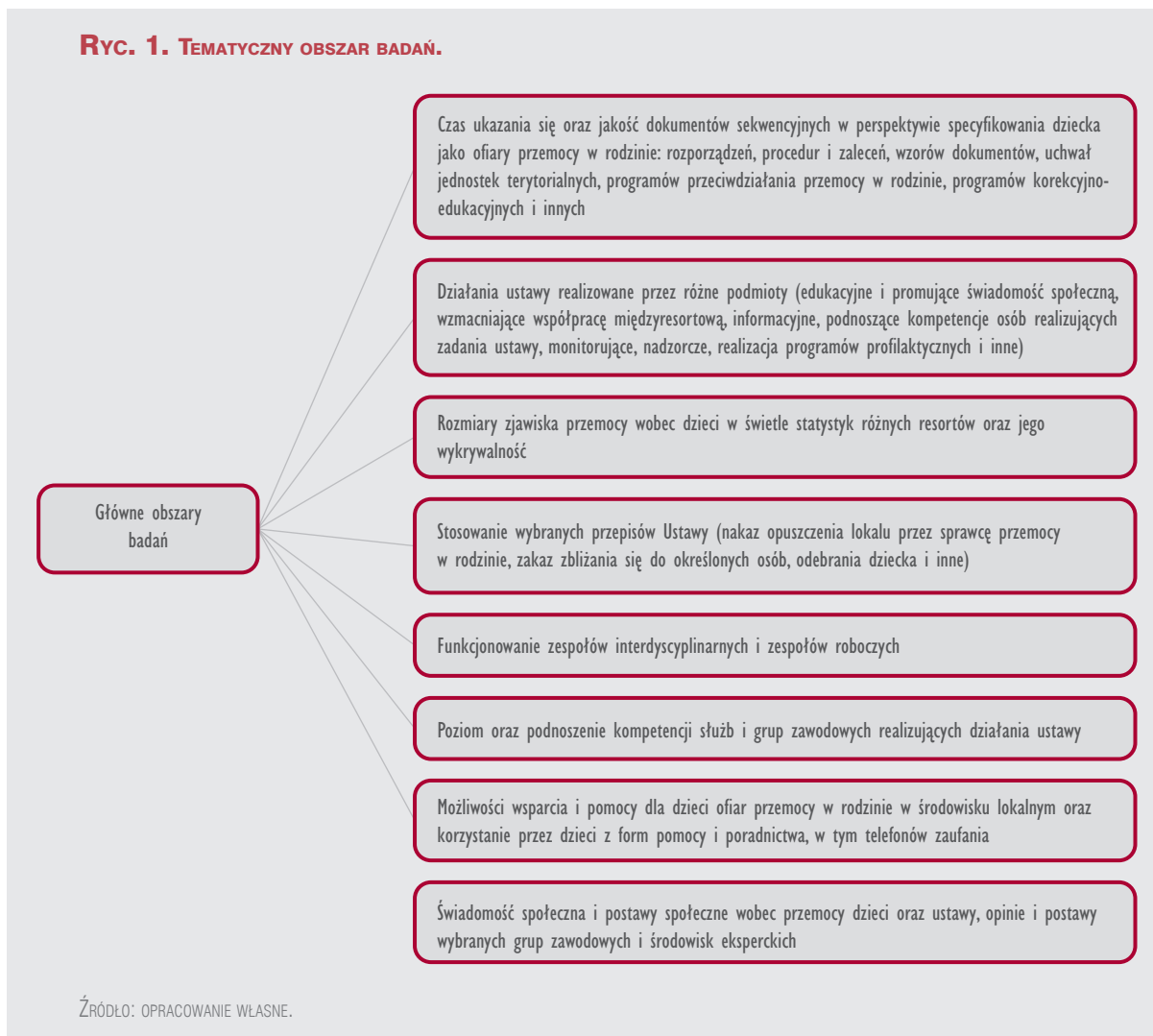
Przyjmując powyższe założenia jako podstawowe zamierzenia badawcze, wyznaczono kilka obszarów merytorycznych monitoringu, które stały się przedmiotem badań.

W procedurze badawczej monitoringu wykorzystano:

- ▶ analizę (formalną i treściową) aktów prawnych: ustaw, rozporządzeń oraz dokumentów: wytycznych i zaleceń, programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- ▶ analizę jakościową i ilościową materiałów i informacji udostępnionych przez podmioty centralne oraz wojewódzkie, udzielające odpowiedzi na temat stanu prac legislacyjnych i działań określanych dla nich w ustawie;
- ▶ analizę jakościową i ilościową wybranych statystyk resortowych (Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Zdrowia);
- ▶ analizę jakościową materiałów prasowych;
- ▶ analizę porównawczą statystyk prowadzonych przez ogólnopolskie telefony zaufania w sprawach przemocy w rodzinie, krzywdzenia dzieci, łamania praw dzieci;
- ▶ badanie kwestionariuszowe losowo wybranych powiatów (1 z każdego województwa);
- ▶ badanie kwestionariuszowe losowo wybranych gmin (3 z każdego województwa);

- ▶ badanie opinii publicznej na ogólnopolskiej próbie 1005 osób w wieku 15–75 roku życia, zamieszkałych na terenie Polski, zrealizowane na zlecenie przez OBOP w dniach 4–12 sierpnia 2011 r. wraz z analizą porównawczą z wynikami badań wcześniejszych;
- ▶ sondaż ankietowy – badanie kwestionariuszowe kuratorów sądowych jako środowiska eksperckiego obejmujące 341 czynnych zawodowo kuratorów sądowych w czerwcu 2011 roku (ankiety pozyskiwano pocztą mailową, jak i tradycyjną);
- ▶ wywiad ekspercki (zrealizowany drogą mailową) z przedstawicielami organizacji zajmujących się przemocą w rodzinie i krzywdzeniem dzieci (Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, Fundacja Dzieci Niczyje).

RYC. 1. TEMATYCZNY OBSZAR BADAŃ.

1. FUNKCJONOWANIE USTAWY O ZMIANIE USTAWY O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE ORAZ NIEKTÓRYCH INNYCH USTAW – PERSPEKTYWA OGÓLNOPOLSKA

1.1. Akty wykonawcze do ustawy z perspektywy dziecka jako ofiary przemocy domowej (*Anna Nowak*)

Zgodnie z art. 10 Ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 125, poz. 842): „dotychczasowe przepisy wykonawcze wydane na podstawie art. 5 ustawy zmienianej w art. 1 oraz art. 107 ust. 6 ustawy zmienianej w art. 8 zachowują moc do czasu wejścia w życie nowych przepisów wykonawczych wydanych na podstawie art. 5 ustawy zmienianej w art. 1 oraz art. 107 ust. 6 ustawy zmienianej w art. 8 w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, nie dłużej jednak niż przez okres 6 miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy”. Zgodnie z upoważnieniem zawartym w ustawie, w tym czasie powinny zostać opracowane i wydane rozporządzenia, które określą szczegółowe warunki realizowania przepisów ustawy.

Wydano następujące akty wykonawcze:

1. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 r. w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 201, poz. 1134) – w około 3 miesiące od dnia wejścia w życie ustawy;
2. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 stycznia 2011 r. w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego (Dz.U. Nr 27, poz. 138) – w około 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy;
3. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 stycznia 2011 r. w sprawie Zespołu Monitorującego do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (Dz.U. Nr 28, poz. 146) – w około 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy;
4. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz.U. Nr 50, poz. 259) – w około 7 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy;
5. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie (Dz.U. Nr 81, poz. 448) – w 8 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy;

6. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 3 czerwca 2011 r. w sprawie nadzoru i kontroli nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 126, poz. 718) – w 10 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy;
7. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. Nr 209, poz. 1245) – w 13 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy.

Rzecznik Praw Dziecka w wystąpieniach generalnych do Ministra Pracy i Polityki Społecznej m.in. z dnia 5 sierpnia 2010 r.²⁹ lub z 31 marca 2011 r.³⁰ podnosił potrzebę pilnego przygotowania rozporządzeń umożliwiających skuteczną realizację znowelizowanych przepisów o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, co umożliwiłoby efektywną realizację wprowadzonych ustawą zapisów.

Uwagi i wątpliwości dotyczące niektórych wydanych rozporządzeń

1. Zauważyć można ogólnikowość i nieprecyzyjność zapisu rozporządzenia w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie, a analiza jego treści wskazuje, że brak jest w nich odniesienia do specyficznej sytuacji i potrzeb dziecka jako ofiary przemocy domowej.
2. **Perspektywa dziecka** została uwzględniona w rozporządzeniu w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, w którym w zakres rozumienia zjawiska przemocy włączono obszar tzw. przemocy pośredniej, tj. funkcjonowanie dziecka w środowisku domowym, w którym występuje przemoc, nawet jeśli samo ono nie jest bezpośrednim obiektem ataków fizycznych lub psychologicznych. W rozporządzeniu wskazano także na konieczność oceny sytuacji dzieci na podstawie przeprowadzonego w rodzinie wywiadu środowiskowego oraz udzielanie im wsparcia lub pomocy psychologicznej, socjoterapeutycznej i terapeutycznej oraz udzielanie konsultacji wychowawczych.

Niewystarczająco uwzględniono specyfikę dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie w określeniu standardu w zakresie terapeutyczno-wspomagającym:

- ▶ prowadzenia grup wsparcia lub grup terapeutycznych dla ofiar przemocy w rodzinie,
 - ▶ prowadzenia terapii indywidualnej ukierunkowanej na wsparcie ofiary przemocy w rodzinie oraz nabycie umiejętności ochrony przed osobą stosującą przemoc w rodzinie.
3. Wątpliwości dotyczą rozporządzenia, które reguluje procedurę postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie, a także ustawowego upoważnienia do jego wydania³¹.

²⁹ ZSR/500/18/2010/AK.

³⁰ GAB/500/4-1/2011/B5.

³¹ Rozwiązaniem budzącym wątpliwości już na etapie prac nad projektem Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka był zapis uprawniający pracownika socjalnego do podjęcia ostatecznej decyzji o odebraniu dziecka w przypadku braku jednomyślności członków zespołu interdyscyplinarnego. Rzecznik Praw Dziecka 3 grudnia 2010 roku przekazał Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji swoje stanowisko w sprawie projektu powyższego rozporządzenia (ZSR/500/26/2010/AK), podkreślając,

Zgodnie z art. 12a ust. 6 Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, w dniu 28 marca 2011 r. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w porozumieniu z Ministrem Pracy i Polityki Społecznej podpisał rozporządzenie w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie. Rozporządzenie określa:

1) procedurę postępowania Policji przy:

- a) wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny przez pracownika socjalnego i umieszczenia go u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej, w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie;
- b) podejmowaniu decyzji o odebraniu dziecka z rodziny w sytuacji, o której mowa w lit. a);

2) sposób dokumentowania czynności, o których mowa w punkcie 1.

W rozporządzeniu szczegółowo uregulowano kwestię udziału funkcjonariusza Policji, a bardzo ogólnikowo udział pracownika socjalnego, który wykonuje czynności odebrania dziecka z rodziny. Zgodnie z § 2 ust. 2 udział funkcjonariusza w czynności odebrania dziecka z rodziny odbywa się na wniosek pracownika socjalnego. Nie jest do końca jasne kryterium odebrania dziecka w związku z przemocą w rodzinie. O ile wiadomo, czym jest zagrożenie życia, to kryterium zagrożenie zdrowia jest nieostre. Nie do końca z konstrukcji przepisów rozporządzenia wynika, kto podejmuje decyzję dotyczącą odebrania dziecka. Czy jest to pracownik socjalny? Czy trzyosobowy zespół – pracownik socjalny, policjant, lekarz? Z § 4 ust. 2 rozporządzenia wynika, że funkcjonariusz przedstawia swoje stanowisko co do zasadności odebrania dziecka. Z art. 12a ust. 3 ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wynika, że decyzję podejmuje pracownik socjalny wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także lekarzem lub ratownikiem medycznym lub pielęgniarką. Konieczne byłoby tu doprecyzowanie. Brak jest także w rozporządzeniu regulacji dotyczącej transportu dziecka z miejsca interwencji do osoby najbliższej niezamieszkującej wspólnie ze sprawcą, rodziny zastępczej lub do całodobowej placówki opiekuńczo-wychowawczej.

Pojawia się kolejne pytanie, analizując treść rozporządzenia: czy dobrym rozwiązaniem jest to, iż trzy służby biorące udział w procedurze odbierania dziecka z rodziny będą odpowiedzialne za kompleksowe zabezpieczenie sytuacji dziecka?

Pozytywnie należy ocenić rozwiązania sprzyjające zapewnieniu szybkości interwencji, co zgodne jest ze standardami międzynarodowymi, a także kontrolę sądu opiekuńczego nad procedurą – pracownik socjalny ma obowiązek niezwłocznego powiadomienia sądu opiekuńczego (nie później niż w ciągu 24 godzin) o odebraniu dziecka z rodziny i umieszczeniu go u niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej. Istotne jest także położenie nacisku na

iż trudno uznać za słuszną tę propozycję. Zdaniem Rzecznika, każda decyzja o odebraniu małoletniego powinna być poprzedzona dokładną analizą i być podjęta wspólnie oraz jednogłośnie przez wszystkie osoby wchodzące w skład zespołu. W wyniku tej interwencji zrezygnowano z tego zapisu.

stosowanie rozwiązań wobec ofiar i sprawców przez odpowiednich profesjonalistów z urzędu np. obowiązek lekarza wystawienia zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie, zatrzymanie przez Policję sprawców przemocy w rodzinie stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla życia i zdrowia ludzkiego w określonym trybie.

4. Rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” z 13 września 2011 r. wskazuje konkretne działania, jakie należy podjąć od momentu zgłoszenia stosowania przemocy w rodzinie do czasu jej zaprzestania oraz sposób monitorowania sytuacji rodziny. Zaproponowano jeden akt prawny, w którym uregulowano działania wszystkich służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie i określono możliwość podejmowania przez nich wspólnych działań, co stanowi z pewnością trafne rozwiązanie. Jednak w związku z opóźnieniem ukazania się przedmiotowego aktu przez wiele miesięcy problematyczne było podejmowanie w świetle prawa działań w indywidualnych przypadkach rodzin z problemem przemocy. Pojawiały się ekspertyzy prawne³² wskazujące na niemożność realizowania czynności interwencji w rodzinie z problemem przemocy wobec braku przedmiotowego rozporządzenia. W rozporządzeniu znajdują się w pewne **odniesienia do dziecka–ofiary** przemocy w rodzinie, między innymi w przepisach regulujących czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury, w przypadku podejrzenia stosowania przemocy wobec dziecka, działania przeprowadza się w obecności rodzica, opiekuna prawnego lub faktycznego, a gdy te osoby są podejrzanymi o stosowanie przemocy, to w obecności najbliższej osoby pełnoletniej. W miarę możliwości działania z udziałem dziecka co do którego istnieje podejrzenie, że jest dotknięte przemocą w rodzinie, powinny być prowadzone w obecności psychologa. Wydaje się to być zasadnym rozwiązaniem zabezpieczającym interes dziecka w trakcie tych działań. Odniesienia do dziecka–ofiary przemocy w rodzinie znajdują się także w przepisach regulujących działania pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej i pracowników oświaty, a także we wzorach formularzy, w których podkreśla się znaczenie informacji szczególnie ważnych z perspektywy dziecka–ofiary przemocy w rodzinie, np. dotyczących stanu zdrowia dziecka, reakcji dziecka na osobę towarzyszącą, a także – co jest bardzo ważne – w podjętych działaniach interwencyjnych zmierzających do udzielenia pomocy dzieciom. W rozporządzeniu dominuje perspektywa dorosłej ofiary przemocy w rodzinie, wydaje się, że te kilka odniesień do dziecka nie stanowi wystarczającej specyfikacji stosowania procedury w sytuacji, kiedy główną ofiarą przemocy jest dziecko i w niepełny sposób uwzględnia specjalne potrzeby i specyficzną – często bardzo złożoną – sytuację (rodzinną, wychowawczą, zdrowotną) dziecka. Procedura w sytuacji, kiedy

³² Przykładem jest opinia wydana przez prawnika Adama Lisowskiego (Gdańsk, 20 czerwca 2011 r.), w której określono, że do czasu wydania przedmiotowego aktu wykonawczego nie jest możliwe realizowanie następujących czynności: ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie, zasady współpracy i przekazywania informacji o podjętych działaniach przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego, wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta” w przypadku powzięcia w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie.

głównym pokrzywdzonym jest małoletni, ma w rozporządzeniu niezbyt precyzyjny charakter. Całość treści rozporządzenia jest sformułowana tak, że dziecko ujmowane jest w nim jako „ofiara towarzysząca”.

Organizacje pozarządowe zgłaszają Rzecznikowi Praw Dziecka odbierane od lekarzy i policjantów sygnały, że wypełnienie formularza „Niebieska Karta - A” jest zbyt czasochłonne jak na specyfikę interwencji w ramach przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a druk kwestionariusza z uwagi na swoją obszerność nie jest funkcjonalny.

Na podkreślenie zasługuje również wydany przez Prokuratora Generalnego projekt *Wytycznych dotyczących zasad postępowania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie*. W uzasadnieniu projektu *Wytycznych* stwierdzono, że przemoc w rodzinie nie jest pojęciem kodeksowym i odnosi się do wielu czynów określonych w przepisach Kodeksu karnego, a zachowania sprawców przemocy w rodzinie mogą realizować znamiona przestępstw ściganych zarówno z urzędu, jak i na wniosek oraz z oskarżenia prywatnego. Należy podkreślić, że w *Wytycznych* Prokuratora Generalnego zapisano, iż do prowadzenia postępowań w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie oraz sprawowania nadzoru nad nimi powinni być wyznaczeni prokuratorzy posiadający właściwe przygotowanie, wiedzę o problematyce i odbywający regularne szkolenia w tym zakresie.

W *Wytycznych* i w ich uzasadnieniu **podkreśla się sytuację małoletniego**, któremu niezbędna jest szczególna ochrona, nawet wtedy gdy nie stosowano wobec niego przemocy bezpośrednio, a także określa się warunki jego przesłuchania³³.

Podsumowując analizę wydanych aktów wykonawczych z perspektywy dziecka—ofiary przemocy w rodzinie, należy uznać, że rozszerzyły one działalność służb w zakresie realizacji zadań dotyczących przeciwdziałania przemocy, co może zdecydowanie poprawić ochronę dziecka przed krzywdzeniem. Wydaje się jednak zasadne doprecyzowanie kilku zapisów we wskazanych aktach, w kontekście dbałości o wysoki poziom i funkcjonalność. Konieczne jest także zwrócenie większej uwagi na potrzeby i specyficzną sytuację dzieci—ofiary przemocy w rodzinie poprzez wyodrębnienie osoby dziecka w treści przepisów. Małoletni są – obok innych osób – adresatami ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i wydanych na jej podstawie przepisów wykonawczych. Wydaje się, że szczególna sytuacja dziecka, jako ofiary przemocy w rodzinie, powoduje, że nie jest możliwe, aby za pomocą jednego wspólnego dla różnych podmiotów przemocy domowej (kobiet, mężczyzn, osób starszych i dzieci) wystarczająco kompleksowo i skutecznie określić działania ochronne wobec małoletnich. Wskazuje to na potrzebę powstania w przyszłości oddzielnego aktu prawnego, ujmującego bardziej szczegółowo problem ochrony dzieci przed krzywdzeniem, wzorem innych państw (np. Wielkiej Brytanii), które – uznając złożoność zjawiska przemocy wobec dziecka i jego specyfikę na tle ogólnego problemu przemocy w rodzinie – tego typu akty ustanowiły. Konieczne jest także propagowanie wiedzy na temat krzywdzenia dzieci oraz nowoczesnych rozwiązań w zakresie jego ograniczania wśród odpowiednich służb i decydentów.

³³ *Wytyczne* Prokuratora Generalnego określają, że przed przesłuchaniem małoletniego w trybie art. 185a k.p.k. należy podjąć działania zmierzające do wydania opinii przez biegłego psychologa, czy osoba ta może brać udział w przesłuchaniu. Zapobiegnie to przesłuchaniu dziecka, w sytuacji gdy jego stan psychiczny związany ze stresem wynikającym ze zdarzenia będącego przedmiotem postępowania uniemożliwia jego przesłuchanie. Przesłuchanie pokrzywdzonego i świadka małoletniego poniżej 15 lat powinno być dokonane w każdym przypadku na zasadach wskazanych w art. 185a k.p.k. Należy dążyć, aby przesłuchanie odbyło się tylko raz, gdy jego zeznania mają znaczenie dla rozstrzygnięcia w sprawie i nie mogą być zastąpione przez inne dowody. Przesłuchanie takie powinno być prowadzone po uzyskaniu innych dowodów w sprawie, najlepiej na etapie, kiedy sprawa już toczy się przeciwko osobie i zaistniała możliwość powołania przez oskarżonego obrońcy.

1.2. Działania na rzecz ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie na poziomie ogólnopolskim

Poniższy rozdział został opracowany na podstawie informacji uzyskanych przez Rzecznika Praw Dziecka od ministrów w przedmiocie działań podejmowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy wobec małoletniego w rodzinie. Część informacji Rzecznik Praw Dziecka pozyskał z urzędu.

Minister Pracy i Polityki Społecznej w każdym roku realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie wyznacza priorytety i wszelkie działania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie na szczeblu centralnym, które realizowane są w ramach priorytetów. W 2011 r. działania są ukierunkowane na osoby stosujące przemoc w rodzinie. Planowane jest przeprowadzenie badań dotyczących profilu sprawców przemocy w rodzinie, kampanii społecznej w tym zakresie oraz realizowane są pozostałe działania wynikające z Krajowego Programu. Działania na szczeblu centralnym w odniesieniu do krzywdzonych dzieci były realizowane w 2008 r. oraz pierwszej połowie 2009 r. W tym okresie Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej opracowało raport dotyczący dzieci krzywdzonych, przeprowadziło badania na temat zjawiska przemocy wobec dzieci, a także było współorganizatorem ogólnopolskich kampanii społecznych „Kocham – Nie Biję”, „Kocham – Reaguję” oraz „Dzieciństwo bez Przemocy”.

Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego zadania zawarte w art. 8 ust. 2 i 5 ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie realizuje na bieżąco, bowiem:

- ▶ przepis dotyczący prowadzenia działań promujących podnoszenie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie to regulacja obowiązująca od 2005 r. i Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej każdego roku zleca prowadzenie ogólnopolskiej kampanii społecznej w tym zakresie;
- ▶ kwestie dotyczące konieczności opracowywania wytycznych do prowadzenia szkoleń uregulowane są w Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w 2008 r. Wytyczne zostały opracowane i przesłane marszałkom województw³⁴.

Należy jednak zauważyć, iż opracowane w 2008 roku zalecenia dotyczące szkoleń **w treści nie wskazują na potrzebę szczególnego potraktowania w nich osoby dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie**. Ministerstwo przyznaje, iż konieczne jest dokonanie zmian w tych wytycznych, opracowaniem tych zmian zajmuje się obecnie Zespół Monitorujący do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Warto wskazać na potrzebę dostosowania celów i treści szkoleń do szczególnej sytuacji dziecka–ofiary przemocy w rodzinie oraz uwzględnienia w nich specyficznych przyczyn zjawiska i konsekwencji przemocy wobec dziecka w rodzinie. Wskazane przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej działania są sformułowane w planie działalności ministerstwa na rok 2011³⁵.

³⁴ Zalecenia dotyczące szkoleń umieszczono na stronie ministerstwa: www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/wskazowki/propozycje-zalozen-do-pakietow-szkoleniowych-w-zakresie-przyczyn-i-skutkow-przemocy-w-rodzinie/

³⁵ www.mpips.gov.pl/bip/plan-dzialalnosci-mpips/rok-2011/

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej uruchomiło w 2011 r. program osłonowy „Wspieranie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie”, na który przeznaczyło środki finansowe w wysokości 3 000 000 zł. Na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w marcu 2011 r. ukazało się ogłoszenie o otwartym konkursie ofert, w oparciu o który podmioty uprawnione mogły aplikować o dofinansowanie. W ogłoszeniu podano informacje na temat warunków ubiegania się o dotacje oraz opis procedury wyboru ofert. Podmioty mogły się ubiegać o dofinansowanie w ramach następujących priorytetów:

1. Podejmowanie działań mających na celu poprawę sytuacji rodzin zagrożonych zjawiskiem przemocy w rodzinie.
2. Podejmowanie działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Do konkursu zgłoszono 273 wnioski. Ocenę merytoryczną przeprowadził Zespół Monitorujący do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, a kontroli formalnej dokonywali wojewodowie. Minister Pracy i Polityki Społecznej dokonała wyboru członków Zespołu Monitorującego do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, prace Zespołu rozpoczęły się 10 maja 2011 r. Priorytetowym zadaniem zespołu było opiniowanie wniosków składanych przez jednostki administracji samorządowej w ramach Programu Osłonowego „Wspieranie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie”, co umożliwiło dofinansowanie zadań własnych samorządów. W drodze konkursu dofinansowanie przyznano 81 jednostkom samorządu terytorialnego. Przyznano im różne kwoty od 5 552 zł do 213 900 zł.

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej poinformowało również o umieszczeniu na stronie internetowej zaleceń do pracy dla pracowników socjalnych w zakresie metod udzielania wsparcia ofiarom przemocy w rodzinie oraz postępowania wobec sprawców przemocy w rodzinie³⁶, w których wyraźnie określiło cele i zasady postępowania pracowników socjalnych na poszczególnych etapach podejmowanych działań skierowanych do ofiar przemocy w rodzinie, jak również do osób stosujących przemoc. W zaleceniach tych **wymienia się dziecko jako możliwą ofiarę przemocy w rodzinie oraz zobowiązuje się do przekazania informacji osobie/rodzinie, wobec której stosowana jest przemoc, o formach udzielanej pomocy dzieciom, ale jest to jedyny aspekt, w którym wyszczególnione jest dziecko jako ofiara przemocy w rodzinie.** Tymczasem należy zaznaczyć, że wiele aspektów działań wydaje się mieć charakter specyficzny w sytuacji, gdy bezpośrednią ofiarą przemocy w rodzinie jest dziecko. Także w tym aspekcie dostrzec można potrzebę modernizacji zaleceń dla pracowników socjalnych. Tworzyć należy takie zalecenia dla pracowników, w związku z przewidzianą w art. 12a ust. 1 ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie możliwością odebrania dziecka z rodziny przez pracownika socjalnego wykonującego obowiązki służbowe w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia w związku z przemocą w rodzinie, co byłoby wskazane wobec ogólnikowości i enigmatyczności regulacji przewidzianych w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą

³⁶ <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/wskazowki/propozycje-zalozen-do-pak>, dostęp: 15.07.2011.

w rodzinie. Doprecyzowanie zasad współpracy między wymienionymi w ustawie podmiotami z pewnością ułatwiłoby realizację procedury. Kolejnym elementem działań jest zamieszczenie na stronie ministerstwa informacji w postaci wzorów dokumentów niezbędnych do podjęcia konkretnych czynności w sytuacji występowania przemocy w rodzinie, np. wzór wniosku o wgląd w sytuację dziecka, wzór wniosku o podjęcie interwencji Policji w związku z uzyskanym zawiadomieniem o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie. Ministerstwo przedstawiło także propozycję założeń do pakietów szkoleniowych w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie.

Ministerstwo Sprawiedliwości oraz podległe mu jednostki organizacyjne zobowiązane są na mocy ustawy nowelizującej oraz założeń Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, do realizacji zadań w ramach następujących działań:

- 1) uprzedzających – strategii edukacyjnych:
 - opracowanie oraz realizacja procedur ochrony prawnej i wsparcia psychologicznego dla świadków przemocy w rodzinie i ofiar przemocy w rodzinie,
 - przygotowanie pakietów szkoleniowych w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie i przeprowadzenie szkoleń pracowników wymiaru sprawiedliwości;
- 2) interwencyjnych – strategii interwencyjnych:
 - izolowanie sprawców od ofiar na podstawie odrębnych przepisów realizują sądy w ramach swoich ustawowych uprawnień;
- 3) wspierających – strategii terapeutycznych:
 - realizację programów ochrony ofiar przemocy z udziałem Policji, prokuratury i kuratorów sądowych – wykonują sądy na podstawie ustawowych uprawnień;
 - zabezpieczenie odpowiednich warunków przesłuchań dzieci (niebieskie pokoje) oraz dorosłych ofiar przemocy w rodzinie – realizują prokuratury i sądy;
- 4) korekcyjno-edukacyjnych skierowanych do sprawców przemocy w rodzinie:
 - wykonywanie przez sprawców przemocy w rodzinie prac społecznie użytecznych przy jednoczesnym uczestnictwie w programach korekcyjno-edukacyjnych – realizują sądy w ramach swych uprawnień.

Minister Sprawiedliwości³⁷ w ramach udzielonej informacji na temat swojej działalności w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie wymienił szereg działań na rzecz dzieci-ofiar przestępstw, które jako ofiary, względnie świadkowie przestępstw, są wyjątkowo narażone na skutki wtórnej wiktymizacji.

Wśród tych działań przedstawiono następujące:

- ▶ uwzględnianie tematyki z zakresu wykorzystywania seksualnego dzieci, wykrywania przestępstw, ścigania i osądzania sprawców, taktyki i techniki przesłuchiwanie świadków w corocznych szkoleniach przez Krajowe Centrum Szkolenia Sądów Powszechnych i Prokuratury;
- ▶ przystąpienie (w kwietniu 2007 r.) do Koalicji na Rzecz Przyjaznego Przesłuchiwanie Dzieci zawiązanej z inicjatywy Fundacji Dzieci Niczyje;
- ▶ realizowanie projektu „Sieć Pomocy Ofiarom Przestępstw” (od stycznia 2009 r.);

³⁷ <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-wobec-dzieci/>, dostęp: 16.07.2011.

- ▶ organizowanie Tygodnia Pomocy Ofiarom Przepływstw we współpracy z sądami, prokuraturami, podmiotami podległymi Ministrowi Pracy i Polityki Społecznej, Ministrowi Zdrowia, Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministrowi Edukacji Narodowej, jak również z organizacjami pozarządowymi;
- ▶ zawarcie porozumienia (29 listopada 2010 r.) z Komendą Główną Policji oraz Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych o utworzeniu telefonu interwencyjno-informacyjnego, którego celem jest wszechstronna i skuteczna pomoc osobom pokrzywdzonym przepływstwem ze strony osób uprzednio skazanych za czyny z użyciem przemocy lub groźby jej użycia, w szczególności sprawców przemocy domowej skierowanej do najbliższych, którymi są bardzo często dzieci. Na mocy tego porozumienia konsultanci „Niebieskiej Linii” w przypadku przemocy w rodzinie uruchamiać będą nowy rodzaj interwencji. Ministerstwo zobowiązało się do przeszkolenia pracowników Agencji oraz konsultantów „Niebieskiej Linii” w zakresie przepisów prawa karnego materialnego, proceduralnego i wykonawczego, związanych z zakresem udzielanych interwencji oraz porad prawnych dotyczących skutków podjętych interwencji;
- ▶ przygotowanie wspólnie z Komendantem Głównym Policji i Krajową Radą Kuratorów procedury współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej;
- ▶ współpraca z Fundacją Dzieci Niczyje w programie „Dziecko–świadek szczególnej troski”;
- ▶ ponadto w ramach podnoszenia społecznej świadomości i pomocy ofiarom przemocy w rodzinie, we współpracy z Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej, powstała inicjatywa pod nazwą „Karta praw osoby dotkniętej przemocą w rodzinie” (zaprezentowana 15 września 2011 r.). Ministerstwa zawarły też porozumienie na temat współpracy w ramach przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Te jednak inicjatywy są w małym stopniu działaniami uwzględniającymi dziecko jako ofiarę przemocy w rodzinie. W ramach działań informacyjno-pomocowych Ministerstwo Sprawiedliwości zmodernizowało też stronę internetową dla osób pokrzywdzonych przepływstwem. Znajduje się na niej specjalna zakładka dla dzieci, a w niej informacje i rady dla dzieci w sytuacji doświadczania przemocy domowej. To z pewnością bardzo cenna inicjatywa, choć niektóre treści prezentowanych tam porad kierowanych do dzieci mogą budzić pewne wątpliwości, gdyż wydaje się, iż czynią poniekąd dziecko osobą, która ma swoimi siłami (o ile to możliwe) spróbować rozwiązać problem krzywdzenia go przez rodziców³⁸.

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w ramach informacji o działaniach na rzecz dzieci–ofiar przemocy w rodzinie przekazał wiele informacji statystycznych, które stanowiły podstawę badań zaprezentowanych w dalszej części informacji.

Rzecznik Praw Dziecka na przestrzeni lat 2008–2011 podejmował wiele działań na rzecz ochrony małoletnich ofiar przemocy w rodzinie. W 2008 roku występował do m.in. Prezesa Rady Ministrów z postulatem wprowadzenia do systemu prawnego jednoznacznego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci. W czasie prac legislacyjnych nad ustawą Rzecznik w sposób stanowczy opowiedział się za wprowadzeniem do Kodeksu rodzinnego i opie-

³⁸ Analiza strony <http://pokrzywdzeni.gov.pl/dla-dzieci/przemoc-domowa/>, dostęp: 24.09.2011.

kuńczego rozwiązań w tym zakresie, aby w sposób jasny i precyzyjny określić, że przemoc wobec dzieci jest zakazana. W swoich wystąpieniach w latach 2008–2009 Rzecznik podkreślał brak spójnego systemu przeciwdziałania przemocy, koordynacji i współpracy instytucji i organizacji zajmujących się problemem przemocy w rodzinie. Rzecznik uważał, że wdrożenie systemowego planu przeciwdziałania przemocy to podstawowy warunek, umożliwiający skuteczne zagwarantowanie dzieciom ochrony przed krzywdzeniem. Rzecznik aktywnie uczestniczył w pracach legislacyjnych nad ustawą. W szczególności na uwagę zasługuje wystąpienie Rzecznika Praw Dziecka z 3 grudnia 2008 roku do Prezesa Rady Ministrów w sprawie krytycznego stanowiska Rady Legislacyjnej dotyczącego projektu Ustawy o zmianie Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, w którym zaoponował przeciwko konkretnym opiniom Rady Legislacyjnej i podkreślił, że będzie monitorował działania rządu dotyczące zwalczania przemocy wobec dzieci³⁹. W 2009 roku Rzecznik Praw Dziecka monitorował prace nad rządowym projektem ustawy poprzez kierowanie wystąpień generalnych w tym przedmiocie, m.in. do Prezesa Naczelnej Rady Lekarskiej z 14 stycznia 2009 roku⁴⁰, do Prezesa Rady Ministrów z 29 stycznia 2009 roku⁴¹ oraz do Marszałka Sejmu RP z 19 lutego 2009 roku⁴². W wystąpieniu generalnym z 3 kwietnia 2009 roku, skierowanym do Przewodniczącego Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny⁴³, Rzecznik Praw Dziecka wskazywał, że proponowana ustawa kładzie nacisk na rozwój profilaktyki jako formy działań zapobiegających zjawisku przemocy. Rodziny zagrożone należy wspierać, gdy przemoc jeszcze w nich nie występuje. W obowiązującym ustawodawstwie brakowało spójnego systemu ochrony dzieci przed przemocą i odpowiedzią na to mogło być powołanie zespołów interdyscyplinarnych. Wdrożenie kompleksowego planu przeciwdziałania przemocy to warunek umożliwiający skuteczne zagwarantowanie dzieciom ochrony przed krzywdzeniem. Rozszerzenie form wsparcia dla osób dotkniętych przemocą, np. w postaci bezpłatnego badania lekarskiego, skutkującego wydaniem zaświadczenia mającego moc obdukcji lekarskiej, należało uznać za zasadne. Brak dostępności do obdukcji lekarskiej stanowił przeszkodę w ujawnianiu zjawiska przemocy w rodzinie. Rzecznik podkreślił znaczenie wprowadzenia po raz pierwszy do ustawodawstwa zapisu zakazującego stosowania kar cielesnych w stosunku do małoletniego, uznając jednocześnie, że przepis taki – bez skutków karnych – jest wystarczający. Włączenia do przepisów egzekucji w oparciu o postępowanie karne bez szerokiej kampanii edukacyjnej mogłoby spowodować wiele negatywnych skutków. Zdaniem Rzecznika zasadnym było umieszczenie w projekcie zapisów umożliwiających odebranie dziecka z rodziny w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia. Działania organów publicznych powinny być podporządkowane wartości najwyższej, jaką jest dobro dziecka. Dlatego w sytuacji gdy istnieje bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia dziecka – ale tylko wtedy – właściwe służby powinny mieć prawo do szybkiego reagowania. Rzecznik z aprobatą przyjął rozwiązanie zawarte w poselskim projekcie, dotyczące wskazania grup zawodowych, mających styczność z rodziną i dzieckiem zagrożonym przemocą: nauczycieli, lekarzy, pracowników socjalnych. Są to bowiem osoby, które mają możliwość dostrzeżenia przypadków przemocy wobec dziecka najwcześniej.

³⁹ ZBIA/500/67/2008/AK.

⁴⁰ ZBIA/500/10-1/2009/KC.

⁴¹ ZBIA/500/19-1/2009/KC.

⁴² ZBIA/500/25-1/2009/AK.

⁴³ ZBIA/500/36-1/2009/KC.

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w omawianym wystąpieniu jest możliwość wydania wobec sprawcy przemocy nakazu opuszczenia lokalu oraz powstrzymywania się od kontaktów z osobami pokrzywdzonymi – już na etapie postępowania prokuratorskiego. Rzecznik poddał pod rozagę konieczność rozszerzenia uprawnień Policji do decydowania o opuszczeniu przez sprawcę lokalu zajmowanego wspólnie z ofiarą. Funkcjonariusz Policji – po stwierdzeniu aktów przemocy – mógłby wydać tymczasowo nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z ofiarą. Postulat Rzecznika nie został jednak uwzględniony w pracach nad projektem ustawy. W ocenie Rzecznika propozycja zmiany art. 72 Kodeksu karnego poprzez dodanie punktu dotyczącego zobowiązania sprawcy przemocy do udziału w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych bez konieczności wyrażenia przez niego zgody na udział w takich programach zasługiwała na uwzględnienie.

Wystąpienia generalne Rzecznika Praw Dziecka w latach 2010–2011 miały w omawianym zakresie charakter monitorujący prace nad wydaniem aktów wykonawczych do ustawy, m.in. wystąpienia z 5 sierpnia 2010 roku⁴⁴ oraz z 31 marca 2011 roku⁴⁵ do Ministra Pracy i Polityki Społecznej (opisane wcześniej).

W związku z nałożonym przez ustawę obowiązkiem przedstawienia Sejmowi i Senatowi informacji o skutkach obowiązywania ustawy Rzecznik zwracał się do urzędów centralnych oraz jednostek samorządu terytorialnego w celu uzyskania danych w przedmiotowym zakresie⁴⁶. Podstawą niniejszego opracowania były między innymi odpowiedzi udzielone przez poszczególne podmioty.

Formą działań podejmowanych przez Rzecznika Praw Dziecka na rzecz małoletnich pokrzywdzonych były indywidualnie rozpatrywane sprawy. W 2010 roku zgłoszono do Rzecznika 4 589 spraw związanych z prawem do ochrony małoletniego przed złym traktowaniem oraz 7 320 spraw związanych z prawem dziecka do wychowania w rodzinie. Natomiast w 2011 roku (do dnia opracowania informacji) Rzecznik interweniował w 2 647 sprawach związanych z ochroną dziecka przed przemocą oraz w 5 652 sprawach dotyczących prawa dziecka do wychowania w rodzinie. Każdy z przypadków zgłoszonych do Rzecznika jest szczegółowo analizowany i podejmowane są niezbędne czynności w celu zabezpieczenia dobra dziecka.

1.3. Występowanie problemu przemocy wobec dziecka w rodzinie – dynamika zjawiska na tle wejścia w życie Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw

Wobec braku funkcjonowania w naszym kraju centralnego systemu rejestrowania przypadków i podejrzeń przemocy wobec dziecka obrazowanie rozmiarów występowania zjawiska przemocy nad dzieckiem w rodzinie ma charakter w gruncie rzeczy szacunkowy i można

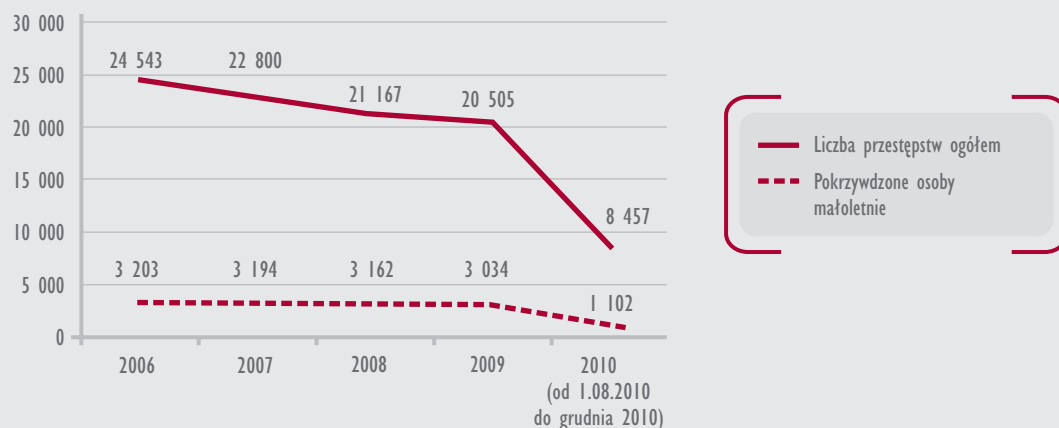
⁴⁴ ZSR/500/18/2010/AK.

⁴⁵ GAB/500/4-1/2011/BS.

⁴⁶ M.in. GAB/500/2/2011/BS, GAB/500/8/2011/BS, GAB/500/10/2011/BS.

się w tym celu opierać na różnych danych. Podstawowe dane dotyczące rozmiarów zjawiska przemocy wobec dziecka udostępnione zostały przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego. Głównymi źródłami danych na temat rozmiarów przestępstw są statystyki policyjne.

WYKRES 1. LICZBA PRZESTĘPSTW STWIERDZONYCH OGÓŁEM W TYM TYCH, W KTÓRYCH POKRZYWDZONYMI BYŁY OSOBY MAŁOLETNIE W LATACH 2006–2010 ORAZ PO 1.08.2010 R.

ŹRÓDŁO: DANE MINISTERSTWA SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI.

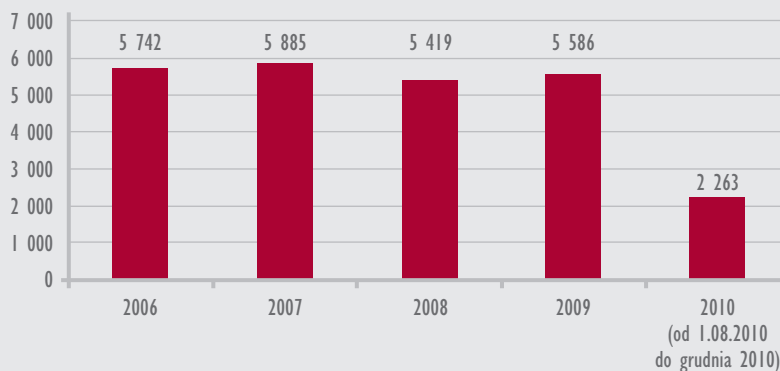
Z danych wynika, że w latach 2006–2010 systematycznie malała liczba przestępstw stwierdzonych, natomiast liczba pokrzywdzonych małoletnich kształtowała się na podobnym poziomie. W okresie od 1.08.2010 r. do 31.12.2010 r. pokrzywdzonych przestępstwem było 1 102 małoletnich – nastąpił widoczny spadek.

Dla opracowania zasadnicze znaczenie mają dane dotyczące art. 207 k.k.

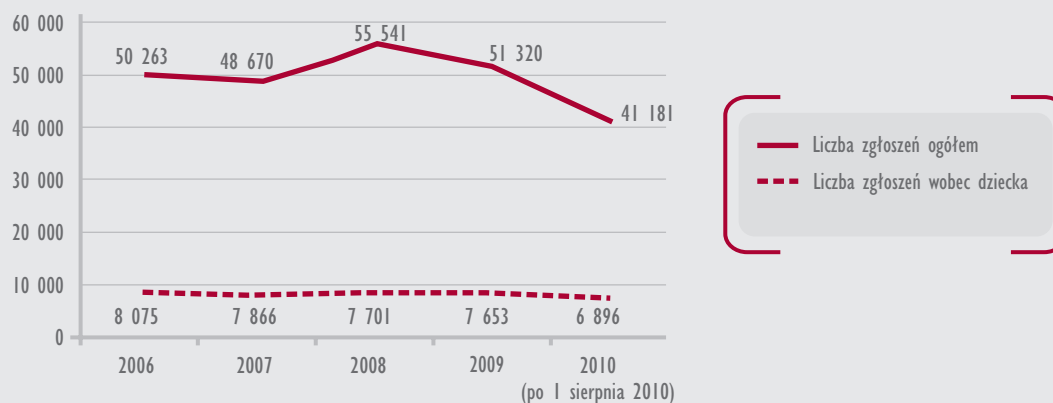
W przedstawionej liczbie nie wyodrębnia się informacji wobec kogo podejrzany dopuścił się czynu z art. 207 k.k. Łączna liczba podejrzanych zatrzymanych w związku z przestępstwem z art. 207 k.k. była najwyższa w 2007 roku⁴⁷.

Do prokuratur w latach 2006–2010 zgłaszano wiele przypadków popełnienia przestępstwa z art. 207 k.k., dotyczących przemocy wobec dziecka w rodzinie, ich liczba na przestrzeni tych lat systematycznie malała. Po 1.08.2010 r. widoczna jest tendencja spadku liczby podejrzanych w związku z przestępstwem z art. 207 k.k., których liczba wynosiła **2 263**, a także liczby zgłoszonych do prokuratur przypadków przemocy wobec dziecka – **6 896** (co stanowiło 16,74% zgłoszeń).

⁴⁷ W policyjnych bazach danych nie gromadzi się informacji dotyczących zgłoszeń podejrzenia wystąpienia przemocy. Wszelkie zawiadomienia związane z naruszeniem porządku prawnego uruchamiają procedurę weryfikacji zgłoszonej informacji, na podstawie której podejmuje się stosowne czynności. Zależnie od rodzaju naruszenia oraz zagrożenia związanego z przemocą w rodzinie policjanci podejmują interwencje policyjną, wszczynają procedurę „Niebieskie Karty”, prowadzą czynności sprawdzające lub też wszczynają postępowanie przygotowawcze, np. z art. 207 k.k.

WYKRES 2. LICZBA PODEJRZANYCH ZATRZYMANÝCH W ZWIĄZKU Z PRZESTĘPSTWEM Z ART. 207 K.K.

ŹRÓDŁO: DANE MINISTERSTWA SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI.

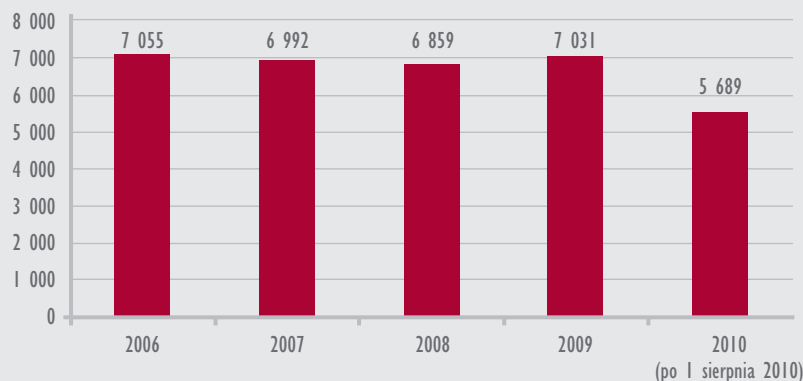
WYKRES 3. LICZBA ZGŁOSZONYCH DO PROKURATUR PRZESTĘPSTW Z ART. 207 K.K. DOTYCZĄCYCH PRZEMOCY W RODZINIE, W TYM WOBEC DZIECKA W LATACH 2006–2009 ORAZ W TERMINIE PO 1.08.2010 R.

ŹRÓDŁO: DANE PROKURATURY GENERALNEJ.

Liczba zgłoszeń dotyczących podejrzenia wystąpienia przemocy wobec dziecka w rodzinie w prezentowanym okresie najwyższa była w 2006 r. Po 1.08.2010 r. wyniosła **6 896** zgłoszeń. Z danych przesłanych z prokuratur apelacyjnych wynika, że najczęściej zgłoszeń o przemoc wobec dzieci dokonywały osoby najbliższe dziecku. Zgłoszenia takie były również składane przez administrację szpitali, policję, kuratorów sądowych, pracowników szkół i przedszkoli, pracowników ośrodków pomocy społecznej, a nieraz obcych ludzi. Organy prokuratury nie posiadają szczegółowych (liczbowych) danych w tym zakresie. W tym miejscu należy podkreślić jako niekorzystną sytuację brak prowadzenia danych dotyczących zgłoszeń pochodzących od określonych grup zawodowych i osób. Taki rodzaj statystyk może być bardzo funkcjonalny dla monitorowania zjawiska i poprawy działań w zakresie ochrony dzieci przed przemocą. Z tego względu ten aspekt sprawozdawczości jest stosowany w innych państwach.

Wydaje się, że jednoznaczne wnioskowanie o wpływie nowelizacji ustawy na dynamikę rejestrowanych podejrzeń przestępstw przemocy w rodzinie będzie możliwe dopiero po upływie kolejnych lat sprawozdawczych. Liczba przypadków zarejestrowanych po 1.08.2010 r. sygnalizuje jedynie możliwy wzrost zgłoszeń, co byłoby pożądanym efektem ustawy.

WYKRES 4. LICZBA ZGŁOSZEŃ DOTYCZĄCYCH PODEJRZENIA WYSTĄPIENIA PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE.

ŹRÓDŁO: DANE PROKURATURY GENERALNEJ.

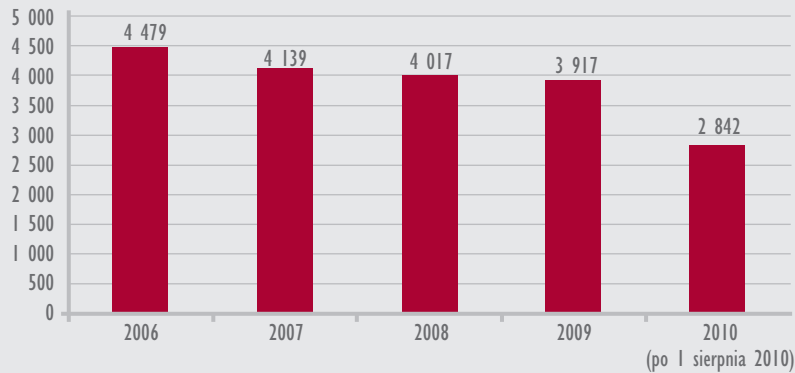
Także w przypadku powyższych danych wyciąganie wniosków o wpływie ustawy na dynamikę zgłoszeń przypadków jest na razie przedwczesne, choć mogą się nasuwać pierwsze ostrożne przypuszczenia co do wzrostu ich liczby.

Prokuratura po 1.08.2010 r. skierowała do sądu akt oskarżenia w **2 842** przypadkach dotyczących przemocy wobec dziecka w rodzinie.

Dzieci były poszkodowanymi w 2006 r.: **4 374** (art. 207 § 1 k.k.), **12** (§ 2), **29** (§ 3); w 2007 r.: **4 352** (art. 207 § 1 k.k.), **29** (§ 2), **31** (§ 3); w 2008 r.: **3 771** (art. 207 § 1 k.k.), **17** (§ 2), **36** (§ 3); w 2009 r.: **3 526** (art. 207 § 1 k.k.), **11** (§.2), **20** (§.3); w 2010 r.: **3 003** (art. 207 § 1 k.k.), **1** (§ 2), **15** (§ 3). Tendencję ukazują poniższe wykresy.

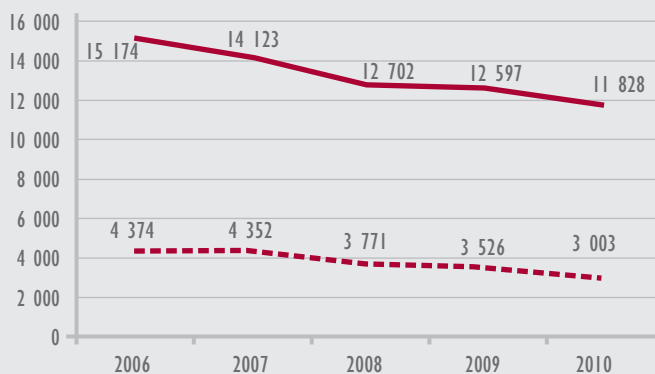
Jeśli porównamy liczby obrazujące zakończone postępowanie, to kierując się liczbą małoletnich poszkodowanych z art. 207 Kodeksu karnego (o znęcanie się nad członkiem rodziny) w latach 2006–2009 i w 2010 roku zauważa się tendencję spadkową – około 4 374 w 2006 do 3 003 w 2010 roku.

WYKRES 5. LICZBA SPRAW DOTYCZĄCYCH PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE ZAKOŃCZONYCH SKIEROWANIEM DO SĄDU AKTU OSKARŻENIA W OKRESIE 2006–2009 ORAZ W TERMINIE PO 1 SIERPNIA 2010 R.

ŹRÓDŁO: DANE PROKURATURY GENERALNEJ.

WYKRES 6. LICZBA OSÓB POSZKODOWANYCH (MAŁOLETNI I KOBIET) Z ART. 207 § 1 K.K. W LATACH 2006–2010.

ŹRÓDŁO: DANE MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI.

Warto także wspomnieć o procedurach dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie, które na podstawie odrębnych przepisów obowiązują funkcjonariuszy Policji oraz pracowników socjalnych⁴⁸.

Liczba dzieci będących ofiarami przemocy domowej według tej procedury na przestrzeni sprawozdawanych lat maleje; ofiarami przemocy domowej częściej były dzie-

⁴⁸ Sposoby podejmowania czynności oraz metody i formy wykonywania zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie szczegółowo uregulowane są w Policji od 1998 r. w ramach procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie „Niebieskie Karty”, obecnie określonej w zarządzeniu nr 162 Komendanta Głównego Policji z dnia 18.02.2008 r. w sprawie metod i form wykonywania przez Policję zadań w związku z przemocą w rodzinie w ramach procedury „Niebieskie Karty” (Dz. Urz. KGP nr 4, poz. 30).

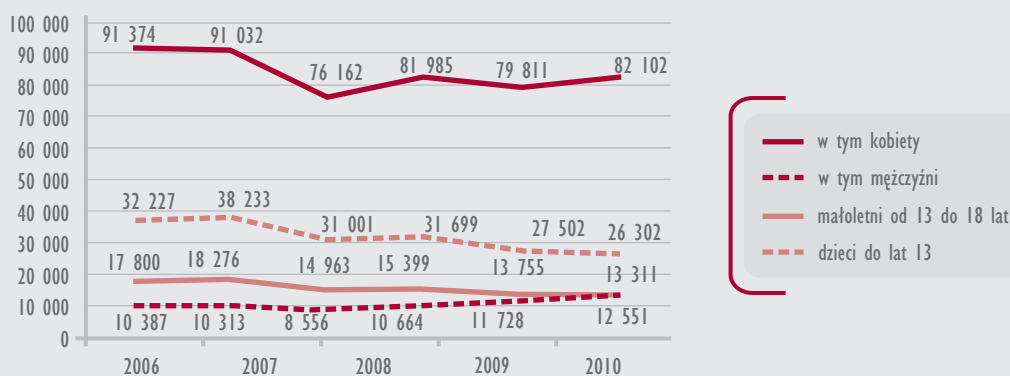
ci w wieku do 13 lat (które stanowiły **19,87%** ofiar) niż dzieci w wieku 13–18 lat, które stanowiły **9,87%**.

TABELA 2. LICZBA OFIAR PRZEMOCY DOMOWEJ WEDŁUG PROCEDURY „NIEBIESKIE KARTY”.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Liczba ofiar przemocy domowej ogółem, w tym:	156 788	157 854	130 682	139 747	132 796	134 866
kobiety	91 374	91 032	76 162	81 985	79 811	82 102
mężczyźni	10 387	10 313	8 556	10 664	11 728	12 651
dzieci do lat 13	37 227	38 233	31 001	31 699	27 502	26 802
małoletni od 13 do 18 lat	17 800	18 276	14 963	15 399	13 755	13 311

ŹRÓDŁO: DANE KOMENDY GŁÓWNEJ POLICJI

WYKRES 7. LICZBA OFIAR PRZEMOCY DOMOWEJ WG PROCEDURY „NIEBIESKIE KARTY”.

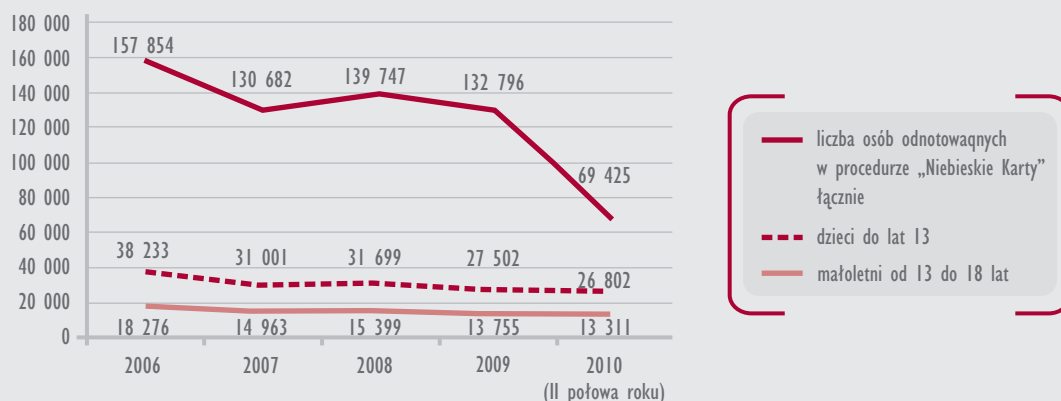

ŹRÓDŁO: DANE KOMENDY GŁÓWNEJ POLICJI.

Dane dotyczące dzieci–ofiary przemocy domowej w statystykach procedury „Niebieskie Karty” (liczba ofiar małoletnich do 13. roku życia) ukazują dość systematyczny spadek: z 37 227 w 2005 roku⁴⁹ do 26 802 w roku 2010.

⁴⁹ Wejście w życie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

WYKRES 8. LICZBA OSÓB ODNOTOWANYCH W PROCEDURZE „NIEBIESKIE KARTY” JAKO OSOBY POKRZYWDZONE PRZEMOCĄ W LATACH 2006–2010, W TYM DZIECI DO LAT 13 I MAŁOLETNI W WIEKU OD 13 DO 18 LAT.

ŹRÓDŁO: DANE KOMENDY GŁÓWNEJ POLICJI.

TABELA 3. LICZBA SPRAWCÓW PRZEMOCY DOMOWEJ WEDŁUG PROCEDURY „NIEBIESKIE KARTY”.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Liczba sprawców przemocy domowej ogółem	97 142	96 775	81 743	86 568	81 472	83 390
w tym: kobiety	4 153	4 074	3 632	3 942	3 926	3 981
w tym: mężczyźni	92 776	92 526	77 937	82 425	77 326	79 204
Nieletni	213	175	170	201	220	205

ŹRÓDŁO: DANE KOMENDY GŁÓWNEJ POLICJI.

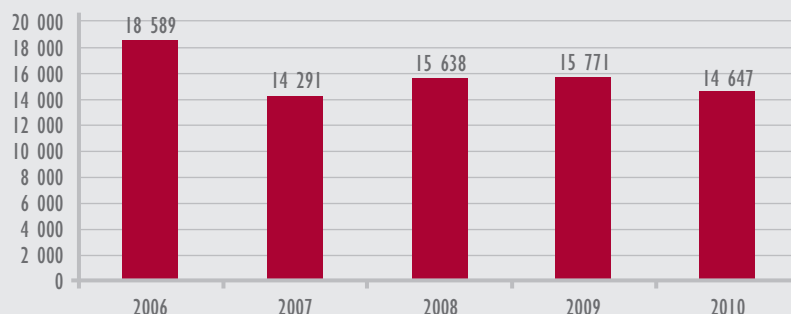
Sprawcami przemocy domowej według procedury „Niebieskie Karty” w latach 2005–2010 najczęściej byli mężczyźni. Znaczną część interwencji domowych przeprowadzonych przez funkcjonariuszy Policji stanowią te dotyczące przemocy domowej, w 2010 r. interwencje te stanowiły **14,24%** wszystkich interwencji domowych.

Zaznaczające się w powyższych statystykach tendencje spadkowe mają charakter stały od kilku lat. Ponadto dane za ostatni okres nie obejmują równego roku. Trudno wiązać mniejsze wartości poszczególnych danych po 1.08.2010 roku – w porównaniu z poprzednimi okresami sprawozdawczymi, jakie się w nich ujawniają – z wpływem wejścia w życie nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, w sensie wnioskowania o jej funkcjonalności w zakresie zmniejszania rozmiarów zjawiska przemocy nad dzieckiem w rodzinie. Wydaje się, że funkcjonalność ustawy w zakresie ograniczania występowania zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie można będzie oceniać dopiero w perspektywie kilku następnych lat. Odczuwalna funkcjonalność ustawy wiązałaby się w pierwszym okresie raczej ze wzrostem statystyk, taka prawidłowość wystąpiła w innych państwach w sytuacji wprowadzenia w nich zmiany prawa w zakresie wykrywalności przemocy w rodzinie oraz ochrony dzieci.

Pozostałe dane obrazujące skalę zjawiska przemocy w rodzinie, to dane zawarte w statystykach Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej i Ministerstwa Zdrowia.

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej poinformowało, iż pracownicy socjalni jednostek organizacyjnych pomocy społecznej wypełniają każdego roku „Niebieskie Karty”, dane liczbowe prezentuje poniższy wykres.

WYKRES 9. LICZBA „NIEBIESKICH KART” WYPEŁNIONYCH PRZEZ PRACOWNIKÓW SOCJALNYCH JEDNOSTEK ORGANIZACYJNYCH POMOCY SPOŁECZNEJ W LATACH 2006–2010.

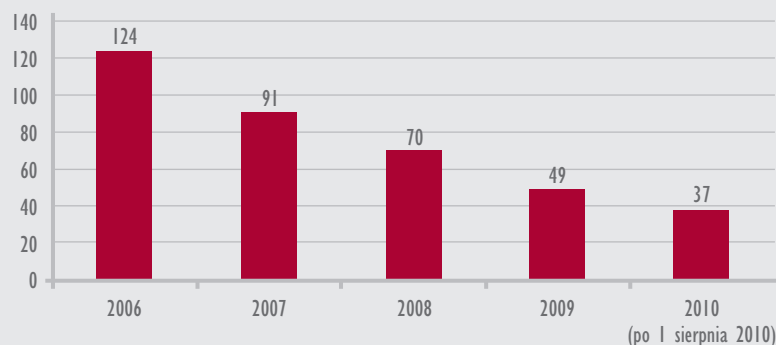

ŹRÓDŁO: DANE MINISTERSTWA PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ.

W statystykach Ministerstwa Pracy i Spraw Socjalnych widoczna jest nieznaczna tendencja spadkowa dotycząca liczby wypełnionych „Niebieskich Kart” przez pracowników socjalnych: z 18 589 w 2006 roku do 14 647 w 2010 roku. Jednak brak jest w tych danych – co należy podkreślić jako sytuację niekorzystną dla monitorowania zjawiska – specyfikacji dziecka jako ofiary przemocy domowej.

Minister Zdrowia udostępnił następujące dane na temat zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie dotyczące Zespołu Dziecka Maltretowanego lub z rozpoznania tego zespołu.

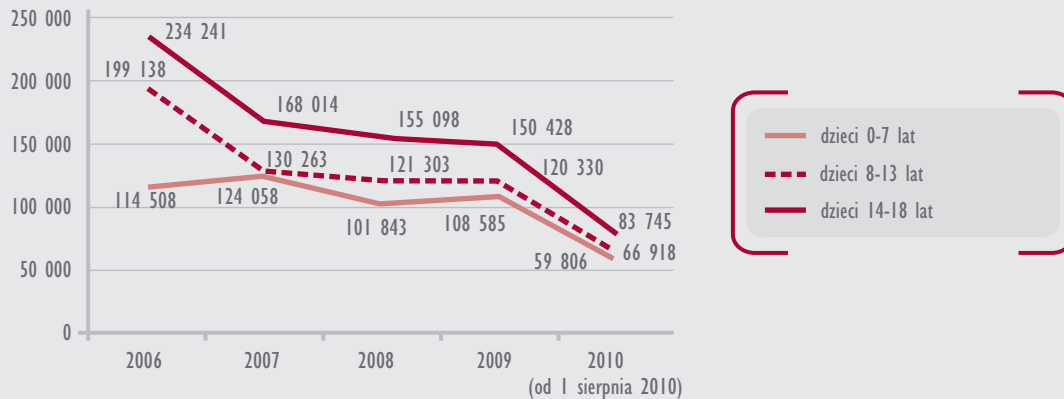
WYKRES 10. LICZBA DZIECI BĘDĄCYCH OFIARAMI PRZEMOCY W RODZINIE.

ŹRÓDŁO: DANE MINISTERSTWA ZDROWIA.

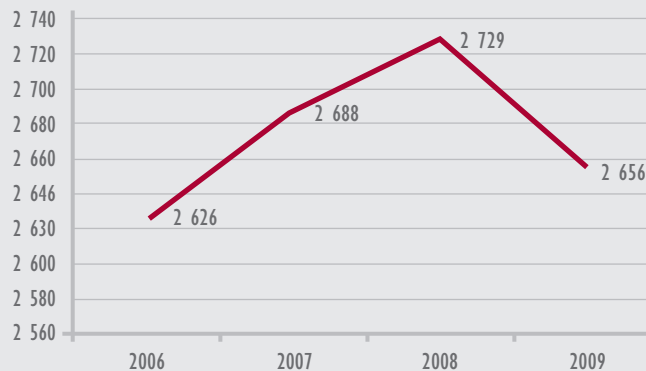
Powyższe dane pochodzą z Narodowego Funduszu Zdrowia, który dysponuje jedynie danymi sprawozdawczymi przekazywanymi przez świadczeniodawców. Dane te również ujawniają spadek wartości liczbowych w kolejnych prezentowanych na wykresie latach. W świetle standardów międzynarodowych pośrednimi wskaźnikami stosowanymi dla ukazania rozmiarów krzywdzenia dzieci są liczby wypadków i obrażeń, jakim uległy dzieci, oraz śmiertelność dzieci do 5. roku życia – tzw. wskaźnik U5MR (*Under Five(5) Mortality Rate*).

WYKRES 11. LICZBA DZIECI, KTÓRYM UDZIELONO POMOCY LEKARSKIEJ Z POWODU WYPADKÓW I OBRAŻEŃ.

ŹRÓDŁO: DANE MINISTERSTWA ZDROWIA.⁵⁰

WYKRES 12. LICZBA ZGONÓW DZIECI W WIEKU DO 5 LAT.

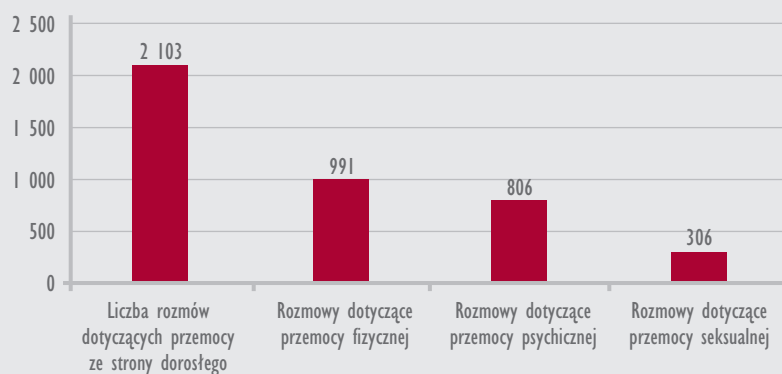
ŹRÓDŁO: DANE MINISTERSTWA ZDROWIA.

⁵⁰ Przedstawione dane dotyczą liczby przypadków sprawozdanych przez świadczeniodawców w ramach realizacji umów w rodzaju leczenie szpitalne z kodami ICD 10 z zakresu S00 do Y32 wskazanymi na pozycji rozpoznania zasadniczego (z wyłączeniem rozpoznań T74 Zespoły maltretowania z rozszerzeniami).

Widoczna jest tendencja spadkowa we wskaźniku liczby dzieci, którym udzielono pomocy medycznej z powodu wypadków i obrażeń – po 1.08.2010 roku udzielono pomocy 210 469 dzieciom (w tym 59 806 dzieciom do 7. roku życia), a wskaźnik śmiertelności dzieci do 5. r.ż. wykazuje w latach 2006–2009 niewielkie wahania i wynosił od 2 626 w 2006 roku do 2 656 w 2009 roku. Niestety, nie uzyskano danych dotyczących tego wskaźnika po 1.08.2010 roku. Również statystyki medyczne nie pozwalają na razie wnioskować o zmianach w zakresie występowania zjawiska przemocy nad dzieckiem w rodzinie pod wpływem działania ustawy.

Źródłami informacji o zjawisku przemocy w rodzinie są także dane ukazujące prowadzone rozmowy dotyczące przemocy domowej, które również mogą obrazować występowanie zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie. Od listopada 2008 r. telefon taki prowadzi **Fundacja Dzieci Niczyje**. Najczęściej od uruchomienia przez FDN telefonu do 26.06.2011 r. prowadzone rozmowy dotyczyły przemocy fizycznej ze strony dorosłego.

WYKRES 13. LICZBA ROZMÓW O PRZEMOCY W TELEFONIE ZAUFANIA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY – DANE ZA OKRES 6.11.2008-31.07.2010 R.

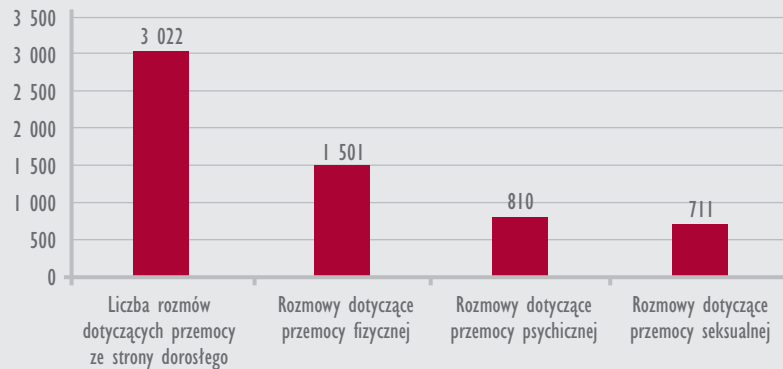

ŹRÓDŁO: FUNDACJA DZIECI NICZYJE.

Z danych udostępnionych przez Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży prowadzony przez Fundację Dzieci Niczyje wynika, że w okresie 21 miesięcy (od 6.11.2008 r. do 31.07.2010 r.) liczba rozmów w poszczególnych kategoriach dotyczących przemocy (ze strony dorosłego, przemocy fizycznej, przemocy psychicznej, przemocy seksualnej) była mniejsza niż w okresie 11 miesięcy po wejściu w życie nowelizacji ustawy (od 1.08.2010 r. do 26.06.2011 r.). Można dostrzec wzrost przypadków dzieci korzystających z tej formy pomocy, może to być efekt nowelizacji ustawy, ale także skutek wzrostu świadomości dzieci na temat problemu czy wpływu medialnego poruszenia wokół tematu w związku z nowelizacją ustawy.

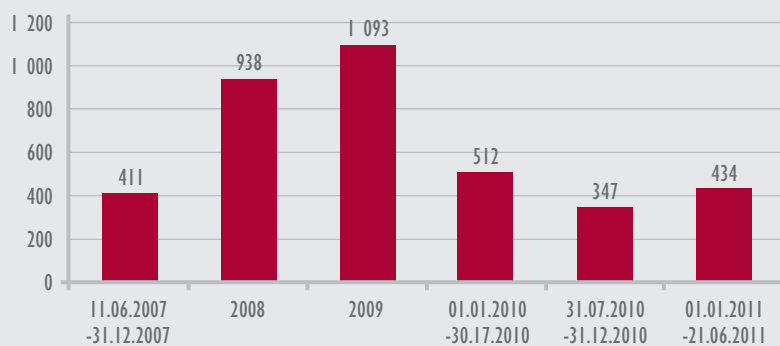
Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” IPZ PTP udostępniło następujące dane dotyczące liczby rozmów prowadzonych w warszawskiej „Niebieskiej Linii” związanych z przypadkami przemocy wobec dziecka.

WYKRES 14. LICZBA ROZMÓW O PRZEMOCY TELEFONU ZAUFANIA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY – DANE ZA OKRES 1.08.2010–26.06.2011 R.

ŹRÓDŁO: FUNDACJA DZIECI NICZYJE.

WYKRES 15. LICZBA ROZMÓW DOTYCZĄCYCH PRZYPADKÓW PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W OKRESIE 11.06.2007–21.06.2011 R. PROWADZONYCH W WARSZAWSKIEJ „NIEBIESKIEJ LINII”.

ŹRÓDŁO: OGÓLNOPOLSKIE POGOTOWIE DLA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE „NIEBIESKA LINIA”.

Najczęściej tematyką prowadzonych rozmów była przemoc domowa. W świetle tych danych nie widać tendencji wzrostowej, nie widać zmian zarówno w liczbie rozmów na temat przemocy, kiedy dzwoniącymi były dzieci, jak i w liczbie rozmów dotyczących przemocy wobec dzieci. Podobnie nie odnotowano takiej tendencji w danych Biura Rzecznika Praw Dziecka – patrz Załącznik 1 i 2 w *Aneksie*, w których nie można zauważyć różnic w liczbie spraw dotyczących przemocy ze strony osoby dorosłej, porównując rok 2010 i okres po 1.08.2010 r. Niestety, z danych tych nie można wyodrębnić danych dotyczących przemocy domowej.

Ministerstwo Sprawiedliwości (we współpracy z sądami, prokuraturami, podmiotami podległymi Ministerstwu Pracy i Polityki Społecznej, Ministrowi Zdrowia, Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministrowi Edukacji Narodowej, jak również z organizacjami pozarządowymi) prowadzi w dniach 22–29 lutego „Tydzień Pomocy Ofiarom Przestępstw”, w ramach którego można uzyskać porady i informacje dotyczące przemocy w rodzinie, w tym

wobec dziecka w rodzinie. W latach 2008–2011 liczba porad prawnych udzielonych w ramach Tygodnia Pomocy Ofiarom Przestępstw wyniosła odpowiednio:

- ▶ w jednostkach organizacyjnych prokuratury: **2 645** (2008), **3 598** (2009), **kilka tysięcy** (2010),
- ▶ w sądach powszechnych: **2 907** (2008), **3 485** (2009), **2 218** (2010), w 2011 r. udzielono **1 547** porad.

Problemy, z jakimi zgłaszali się interesanci, najczęściej dotyczyły spraw z zakresu prawa karnego, cywilnego i rodzinnego. Ze spraw karnych dominowała problematyka przemocy w rodzinie.

Wyraźnych efektów ustawy w postaci zmniejszenia występowania przemocy wobec dzieci w rodzinie oczekiwać należy dopiero po kilku latach. Wskazane byłoby zatem zastosowanie podobnego monitoringu dopiero po upływie dłuższego czasu od wejścia w życie ustawy. Wyznaczony ustawowo termin – jednego roku – jest za krótki, aby wystąpiły wyraźne skutki. W celu prowadzenia odpowiedniego monitoringu modernizacji wymaga jednak system gromadzenia danych dotyczących problemu przemocy w rodzinie.

1.4. Wykorzystywanie środków w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie wprowadzonych przez Ustawę z perspektywy dziecka-ofiary przemocy domowej

Ustawą o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw zostały wprowadzone nowe instytucje mające na celu skuteczniejsze oddziaływanie na sprawcę przemocy poprzez jego izolację i reakcję na dalsze jego zachowanie. Zgodnie z obowiązującymi przepisami, możliwości w zakresie izolacji sprawców przemocy w rodzinie od osób pokrzywdzonych istnieją na wszystkich etapach postępowania karnego, przygotowawczego, rozpoznawczego oraz wykonawczego.

Postępowanie przygotowawcze

Ustawą o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie dodano do Kodeksu postępowania karnego przepis art. 275a przewidujący **środek zapobiegawczy**⁵¹ w postaci nakazania oskarżonemu o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej opuszczenie lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jeśli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził.

⁵¹ Środek ten stosuje się na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Jeżeli nie ustały przesłanki jego stosowania sąd pierwszej instancji właściwy do rozpoznania sprawy, na wniosek prokuratora, może przedłużyć jego stosowanie na dalsze okresy, nie dłuższe niż 3 miesiące (art. 275a § 4 k.p.k.).

W 2010 roku jako **środek zapobiegawczy** wobec osób podejrzanych o stosowanie przemocy w rodzinie zastosowano:

- ▶ nakaz opuszczenia mieszkania w **209** przypadkach,
- ▶ dozór Policji pod warunkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (do 8.06.2010 na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy, a następnie w oparciu o art. 275 § 3 k.p.k.) w **337** przypadkach,
- ▶ dozór Policji z jednoczesnym zobowiązaniem do powstrzymywania się od kontaktu z pokrzywdzonym (art. 275 § 2 k.p.k.) w **891** przypadkach.

Ponadto, według danych Prokuratury Generalnej, w 2010 roku:

- ▶ liczba podejrzanych o wyżej wymienione przestępstwa, wobec których prokurator skierował wnioski do sądu o zastosowanie tymczasowego aresztowania wyniosła **1 800**;
- ▶ liczba osób tymczasowo aresztowanych w wyniku złożenia ww. wniosków wyniosła **1 699**;
- ▶ liczba oskarżonych o przestępstwa popełnione wobec członka rodziny z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wyniosła **16 403**;
- ▶ liczba oskarżonych o ww. przestępstwa, wobec których prokurator wnosił o orzeczenie zakazu⁵² określonego w art. 41a § 1 i 2 k.k. wyniosła **247**;
- ▶ liczba oskarżonych o wyżej wymienione przestępstwa, wobec których prokurator – składając wniosek o warunkowe umorzenie postępowania karnego – wnioskował jednocześnie o nałożenie obowiązku⁵³ określonego w art. 67 § 3 k.k. wyniosła **112**.

Statystyki **nie specyfikują sytuacji przemocy wobec dziecka w rodzinie**, nawet w kontekście rozumienia tejże w kategoriach przemocy pośredniej, czyli w ogóle odnotowania istnienia dziecka w rodzinie, w której stosowano przemoc.

⁵² **Art. 41a § 1 k.k.:** „Sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób, zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu lub nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przeciwko osobie najbliższej: obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się na Policję lub do innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

§ 2. Sąd orzeka obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób, zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu lub nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego; obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się na Policję lub do innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu”.

⁵³ **Art. 67 § 3 k.k.:** „Umarzając warunkowo postępowanie karne, sąd zobowiązuje sprawcę do naprawienia szkody w całości lub w części, a może na niego nałożyć obowiązki wymienione w art. 72 §1 pkt 1–3, 5, 7a lub 7b, a ponadto orzec świadczenie pieniężne wymienione w art. 39 pkt 7 oraz zakaz prowadzenia pojazdów, wymieniony w art. 39 pkt 3, do lat 2. Nakładając na sprawcę przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej obowiązek wymieniony w art. 72 § 1 pkt 7b sąd określa sposób kontaktu sprawcy z pokrzywdzonym”.

Postępowanie rozpoznawcze

Ustawą o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wprowadzono:

- ▶ nowe rodzaje **środków karnych** w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 39 pkt 2e k.k. w zw. z art. 41a k.k.) oraz zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego (art. 39 pkt 2b k.k. w zw. z art. 41a k.k.);
- ▶ nowe rodzaje **środków probacyjnych** w postaci zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego (art. 72 § 1 pkt 7a k.k.), a także osobne ujęcie w art. 72 § 1 pkt 6a uczestnictwa sprawcy w programach korekcyjno-edukacyjnych.

W 2010 r. sądy powszechne⁵⁴ (patrz *Aneks*) wobec sprawców przemocy w rodzinie orzekły środki karne (art. 41a § 1 k.k.) w postaci:

- ▶ obowiązku powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach – w **16** przypadkach;
- ▶ zakazu kontaktowania się z określonymi osobami – w **81** przypadkach;
- ▶ zakazu zbliżania się do określonych osób – w **26** przypadkach;
- ▶ zakazu opuszczenia określonego miejsca pobytu bez zgody sądu – **nie orzekano**;
- ▶ nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym – w **20** przypadkach.

Także w tym przypadku Ministerstwo Sprawiedliwości **nie dysponuje danymi pozwalającymi na wyodrębnienie liczby środków karnych orzeczonych za przestępstwo z użyciem przemocy wobec dziecka**.

Tytułem **środków probacyjnych** (art. 72 § 1 k.k.) wobec sprawców przemocy w rodzinie w sądach powszechnych w 2010 r. (patrz *Aneks*) orzeczono⁵⁵:

- ▶ powstrzymywanie się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających (art. 72 § 1 pkt 5 k.k.) – w **9 449** przypadkach;
- ▶ poddanie się leczeniu, w szczególności odwykowemu lub rehabilitacyjnemu albo oddziaływaniom terapeutycznym (art. 72 § 1 pkt 6 k.k.) – w **1 914** przypadkach;
- ▶ poddanie się oddziaływaniom terapeutycznym – w **122** przypadkach;
- ▶ uczestnictwo w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych (art. 72 § 1 pkt 6a k.k.) – w **253** przypadkach;
- ▶ powstrzymywanie się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach (art. 72 § 1 pkt 7 k.k.) – w **170** przypadkach;
- ▶ powstrzymywanie się od kontaktowania się z pokrzywdzonymi lub innymi osobami w określony sposób (art. 72 § 1 pkt 7a k.k.) – w **554** przypadkach;
- ▶ powstrzymywanie się od zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób (art. 72 § 1 pkt 7a k.k.) – w **99** przypadkach;
- ▶ opuszczenie lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 72 § 1 pkt 7b k.k.) – w **279** przypadkach.

⁵⁴ Dane przekazane do Ministerstwa Sprawiedliwości przez Prezesów Sądów Okręgowych.

⁵⁵ Dane przekazane Ministerstwu Sprawiedliwości przez Prezesów Sądów Okręgowych.

Środek **opuszczenie lokalu przez sprawcę** jest w polskim prawie stosowany na różnych podstawach prawnych, np. jako środek zapobiegawczy, środek karny, środek probacyjny, na podstawie art. 11a ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz w ramach eksmisji orzekanej również w postępowaniu o rozwód⁵⁶. W 2010 r. środek ten jako:

- ▶ środek zapobiegawczy (art. 275a § 1 k.p.k.) – zastosowano w **209** przypadkach (dane za okres od 1.08.2010 r. do 31.12.2010 r.);
- ▶ środek karny (art. 39 pkt 2e k.k.) – orzeczono w **20** przypadkach (dane za okres od 1.08.2010 r. do 31.12.2010 r.);
- ▶ środek probacyjny (art. 72 §1 pkt 7b k.k.) – orzeczono w **279** przypadkach;
- ▶ zobowiązanie sprawcy do opuszczenia lokalu na podstawie art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie – orzeczono co najmniej w **138** przypadkach (dane za okres od 1.08.2010 r. do 31.12.2010 r.).

Środek **zakaz kontaktowania się sprawcy z określonymi osobami** jako:

- ▶ środek karny sądy powszechne orzekły – w **81** przypadkach (dane za 2010 r.);
- ▶ środek probacyjny sądy orzekły – w **554** przypadkach (dane za 2010 r.).

Środek probacyjny w postaci **zobowiązania sprawcy do poddania się leczeniu, w szczególności odwykowemu lub rehabilitacyjnemu albo oddziaływaniom terapeutycznym** (art. 72 § 1 pkt 6 k.k.) orzeczono w **1 914** przypadkach.

Środek probacyjny w postaci **zobowiązania sprawcy do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych** (art. 72 § 1 pkt 6a k.k.) w 2010 r. orzeczono w **253** przypadkach (dane za okres od 1.08.2010 r. do 31.12.2010 r.).

Ministerstwo Sprawiedliwości nie dysponuje danymi o liczbie orzeczeń o odebraniu dziecka rodzinie, w tym o liczbie odebranych rodzinie dzieci w związku z przemocą w rodzinie i liczbie zażaleń, jakie strony wniosły do sądów na postanowienia dotyczące odebrania dzieci w związku z przemocą domową. Nie dysponuje także danymi o liczbie spraw o bezzasadne odebranie dziecka rodzinie w związku z przemocą w rodzinie.

Postępowanie wykonawcze

Nowymi instytucjami w zakresie postępowania wykonawczego są:

- ▶ obligatoryjne zarządzenie wykonania kary wobec skazanego za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby

⁵⁶ Art. 58 § 2 k.r.o. bez zdania pierwszego: „...w wypadkach wyjątkowych, gdy jeden z małżonków swym rażąco nagannym postępowaniem uniemożliwia wspólne zamieszkiwanie, sąd może nakazać jego eksmisję na żądanie drugiego małżonka”. Na zgodny wniosek stron sąd może w wyroku orzekającym rozwód orzec również o podziale wspólnego mieszkania albo o przyznaniu mieszkania jednemu z małżonków, jeżeli drugi małżonek wyraża zgodę na jego opuszczenie bez dostarczenia lokalu zamiennego i pomieszczenia zastępczego, o ile podział bądź jego przyznanie jednemu z małżonków są możliwe. W 2010 r. do sądów pierwszej instancji (rejonowych i okręgowych) wpłynęło łącznie **34 566** spraw o opróżnienie lokalu mieszkalnego (34 510 do sądów rejonowych, 56 spraw do sądów okręgowych). W sądach pierwszej instancji załatwiono łącznie 32 906 spraw tego rodzaju, z czego 32 863 sprawy w sądach rejonowych i 43 w sądach okręgowych.

małoletniej zamieszkującej wspólnie ze sprawcą dopuszczającym się ponownych zachowań przemocowych w okresie próby (art. 75 § 1a k.k.);

- ▶ obligatoryjne odwołanie warunkowego zwolnienia wobec zwolnionego skazanego za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub innej osoby małoletniej zamieszkujących wspólnie ze sprawcą dopuszczającym się ponownych zachowań przemocowych w okresie próby (art. 160 § 1a k.k.w.);
- ▶ nowa procedura z udziałem kuratora sądowego, dotycząca wnioskowania do sądu o zarządzenie warunkowo zawieszzonej kary pozbawienia wolności (art. 12d ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).

Dane dotyczące zastosowania nowych instytucji – patrz *Aneks*.

Liczba postanowień sądu wydanych w 2010 r. na podstawie art. 75 § 1a k.k. wyniosła **70**, na podstawie art. 160 § 1a k.k. wyniosła **17**. Na podstawie art. 12d ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁵⁷ kuratorzy złożyli **372** wnioski, z czego 200 zostało uwzględnionych, 120 nieuwzględnionych, a w 6 przypadkach sąd wydał inne rozstrzygnięcie. Ustawą o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wprowadzono także nową regulację przewidzianą w art. 11a⁵⁸. Mimo krótkiego okresu obowiązywania ww. przepisu, do sądów od 1.08.2010 r. do 31.12.2010 r. wpłynęły co najmniej **353** wnioski, a co najmniej w **138** przypadkach je uwzględniono, żądanie oddalono jedynie w **41** przypadkach.

Warto także zwrócić uwagę na orzeczenia, które zapadły w latach 2006–2010 w pierwszej instancji w sądach rejonowych wobec osób dorosłych skazanych na podstawie art. 207 k.k. i prawomocne skazania osób dorosłych na podstawie art. 207 k.k. (patrz *Aneks*). Liczba skazanych z art. 207 § 1 k.k.⁵⁹ w latach 2006–2010 systematycznie maleje. Najwięcej osób ska-

⁵⁷ Art. 12d Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przewiduje obligatoryjne zarządzenie wykonania kary albo odwołanie warunkowego zwolnienia na skutek złożonego przez kuratora wniosku, a dotyczącego skazanego za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, który w okresie próby rażąco naruszył porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny.

Zwiększeniu efektywności i skuteczności składanych przez kuratorów wniosków na podstawie art. 12d służyć mają *Procedury współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej*, podpisane w Warszawie 29 listopada 2010 r., które określają zasady współpracy obu służb w zakresie szybkiego informowania kuratora sądowego o zaistniałym zdarzeniu i przekazaniu mu dokumentacji niezbędnej do sporządzenia wniosku do sądu. Temu celowi służy także telefon interwencyjno-informacyjny, służący pokrzywdzonym. *Porozumienie dotyczące funkcjonowania telefonu interwencyjno-informacyjnego dla osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie stosowaną przez osoby uprzednio skazane za przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny działającego w ramach ogólnopolskiego pogotowia dla ofiar przemocy rodzinie „Niebieska Linia”* podpisano w Warszawie 29 listopada 2010 r. W wyniku sygnału płynącego od pokrzywdzonego może zostać wszczęta procedura skutkująca złożeniem przez kuratora wniosku z art. 12d ustawy.

⁵⁸ Art. 11a ustawy stanowi: „Jeżeli członek rodziny wspólnie zajmujący mieszkanie, swoim zachowaniem polegającym na stosowaniu przemocy w rodzinie czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie, osoba dotknięta przemocą może żądać, aby sąd zobowiązał go do opuszczenia mieszkania”.

⁵⁹ Art. 207 § 1 k.k.: „Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”.

zanych za to przestępstwo było w 2006 r., wobec sprawców sądy pierwszej instancji najczęściej orzekały karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Liczba skazanych z art. 207 § 2 k.k.⁶⁰ kształtowała się na podobnym poziomie. Liczba dorosłych osób skazanych z art. 207 § 3 k.k.⁶¹ systematycznie malała, najwyższa była w 2007 roku. Liczba prawomocnie skazanych osób dorosłych z art. 207 § 1 k.k. w latach 2006–2009 systematycznie maleje.

Artykuł 12 ust. 1 ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nakłada na osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, **obowiązek niezwłocznego zawiadomienia o tym Policji lub prokuratora**. Celem przepisu jest nałożenie zobowiązania do konkretnej reakcji na określone osoby. Obowiązek ten jest ograniczony przedmiotowo — dotyczy określonych przestępstw, czyli takich, które popełnione zostały z użyciem przemocy wobec członków rodziny, oraz podmiotowo – przepis adresowany jest do osób, które w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych lub zawodowych mogą powziąć podejrzenie o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy wobec członków rodziny. Osoby te powinny zrealizować obowiązek niezwłocznie, czyli powiadomić o swoim podejrzeniu Policję lub prokuratora bez nieuzasadnionej zwłoki.

Ekspertka Fundacji Dzieci Niczyje stwierdza, że „obowiązek zawiadamiania o przemocy w rodzinie odpowiednich organów jest równym z izolacją sprawcy przemocy w rodzinie od ofiary co do ważności i wartości instrumentem skutecznej walki ze zjawiskiem przemocy w rodzinie. Nadal przemoc w rodzinie jest określana mianem przemocy czterech ścian. Jest to szczególnie istotny instrument w przypadku ochrony dzieci jako ofiar przemocy. Jako osoby niepełnoletnie nie mają uprawnień do podejmowania takich działań ani możliwości rozwojowych, by je podejmować. Często też oboje rodzice stosują przemoc lub jedno z nich nie ujawnia przemocy, zatem profesjonalista pracujący z dzieckiem jest jedyną osobą mogącą chronić dziecko, a zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa przemocy jest jedynym środkiem działania”.

Ekspertka Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” twierdzi, że „ustawa nie zmieniła stanu faktycznego w tym względzie – nakaz reagowania i powiadamiania był już (w trochę innej wersji) w ustawie od 2005 roku, jest także zapisany w k.p.c., k.p.k., i ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich”.

Ze względu na, co do zasady, brak sankcji w przypadku art. 12 ust. 1 ustawy wątpliwości może budzić efektywność tego przepisu.

Zdaniem ekspertki Fundacji Dzieci Niczyje, „należałoby rozważyć wprowadzenie wobec profesjonalistów pracujących z dzieckiem obowiązku prawnego (sankcja za niedopełnienie obowiązku) zawiadomienia o przemocy wobec dziecka, aby zwiększyć skuteczność ochrony dziecka przed przemocą”.

⁶⁰ Art. 207 § 2 k.k.: „Jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”.

⁶¹ Art. 207 § 3 k.k.: „Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 2 do 12 lat”.

Zgodnie z art. 12 ust. 2 ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, „osoby będące świadkami przemocy w rodzinie powinny zawiadomić o tym Policję, prokuratora lub inny podmiot działający na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie”.

Jak twierdzi ekspertka Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, „reagowanie na zdarzenia, których jesteśmy świadkami, a które dzieją się między bliskimi osobami to kwestia zmian w świadomości społecznej i odczarowania mitu «spraw rodzinnych». Tak więc głównym ograniczeniem jest stan świadomości oraz wiedzy na temat tego DO KOGO zgłosić i CO SIĘ BĘDZIE DZIAŁO DALEJ? Nikt przecież nie chciałby zaszkodzić pokrzywdzonym, a czasem ingerencja służb kojarzy się nam z pogłębieniem traumy. Służby muszą za pracować na zaufanie obywateli”.

Brak jest danych pozwalających określić, jak realizowany jest obowiązek zawiadomienia o przemocy w rodzinie przez osoby w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych lub zawodowych.

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w piśmie skierowanym do Rzecznika Praw Dziecka przedstawiło dane liczbowe dotyczące rodzin i osób, które otrzymują pomoc w ramach interwencji kryzysowej oraz znajdują się w placówkach całodobowych. Z danych tych nie można jednak wydzielić informacji dotyczących liczby dzieci–ofiar przemocy domowej korzystających z tego rodzaju pomocy.

TABELA 4. FORMY POMOCY UDZIELANEJ OFIAROM PRZEMOCY W RODZINIE, W TYM DZIECIOM – DANE ZA 2010 ROK.

Wyszczególnienie	Podmiot prowadzący gmina			Podmiot prowadzący powiat		
	Liczba osób, którym udzielono pomocy	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba osób, którym udzielono pomocy	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Interwencja kryzysowa – ogółem	44 329	30 071	94 427	55 198	39 017	112 601
w tym udzielona dzieciom	10 288	5 775	21 426	8 565	5 835	19 348
Pomoc całodobowa – ogółem	1 920	1 251	2 775	6 250	2 964	9 397
w tym udzielona dzieciom	620	385	1 210	3 131	1 871	6 347

ŹRÓDŁO: DANE MINISTERSTWA PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ.

Analiza zgromadzonych informacji uzyskanych w ostatnim czasie przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej o liczbie dzieci odbieranych z rodzin (na mocy art. 12a ustawy), pochodzących od pracowników socjalnych i danych Policji oraz wojewodów, przekazanych Rzecznikowi Praw Dziecka, wskazuje, że środek ten zaczęto stosować w praktyce, a liczba jego zastosowań osiągnęła od 1 sierpnia 2010 roku do dzisiaj kilkaset przypadków:

- ▶ pomoc społeczna wykazała 588 przypadków,
- ▶ Policja wykazała 371 przypadków,
- ▶ wojewodowie wykazali 588 przypadków.

Z danych zebranych w 11 województwach wynika, iż w wyniku interwencji pracownicy socjalni odebrali rodzinom w związku z przemocą domową następującą liczbę dzieci w poszczególnych województwach: dolnośląskim – 34, kujawsko-pomorskim – 40, łódzkim – 21, opolskim – 38, podkarpackim – 9, podlaskim – 18, pomorskim – 35, śląskim – 110, świętokrzyskim – 10, wielkopolskim – 30, lubuskim – 26, lubelskim – 26, małopolskim – 12, mazowieckim – 55, warmińsko-mazurskim – 19, zachodniopomorskim – 105.

Jak widać statystyki te są na razie niespójne, wykazują rozbieżne dane w zależności od źródła pochodzenia. Z pewnością istnieje potrzeba wprowadzenia w tym względzie uporządkowanego systemu sprawozdawczości.

Wprowadzone ustawą o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nowe instytucje/środki mają na celu skuteczniejsze oddziaływanie na sprawcę przemocy poprzez jego izolację i właściwą reakcję na dalsze popełnianie przez niego przestępstw z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia. Rzeczywistą funkcjonalność wprowadzenia tych przepisów i efektywność ich istnienia w praktyce, wykazywaną na tle stosowania mniej korzystnych dla dziecka-ofiary przemocy w rodzinie rozwiązań, wymagałoby ich odniesienia do stosowanych danych, którymi Ministerstwo Sprawiedliwości nie dysponuje. Ministerstwo Sprawiedliwości nie dysponuje danymi o liczbie orzeczeń o odebraniu dziecka rodzinie, w tym o liczbie odebranych dzieci rodzinie w związku z przemocą w rodzinie i liczbie zażaleń, jakie strony wniosły do sądów na postanowienia dotyczące odebrania dzieci w związku z przemocą domową, o liczbie spraw o bezzasadne odebranie dziecka rodzinie w związku z przemocą w rodzinie. Można podkreślić, iż analiza funkcjonalności środków wprowadzonych przez ustawę nowelizującą z 2010 roku w zakresie poprawy bezpieczeństwa dzieci i ich ochrony przed przemocą musi opierać się na odpowiednio gromadzonych danych, które mogą stanowić podstawowe parametry pomiaru monitorującego funkcjonowanie ustawy. Najbardziej wskazanym rozwiązaniem byłoby ustalenie standardowych wskaźników monitorowania rozmiarów zjawiska i stosowanych działań, które umożliwiają dynamiczny pomiar. Warto rozważyć umieszczenie w formularzach statystycznych orzecznictwa sądów danych pozwalających na wyodrębnienie liczby środków karnych i probacyjnych orzeczonych za przestępstwa z użyciem przemocy wobec dziecka, danych dotyczących liczby odebranych dzieci rodzinie w związku z przemocą w rodzinie, danych dotyczących różnych form pomocy udzielanej dzieciom-ofiarom przemocy w rodzinie, danych na temat udziału rodziców w programach korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy domowej będących racjonalnymi w tej mierze wskaźnikami. Wzajemne ze sobą zestawiane mogą stanowić podstawowe parametry racjonalnego pomiaru monitorującego efekty funkcjonowania ustawy.

1.5. Organizacje i środowiska eksperckie – udział w działaniach i ocena funkcjonowania ustawy

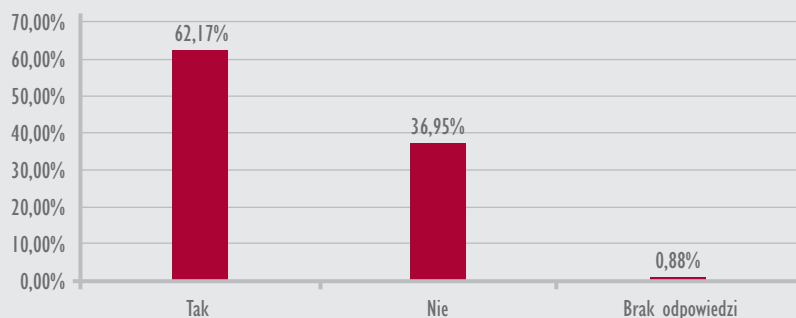
Badania ankietowe przeprowadzone wśród zawodowych kuratorów sądowych miały na celu określenie, w jakim zakresie biorą oni udział w działaniach podejmowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz jak oceniają funkcjonowanie nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. W badaniach ankietowych udział wzięło 341 osób (204 osoby wypełniły kwestionariusz ankiety drogą elektroniczną). W grupie badanych było 93 zawodowych kuratorów rodzinnych. Uzupełnienie będą stanowić wypowiedzi ekspertów: kierownika Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, Instytutu Psychologii Zdrowia w Warszawie oraz koordynatora działu prawnego Fundacji Dzieci Niczyje.

Kuratorzy to grupa zawodowa pierwszego kontaktu, inicjująca i podejmująca wiele działań w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W podejmowaniu efektywnych działań

ważne jest odpowiednie przygotowanie do ich podejmowania, posiadana wiedza na temat zjawiska przemocy w rodzinie i posiadane umiejętności.

Badanych zapytano, czy brali udział w szkoleniach, kursach, studiach dotyczących problemu przemocy wobec dziecka w rodzinie?

WYKRES 16. UDZIAŁ KURATORÓW SĄDOWYCH W SZKOLENIACH, KURSACH, STUDIACH DOTYCZĄCYCH PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE BADAŃ WŁASNYCH.

W różnego rodzaju szkoleniach, kursach, studiach dotyczących przemocy wobec dziecka w rodzinie brało udział 62,17% badanych. Były to szkolenia i kursy organizowane przez różne podmioty, między innymi przez instytucje i organizacje, takie jak: Sąd Okręgowy, Kurator Okręgowy, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Krajowa Rada Sądownictwa i Prokuratury, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, Stowarzyszenie Zawodowych Kuratorów Sądowych, Urząd Miasta, Centrum Edukacji Nauczycieli, PCPR, MOPS, Komenda Wojewódzka Policji, Centrum Interwencji Kryzysowej, Fundacja im. Stefana Batorego, Fundacja Dzieci Niczyje, Stowarzyszenie „Niebieska Linia”, Ośrodek Terapii Dzieci i Młodzieży, Wojewódzki Ośrodek Terapii Uzależnień.

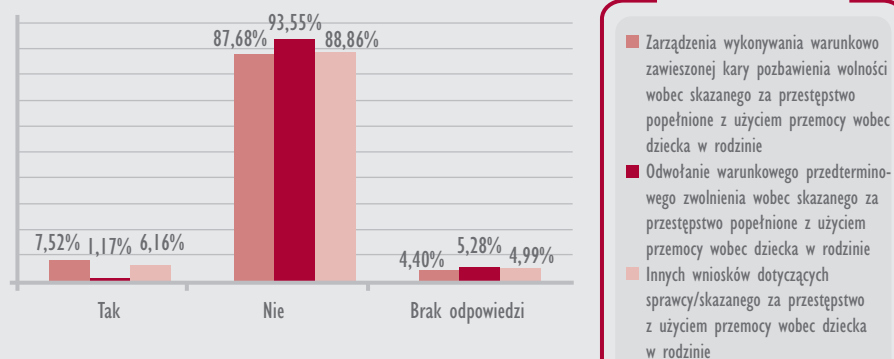
Tematyka szkoleń i kursów, w których uczestniczyli badani, była różnorodna i dotyczyła problematyki: krzywdzenia dziecka, sytuacji kryzysowych w rodzinach z problemem przemocy, pracy z dzieckiem-ofiarą przemocy domowej, ale także metod pracy ze sprawcą przemocy wobec dziecka. Kuratorzy brali udział także w szkoleniach i kursach dotyczących systemu pomocy pokrzywdzonym przestępstwem i miejsca kuratorskiej służby sądowej w tym systemie, doskonalenia współpracy interdyscyplinarnej w zakresie pomocy dziecku i rodzinie, organizowania zespołów interdyscyplinarnych i budowania spójnej strategii na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zauważyć należy, iż mało kursów i szkoleń miało charakter zajęć warsztatowych.

W grupie badanych kuratorów 142 osoby (41,64%) zostały powołane na członków zespołu interdyscyplinarnego do spraw przemocy w rodzinie, a 58 (17,01%) osób to członkowie grupy roboczej do spraw przemocy w rodzinie. W 20 przypadkach grupa robocza została powołana do przypadku przemocy wobec dziecka w rodzinie.

WYKRES 17. BADANI KURATORZY BĘDĄCYCH CZŁONKAMI ZESPOŁÓW INTERDISCYPLINARNYCH I GRUP ROBOCZYCH.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE BADAŃ WŁASNYCH.

Zapytano badanych o podejmowane przez nich (po 1.08.2010 r.) w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie działania, dotyczące występowania do sądu w sprawach: zarządzenia wykonania warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności wobec skazanego za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy wobec dziecka w rodzinie; odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia wobec skazanego za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy wobec dziecka w rodzinie; innych wniosków dotyczących sprawcy/skazanego za przestępstwo z użyciem przemocy wobec dziecka w rodzinie.

WYKRES 18. KATEGORIE WNIOSKÓW KIEROWANYCH PRZEZ KURATORÓW SĄDOWYCH DO SĄDU.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE BADAŃ WŁASNYCH.

Z danych wynika, iż 52 badanych występowало do sądu z następującymi wnioskami:

- ▶ 27 kuratorów z wnioskiem w sprawie zarządzenia wykonania warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności wobec skazanego za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy wobec dziecka (jeden raz – 10 kuratorów, dwa razy – 4 badanych, trzy razy – 2 i cztery razy – 1);

- ▶ 4 kuratorów z wnioskiem o odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia wobec skazanego za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy wobec dziecka w rodzinie, co uzasadniali niewłaściwym zachowywaniem się dozorowanych i wszczęciem przeciwko nim nowych postępowań o czyn z art. 207 § 1 k.k.;
- ▶ 21 kuratorów z innymi wnioskami dotyczącymi sprawcy/skazanego za przestępstwo z użyciem przemocy wobec dziecka w rodzinie (o ograniczenia władzy rodzicielskiej – 13, w sprawie zastosowania obowiązku przymusowego leczenia odwykowego oraz zmiany obowiązku leczenia odwykowego otwartego na zamknięte – 11, o zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności – 8, o wszczęcie postępowania karnego o znęcanie się nad rodziną – 4, w sprawie zawiadomienia o zachowaniu osoby nieobjętej dozorem kuratora – 1, o zmianę zarządzeń opiekuńczych – 1, w sprawie przeprowadzenia posiedzenia wykonawczego – 1, o nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z ofiarą przemocy – 1). Sądy uwzględniły 25 z tych wniosków.

Kuratorzy wypowiedzieli się także w kwestii trudności, na jakie napotykają w związku ze sprawowanymi dozorami lub kontrolą wykonania obowiązków probacyjnych nad skazanymi za przestępstwo polegające na stosowaniu przemocy wobec dziecka w rodzinie. Odpowiedzi na to pytanie udzieliło 129 osób, w tym 16 badanych stwierdziło, że nie napotkało żadnych trudności.

TABELA 5. TRUDNOŚCI WYMENIONE PRZEZ BADANYCH KURATORÓW SĄDOWYCH.

Trudności dotyczą:	Rodzaj trudności
sprawcy przestępstwa	▶ Niechęć do podjęcia terapii ▶ Brak współpracy z kuratorem sądowym ▶ Niezrealizowanie przez sprawcę obowiązków probacyjnych ▶ Uzależnienie od alkoholu ▶ Brak poczucia winy i krytycyzmu ▶ Upośledzenie umysłowe sprawcy ▶ Brak stałego miejsca zamieszkania
ofiary przemocy	▶ Niechęć do podjęcia współpracy z kuratorem sądowym ▶ Uzależnienie finansowe i psychiczne od sprawcy przemocy ▶ Usprawiedliwianie sprawcy przemocy domowej ▶ Niechęć do podjęcia terapii ▶ Brak konsekwencji i zdecydowania
funkcjonowania rodziny, w której występuje problem przemocy	▶ Ukrywanie problemu przemocy w rodzinie (strach przed zemstą ze strony sprawcy, obawa związana z możliwością odebrania dzieci) ▶ Trudności związane z nakłonieniem członków rodziny do podjęcia stanowczych działań (eksmisja, rozwód) ▶ Sposób traktowania dziecka – jak własności rodzica ▶ Wspólne zamieszkanie sprawcy i ofiary przemocy
działalności sądu	▶ Nadmiar spraw w referacie ▶ Niejednolite orzecznictwo sądów dotyczące nakładania na sprawcę przemocy w rodzinie obowiązków ▶ Długotrwałość postępowań sądowych
działalności Policji	▶ Niepełny monitoring zjawiska przemocy domowej dokonywany przez Policję ▶ Brak odpowiedniej współpracy (zwłaszcza z dzielnicowymi) ▶ Opieszałość podejmowanych interwencji

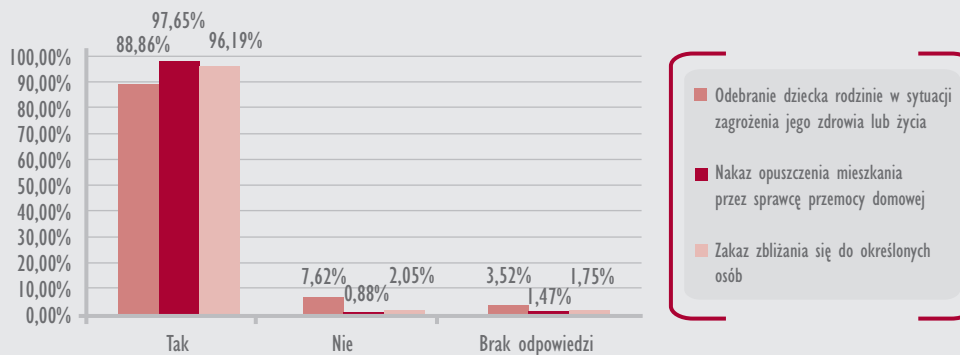
działalności prokuratury	► Przychylenie się dość łatwo i często do umarzania spraw o przemoc w rodzinie
działalności pracowników pomocy społecznej	► Niewłaściwa interpretacja przepisów przez pracowników socjalnych ► Decyzja negatywna kierownika MOPS w sprawie poniesienia kosztów pobytu matki z małoletnimi dziećmi w ośrodku interwencji kryzysowej ► Opieszałość podejmowanych działań
inne	► Brak odpowiednich środków oferujących terapię sprawcy i ofierze przemocy w małych miastach ► Ograniczony dostęp do specjalistycznych terapii ► Bagatelizowanie problemu przemocy wobec dziecka w rodzinie (zwłaszcza problemu zaniedbywania i przemocy ekonomicznej) ► Niechęć sąsiadów do udzielania informacji na temat dozorowanych

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Trudności, które wskazali badani, są zróżnicowane i dotyczą różnych podmiotów i ich funkcjonowania, postaw reprezentowanych wobec przemocy w rodzinie, ale w dużej mierze negatywnego stosunku sprawców przemocy domowej do nałożonych na nich przez sąd zobowiązań.

Kuratorzy poproszeni zostali o ocenę wprowadzonych przez nowelizację ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie środków w kontekście poprawy sytuacji dziecka w tych rodzinach.

WYKRES 19. OPINIE BADANYCH KURATORÓW NA TEMAT WPROWADZONYCH PRZES NOWELIZACJĘ USTAWY ŚRODKÓW.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE BADAŃ WŁASNYCH.

Badani byli dość zgodni w kwestii oceny przyjętych rozwiązań, uznając je za ważne i prowadzące do poprawy sytuacji dziecka–ofiary przemocy w rodzinie. Największą aprobatę badanych uzyskał nakaz opuszczenia mieszkania przez sprawcę przemocy domowej, a następnie zakaz zbliżania się sprawcy przemocy do określonych osób. Trzydziestu sześciu kuratorów negatywnie oceniło te środki w kontekście poprawy sytuacji dziecka–ofiary przemocy w rodzinie. Najwięcej negatywnych ocen dotyczyło odebrania dziecka rodzinie w sytuacji zagrożenia jego zdrowia i życia.

Aż 303 (88,86%) badanych odpowiedziało, iż odebranie dziecka rodzinie w sytuacji zagrożenia jego życia lub zdrowia może poprawić sytuację dziecka-ofiary przemocy w rodzinie. Swoją wypowiedź uzasadniło 231 badanych. Badani najczęściej wymieniali następujące argumenty:

- ▶ najważniejsze jest dobro dziecka (jego życie i zdrowie) i dlatego w sytuacji zagrożenia podjąć trzeba nawet tak radykalne środki;
- ▶ środek ten jest w stanie zapewnić dziecku bezpieczeństwo, właściwe warunki bytowe, zdrowotne i emocjonalne oraz zaspokajanie potrzeb;
- ▶ zapewnia izolację od sprawcy przemocy, więc może zapewnić dziecku bezpieczeństwo;
- ▶ priorytetem jest życie i zdrowie dziecka;
- ▶ środek ten zwiększa możliwość ochrony dóbr ofiary;
- ▶ jest sposobem ochrony ofiary;
- ▶ jest to także sposób kontroli nad rodzinami nieobjętymi dozorem kuratora;
- ▶ środek ten zwiększa kontrolę nad rodziną i sytuacją dzieci w rodzinie;
- ▶ rozwiązanie to pozwala na spokojne zastanowienie się, jak rozwiązać problem, jak pomóc dziecku-ofierze przemocy domowej;
- ▶ środek ten z pewnością poprawi sytuację dziecka, jeżeli będzie to szybka reakcja;
- ▶ rozwiązanie to jest właściwe, ale tylko w pewnych sytuacjach, wtedy gdy oboje rodzice nadużywają alkoholu i/lub znęcają się nad dzieckiem;
- ▶ tak jest to dobre, ale przejściowe rozwiązanie;
- ▶ zastosowanie tego środka może przyczynić się do zainicjowania działań wobec dziecka ze strony profesjonalistów;
- ▶ dziecko-ofiara przemocy domowej pozostaje w kręgu zainteresowania wielu instytucji pomocowych;
- ▶ jest to zasadne rozwiązanie;
- ▶ jest to dobry środek, ale w ostateczności.

Tylko 26 osób (7,62%) odpowiedziało, że odebranie dziecka rodzinie w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia dziecka nie jest rozwiązaniem sprzyjającym poprawie sytuacji dziecka-ofiary przemocy w rodzinie. Badani, którzy tak twierdzili argumentowali to tym, iż rozwiązanie to powoduje, iż to dziecko ponosi konsekwencje związane z przystosowaniem się do nowego środowiska, często traumatyczne.

Zdaniem kierownik ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”: „Art. 12 a-c nowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie został w trakcie prac sejmowych obudowany wieloma «zabezpieczeniami». W trakcie czynności odbierania dziecka w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia muszą być obecne 3 osoby – pracownik socjalny, policjant i lekarz lub ratownik medyczny lub pielęgniarka – trudno jest zebrać wszystkie te osoby w jednym czasie, zwłaszcza pracownika ochrony zdrowia. Kolejna trudność wskazana przez pracowników socjalnych to brak wyznaczenia służby odpowiedzialnej za transport dzieci z domu do opieki zastępczej (dalszej rodziny lub placówki) oraz jednoznacznego wskazania osoby, która decyduje o planie postępowania w sytuacji rozbieżno-

ści zdań. Zaznaczyć warto, że zgłaszane obawy są niemal zawsze «teoretyczne», bo nikt nie stosował tych zapisów w praktyce. Najczęściej zgłaszanym mankamentem jest możliwość stosowania procedury w godzinach pracy pracowników socjalnych. Podczas gdy większość sytuacji, w których zagrożone jest życie lub zdrowie dziecka, ujawnia się w późnych godzinach nocnych lub w weekendy, wtedy też trudno o decyzję sądu, która powinna być podjęta w ciągu 24 godzin.

Koordynator działu prawnego Fundacji Dzieci Niczyje stwierdza, że: „konstrukcja tego przepisu jest niejasna, nie wiadomo, kto podejmuje decyzję... obwarowania dotyczące zażalenia, natychmiastowa skarga w przypadku bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości odebrania dziecka kierowana przez sąd do przełożonych osób, które dokonały odebrania dziecka, powoduje, że w praktyce służby unikają jego stosowania. Niejasne jest także kryterium odebrania dziecka. Przy stosowaniu tego przepisu powstają też trudności administracyjne, takie jak dyspozycyjność pracowników socjalnych i sądu rodzinnego oraz nieletnich i uwagi Policji i pracowników ochrony zdrowia, iż w ich kompetencjach nie leży decyzja o odebraniu dziecka z rodziny. Widać tu wyraźne braki praktyki i chęci współpracy służb oraz podejście do ochrony dziecka przed krzywdzeniem. Wobec negatywnego klimatu wokół odbierania dziecka z rodziny, niechęci do ingerencji w relacje dziecko–rodzic oraz niemyślenia o dziecku jako ofierze przemocy w rodzinie, jeżeli nie ma wyraźnych śladów fizykalnych, ochrona dziecka oparta na tym przepisie jest iluzoryczna. Dodać należy, że wobec braku systemu opieki zastępczej z wsparciem rodziców zastępczych, rodzin biologicznych i samych dzieci istnieje wśród profesjonalistów duży opór wobec odbierania dziecka z rodziny w innych niż drastyczna sytuacja przemocy fizycznej wobec dziecka sytuacjach”.

Do nakazu opuszczenia lokalu przez sprawcę przemocy domowej pozytywnie odniosło się 333 kuratorów (97,65%) badanych. Swoją wypowiedź uzasadniło 201 badanych, którzy podawali następujące argumenty potwierdzające pogląd, iż środek ten sprzyja poprawie sytuacji dziecka–ofiary przemocy w rodzinie:

- ▶ tak, to jest o wiele lepsze rozwiązanie niż odebranie dziecka rodzinie, bo to przecież sprawca przemocy ma ponosić konsekwencje swoich zachowań;
- ▶ izolacja sprawcy od ofiary zapewnia ofierze bezpieczeństwo;
- ▶ środek ten rozładowuje napięcie związane ze wspólnym zamieszkiwaniem sprawcy z ofiarą;
- ▶ środek ten uświadamia sprawcy natychmiastowe konsekwencje jego zachowania;
- ▶ daje gwarancję zapobiegania kolejnym aktom przemocy, eliminuje zagrożenia;
- ▶ stwarza nadzieję na skuteczne odseparowanie sprawcy przemocy od ofiary;
- ▶ zwiększa poczucie bezpieczeństwa, gdyż daje możliwość poprawy sytuacji życiowej ofiary;
- ▶ środek ten umożliwia ofierze i domownikom odzyskanie spokoju;
- ▶ pozwala na podjęcie zdecydowanej reakcji przez sąd i kuratorów;
- ▶ środek ten przełamuje bezsilność;
- ▶ rozwiązuje wiele problemów;

- ▶ w celu zapewnienia skuteczności eksmisja powinna być natychmiastowa, ważna jest szybkość reakcji;
- ▶ tak, jest to najlepszy środek;
- ▶ środek ten może pomóc w korekcji postaw osób stosujących przemoc w rodzinie;
- ▶ może łagodzić negatywne skutki przemocy domowej.

Zdecydowana większość badanych (328 badanych – 96,19%) pozytywnie wypowiedziało się w kwestii uregulowanego w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie środka: zakaz zbliżania się sprawcy przemocy domowej do określonych osób. Swoją wypowiedź uzasadniło 180 badanych. Argumenty kuratorów sądowych były następujące:

- ▶ środek ten zwiększa poczucie bezpieczeństwa ofiary;
- ▶ lepiej chroni dziecko–ofiara przemocy domowej;
- ▶ środek ten jest skierowany do sprawcy, a to przecież sprawca ma ponosić konsekwencje swoich zachowań;
- ▶ jest dobrą formą izolacji zagrożenia;
- ▶ daje nadzieję na skuteczną izolację ofiary od sprawcy;
- ▶ przełamuje beznadzieję;
- ▶ może wpłynąć na zmianę postawy i zachowania sprawcy;
- ▶ wzmacnia pozycję osoby pokrzywdzonej;
- ▶ ułatwia udzielanie ofierze pomocy;
- ▶ ułatwia ofierze właściwe funkcjonowanie w domu, w pracy zawodowej i w codziennych sytuacjach życiowych;
- ▶ umożliwia szybszą interwencję organów ścigania;
- ▶ jest to dobry środek, ale decydująca jest szybkość jego zastosowania, problemem jest sposób kontroli zachowania sprawcy;
- ▶ środek ten może ograniczyć wpływ sprawcy na ofiarę przemocy.

Negatywnie wypowiedziało się 7 badanych (2,05%), którzy stwierdzili, iż środek ten jest bardzo trudny do wyegzekwowania i raczej jest rozwiązaniem iluzorycznym.

Zdaniem ekspert z Fundacji Dzieci Niczyje, „izolowanie sprawców przemocy w rodzinie od jej ofiar już na etapie wyjaśniania sprawy - postępowania przygotowawczego, spowoduje poprawę sytuacji ofiar przemocy w rodzinie, w tym dzieci. Tego typu rozwiązania prawne są podstawą przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Jeżeli są stosowane adekwatnie do sytuacji przemocy i w odpowiednim momencie, wówczas realnie poprawiają bezpieczeństwo dzieci”.

Ekspert z „Niebieskiej Linii” stwierdziła, że: „zakaz zbliżania się i nakaz opuszczenia przez sprawcę przemocy lokalu zajmowanego wspólnie z osobą pokrzywdzoną realnie i szybko poprawia sytuację dzieci – choć w praktyce nie zetknęłam się jeszcze z przypadkiem zastosowania tych przepisów w sytuacji, gdy ofiarą przemocy ze strony rodzica czy opiekuna było dziecko, ale stosowanie go w sytuacji zagrożenia życia czy zdrowia drugiego rodzica zapewnia dziecku bezpieczeństwo – dom wolny od przemocy i strachu przed zagrożeniem”.

Jednakże ekspertki odnotowują także trudności związane z możliwością stosowania tych środków wobec sprawcy przemocy w rodzinie, gdy ofiarą jest dziecko.

Zdaniem ekspert z Fundacji Dzieci Niczyje, „realnym problemem jest stosowanie przemocy psychicznej oraz przemocy pośredniej (dziecko obserwuje długotrwałą, czasem drastyczną przemoc wobec rodzica/opiekuna prawnego). Praktyka działania służb pokazuje, że w takich sytuacjach dzieci nie są klasyfikowane jako ofiary przemocy i nie są podejmowane wobec dzieci czy rodziny oddziaływania pomocowe. Dziecko w obecnej rzeczywistości nadal funkcjonuje w dużej mierze jako ofiara dodatkowa, funkcjonująca w połączeniu z dorosłą ofiarą przemocy w rodzinie, na ogół z matką. Niepokojąca jest też sytuacja, w której dorosła ofiara przemocy nie podejmuje działań mających na celu zatrzymanie przemocy wobec siebie lub małoletnich dzieci bądź wręcz odmawia ich podjęcia. W takiej sytuacji niezbędna jest aktywizacja służb mających wiedzę o rodzinie, aby ujawnić przemoc i podjąć działania z urzędu chroniące dzieci. Fundacja Dzieci Niczyje podejmuje w takich sprawach interwencje, jednak spotyka się ze słabą reakcją ze strony instytucji”.

Zdaniem ekspert z „Niebieskiej Linii”, „trudnością może być sytuacja, gdy nakaz opuszczenia lokalu lub zakaz zbliżania wydany jest w trybie natychmiastowym (czyli w ciągu 48 godzin), a nie towarzyszy temu ograniczenie władzy rodzicielskiej i rodzic domaga się kontaktu z dzieckiem pozostającym pod opieką objętego ochroną drugiego rodzica. Wydanie tych środków ochrony może być trudne, jeśli ofiarą jest dziecko, sprawcą rodzic, a drugi rodzic nie wystąpi o przyznanie takiej ochrony. Prokurator może stosować je z własnej inicjatywy (lub na wniosek Policji), ale w praktyce wszystkie procedury związane z przemocą w rodzinie w Polsce wszczynane są z inicjatywy samych pokrzywdzonych. Stosowanie tych środków może ograniczyć przebywanie dzieci poza miejscem stałego pobytu (matka nie będzie musiała ich zabierać ze sobą do hotelu, schroniska czy dalszej rodziny), ale w odczuciu respondentki niewiele ma to wspólnego z powodami umieszczania dzieci w opiece zastępczej”.

Ankietowani kuratorzy sądowi zostali poproszeni o wypowiedzenie się w kwestii funkcjonowania nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Wypowiedziało się 237 (69,50%) badanych.

Wypowiedzi były bardzo zróżnicowane, dotyczyły zarówno barier, jakie występują w realizacji przepisów ustawy, jak i konstrukcji prawnej przewidzianych w ustawie rozwiązań. W kwestii konstrukcji prawnej przepisów ustawy badani ocenili pozytywne: rozwiązanie dotyczące przypadku składania wniosków w sprawie osoby skazanej za stosowanie przemocy o zarządzenie kary lub odwołanie warunkowego zwolnienia, które kwalifikuje się jako wnioski obligatoryjne; konstrukcję art. 74 § 1a k.k., art. 160 § 1 k.k.w., które usprawniają postępowanie wykonawcze; jasną procedurę prowadzenia interwencji w sytuacji przemocy w rodzinie; możliwość powołania zespołów interdyscyplinarnych, co zapewnia wielokierunkowość podejmowanych działań i pozwala na zebranie pełnego materiału dowodowego w sprawie. Badani podkreślali, iż idee zawarte w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie są słuszne. Ustawa przewiduje narzędzia pozwalające na ingerencję i ochronę dziecka-ofiary przemocy w rodzinie, stwarza gwarancje optymalnej interwencji w sytuacji przypadku przemocy w rodzinie, ale wymaga zaangażowania profesjonalistów, ważny zdaniem badanych jest czynnik ludzki i postawa sędziów. Ponadto ustawa przewiduje możliwość szybszej reakcji na przypadki przemocy w rodzinie. Ustawa zdaniem badanych przy-

czyni się do zmiany postrzegania problemu przemocy w rodzinie. Sukcesem nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie jest inicjatywa skoordynowania działania służb i organizacji funkcjonujących w terenie, rozwiązujących problemy związane ze zjawiskiem przemocy w rodzinie.

Ekspert z Fundacji Dzieci Niczyje twierdzi, że: „Ustawa nie zmieniła w znaczącym stopniu sytuacji dzieci. Jak wynika z doświadczeń FDN, dzieci jako ofiary przemocy w rodzinie nie są w działaniach profesjonalistów pierwszoplanowymi adresatami oddziaływań na mocy powyższej ustawy. W chwili obecnej doszło do sytuacji, w której obowiązują dobre rozwiązania prawne, niestosowane z powodu: niewiedzy, unikania realizacji obowiązków ustawowych lub braku poważnego traktowania zjawiska przemocy w rodzinie. Niezwykle istotnym rozwiązaniem ustawy jest położenie nacisku na stosowanie rozwiązań ustawowych wobec ofiar i sprawców z urzędu, przez odpowiednich profesjonalistów, np. obowiązek lekarza wystawienia zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie, podjęcie działań przez kuratora wobec sprawcy w okresie próby, podjęcie przez prokuratora decyzji o zastosowaniu środka zapobiegawczego w postaci opuszczenia przez oskarżonego o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zatrzymanie przez policję sprawców przemocy w rodzinie stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego w trybie określonym. Są to bardzo ważne instrumenty prawne wpływające bezpośrednio na możliwość skutecznej walki ze zjawiskiem przemocy w rodzinie. Ustawa powoduje, że to nie po stronie ofiary przemocy w rodzinie istnieje konieczność składania wniosków o działania prawne. Tak niestety się nie dzieje. Nadal to ofiara musi zdobywać informacje prawne, a później pukać do kolejnych instytucji i wnioskować o ich zastosowanie”.

Nowelizacja ustawy „przemocowej” – zdaniem ekspert z „Niebieskiej Linii” – „to zaledwie mały krok w słusznym kierunku”.

Kuratorzy sądowi zwrócili uwagę na następujące wątpliwości dotyczące ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie: brak przepisów wykonawczych do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie; brak spójności między przepisami; brak jasnych procedur postępowania, np. w kwestii przewozu odebranego rodzinie dziecka do placówki; jedna osoba zwróciła uwagę na wątpliwości dotyczące udostępniania wszystkim członkom zespołu interdyscyplinarnego informacji o ofierze przemocy w rodzinie.

Bariery, na które zwracali uwagę badani, w realizacji przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zdaniem kuratorów sądowych są zróżnicowane.

Bariery społeczne:

- ▶ niski poziom świadomości społecznej w sprawach przemocy w rodzinie;
- ▶ aprobata społeczna dla osób z kręgu patologii społecznej, dla sprawców przemocy domowej;
- ▶ brak reakcji społecznej w sytuacji przemocy w rodzinie i niezrozumienie reagujących;
- ▶ brak wiedzy na temat instytucji pomocowych;
- ▶ nieznanomość rozwiązań prawnych dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Bariera tkwiąca w działalności instytucji, organizacji, urzędów:

- ▶ brak instytucji pomocowych zwłaszcza w małych miastach, co utrudnia bądź uniemożliwia ofiarom i sprawcom przemocy domowej dostęp do specjalistycznej terapii;
- ▶ brak grup wsparcia dla ofiar przemocy domowej;
- ▶ brak miejsc w rodzinach zastępczych i placówkach opiekuńczo-wychowawczych;
- ▶ brak współpracy w sądach wydziałów karnych i wydziałów rodzinnych;
- ▶ niestosowanie przez sędziów i prokuratorów przewidzianych w ustawie środków;
- ▶ brak spójnego stanowiska między organem orzekającym a organem wykonawczym;
- ▶ biurokratyzacja;
- ▶ przewlekłość w rozpatrywaniu składanych przez kuratorów wniosków;
- ▶ słabe zaangażowanie samorządów w organizowanie działań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Bariera tkwiąca w działalności osób realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie:

- ▶ brak współpracy pomiędzy pracownikami pierwszego kontaktu;
- ▶ problemy związane z przekazywaniem informacji dotyczących przemocy w rodzinie między pracownikami pierwszego kontaktu;
- ▶ nierealizowanie obowiązku zgłaszania przemocy wobec dziecka w rodzinie przez pedagoga szkolnego, nauczyciela;
- ▶ zbyt duże obciążenie kuratorów sądowych interwencjami, nawet w kilku gminach;
- ▶ niewłaściwa interpretacja przez pracowników socjalnych zasad działania i zadań zespołów interdyscyplinarnych;
- ▶ podejmowanie niewłaściwych działań przez pracowników socjalnych i kierowanie spraw dotyczących przypadków przemocy w rodzinie do sądów zamiast do zespołów roboczych;
- ▶ czas pracy pracowników socjalnych;
- ▶ brak odpowiedniego przygotowania pracowników pierwszego kontaktu (policjantów, pracowników służby zdrowia, pracowników socjalnych, kuratorów sądowych);
- ▶ brak systematycznych szkoleń, kursów pracowników pierwszego kontaktu dotyczących problematyki krzywdzenia dzieci, możliwości udzielania im wsparcia i pomocy, zmian legislacyjnych;
- ▶ biurokratyzacja.

Bariera finansowa:

- ▶ brak środków na pracę zespołów interdyscyplinarnych;
- ▶ duże koszty działań pomocowych.

Inne:

- ▶ powolność wdrażania rozwiązań ustawowych;
- ▶ zaangażowanie wielu instytucji, niedookreślenie zasad współdziałania i odpowiedzialności za dziecko-ofiarę przemocy w rodzinie, co sprzyja rozproszeniu odpowiedzialności;

- ▶ trudność weryfikacji wykonania zakazu zbliżania się sprawcy przemocy do określonych osób;
- ▶ nieprzygotowane zaplecze niezbędne do wdrażania ustawowych rozwiązań.

Badani kuratorzy zwrócili uwagę na ich szczególną rolę w realizacji zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W kwestii tej wypowiedziały się 202 osoby, które wymieniły następujące działania podejmowane przez kuratorów sądowych w zakresie ochrony dzieci przed przemocą:

- ▶ regularny wgląd w sytuację dziecka;
- ▶ diagnoza przypadków przemocy wobec dziecka w rodzinie;
- ▶ zlecanie wywiadów na Policję;
- ▶ zawiadamianie instytucji o przypadkach przemocy wobec dziecka;
- ▶ kierowanie sprawców przemocy wobec dziecka w rodzinie na terapię;
- ▶ współdziałanie w opracowywaniu programów terapeutycznych;
- ▶ składanie do sądu wniosków o nałożenie na sprawcę przemocy wobec dziecka zobowiązań;
- ▶ monitorowanie sytuacji dzieci przez udział kuratorów w zespołach interdyscyplinarnych;
- ▶ współpraca z przedstawicielami różnych instytucji;
- ▶ udzielanie informacji i pomocy ofiarom przemocy domowej.

Poprzez te wielostronne działania kuratorzy sądowi przyczyniają się do wczesnego wykrywania i zapobiegania przemocy wobec dziecka w rodzinie, są inicjatorami podejmowanych działań pomocowych, przyczyniają się do podnoszenia świadomości społecznej na temat zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie oraz mają wpływ na zmianę postaw rodziców wobec dzieci. Stanowią też ważne źródło informacji dla ofiar przemocy o możliwościach uzyskania wsparcia.

Badani kuratorzy sądowi wymienili wiele różnych **postulatów**, które ich zdaniem mogłyby przyczynić się do usprawnienia działań w zakresie ochrony dzieci przed przemocą. Najważniejsze z postulatów zdaniem kuratorów sądowych to:

- ▶ zapewnienie szybkości działań sądowych – w rozpatrywaniu składanych przez kuratorów wniosków dotyczących nakładanych na sprawców przemocy domowej obowiązków;
- ▶ sporządzenie właściwej diagnozy w przypadku przemocy wobec dziecka w rodzinie;
- ▶ zapewnienie powszechnego dostępu do informacji dla ofiar przemocy domowej;
- ▶ zapewnienie zróżnicowanej oferty terapii dla dzieci–ofiar przemocy domowej, dostosowanej do potrzeb dziecka;
- ▶ zorganizowanie stałej i odpowiedniej współpracy pracowników pierwszego kontaktu;
- ▶ zorganizowanie wspólnych szkoleń dla sędziów i kuratorów z pionu karnego i rodzinnego;
- ▶ przeprowadzanie cyklicznych, bezpłatnych szkoleń podnoszących kwalifikacje i umiejętności pracowników pierwszego kontaktu w zakresie diagnozy i interwencji w przypadkach przemocy wobec dziecka w rodzinie;

- ▶ podejmowanie zagadnienia właściwego wykonywania przez rodziców ról rodzicielskich;
- ▶ pedagogizacja rodziców;
- ▶ zwiększanie zaplecza socjalnego dla ofiar i sprawców przemocy domowej;
- ▶ zmiana postaw społecznych wobec zjawiska przemocy w rodzinie i ochrony dziecka przed różnymi formami przemocy (także przemocy ekonomicznej i różnych form zaniedbywania);
- ▶ organizowanie kampanii społecznych podejmujących tematykę ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie;
- ▶ ciągła edukacja w celu zmiany stereotypów i uprzedzeń związanych z przemocą wobec dziecka w rodzinie.

Zdaniem eksperta z „Niebieskiej Linii”, „źródła przemocy są wieloczynnikowe. Zmniejszenie skali przemocy jest więc wypadkową wielu oddziaływań:

- ▶ media – mniej atrakcyjnej przemocy, więcej atrakcyjnych wartości;
- ▶ rynek pracy – więcej miejsc pracy dla ofiar przemocy to więcej samodzielności w gotowości do opuszczenia sprawcy;
- ▶ społeczeństwo – zmniejszenie tolerancji dla «damskich bokserów» i «surowych rodziców z biblijną różdżką»;
- ▶ wymiar sprawiedliwości – skuteczna i szybka egzekucja prawa;
- ▶ oświata – edukacja, jak rozwiązywać problemy i konflikty bez przemocy;
- ▶ Policja – więcej konsekwencji w długofalowych działaniach i wiedzy z zakresu wiktymizacji ofiar;
- ▶ kościół – wspieranie małżonków i rodziców w wychowaniu bez przemocy itd., itd.

Trzeba także zadbać o wprowadzenie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie do podstaw programowych studiów wyższych, prawniczych, psychologicznych, pedagogicznych, pracy socjalnej, medycznych, teologicznych itd., oraz do szkoleń z zakresu kształcenia ustawicznego dla pracujących sędziów, lekarzy, pedagogów, policjantów”.

Podobnie twierdzi ekspert z Fundacji Dzieci Niczyje, zwracając uwagę na konieczność propagowania wiedzy na temat rozwiązań ustawy wśród profesjonalistów ją stosujących, dążenie do zmiany myślenia o zjawisku przemocy, szczególnie w kontekście dzieci, oraz dbanie o wysoki poziom prawny aktów wykonawczych do ustawy. Respondentka zwraca też uwagę na potrzebę organizowania kampanii społecznych na temat zjawiska przemocy w rodzinie. Widzi także konieczność wyróżnienia w ustawie pewnych grup ofiar przemocy w rodzinie, takich jak: dzieci, osoby starsze, osoby niepełnosprawne i stworzenie specyficznych rozwiązań prawnych, np. w zakresie obowiązku zawiadamiania o przemocę kierowanych do tych grup.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie jest oceniana przez badanych pozytywnie, jako zawierająca ważne instrumenty prawne mogące wpłynąć na skuteczną walkę ze zjawiskiem przemocy w rodzinie. Wszystkie nowe środki zaproponowane przez ustawę eksperci ocenili jako bardzo obiecujące w kontekście poprawy ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie; odebranie dziecka rodzinie uzyskało słabszą aprobatę niż pozostałe środki. Respondenci trafnie wskazują wątpliwości i wymieniają przeszkody, które utrudniają lub uniemożliwiają wprowadzenie rozwiązań ustawowych w życie (brak przepisów wykonawczych, brak spójności między niektórymi przepisami, niejasne procedury postępowania w przypadku odbierania dziecka rodzinie). Badani zwrócili uwagę na niski poziom świadomości społecznej na temat przemocy w rodzinie oraz brak wiedzy dotyczący rozwiązań ustawowych w zakresie przeciwdziałania przemocy. Wszystkie zgłaszane przez badanych postulaty związane z realizacją zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie są w pełni zasadne i konieczne do wprowadzenia, wymagają zaangażowania wielu osób, nie tylko profesjonalistów, ale także całego społeczeństwa. Ważne jest także zapewnienie odpowiednich środków finansowych na ich realizację.

Najważniejsze jest propagowanie wiedzy na temat rozwiązań ustawowych i dążenie do zmiany myślenia o zjawisku przemocy w rodzinie, szczególnie w kontekście dziecka–ofiary przemocy domowej.

2. DZIAŁANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIECI PRZED PRZEMOCĄ W RODZINIE NA POZIOMIE WOJEWÓDZTW (Anna Nowak)

Zgodnie z art. 6 ust. 1 Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw: „Zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie są realizowane przez organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych w przepisach ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.) lub ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473, z późn. zm.), chyba że przepisy niniejszej ustawy stanowią inaczej.”⁶²

2.1. Realizacja zadań przez wojewodów

Do zadań wojewody zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie należy w szczególności:

⁶² Artykuł 6 ust. 1 przewiduje, że obowiązek realizacji zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie spoczywa na organach administracji rządowej oraz organach jednostek samorządu terytorialnego. W ten sposób odwołuje się do istniejącego w polskim systemie dualistycznego układu administracji publicznej. Dualizm ten polega na tym, iż zadania z zakresu administracji publicznej wykonywane są w pewnej części przez administrację rządową (w szczególności centralną i terenową zespoloną z wojewodą i niezespoloną z wojewodą), natomiast w części dotyczącej zadań publicznych o charakterze lokalnym lub regionalnym – przez jednostki samorządu terytorialnego (gmina, powiat, samorząd województwa). Jednostki samorządu terytorialnego wykonują zadania za pośrednictwem swoich organów, którymi są – odpowiednio jako organy stanowiące i kontrole – rady (gminy i powiatu) bądź sejmik województwa oraz organy wykonawcze (I. Skrzydło–Niżnik, G. Zalas, *Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Komentarz*, Kraków 2002, s. 34).

- 1) opracowywanie materiałów instruktażowych, zaleceń, procedur postępowania interwencyjnego w sytuacjach kryzysowych związanych z przemocą w rodzinie dla osób realizujących te zadania,
- 2) monitorowanie zjawiska przemocy w rodzinie,
- 3) powoływanie i odwoływanie Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie,
- 4) monitorowanie realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przy pomocy Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie,
- 5) nadzór nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie realizowanych przez samorząd gminny, powiatowy i województwa,
- 6) kontrola realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, wykonywanych przez podmioty niepubliczne na podstawie umów z organami administracji rządowej i samorządowej.

W zakresie wymienionych przez ustawę nowelizującą zadań wojewodów, na podstawie dostarczonych informacji, można stwierdzić podejmowanie w województwach wielu różnych działań w poszczególnych rodzajach zadań określonych przez ustawę. Są to:

Ad. 1. Opracowywanie materiałów instruktażowych, zaleceń, procedur postępowania interwencyjnego w sytuacjach kryzysowych związanych z przemocą w rodzinie dla osób⁶³ realizujących te zadania.

Powyższe zadanie jest realizowane poprzez:

- ▶ powoływanie zespołów⁶⁴ roboczych, doradczych, opiniodawczo-doradczych, eksperckich do opracowywania materiałów instruktażowych, zaleceń, procedur postępowania interwencyjnego w sytuacji przemocy w rodzinie w 9 województwach (lubuskim, łódzkim, małopolskim, mazowieckim, zachodniopomorskim, opolskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, lubelskim);
- ▶ wypracowywanie jednolitych procedur postępowania interwencyjnego dla instytucji i służb pierwszego kontaktu w przypadkach przemocy w rodzinie,⁶⁵ opracowanie w formie instruktażu, poradników⁶⁶ albo materiałów zamieszczanych na stronie internetowej Urzędu Woje-

⁶³ Adresatem tych dokumentów są osoby, które ze względu na swoje kompetencje są zainteresowane tego rodzaju materiałami, realizując zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

⁶⁴ Zespoły takie powołano w województwach lubuskim, łódzkim, małopolskim, mazowieckim, zachodniopomorskim, opolskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, lubelskim.

⁶⁵ W woj. pomorskim dopracowano trzy procedury: postępowania w przypadku ujawnienia osoby niepełnosprawnej – dorosłej ofiary przemocy w rodzinie, w przypadku podejrzenia wykorzystywania seksualnego osoby poniżej 15. r.ż. oraz w przypadku ujawnienia przemocy na podstawie informacji od dziecka; w woj. warmińsko-mazurskim zespół opracował propozycję ewaluacji programów korekcyjno-edukacyjnych.

⁶⁶ W woj. małopolskim zespół opracował dokument „Małopolskie instytucje wobec przemocy, część I zalecenia w zakresie tworzenia lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i postępowania w sytuacji występowania przemocy”. W woj. śląskim opracowano „Poradnik dla rodziny”, zawierający informacje dla ofiar i świadków przemocy w rodzinie na temat możliwości uzyskania pomocy i wsparcia. W woj. zachodniopomorskim trwają prace nad informatorem kompetencyjnym dla osób działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie (we wrześniu 2011 r. będzie dostępny na stronie Zachod-

wódzkiego⁶⁷ w 8 województwach (pomorskim, warmińsko-mazurskim, małopolskim, śląskim, zachodniopomorskim, wielkopolskim, mazowieckim, podlaskim) i przekazywanie realizatorom zadań informacji i wyjaśnień dotyczących procedur postępowania;

- ▶ udzielanie wyjaśnień na temat metod udzielania wsparcia ofiarom przemocy w rodzinie oraz postępowania wobec sprawców przemocy;
- ▶ udzielanie wskazówek pracownikom socjalnym, przedstawicielom służby zdrowia, oświaty, Policji na temat możliwości udzielania wsparcia ofiarom przemocy w rodzinie, a także sposobu realizacji programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc rodzinie zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi oraz wytycznymi;
- ▶ dystrybucję otrzymanych z Ministerstwa Sprawiedliwości pozycji książkowych pt. „Czy tylko sąd rozstrzygnie w sporze? Mediacja i sądownictwo polubowne. Informator o alternatywnych sposobach rozwiązywania sporów. Zostałem pokrzywdzony przestępstwem i co dalej?”, „Informator dla pokrzywdzonego do jednostek udzielających wsparcia osobom i rodzinom dotkniętym zjawiskiem przemocy domowej” (województwo śląskie);
- ▶ przekazywanie otrzymanych z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej stanowisk i wystąpień organów centralnych na temat realizacji zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (województwo łódzkie);
- ▶ poradnictwo świadczone osobom zgłaszającym się do Urzędu Wojewódzkiego w sprawach indywidualnych;
- ▶ organizowanie seminariów i konferencji⁶⁸;
- ▶ udzielanie konsultacji (przez pracowników Wydziału Polityki Społecznej Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi) w sprawach poprawności merytorycznej uchwał jednostek samorządu terytorialnego dotyczących przyjęcia programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy i zasad działania zespołów interdyscyplinarnych.

W województwach kujawsko-pomorskim i dolnośląskim trwają prace nad opracowaniem materiałów instruktażowych, zaleceń i procedur postępowania interwencyjnego w sytuacjach kryzysowych związanych z przemocą w rodzinie.

niopomorskiego Urzędu Wojewódzkiego), Urząd Marszałkowski wydał poradnik „Zintegrowane działania wobec przemocy w rodzinie – poradnik tworzenia i prowadzenia gminnych zespołów interdyscyplinarnych” – w oparciu o który w październiku i listopadzie 2010 r. przeprowadzono szkolenie pilotażowe dla 10 gmin województwa z zakresu tworzenia i funkcjonowania zespołów interdyscyplinarnych.

⁶⁷ W woj. wielkopolskim w zakładce Załatw sprawę/Pomoc społeczna/Wsparcie dziecka i jego rodziny/Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie umieszczono „Materiały instruktażowe, zalecenia i procedury”, w których wojewódzki koordynator umieszcza na bieżąco niezbędne materiały. W woj. mazowieckim – umieszczono na stronie internetowej informacje dotyczące programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie. W woj. podlaskim materiały instruktażowe zostały zamieszczone na stronie internetowej i przesłane do wiadomości i wykorzystania organom samorządu terytorialnego. W woj. warmińsko-mazurskim na stronie internetowej umieszczono propozycje procedury ewaluacji programów korekcyjno-edukacyjnych.

⁶⁸ Konferencja wojewódzka (podlaskie) poświęcona zmianom w systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Konferencja zorganizowana pod patronatem Wojewody Mazowieckiego i Marszałka Województwa Mazowieckiego „Razem wobec przemocy w rodzinie”. W woj. zachodniopomorskim zorganizowano w 2010 r. trzy konferencje: „Nie przemoc domowej – chcę i potrafię pomóc” dla pracowników oświaty z terenu województwa oraz liczne konferencje szkoleniowe i narady na temat znówelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Ad. 2. Monitorowanie zjawiska przemocy w rodzinie.

Odbywa się w oparciu o sprawozdawczość w Systemie Aplikacji Centralnej SAC⁶⁹, która co-rocennie do 30 marca przesyłana jest do Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej. Dotyczy ona infrastruktury instytucji pomagających ofiarom przemocy w rodzinie, form pomocy udzielanej ofiarom przemocy, form działań kierowanych do sprawców przemocy.

W ramach monitorowania zjawiska przemocy w rodzinie podejmowane są wielorakie działania z inicjatywy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, jak i z inicjatywy własnej urzędów⁷⁰:

- ▶ sporządzanie analiz, sprawozdań rocznych i jednorazowych pokazujących skalę zjawiska przemocy na terenie województw;
- ▶ sporządzanie i analiza rocznego sprawozdania z realizacji na terenie województw Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie;
- ▶ przeprowadzanie działań nadzorczo-kontrolnych w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej oraz innych jednostkach działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- ▶ nadzór nad indywidualnymi sprawami klientów zgłaszających się do Wydziału Polityki Społecznej;
- ▶ badanie infrastruktury instytucji pomagających ofiarom przemocy w rodzinie;
- ▶ aktualizacja bazy informacyjnej, bazy teleadresowej, wykazu ośrodków interwencji kryzysowej, specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, placówek realizujących programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie, domów dla matek z małymi dziećmi, punktów konsultacyjnych;
- ▶ monitoring realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie;
- ▶ kierowanie pism informacyjnych do wójtów, burmistrzów, prezydentów;
- ▶ organizowanie współpracy z przedstawicielami sądownictwa i Policji oraz zbieranie informacji i danych dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie od tych podmiotów;
- ▶ podejmowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi działającymi w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie w zakresie pomocy indywidualnym klientom;
- ▶ monitorowanie realizacji przez gminy obowiązku tworzenia lokalnych zespołów interdyscyplinarnych oraz podejmowania uchwał w sprawie trybu i sposobu powoływania i odwoływania członków zespołu interdyscyplinarnego oraz szczegółowych warunków jego funkcjonowania.

⁶⁹ W województwie małopolskim sprawozdania te są analizowane przez pracowników Wydziału Polityki Społecznej i na ich podstawie opracowywane są zbiorcze dane i zestawienia, które służą do formułowania wniosków i zaleceń na rzecz budowania wojewódzkiego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i wykonywania działań kontrolnych.

⁷⁰ W województwie warmińsko-mazurskim w 2010 r. pracownicy Wydziału Polityki Społecznej przeprowadzili szczegółową analizę zjawiska zagrożenia przemocą w rodzinie w oparciu o opracowaną ankietę, którą skierowali do powiatowych centrów pomocy rodzinie i ośrodków pomocy społecznej – dane zaprezentowano na stronie internetowej urzędu. W województwie małopolskim opracowano ankietę: „Realizacja zadań gminy z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie”. W województwie opolskim w 2010 r. został opracowany „Raport o przemocy w rodzinie”.

Z przedstawionych przez wojewodów informacji warto zwrócić uwagę na dynamikę tworzenia przez gminy zespołów interdyscyplinarnych.

TABELA 6. ZESPOŁY INTERDISCYPLINARNE W WOJEWÓDZTWACH.

Województwo	Liczba gmin	Liczba powstałych Zespołów Interdyscyplinarnych	Liczba podjętych przez rady gmin uchwał w sprawie powoływania i odwoływania członków Zespołów Interdyscyplinarnych oraz szczegółowych warunków funkcjonowania Zespołów
dolnośląskie	169	70	91
kujawsko–pomorskie	144	80	87
lubelskie	213	61	194
lubuskie	83	48	61
łódzkie	177	84	145
małopolskie	182	167	167
mazowieckie	314+m.W-wa	155	203
opolskie	71	68	69
podkarpackie	160	109	133
podlaskie	118	74	111
pomorskie	123	79	89
śląskie	148 gmin i 19 miast na prawach powiatu	106	155
świętokrzyskie	102	74	98
warmińsko–mazurskie	116	85	Brak danych
wielkopolskie	226	168	192
zachodniopomorskie	114	93	107

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Najwięcej zespołów interdyscyplinarnych zostało powołanych w gminach województw opolskiego i małopolskiego, a najmniej w lubelskim i dolnośląskim.

Ad. 3. Powoływanie i odwoływanie Wojewódzkiego Koordynatora realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

W 8 województwach (kujawsko–pomorskim, lubelskim, lubuskim, podkarpackim, wielkopolskim, zachodniopomorskim, świętokrzyskim, mazowieckim) wojewodowie powołali Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. W trzech województwach (lubuskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim) powołanie miało miejsce już w 2007 r. W województwie podkarpackim wojewoda powołał koordynatora 5.08.2010 r., a w województwie świętokrzyskim 1.06.2011 r. W 7 wojewódz-

twach (dolnośląskim, łódzkim, małopolskim, śląskim, warmińsko-mazurskim, pomorskim, podlaskim) sytuacja przedstawia się podobnie, zadania przypisane ustawowo koordynatorowi realizuje pracownik Wydziału Polityki Społecznej. W **jednym** województwie (opolskim) 10.12.2010 r. wojewoda powołał Pełnomocnika ds. Narodowego Programu Zdrowia i Przeciwdziałania Przemocy, który realizuje zadania koordynatora. W województwach, w których nie powołano koordynatora (według danych MIPS zawartych w informacji z września 2011 roku o skutkach obowiązywania Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w 4 województwach nie został powołany Wojewódzki Koordynator Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie) zwracano uwagę na brak określenia przez Ministra Pracy i Polityki Społecznej w rozporządzeniu wymaganych kwalifikacji Wojewódzkiego Koordynatora Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, a także na trudności związane z uruchomieniem środków przeznaczonych na sfinansowanie kosztów zatrudnienia osoby pełniącej tę funkcję.

Ad. 4. Monitorowanie realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przy pomocy Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

W ramach tego zadania, jak wynika z informacji przesłanych Rzecznikowi Prawa Dziecka, podejmowane są następujące działania:

- ▶ sporządzanie i przekazywanie do Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej rocznego sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie⁷¹;
- ▶ sporządzanie kwartalnych informacji (na podstawie danych z powiatów) na temat liczby osób uczestniczących w programach korekcyjno-edukacyjnych⁷² dla sprawców przemocy w rodzinie;
- ▶ kontrola środków wydatkowanych na realizację programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie;
- ▶ sporządzanie sprawozdań merytorycznych dotyczących funkcjonowania specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie⁷³, między innymi liczby osób przebywających w tych jednostkach i zakresu udzielanej im pomocy;
- ▶ prowadzenie analiz dotyczących skali zjawiska przemocy w województwach, stanu realizacji przez gminy i powiaty ich zadań wynikających z realizacji zadań ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie;

⁷¹ W województwie mazowieckim przy sporządzaniu sprawozdania za 2010 r. katalog jednostek sprawozdających został rozszerzony, co wymagało rejestracji w systemie teleinformatycznym nowych podmiotów i wiązało się z potrzebą wdrożenia działań informacyjnych i szkoleniowych.

⁷² Programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie realizowało: w woj. mazowieckim 7 powiatów, w woj. opolskim 9 powiatowych centrów pomocy rodzinie, w woj. podkarpackim 12 realizatorów, w woj. pomorskim 3 powiaty, w woj. wielkopolskim 25 podmiotów (w tym 5 niepublicznych), w woj. dolnośląskim 9, w woj. małopolskim 17 podmiotów.

⁷³ W pismach wojewodów skierowanych do Rzecznika Praw Dziecka podano następujące dane dotyczące liczby specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie: w woj. mazowieckim – 3, opolskim – 2, podkarpackim – 4, pomorskim – 2, kujawsko-pomorskim – 2, w łódzkim – 1, warmińsko-mazurskim – 3, wielkopolskim – 3.

- ▶ organizowanie konferencji i spotkań szkoleniowo-instruktażowych w gminach i wsparcia merytorycznego w zakresie realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie;
- ▶ bieżące kontaktowanie się z pracownikami ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie w celu wyjaśnienia wątpliwości związanych z realizacją zadań ustawowych;
- ▶ udział w kampaniach społecznych⁷⁴;
- ▶ udzielanie i rozliczanie dotacji na prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie oraz realizację programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie;
- ▶ opiniowanie wniosków jednostek samorządu terytorialnego złożonych na konkurs ofert ogłoszony przez Ministra Pracy i Polityki Społecznej w ramach Programu Ośłonowego „Wspieranie jednostek samorządu terytorialnego w tworzeniu systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w 2011 r.”.

W województwie zachodniopomorskim w celu skuteczniejszego monitorowania zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie powołano Zespół Ekspertski ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz starostowie wyznaczyli koordynatorów powiatowych. Rozwiązanie to pozwala koordynatorowi wojewódzkiemu na ciągły kontakt ze wszystkimi instytucjami odpowiedzialnymi za realizację zadań przewidzianych ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Ad. 5. Nadzór nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie realizowanych przez samorząd gminny, powiatowy i województwa.

Realizacja tego zadania odbywa się poprzez:

- ▶ prowadzenie sprawozdawczości merytorycznej i finansowej;
- ▶ sporządzanie raportów⁷⁵ dotyczących realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie przez samorząd gminny i powiatu;
- ▶ sporządzanie raportów dotyczących realizacji programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie oraz funkcjonowania specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
- ▶ przeprowadzanie kontroli w zakresie oceny prawidłowości i efektywności realizacji zadań gminy z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, określonych w art. 6 ust. 2, oraz zadań własnych powiatu określonych w art. 6 ust. 3 Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw;
- ▶ przeprowadzenia kontroli w zakresie prawidłowości i efektywności realizacji programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie⁷⁶;

⁷⁴ Kampanie w województwie pomorskim „Zamień pilota na telefon” w Sopocie, „Kampania Białej Wstążki” w Gdyni.

⁷⁵ W 2010 r. w województwie mazowieckim opracowano raport „Realizacja zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie przez samorząd gminny i powiatu na terenie województwa mazowieckiego w roku 2009”, został on umieszczony na stronie internetowej urzędu.

⁷⁶ W 2010 r. przeprowadzono: w woj. mazowieckim kontrolę 6 jednostek, których przedmiotem była realizacja zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat oraz zadań własnych z usta-

- ▶ przeprowadzanie kontroli w zakresie oceny jakości działań dotyczących realizacji standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie oraz zgodności zatrudnienia pracowników z wymaganymi kwalifikacjami;
- ▶ wydawanie zaleceń pokontrolnych oraz ich monitorowanie;
- ▶ nadzór nad realizacją przez samorządy obowiązków wynikających z art. 9a ust. 2 i 15 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, dotyczących powołania przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta zespołów interdyscyplinarnych, określenia przez rady gmin w drodze uchwał trybu i sposobu powoływania oraz odwoływania członków zespołów interdyscyplinarnych, a także szczegółowych warunków ich funkcjonowania, poprzez działania mające na celu spowodowanie wywiązania się samorządów z przedmiotowych obowiązków oraz ocenę legalności i jakości merytorycznej podejmowanych uchwał;
- ▶ organizowanie spotkań i bieżące kontakty z kierownikami i pracownikami ośrodków pomocy społecznej oraz powiatowych centrów pomocy rodzinie w celu poprawy jakości realizowania zadań wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁷⁷;
- ▶ organizowanie spotkań z przedstawicielami Komend Wojewódzkich Policji, organizacji pozarządowych, kuratorami okręgowymi, rzecznikami praw ofiar, co jest podstawą opracowywania planów pomocy i wsparcia dla ofiar i sprawców przemocy w rodzinie;
- ▶ organizowanie konferencji⁷⁸ i spotkań szkoleniowo-instruktażowych w celu monitorowania i wsparcia merytorycznego realizacji zadań przewidzianych w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Województwo małopolskie⁷⁹ nadzoruje programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie i wydatkowane na ich realizację środki finansowe.

wy o pomocy społecznej – sprawdzono standard usług świadczonych w specjalistycznych ośrodkach wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie oraz sposób realizacji programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie; w woj. lubelskim – 11 kontroli (5 problemowych, 4 kompleksowe i 2 sprawdzające w ośrodkach pomocy społecznej i specjalistycznych ośrodkach wsparcia dla ofiar przemocy); w woj. zachodniopomorskim – 7 kontroli dotyczących realizacji programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy; w woj. łódzkim – 1 kontrolę specjalistycznego ośrodka wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie; w woj. warmińsko-mazurskim – 3 kontrole specjalistycznych ośrodków wsparcia; w woj. wielkopolskim – 3 kontrole specjalistycznych ośrodków wsparcia; w woj. małopolskim – 2 kontrole programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie. Na 2011 rok zaplanowano: w woj. mazowieckim 6 kontroli, w woj. podlaskim – 4, w woj. zachodniopomorskim – 8, w woj. warmińsko-mazurskim zaplanowano kontrolę programów realizowanych we wszystkich powiatach na terenie województwa, w woj. dolnośląskim – 2 kontrole specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie. W woj. wielkopolskim na 2012 r. zaplanowano kontrolę podmiotów niepublicznych realizujących programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie.

⁷⁷ W województwie podkarpackim w ramach nadzoru w 2007 r. przekazano wszystkim podmiotom „Procedury postępowania interwencyjnego w sytuacjach kryzysowych związanych z przemocą w rodzinie – dla osób realizujących te zadania” – odroczono nowelizację tych procedur z uwagi na brak przepisów wykonawczych dotyczących procedury „Niebieskiej Karty”.

⁷⁸ W październiku 2010 r. zorganizowano w województwie podlaskim konferencję dotyczącą zmian w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

⁷⁹ W 2010 r. 109 gmin (na 182) podjęło środki finansowe z budżetu Wojewody Małopolskiego i zdecydowało się na realizację zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie zgodnie z „Kryteriami dla ośrodków pomocy społecznej z terenu województwa małopolskiego pozyskiwania środków finansowych

Ad. 6. Kontrola realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie wykonywanych przez podmioty niepubliczne na podstawie umów⁸⁰ z organami administracji rządowej i samorządowej.

W ramach tego zadania, jak wynika ze sprawozdań przesłanych Rzecznikowi Praw Dziecka, podejmowano następujące działania:

- ▶ przeprowadzanie kontroli⁸¹ w podmiotach niepublicznych, którym organy samorządowe zleciły na podstawie umów realizację programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie, obejmujących jakość i prawidłowość realizacji zadania, a także kwalifikacje zawodowe osób bezpośrednio zaangażowanych w ich realizację;
- ▶ przeprowadzanie kontroli specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie⁸²;
- ▶ wydawanie zaleceń pokontrolnych oraz monitorowanie ich realizacji;
- ▶ organizowanie spotkań instruktazowych z podmiotami niepublicznymi realizującymi zadania, w obecności władz samorządowych, w celu poprawy jakości prowadzonych przez podmioty niepubliczne działań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.

Należy podkreślić, iż większość informacji uzyskanych przez Rzecznika Praw Dziecka od wojewodów na temat realizowanych zadań nie specyfikuje działań podejmowanych z perspektywy dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie. Tylko w informacjach udzielonych przez wojewodów w 3 województwach (śląskim, pomorskim, zachodniopomorskim) wystąpiła specyfikacja działań podejmowanych na rzecz dzieci-ofiar przemocy w rodzinie. Działania te dotyczyły organizowania konferencji, opracowania procedury postępowania w przypadku

na realizację zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie”. Gminy mogły otrzymać dofinansowanie w wysokości 50% kosztów zadania (w zależności od wielkości gminy były to kwoty dotacji od 5 tysięcy zł do 200 tysięcy zł). Gminy realizowały zadania w trzech grupach zadań: 1) opracowanie programu ochrony ofiar przemocy oraz zorganizowanie akcji informacyjno-edukacyjnej; 2) powołanie zespołu interdyscyplinarnego lub sformalizowanie działalności koalicji przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz utworzenie punktu wsparcia i informacji dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie; 3) organizowanie pracy specjalistów świadczących poradnictwo dla ofiar przemocy w rodzinie oraz szkoleń podnoszących kompetencje osób zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie. Kolejną edycję programu uruchomiono w 2011 r. Warunkiem koniecznym przystąpienia do programu było formalne powołanie zespołu interdyscyplinarnego i kontynuowanie działań podjętych w 2010 r. oraz podjęcie nowych, takich jak: włączanie do gminnego systemu przeciwdziałania przemocy przedstawicieli oświaty, służby zdrowia, organizacji pozarządowych, wymiaru sprawiedliwości i rozwój infrastruktury lokalnej. W 2011 r. do programu przystąpiło 145 gmin na terenie województwa małopolskiego.

⁸⁰ Wojewodowie Opolski i Dolnośląski nie zawarli umów z podmiotami niepublicznymi na realizację zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

⁸¹ W województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r. nie były przeprowadzone kontrole realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie przez podmioty niepubliczne na podstawie umów z organami administracji rządowej i samorządowej. W województwie wielkopolskim planuje się w 2012 r. przeprowadzenie kontroli podmiotów niepublicznych, które realizują w 2011 r. programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy w rodzinie. W województwie podlaskim w 2010 r. przeprowadzono jedną kontrolę u realizatora zadania z obszaru – przemoc w rodzinie w ramach programu „Razem bezpieczniej”.

⁸² W województwie warmińsko-mazurskim podmiot niepubliczny prowadzi jeden specjalistyczny ośrodek wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie.

ujawnienia przemocy wobec dziecka, opracowania diagnozy dotyczącej pracy z rodzinami na rzecz powrotu dzieci odebranych rodzinie i umieszczonych w całodobowych placówkach. Ukierunkowanie działań przez wojewodów na osobę dziecka jako ofiarę przemocy w rodzinie ma, jak z tego wynika, raczej charakter fragmentaryczny. Można wskazać na pilną potrzebę dokonywania specyfikacji sytuacji dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie w różnych formach monitoringu i sprawozdawczości dotyczącej działań, a także w zakresie prowadzenia analiz dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie w województwach.

TABELA 7. DZIAŁANIA PODEJMOWANE NA RZECZ DZIECI–OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE WYKAZANE PRZEZ WOJEWODÓW.

Województwo	Konferencje	Opracowanie procedur postępowania	Prowadzenie badań, analiz
śląskie	Współorganizowanie konferencji, w toku której poruszano tematykę dotyczącą wykorzystania seksualnego dzieci, zabezpieczenia, przestrzegania praw dziecka w rodzinach wieloprotokolowych i zasad interwencji w nich		
pomorskie		Opracowanie procedury postępowania w przypadku wykorzystywania seksualnego dzieci poniżej 15. roku życia. Procedury w przypadku ujawnienia przemocy w rodzinie na podstawie informacji od dziecka	
zachodnio–pomorskie	Konferencje, na których omawiane są zagadnienia związane z pomaganiem dzieciom krzywdzonym oraz zapobieganiem krzywdzeniu dzieci	Opracowanie standardów postępowania wobec dziecka doświadczającego przemocy – przy współpracy ze Stowarzyszeniem „SOS dla Rodziny”	Diagnoza dotycząca pracy z rodzinami biologicznymi na poziomie gmin oraz działań podejmowanych przez jednostki gminne służące powrotowi dzieci do domów rodzinnych z całodobowych placówek opiekuńczo–wychowawczych

Ustawa o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw zwiększyła zakres zadań ustawowych przypisanych do realizacji przez wojewodę, wzmocniono kompetencje nadzorczo–kontrolne wojewody dotyczące realizacji zadań przez samorządy i zadań realizowanych na ich zlecenie, które to zadania realizowane są w oparciu o Ustawę o pomocy społecznej. W Ustawie zapisano zadania Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Rodzinie – monitorowanie realizacji tego programu, które to zadanie dotychczas było zawarte w tym programie. Ustawa wprowadziła również zmiany do Ustawy o pomocy społecznej, nakładając na wojewodę dodatkowe obowiązki w zakresie prowadzenia rejestrów: placówek zapewniających miejsca noclegowe oraz jednostek specjalistycznego poradnictwa. Wydane akty wykonawcze rozszerzyły zakres działalności służb w zakresie realizacji zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, ale także zwiększyły zakres działań nadzorczo–kontrolnych dla służb wojewody. Zasadne wydaje się podjęcie działań w celu ich upowszechnienia i realizacji.

2.2. Działania samorządów wojewódzkich

Do zadań własnych samorządu województwa, zgodnie z art. 6 ust. 6 Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, należy w szczególności:

- 1) opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- 2) **inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie,**
- 3) opracowywanie ramowych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie,
- 4) organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Zadania te ze względu na swój charakter wpisują się w rolę samorządu województwa, polegającą na tworzeniu i prowadzeniu polityki rozwoju województwa. Realizacja zadań wskazanych w art. 6 ust. 6 powinna stanowić integralny element polityki rozwoju województwa i być uwzględniona w określonej przez samorząd województwa w strategii rozwoju województwa. Podkreślono kreatywną rolę samorządu województwa, nakładając na niego obowiązki polegające na inspirowaniu i promowaniu nowych dróg i sposobów rozwiązywania problemu przemocy w rodzinie. Rozwiązania te powinny być dostosowane do specyfiki regionu, co rodzi konieczność dokładnej analizy problemu w danym regionie.

Ad. 1. Opracowanie i realizacja wojewódzkich programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie znajduje się na różnych etapach.

W 7 województwach przyjęto wojewódzkie programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie:

- ▶ **Małopolski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2007–2013. Ramowy program ochrony ofiar przemocy oraz oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie**, funkcjonuje od 2007 r.⁸³;
- ▶ **Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie** przyjęty został uchwałą nr XXXIII/315/2009 przez Sejmik Województwa Lubelskiego w dniu 23 marca 2009 r.

⁸³ Program ten jest przykładem kompleksowego programu obejmującego elementy wskazane w ustawie, i – co istotne – został opracowany przez przedstawicieli kluczowych instytucji i organizacji zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, co umożliwiło interdyscyplinarne i kompleksowe przeanalizowanie problemu i przygotowanie propozycji zadań dla wszystkich szczebli samorządu terytorialnego, a także instytucji i organizacji pozarządowych. Listę priorytetowych potrzeb i kierunków działań przygotowano w oparciu o diagnozę problemu przemocy w rodzinie w woj. małopolskim, opisującą skalę zjawiska, zasoby instytucjonalne oraz stan realizacji zadań ustawowych związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

W 2010 r. został przeprowadzony monitoring wyżej wymienionego programu obejmujący okres od lipca 2007 r. do grudnia 2009 r. Celem badania było ustalenie, w jakim stopniu program sprzyja ograniczeniu problemu przemocy w rodzinie oraz skutków stosowania przemocy.

Program wyznacza następujące cele operacyjne:

- rozszerzenie oferty form pomocy i wsparcie dla osób uwikłanych w przemoc,
 - wysoką jakość i skuteczność udzielanej pomocy rodzinom doznającym przemocy,
 - edukację społeczną i promocję postaw społecznych oraz działań wolnych od przemocy,
 - **poszerzenie wiedzy nt. zjawiska przemocy wśród uczniów, młodzieży – ograniczenie występowania zachowań agresywnych wśród uczniów,**
 - rozwój instytucji świadczących profesjonalną pomoc osobom pokrzywdzonym oraz ich rodzinom,
 - wypracowanie wspólnych działań przez organizacje pozarządowe.
- **Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w województwie śląskim na lata 2009–2013** został przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Śląskiego nr 782/257/III/2009 z dnia 9 kwietnia 2009 r. Program koresponduje z regionalnymi dokumentami programowymi, w tym ze Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020” oraz Strategią Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006–2020. Program zawiera:
- podstawy teoretyczne dotyczące zjawiska przemocy domowej,
 - opis międzynarodowych i krajowych dokumentów prawnych odnoszących się do problemu przemocy w rodzinie,
 - diagnozę problemu przemocy w rodzinie opisującą skalę zjawiska oraz zasoby instytucjonalne funkcjonujące na terenie województwa śląskiego w opisywanym obszarze,
 - program ochrony ofiar przemocy w rodzinie,
 - ramowy program oddziaływań korekcyjno–edukacyjnych wobec sprawców przemocy w rodzinie;
- **Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2010–2013** przyjęty został przez Samorząd Województwa Podkarpackiego w dniu 9 listopada 2010 r.;
- **Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2011–2013** przyjęty został uchwałą nr VI/61/11 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 28 lutego 2011 r.;
- w 2010 r. opracowany został **Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2011–2016**, który przyjęto uchwałą Nr 445/26/11 Zarządu Województwa Mazowieckiego dnia 15 marca 2011 r. Program zakłada podejmowanie systemowych, kompleksowych, interdyscyplinarnych działań mających na celu zapobieganie i zmniejszenie skali przemocy na Mazowszu. Realizacja programu zakłada współpracę różnych podmiotów zaangażowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie w woj. mazowieckim;
- **Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2011–2015** został przyjęty na sesji Sejmiku Województwa Łódzkiego w dniu 22 marca 2011 r.

Tylko w 7 województwach przyjęto programy wojewódzkie, w tym w 3 miało to miejsce jeszcze przed nowelizacją ustawy.

Na etapie powołania zespołu do spraw opracowania programu jest 5 województw, są to:

- wielkopolskie, w którym Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu rozpoczął pracę nad opracowaniem „Wielkopolskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2011–2020 w ramach wdrażania Strategii Polityki Społecznej dla Wojewódz-

twa Wielkopolskiego do roku 2020 (w oparciu o metodę partnerstwa, dialogu i konsultacji społecznych)”;

- ▶ dolnośląskie, w którym trwają prace związane z powołaniem interdyscyplinarnego zespołu ekspertów, zadaniem będzie opracowanie założeń wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- ▶ opolskie, w którym w styczniu 2011 r. został powołany Zarządzeniem Marszałka Województwa Opolskiego nr 8/11 zespół, którego zadaniem⁸⁴ jest opracowanie wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- ▶ warmińsko-mazurskie, w którym Zarząd Województwa, uchwałą nr 2/9/11/IV z dnia 11 stycznia 2011 r., powołał zespół do spraw opracowania „Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2011–2014”;
- ▶ kujawsko-pomorskie, w którym do 2010 r. zadania te były realizowane w „Wojewódzkim Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Narkomanii i Innych Uzależnień oraz HIV/AIDS w Województwie Kujawsko-Pomorskim” (uchwała Sejmiku nr XLV/674/06) z dnia 24 kwietnia 2006 r. Na mocy uchwały 83/1374/10 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 20 października 2010 r. w sprawie przystąpienia do opracowania projektu „Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie: program ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie dla województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2010-2016”, zostały podjęte prace nad tym programem. Powołano zespół konsultantów. Przyjęcie programu przewidziane było na wrzesień 2011 r.

Z 4 województw (podlaskiego, świętokrzyskiego, zachodniopomorskiego, pomorskiego) brak jest informacji na temat realizacji tego zadania przez samorządy województw.

Warto nadmienić, iż według danych MPiPS zawartych w informacji i skutkach obowiązywania Ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw opracowanej we wrześniu 2011 roku wynika, że 9 województw opracowało wojewódzkie programy i realizowało zadania w obszarze przeciwdziałania przemocy w oparciu o te programy.

Ad. 2. Inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Według informacji uzyskanych przez Rzecznika Praw Dziecka, realizacja tego zadania następuje przez podejmowanie zróżnicowanych działań: edukację społeczną (samorządy województwa śląskiego, opolskiego, podlaskiego, małopolskiego, łódzkiego, lubuskiego, wielkopolskiego, zachodniopomorskiego, kujawsko-pomorskiego), finansowanie programów radiowych i telewizyjnych (samorząd województwa opolskiego), opracowywanie i wydawanie informatorów (samorządy województwa śląskiego, opolskiego, podlaskiego, mazowieckiego,

⁸⁴ Zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie realizowane są przez samorząd województwa opolskiego również w oparciu o zapisy IV obszaru problemowego „Szkody występujące u osób doświadczających przemocy w rodzinie, w tym przemocy seksualnej” z „Wojewódzkiego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych dla województwa opolskiego na lata 2010–2015”, będącego częścią „Wojewódzkiej Strategii w Zakresie Polityki Społecznej”, przyjętej uchwałą nr XXXIX/391/2009 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 2 grudnia 2009 r.

małopolskiego, łódzkiego, zachodniopomorskiego, kujawsko-pomorskiego), opracowywanie i realizację programów profilaktycznych (samorząd województwa śląskiego, mazowieckiego, kujawsko-pomorskiego), organizowanie plebiscytów, konkursów, konferencji, seminariów (samorządy województwa opolskiego, podlaskiego, świętokrzyskiego, mazowieckiego, małopolskiego, lubuskiego, wielkopolskiego, zachodniopomorskiego) oraz organizowanie współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami (samorządy województwa śląskiego, opolskiego, podlaskiego, wielkopolskiego, pomorskiego, dolnośląskiego). Z samorządu województwa podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego brak jest informacji dotyczących realizacji tego ustawowego zadania. Wykazane przez poszczególne samorządy województw działania obrazuje tabela zamieszczona w *Aneksie – Załącznik 11*.

Niektóre z tych działań, jak wynika z treści sprawozdań samorządów wojewódzkich, były ukierunkowane na dzieci jako ofiary przemocy w rodzinie.

Ad. 3. Opracowanie ramowych⁸⁵ programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie⁸⁶ oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie⁸⁷

Jak wynika z przesłanych Rzecznikowi Praw Dziecka informacji, ramowe programy ochrony ofiar przemocy w rodzinie realizowane są w **6** województwach.

W województwie śląskim misją programu ochrony ofiar przemocy w rodzinie jest przeciwdziałanie zjawisku przemocy poprzez realizację następujących celów: diagnozowanie problemów związanych z przemocą w rodzinie na terenie województwa, wzmocnienie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie, profesjonalizację kadr działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie, promowanie postaw społecznych wolnych od przemocy. W 2010 r. w województwie opolskim instytucja zewnętrzna opracowała program ochrony ofiar przemocy w rodzinie w formie konspektu. Z inicjatywy Regionalnego Centrum Polityki Społecznej, przy współpracy z Urzędem Marszałkowskim, w województwie łódzkim już w 2007 r. zlecono i wydano opracowanie *Programu ochrony ofiar przemocy w rodzinie* (Anna Skłodowska przy współpracy z Fundacją Pomocy Rodzinie „Opoka”). W województwach lubelskim i małopolskim ramowy program ochrony ofiar przemocy w rodzinie stanowi integralną część Wojewódzkich Programów Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej zamierza w 2011 r. rozpocząć uaktualnienie ramowych programów dla ofiar przemocy w rodzinie, a w województwie dolnośląskim trwają prace nad opracowaniem założeń programu.

Ramowe programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie opracowano w **7** województwach.

⁸⁵ Określenie „ramowe” sugeruje pewien stopień ogólności programów opracowywanych przez samorząd województwa, umożliwiające ich rozwinięcie i doprecyzowanie.

⁸⁶ Brak jest informacji na temat opracowania ramowych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie w pismach z urzędów marszałkowskich: lubuskiego, podkarpackiego, zachodniopomorskiego, świętokrzyskiego, podlaskiego, warmińsko-mazurskiego, pomorskiego, wielkopolskiego.

⁸⁷ Brak jest informacji na temat opracowania ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie w informacjach urzędów marszałkowskich: lubuskiego, podkarpackiego, zachodniopomorskiego, świętokrzyskiego, podlaskiego, warmińsko-mazurskiego.

Ramowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec sprawców przemocy w rodzinie w województwie śląskim zakłada następujące kierunki oddziaływań: prewencyjne, prawno-administracyjne, socjalizacyjne, edukacyjne, psychologiczne. Program zawiera konkretne wskazówki dla podmiotów realizujących programy korekcyjno-edukacyjne dla sprawców przemocy, w tym dotyczące zasad selekcji uczestników, organizacji grupy korekcyjno-edukacyjnej, metod i technik pracy w grupie, tematów do przepracowania, kwalifikacji trenerów, monitorowania i ewaluacji programu. W sierpniu 2010 r. w województwie opolskim instytucja zewnętrzna opracowała i przekazała do Urzędu Marszałkowskiego „Ramowy program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie”. W województwie pomorskim opracowano modelowy program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie, który stanowi część „Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie”. W województwie wielkopolskim wypracowano w ramach otwartego konkursu ofert dla organizacji pozarządowych „Wielkopolski model pracy ze sprawcą przemocy”, który jest jednocześnie ramowym programem oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc. W województwie łódzkim zlecono opracowanie i wydano „Program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie” (oprac. Małgorzata Pol-Drzewoska). W województwach lubelskim i małopolskim „Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie” stanowi integralną część „Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie”. W województwie dolnośląskim trwają prace nad opracowaniem założeń programu.

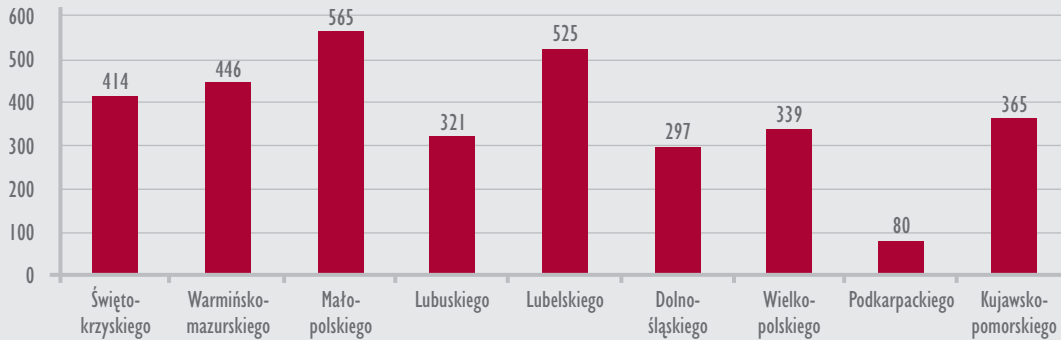
Ad. 4. Organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy rodzinie

We wszystkich 16 województwach zorganizowano szkolenia dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie (tabela – patrz Załącznik 12 w *Aneksie*). Tematyka szkoleń dotyczyła przede wszystkim różnych form pracy i interwencji w rodzinach, w których występuje przemoc, podnoszenia kompetencji i doskonalenia umiejętności kadr pomocy społecznej oraz pracowników innych służb zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w tym zakresie. Urzędy marszałkowskie województwa świętokrzyskiego, warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubuskiego i lubelskiego przeprowadziły, co wykazały w przesłanych Rzecznikowi Praw Dziecka informacjach, szkolenia dotyczące tworzenia i funkcjonowania zespołów interdyscyplinarnych.

Nieliczne z przeprowadzonych szkoleń ukierunkowane były bezpośrednio na dziecko jako ofiarę przemocy w rodzinie, niektóre uwzględniały tematykę dziecka w kontekście przemocy domowej.

Adresatami organizowanych szkoleń byli przede wszystkim pracownicy różnych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej oraz członkowie gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych. W kilku województwach (świętokrzyskim, warmińsko-mazurskim, podlaskim, łódzkim, śląskim, dolnośląskim, opolskim) beneficjentami szkoleń byli także kuratorzy sądowi. Dla pracowników oświaty zorganizowano szkolenia w 7 województwach (warmińsko-mazurskim, podlaskim, łódzkim, lubuskim, dolnośląskim, śląskim i opolskim), a dla przedstawicieli służby zdrowia (pielęgniarek i pielęgniarek środowiskowych) w 8 województwach (warmińsko-mazurskim, podlaskim, mazowieckim, łódzkim, lubuskim, dolnośląskim, opolskim i śląskim). Liczba beneficjentów szkoleń była zróżnicowana, informacje na ten temat podało jedynie 9 samorządów wojewódzkich.

WYKRES 20. LICZBA BENEFICJENTÓW SZKOLEŃ DOTYCZĄCYCH PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE ORGANIZOWANYCH PRZEZ SAMORZĄDY WOJEWÓDZTW.

ŹRÓDŁO: DANE ZAWARTE W PISMACH SAMORZĄDÓW WOJEWÓDZTW DO RZECZNIKA PRAW DZIECKA.

Ze względu na istotną rolę samorządu województwa w zakresie rozwoju województwa szkolenia powinny być adresowane do szerokiego kręgu osób, nie tylko do osób zatrudnionych w administracji samorządowej województwa, lecz także pracowników zatrudnionych w innych jednostkach samorządu terytorialnego, do przedstawicieli organizacji pozarządowych, do przedstawicieli wszystkich instytucji i organizacji realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie. Szkolenia nie tylko umożliwiają zdobycie wiedzy na temat zjawiska przemocy, zapoznanie się z nowymi regulacjami prawnymi w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, poznanie form pracy z przypadkami przemocy w rodzinie w oparciu o nowe metody, ale także nawiązanie współpracy między różnymi podmiotami zaangażowanymi w realizację zadań w tym zakresie.

Katalog zadań przewidzianych w art. 6 ust. 6 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie jest **otwarty**, samorząd województwa może podejmować także inne działania. Tylko **2** samorządy wojewódzkie wskazały na inne działania. Samorząd województwa śląskiego wspiera finansowo powiaty ziemskie mające na celu wzmocnienie rozwoju lokalnych systemów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, przedsięwzięcie to zakłada dostosowanie infrastruktury instytucjonalnej w powiatach ziemskich do potrzeb osób doświadczających problemów alkoholowych, przemocy, jak również wzmocnienie wobec tych osób oddziaływań profilaktyczno-edukacyjnych, informacyjnych i terapeutycznych. Samorząd województwa opolskiego w ramach porozumienia z powiatami kluczborskim, krapkowickim, prudnickim zorganizował zajęcia grup wsparcia dla osób doświadczających przemocy w rodzinie.

Samorządy wojewódzkie w informacjach skierowanych do Rzecznika Praw Dziecka wskazały **działania**, które są przez nie podejmowane **na rzecz dzieci-ofiar przemocy w rodzinie**.

Miały one charakter:

- ▶ działań edukacyjnych, takich jak: udział w kampaniach społecznych, w programie DAPHNE czy finansowanie programów telewizyjnych – w 6 województwach (podlaskim, lubuskim, lubelskim, wielkopolskim, opolskim, śląskim);
- ▶ organizacji tematycznych konferencji i seminariów – w 6 województwach (podlaskim, małopolskim, lubelskim, wielkopolskim, pomorskim, opolskim);
- ▶ organizacji szkoleń i warsztatów dla osób realizujących zadania ustawy – w 6 województwach (lubuskim, zachodniopomorskim, małopolskim, lubelskim, łódzkim, dolnośląskim);
- ▶ wsparcia finansowego podmiotów i organizacji pozarządowych działających na rzecz ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie – w 6 województwach (podlaskim, lubuskim, pomorskim, opolskim, warmińsko-mazurskim, śląskim);
- ▶ opracowania i realizacji specjalnych programów na rzecz dzieci – w 2 województwach (podlaskim i śląskim).

TABELA 8. DZIAŁANIA PODEJMOWANE NA RZECZ DZIECI—OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE PRZEZ SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA WSKAZANE PRZEZ URZĘDY MARSZAŁKOWSKIE.

Urząd Marszałkowski Województwa	Działania edukacyjne	Seminaria, konferencje	Szkolenia, warsztaty skierowane do pracowników pierwszego kontaktu	Wsparcie finansowe podmiotów, organizacji pozarządowych realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie	Programy
Podlaskiego	• udział w ogólnopolskiej kampanii społecznej „Zły dotyk”	• Konferencja Wojewódzka „Chrońmy dzieci przed złym dotykiem” • Seminarium „Przemoc w rodzinie a przemoc rówieśnicza”		• Stowarzyszenie Pedagogów i Animatorów KLANZA • Suwalskie Stowarzyszenie „Wybór”	• realizacja programu „Bezpieczny Przedszkolak”
Zachodniopomorskiego			• 23 X 2010 r., 6–7 XI 2010 r. – szkolenie „Zły dotyk – rozpoznawanie i interwencja w przypadku wykorzystywania seksualnego dzieci” – pracownicy żłobków i przedszkoli • 22–23 XI 2010 r. szkolenie „Dziecko krzywdzone – interwencje i pomoc” – policjanci		
Lubuskiego	• udział w ogólnopolskiej kampanii społecznej „Zły dotyk” • udział w Kampanii społeczno-informacyjnej: „Postaw na rodzinę”		• szkolenia dotyczące przeciwdziałania przemocy w rodzinie wobec dzieci	• w ramach otwartego konkursu ofert dotowanie organizacji pozarządowych, które realizują zadania na rzecz dzieci	

Małopolskiego		- seminarium przy współpracy z KWP „Dziecko doświadczające przemocy a jego dorosłość” 15.06.2011 r. — seminarium poświęcone przemocy seksualnej wobec dzieci	„Przemoc wobec dzieci — rola pracownika socjalnego w rozpoznawaniu zjawiska przemocy i szybkiej interwencji (4 grupy szkoleniowe — 73 osoby)		
Lubelskiego	udział w kampanii społecznej „Zły dotyk”	5.11.2010 r. konferencja „Zapobieganie problemowi wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży — zły dotyk”	- szkolenia dotyczące diagnozy i terapii dzieci krzywdzonych - szkolenia dotyczące problemu wykorzystywania seksualnego dzieci		
Łódzkiego			- VII edycja warsztatów szkoleniowych „Bezpieczeństwo w szkole”, 13–16.06.2010 r. panele edukacyjne: - narada szkoleniowa — 7–8.10.2010 r.: „Ochrona wizerunku dziecka” 12–15.12.2010 r. szkolenie „Mądry rodzice. Wojewódzka kampania na rzecz wzmocnienia rodziny”		
Dolnośląskiego			1.09.2011 r. — szkolenie „Praca z rodziną ze specyficznymi problemami — przemoc w rodzinie” (39 osób) 3.12.2010 r. — „Praca z rodziną ze specyficznymi problemami — molestowanie seksualne” (39 osób) (dwa szkolenia dotyczące trudności w rodzinach zastępczych i jedno dotyczące pracy z niepełnosprawnym dzieckiem)		
Wielkopolskiego	udział w kampanii społecznej „Zły dotyk”	regionalna konferencja „Przemoc — problem i wyzwanie”			
Pomorskiego		konferencja „Dziecko krzywdzone. Współpraca w budowaniu strategii pomocy dziecku”		utworzenie (2) niebieskich pokoi Szewarłd, Gdynia	

Opolskiego	- realizacja i sfinansowanie 2 odcinków programu TV — „Niewinne klapsy?”, „Intymne piekło” - IX/X 2010 r., zajęcia edukacyjne dla uczniów 5 szkół ponadgimnazjalnych nt. przeciwdziałania przemocy w rodzinie	1–2. 12. 2010 r. seminarium „Problem wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży”		sfinansowanie i utworzenie (2) niebieskich pokoi w KPP w Kędzierzynie Koźlu i w Strzelcach Opolskich	
Warmińsko—mazurskiego				sfinansowanie i utrzymanie niebieskich pokoi (w 2011 przeznaczono na nowe pokoje 85 000 zł)	
Śląskiego	- udział w kampaniach promujących postawy wolne od przemocy: „Dzieciństwo bez przemocy”, „Kocham. Reaguję” - udział w międzynarodowym projekcie „Centinela Network” w ramach DAPHNE III			wspieranie tworzenia placówek dla dzieci i młodzieży (świetlic, klubów), do których uczęszczają dzieci—ofiary przemocy w rodzinie	opracowanie programu „Warunki i jakość życia dzieci i młodzieży w woj. śląskim — szanse i zagrożenia — na lata 2008–2013” Cel: wyrównywanie szans wychowawczych i rozwojowych dzieci i przeciwdziałanie ich wykluczeniu społecznemu
Kujawsko-pomorskiego — brak informacji					
Mazowieckiego — brak informacji					
Podkarpackiego — brak informacji					
Świętokrzyskiego — brak informacji					

ŹRÓDŁO: NA PODSTAWIE DANYCH PRZESŁANYCH PRZEZ URZĘDY MARSZAŁKOWSKIE DO RZECZNIKA PRAW DZIECKA.

Analizując treści działań podejmowanych przez samorządy wojewódzkie, można zauważyć, iż dzieci stosunkowo rzadko są ich bezpośrednimi adresatami.

Realizacja zadań dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie stanowi w wielu województwach integralny element polityki rozwoju województwa. Nieliczne samorządy województw są kreatywne w inspirowaniu i promowaniu nowych rozwiązań problemu przemocy w rodzinie, a ich działania są dostosowane do specyfiki regionu. W wielu województwach

programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie opracowane zostały przez przedstawicieli instytucji i organizacji zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy domowej, co umożliwiło interdyscyplinarne i kompleksowe przeanalizowanie problemu oraz przygotowanie zadań dla wszystkich szczebli samorządu terytorialnego, a także instytucji i organizacji pozarządowych. W nielicznych jednak listę potrzeb i kierunków działań przygotowano w oparciu o pełną diagnozę problemu przemocy w rodzinie, opisującą skalę zjawiska, zasoby instytucjonalne oraz stan realizacji zadań ustawowych związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie. Działania na rzecz stworzenia sprawnie działającego systemu przeciwdziałania przemocy w wielu województwach zostały mocno zintensyfikowane, są jednak województwa, w których działania te są dopiero w fazie przygotowywania.

Analizując treść podejmowanych działań, można zauważyć, że dzieci–ofiary przemocy w rodzinie są stosunkowo rzadko adresatami podejmowanych przez województwa i samorządy województwa działań mających na celu ich ochronę przed krzywdzeniem.

W wielu pismach wojewodów, marszałków województw skierowanych do Rzecznika Praw Dziecka w sposób niepełny (ogólnikowo) opisuje się działania realizowane przez organy i instytucje w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, są i takie, w których można zauważyć bezprzedmiotowe opisy działań lub planów działań, które nie wpisują się w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.

3. REALIZACJA DZIAŁAŃ W PRAKTYCE SPOŁECZNEJ – POZIOM POWIATÓW *(Ewa Jarosz)*

Ustawa nowelizująca z dnia 10 czerwca 2010 roku określa zadania powiatów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie jako:

- 1) opracowanie i realizacja powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie;
- 2) opracowanie i realizacja programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrożenia prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci zagrożonych przemocą w rodzinie;
- 3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia;
- 4) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej.

Ponadto na mocy ustawy powiaty mają realizować zadania z zakresu administracji rządowej:

- 1) tworzenie i prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
- 2) opracowywanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Analiza działań ustawy nowelizującej na poziomie powiatów, oparta została o badanie kwestionariuszowe losowo wybranych powiatów. Wylosowano po jednym powiecie z każdego województwa oraz dobrano dodatkowy powiat w województwie dolnośląskim. Odpowiednio wypełnione kwestionariusze uzyskano od 16 powiatów. Stały się one podstawą przedstawianej analizy.

RYC. 10. POWIATY OBJĘTE MONITORINGIEM RZECZNIKA PRAW DZIECKA.

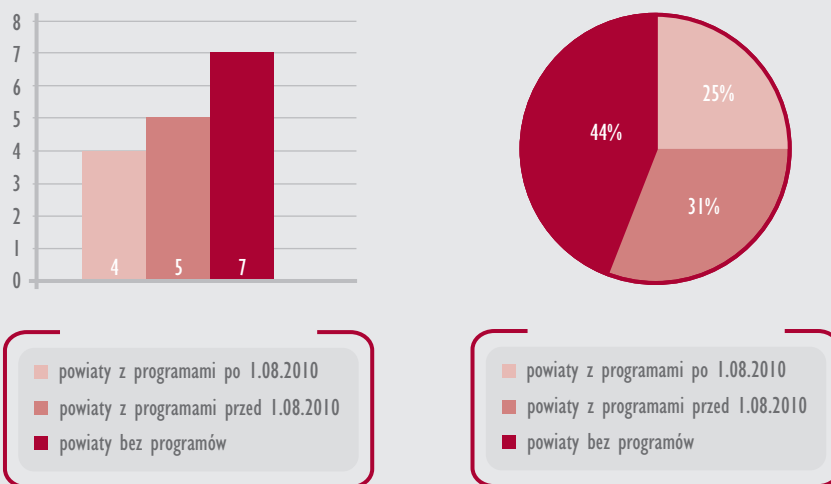
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Pod względem ogólnej charakterystyki wybrane losowo powiaty obejmowały **107** gmin oraz ludność w liczbie **1 184 169**. Badaniu poddano zarówno mniejsze, jak i większe powiaty; liczba ludności w poszczególnych powiatach mieściła się w przedziale od około 36 000 do niemal 160 000. Średnia liczba ludności w powiecie wyniosła **74 010,5**. Choć istotnymi dla analizy cechami były także: ogólna liczba rodzin zamieszkujących w powiecie, liczba dzieci zamieszkujących w powiecie (z podziałem na kategorie wiekowe 0–13 i 14–18 lat) oraz liczba osób czynnych zawodowo w określonych grupach zawodowych (oświata, Policja, ochrona zdrowia i pomoc społeczna), to jak wynika z zebranych informacji, w ponad połowie powiatów **nie są prowadzone odpowiednie statystyki** w tym względzie (8 powiatów określiło liczbę rodzin; 7 powiatów podało liczebność grup zawodowych). Fakt ten należy w perspektywie potrzeby i zadań monitoringu realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie odnotować jako znaczący brak, wymagający podjęcia stosownych decyzji administracyjnych. Z uzyskanych danych (z 10 losowych powiatów, które udzieliły odpowiedzi w tej kwestii) można jedynie określić szacunkowo, iż liczba dzieci w poszczególnych (10) powiatach wahała się: w grupie wiekowej 0–13 lat od 4 728 do 20 893, a w grupie wiekowej 14–18 lat od 3 109 do 9 934. Średnia liczba dzieci (w obu kategoriach wiekowych) w powiecie wyniosła w 10 powiatach 1 730,8. Stąd ogólną liczbę dzieci (0–18 lat) w 16 badanych powiatach z pewnym uproszczeniem szacować można na około 270 000.

3.1. Powiatowe programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie – perspektywa dziecka jako ofiary przemocy domowej

W oparciu o zebrane dane można stwierdzić, iż proces opracowywania powiatowych programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest w trakcie realizacji (dane z powiatów pozyskiwano do sierpnia 2011 r.). Spośród 16 powiatów jedynie nieco ponad połowa (9) posiada opracowane programy, w tym tylko w 4 powiatach (25%)⁸⁸ program taki opracowano po 1.08.2010 roku. W 5 powiatach, w których programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie opracowano przed 1.08.2010 rokiem, dotychczas nie dokonano ich aktualizacji.

WYKRES 21. PROGRAMY PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE W BADANYCH POWIATACH (N=16).

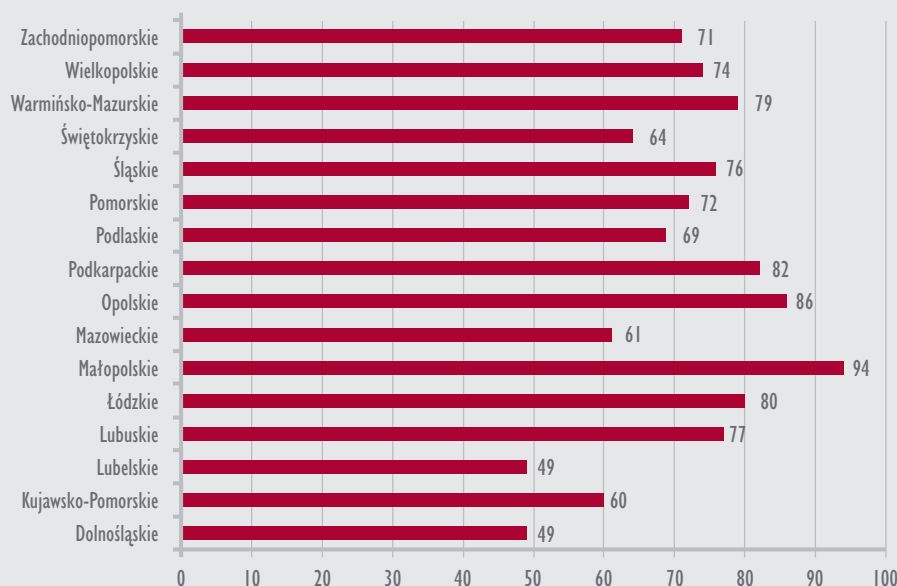
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Powyższe dane są zbliżone do danych ogólnopolskich przedstawionych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej⁸⁹, według których do połowy września (2 miesiące później niż nastąpiło zebranie danych własnych) programy powiatowe opracowano w 34% powiatów.

⁸⁸ Jakkolwiek operowanie danymi procentowymi w stosunku do takiej liczby badanych jednostek nie jest do końca uprawnione metodologicznie, to jednak dla lepszego zobrazowania proporcji i rozkładu danych zdecydowano się na ich przedstawienie.

⁸⁹ MPiPS, *Informacja o skutkach obowiązywania Ustawy o zmianie Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. Nr 125, poz. 842).

WYKRES 22. GMINY W WOJEWÓDZTWACH Z OPRACOWANYMI PROGRAMAMI PRZECIWDZIAŁNIA PRZEMOCY W RODZINIE W % DO LICZBY GMIN W WOJEWÓDZTWIE.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE DANYCH MPiPS.

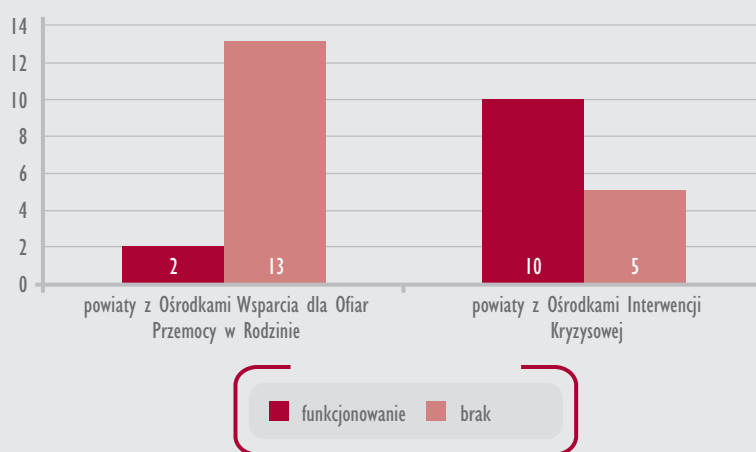
W celu uwypuklenia perspektywy dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie dokonano analizy wskazań powiatów na występowanie w programach przeciwdziałania przemocy w rodzinie specyfikacji uwzględniających dziecko jako ofiarę. We wszystkich 9 powiatach posiadających programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie zadeklarowano, iż takie specyfikacje mają miejsce. Analiza jakościowa treści wykazanych przez badane powiaty specyfikacji osoby dziecka w powiatowych programach przeciwdziałania przemocy w rodzinie pozwoliła wyłonić następujące elementy/działania ukierunkowane na dzieci:

- ▶ zabezpieczenie właściwych warunków przesłuchań dzieci (niebieskie pokoje) i przygotowania dziecka do sytuacji przesłuchania,
- ▶ udzielanie profesjonalnej (specjalistycznej) pomocy psychologicznej dzieciom i młodzieży – ofiarom przemocy w rodzinie,
- ▶ edukacja dzieci i młodzieży w zakresie przemocy domowej,
- ▶ edukacja dzieci i młodzieży w zakresie sytuacji konfliktów, agresji i radzenia sobie ze stresem,
- ▶ zajęcia socjoterapeutyczne dla dzieci z obszarów zagrożonych przemocą domową,
- ▶ pomoc interwencyjna i udzielanie schronienia (hostel),
- ▶ wzmacnianie kompetencji rodzicielskich,
- ▶ wspieranie i rozwój rodzin zastępczych,
- ▶ telefon zaufania i poradnictwo dla dzieci i młodzieży,
- ▶ diagnoza przemocy w rodzinie doświadczanej przez dziecko.

3.2. Możliwości wsparcia w powiatach dzieci-ofiar przemocy w rodzinie

W większości badanych powiatów nie funkcjonują specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie. Jedynie dwa spośród badanych powiatów posiadają na swoim terenie takie instytucje. Jednocześnie większość powiatów rodzinie (63% – 10 powiatów) zadeklarowała działalność na swoim terenie Ośrodków Interwencji Kryzysowej, z których mogą korzystać dzieci-ofiary przemocy, przy czym w całości były to instytucje utworzone przed 1.08.2010 rokiem.

WYKRES 23. DZIAŁALNOŚĆ W POWIATACH OŚRODKÓW WSPARCIA DLA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE I OŚRODKÓW INTERWENCJI KRYZYSOWEJ (N=16).

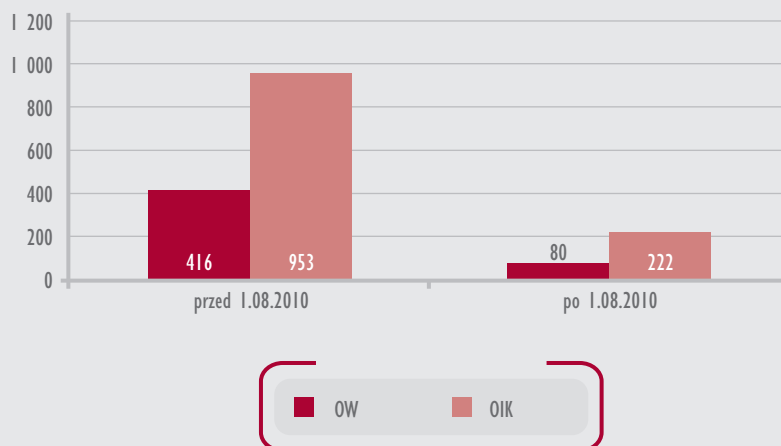

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Wśród badanych powiatów jedynie 19% (3) zadeklarowały istnienie placówek wsparcia dla dzieci ofiary przemocy w rodzinie (ukierunkowanych na nie), wymieniając w tym względzie specjalistyczny ośrodek wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, pogotowie rodzinne, PCPR, dom dziecka i świetlice środowiskowe.

Całkowita liczba dzieci, które skorzystały przed i po 1.08.2010 roku z pomocy placówek wsparcia w badanych powiatach wyniosła **1 671**, w tym po 1.08.2010 roku z ośrodków wsparcia i ośrodków interwencji kryzysowej łącznie skorzystało **302** dzieci. Czyli z całkowitej liczby dzieci, które skorzystały w kilku latach z placówek wsparcia, 20% skorzystało po wejściu w życie nowelizacji. Należy jednak uwzględnić, iż w tej kwestii jedynie 11 powiatów udzieliło odpowiedzi, 5 powiatów nie prowadziło odpowiednich statystyk.

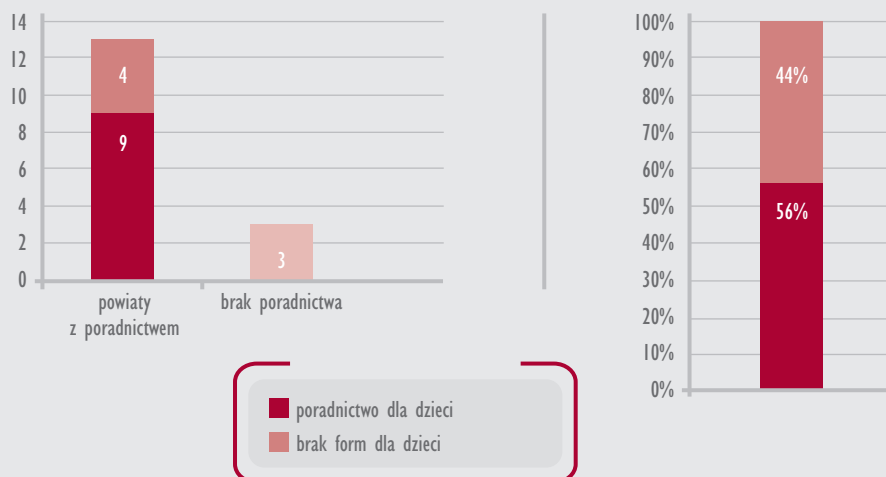
WYKRES 24. LICZBY DZIECI KORZYSTAJĄCYCH Z OŚRODKÓW WSPARCIA DLA OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE I OŚRODKÓW INTERWENCJI KRYZYSOWEJ (W 11 POWIATACH).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

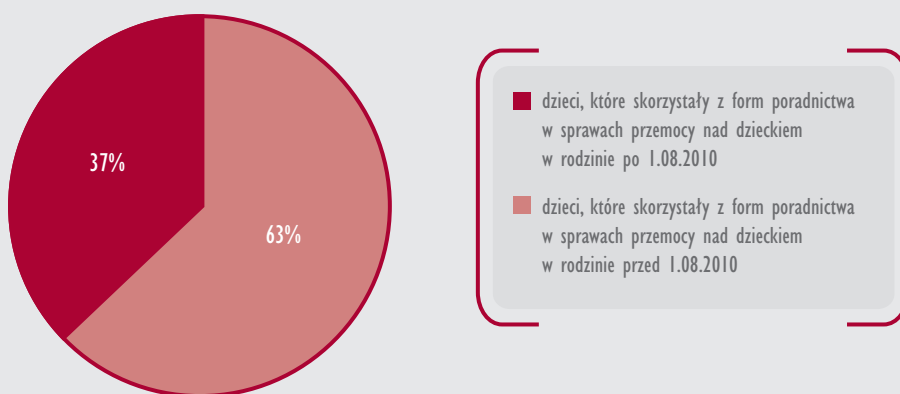
Poza funkcjonowaniem odpowiednich instytucji oraz ofertą miejsc w ośrodkach wsparcia i ośrodkach interwencji kryzysowej, co Ustawa nowelizująca z 2010 roku określa jako zadania powiatu (w swym art. 1 § 3), wsparcie dzieci–ofiary przemocy w rodzinie i dzieci zagrożonych tym zjawiskiem ma postać poradnictwa (dla dorosłych i dla dzieci). W badanych powiatach uzyskano następujący obraz stanu poradnictwa z zakresu przemocy domowej.

W większości badanych powiatów (ponad 80% – **13**) istnieją formy poradnictwa w sprawach dotyczących przemocy wobec dziecka w rodzinie. W niemal wszystkich badanych powiatach placówki te powstały przed 2010 rokiem (za wyjątkiem 1 powiatu, gdzie podano datę styczeń 2011 r.). Ogólna liczba różnych form poradnictwa w sprawach przemocy nad dzieckiem w rodzinie w 13 powiatach wynosi **42**. Większość z tych powiatów (9) zadeklarowało, iż wśród tych form poradnictwa są **formy dla dzieci**, co w odniesieniu do ogólnej liczby badanych powiatów stanowi **56%**. W tym względzie wymieniane były: poradnictwo psychologa w PCPR, punkty konsultacyjne, punkty interwencji kryzysowej, ośrodek wsparcia, a w jednym przypadku – telefon zaufania dla młodzieży.

WYKRES 25. PORADNICTWO W SPRAWACH PRZEMOCY NAD DZIECKIEM W BADANYCH 16 POWIATACH.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

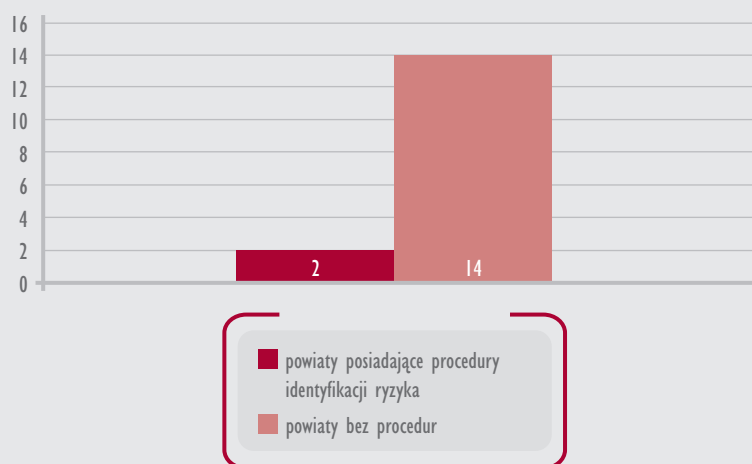
Dotychczas z form poradnictwa dla dzieci w 9 powiatach skorzystało **942** dzieci w tym **348** (czyli 37%) po 1.08.2010 r. Biorąc pod uwagę zróżnicowany czas funkcjonowania placówek poradnictwa (nawet 10 lat) i pomijając niezbyt systematycznie prowadzone przez powiaty statystyki dotyczące dzieci jako osób korzystających z form poradnictwa, można być może dopatrywać się **wzrostu po 1.08.2010 roku zainteresowania wśród dzieci formami poradnictwa w sprawach przemocy nad dzieckiem w rodzinie.**

WYKRES 26. DZIECI KORZYSTAJĄCE Z FORM PORADNICTWA W SPRAWACH PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE (% DLA N= 942).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Istotnym elementem systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w aspekcie wsparcia dzieci jako ofiar i jako zagrożonych występowaniem problemu jest identyfikowanie rodzin oraz dzieci ryzyka. Zmiany przepisów zawarte w ustawie nowelizującej ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 29 lipca 2005 roku ukierunkowały działania wobec problemu, zgodnie zresztą z aktualnymi światowymi standardami w tym zakresie, na rozwój prewencji w rodzinach ryzyka. W przepisach ustawy z 10 czerwca 2010 roku dotyczących zadań powiatu określa się je między innymi jako realizację programów służących działaniom profilaktycznym, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrażania prawidłowych metod wychowawczych **w stosunku do dzieci zagrożonych przemocą w rodzinie**. Działania tego typu wymagają więc istnienia procedur (a co najmniej wytycznych) dotyczących identyfikowania ryzyka przemocy wobec dziecka w rodzinie. W badanych powiatach w większości takie procedury nie zostały jeszcze opracowane.

WYKRES 27. ISTNIENIE W POWIATACH PROCEDUR IDENTYFIKOWANIA RYZYKA PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE.

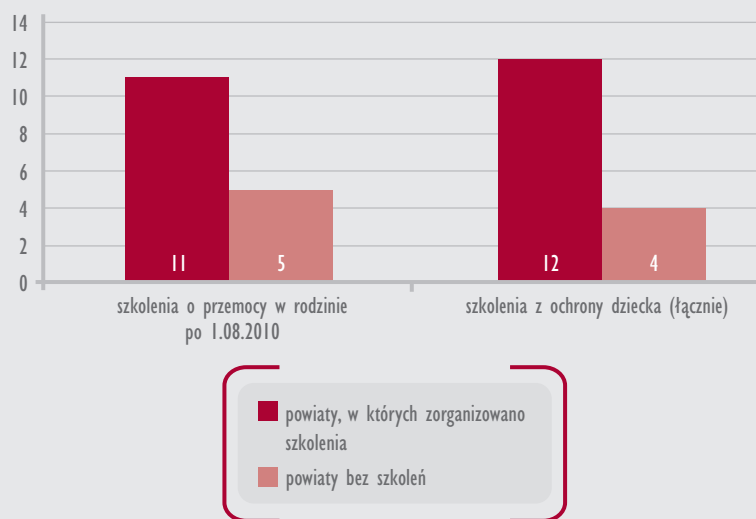
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Istniejące jedynie w 2 badanych powiatach procedury identyfikowania ryzyka zostały opracowane przez PCPR i mają charakter ustny. Jak widać ten obszar wymaga **podjęcia pilnych działań wprowadzenia stosownych i nowoczesnych w świetle wiedzy naukowej procedur rozpoznawania środowisk zagrożonych przemocą wobec dziecka w rodzinie**.

3.3. Podnoszenie kompetencji osób realizujących działania ustawy

W powiązaniu z problemem rozpoznawania przypadków dzieci doznających przemocy w rodzinie oraz dzieci zagrożonych (ryzyka) jako istotne zagadnienie postrzegać należy kompetencje przedstawicieli określonych grup zawodowych realizujących na mocy Ustawy działania. W tym znaczeniu ważny jest obraz realizacji w powiatach działań dotyczących podnoszenia kompetencji określonych grup w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W badanych jednostkach terytorialnych w większości (11 powiatów) zadeklarowano występowanie po 1.08.2010 r. tego typu działań. Łączna liczba zrealizowanych w badanych powiatach od tego czasu szkoleń wyniosła 50. Wzięło w nich udział **986** osób.

WYKRES 28. ORGANIZACJA W POWIATACH SZKOLEŃ Z ZAKRESU PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE I OCHRONY DZIECKA.

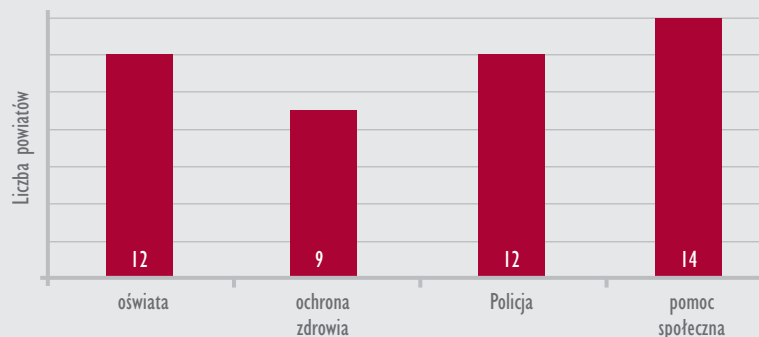

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

W odniesieniu do tematu **ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie** w 12 badanych powiatach zrealizowano łącznie w latach przed i po 1.08.2010 roku **66** szkoleń. Udział w nich wzięło **739** osób. Najlepszy obraz kompetencji osób działających wobec problemu przemocy w rodzinie dałoby odniesienie liczby osób przeszkolonych do liczby osób aktywnych w określonych grupach zawodowych w powiecie. Niestety, takich danych powiaty nie prowadzą. Należy zauważyć, iż statystyki tego rodzaju mają istotny charakter dla monitorowania działań Ustawy nowelizującej i powinny być wykorzystywane w analizie skutków ustawy w przyszłości.

Szkoleniami organizowanymi w powiecie z zakresu przemocy w rodzinie objęto przedstawicieli wszystkich grup zawodowych realizujących w świetle Ustawy nowelizującej działania, jednak w zróżnicowanym natężeniu; najczęściej byli to przedstawiciele pomocy społecznej (w 14 powiatach), a rzadziej przedstawiciele ochrony zdrowia (w 9 powiatach).

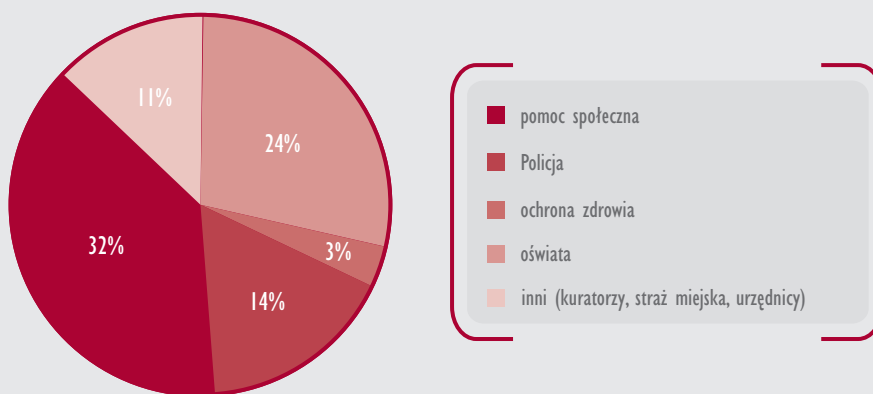
WYKRES 29. POWIATY ORGANIZUJĄCE SZKOLENIA Z TEMATYKI PRZEMOCY W RODZINIE DLA GRUP ZAWODOWYCH.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Najmniejszy udział przedstawicieli ochrony zdrowia w szkoleniach ujawnia też rozkład procentowy grup zawodowych w ogólnej liczbie osób poddanych w badanych powiatach szkoleniom po 1.08.2010 roku.

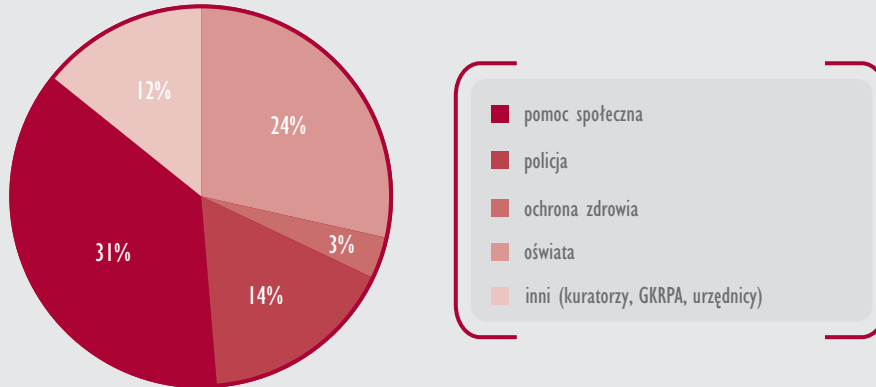
WYKRES 30. UDZIAŁ GRUP ZAWODOWYCH W SZKOLENIACH Z PRZEMOCY W RODZINIE W POWIATACH PO 1.08.2010 ROKU (N=986).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Podobnie przedstawia się udział grup zawodowych w szkoleniach z zakresu ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie. Łącznie w badanych powiatach udział wzięło w nich **739** osób. Wśród nich dominowali przedstawiciele pomocy społecznej, natomiast najmniej liczną grupę stanowili przedstawiciele ochrony zdrowia.

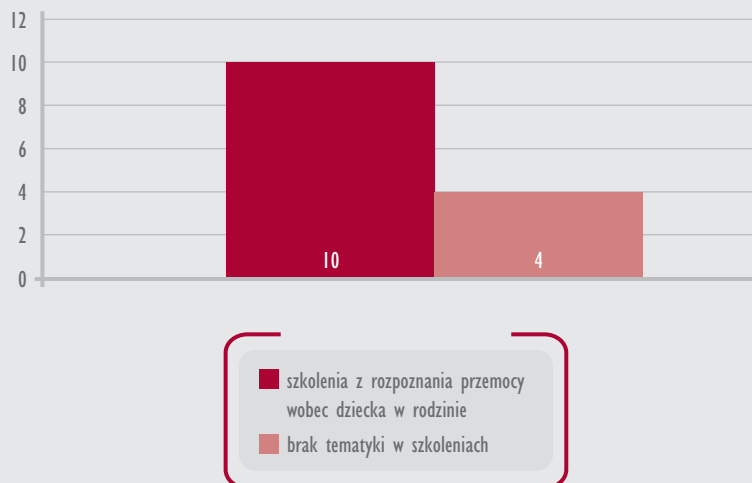
WYKRES 31. UDZIAŁ POSZCZEGÓLNYCH GRUP ZAWODOWYCH W SZKOLENIACH NA TEMAT OCHRONY DZIECKA PRZED PRZEMOCĄ W RODZINIE W POWIATACH PO 1.08.2010 ROKU (N=739).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Jeśli wziąć pod uwagę szczególnie istotne dla podejmowania stosownych działań wobec dzieci-ofiar przemocy w rodzinie kwestie rozpoznawania występowania w praktyce tego typu sytuacji, to należy zwrócić uwagę na szkolenia z tegoż zakresu, tj. podnoszące kompetencje odpowiednich osób w zakresie identyfikowania, rozpoznawania przypadków. W badanych powiatach w większości – niemal 70% (11 powiatów) – tematyka rozpoznawania przypadków przemocy wobec dziecka w rodzinie była w czasie szkoleń podejmowana.

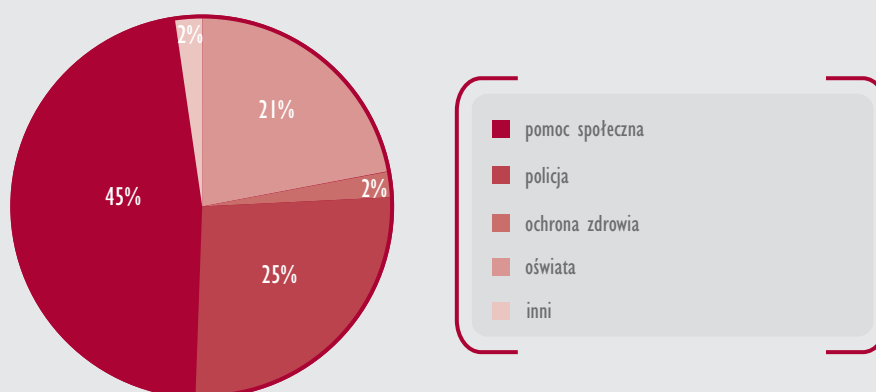
WYKRES 32. POWIATY, W KTÓRYCH W SZKOLENIACH REALIZOWANO TEMATYKĘ ROZPOZNAWANIA PRZEMOCY NAD DZIECKIEM W RODZINIE.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

W tego rodzaju szkoleniach wzięło udział 336 osób – czyli 45% wszystkich uczestników szkoleń z tematyki przemocy w rodzinie. Dominowali przedstawiciele pomocy społecznej, a rzadko z kolei uczestniczyli w nich przedstawiciele ochrony zdrowia. Sytuacja ta sugeruje **potrzebę objęcia w większym stopniu szkoleniami tych grup zawodowych, które mają największą sposobność „wyłapywania” przypadków w praktyce, tj. oświatę i służbę zdrowia.**

WYKRES 33. UDZIAŁ GRUP ZAWODOWYCH W SZKOLENIACH Z ROZPOZNAWANIA PRZEMOCY NAD DZIECKIEM W RODZINIE (N = 336).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Należy też zaznaczyć, iż realizatorami szkoleń w powiatach były różne podmioty. Najczęściej same PCPR-y, różnorakie centra profilaktyki, organizacje pozarządowe i prywatne pracownie pomocy i szkoleń. Jak można więc przypuszczać, zakres i charakter tematyczny tych szkoleń oraz ich poziom w stosunku do aktualnej wiedzy o zjawisku, w związku z brakiem jednolitych, bardziej szczegółowych wytycznych (standardów) w tej mierze⁹⁰, był różny. Ukazana sytuacja sugeruje potrzebę podjęcia odpowiednich rozwiązań, które zapewniłyby szkoleniom realizowanym w terenie odpowiedni w sensie merytorycznym i metodycznym poziom.

3.4. Poprawa jakości rodzicielstwa w działaniach powiatów

W przepisach ustawy nowelizującej niektóre zadania powiatu, tj. opracowywanie i realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie oraz opracowanie i realizacja programów w zakresie promowania i wdrażania prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie, można traktować jako działania na rzecz poprawy jakości rodzicielstwa rodziców z problemem stosowania przemocy w stosunku do dzieci, a wręcz próby rozwijania pozytywnego rodzi-

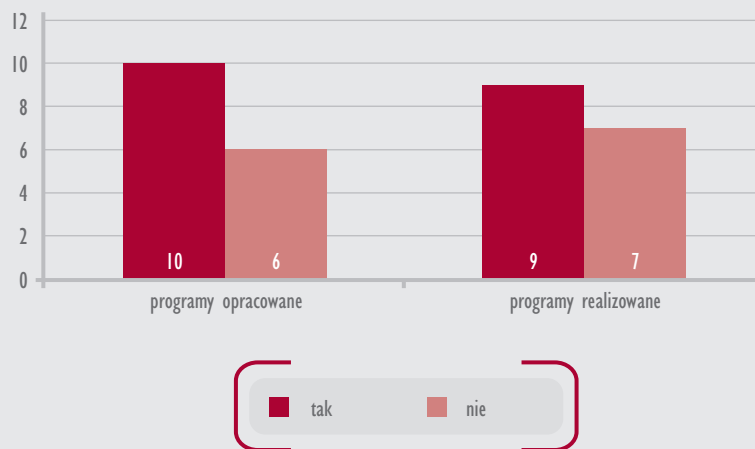
⁹⁰ Przedstawione przez MPiPS wytyczne dotyczą szkoleń z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i mają ogólny jedynie charakter. Dostępne są na stronie internetowej MPiPS <http://www.mpips.gov.pl/przemoc-w-rodzinie/tytchedoprowadzeniaszkolewzakresieprzeciwdziaaniaprzemocywrodzinie/>

cielstwa. Koncepcja rozwijania pozytywnego rodzicielstwa znajduje w ostatnich latach szczególne miejsce w obszarze ochrony dzieci przed krzywdzeniem i doczekała się wręcz oficjalnej Rekomendacji Unii Europejskiej (Rec (2006)19).

W analizie funkcjonowania ustawy z 10 czerwca 2010 roku „w terenie” obszar działań korekcyjnych i edukacyjnych wobec sprawców przemocy nad dzieckiem w rodzinie rozpoznano w kilku aspektach.

Ustalono, iż w większości badanych powiatów opracowano programy dla sprawców przemocy w rodzinie i są one realizowane, jednakże mają głównie postać programów opracowanych jeszcze przed 1.08.2010 roku. Według danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w całej Polsce do września 2011 roku 219 podmiotów (w 393 powiatach) realizowało programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie.⁹¹

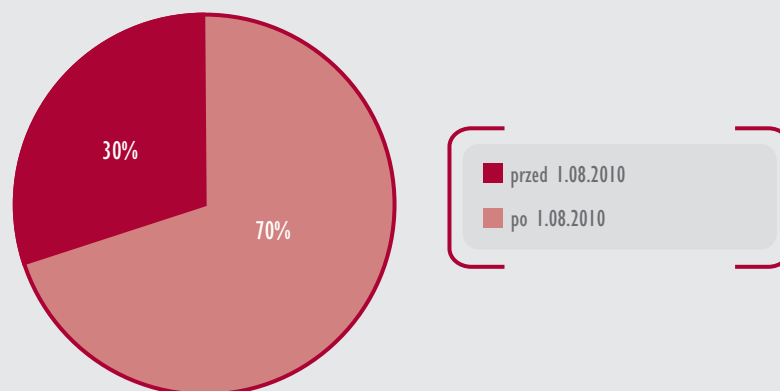
WYKRES 34. PROGRAMY DLA SPRAWCÓW PRZEMOCY W RODZINIE W 16 BADANYCH POWIATACH.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

W powiatach, w których realizowane są programy (9), wzięło w nich dotychczas udział **302** rodziców, w tym **91** po wejściu w życie ustawy nowelizującej. Czyli 30% rodziców biorących udział w programach dla sprawców przemocy uczestniczyło w nich po nowelizacji ustawy. Biorąc pod uwagę zbiorczy charakter danych o udziale rodziców w programach przed nowelizacją ustawy (łącznie z kilku lat), należy optymistycznie interpretować dane dotyczące okresu po nowelizacji jako **wzrost po wejściu w życie nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie liczby rodziców biorących udział w programach poprawy jakości rodzicielstwa**.

⁹¹ MPiPS, *Informacja o skutkach obowiązywania Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. Nr 125, poz. 842).

WYKRES 35. UDZIAŁ RODZICÓW W PROGRAMACH DLA SPRAWCÓW PRZEMOCY W RODZINIE (N=302).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

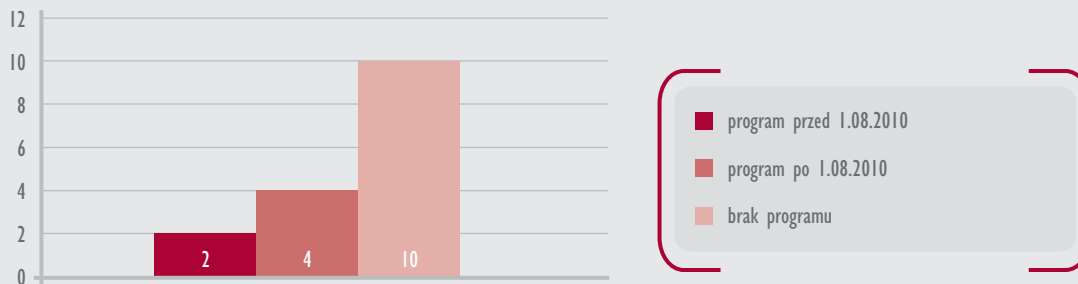
Mniej satysfakcjonująco przedstawia się w powiatach sytuacja w zakresie opracowywania i realizacji programów profilaktycznych dotyczących wdrażania prawidłowych metod wychowawczych w rodzinach z problemem przemocy. W 6 badanych powiatach wykazano, iż takie programy istnieją, przy czym tylko w 4 z nich mają one charakter aktualny – zostały opracowane po 1.08.2010 roku. Według danych ogólnopolskich Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej liczba opracowanych powiatowych programów profilaktycznych dotyczących promowania i wdrażania pozytywnych metod wychowawczych w rodzinach zagrożonych przemocą wyniosła w końcu września 2011 roku 356.⁹²

Analiza tytułów wymienianych przez powiaty programów nie daje jednoznacznej przesłanki do tego, aby traktować te programy jako faktycznie programy dla rodzin zagrożonych przemocą.

Od czasu wejścia w życie nowelizacji ustawy w programach dotyczących wdrażania prawidłowych metod wychowawczych w rodzinach z problemem przemocy w badanych powiatach uczestniczyło w **265** rodziców. Wśród realizatorów tych programów powiaty wymieniały: PCPR-y, poradnie rodzinne i poradnie psychologiczno-pedagogiczne oraz organizacje pozarządowe.

⁹² MPiPS, *Informacja o skutkach obowiązywania ustawy o zmianie Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. Nr 125, poz. 842).

WYKRES 36. POWIATY, W KTÓRYCH REALIZOWANE SĄ PROGRAMY DOTYCZĄCE WDRAŻANIA PRAWIDŁOWYCH METOD WYCHOWAWCZYCH W RODZINACH (N=16).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

4. PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE W GMINACH

(Ewa Jarosz)

Aktualny obraz procesu organizowania i realizowania różnych działań w gminach najtrafniej ilustruje to, jak rzeczywiście funkcjonuje nowelizacja ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz jakie są bezpośrednie skutki jej wejścia w życie. To działania podejmowane w gminach przekładają się bezpośrednio na sytuację rodzin z problemem przemocy, ofiar i sprawców.

Ustawa z 10 czerwca 2010 roku określa zadania własne gminy jako:

- 1) opracowanie i realizację gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie;
- 2) prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w szczególności poprzez działania edukacyjne i służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie;
- 3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia;
- 4) tworzenie zespołów interdyscyplinarnych.

W celu monitoringu działań lokalnych analizie poddano dane uzyskane z kwestionariuszowego badania, którym objęto 50 gmin z terenu całej Polski. Gminy wybrane zostały losowo (po trzy) z każdego województwa (dodatkowo dobrano 2 gminy). W wyznaczonym terminie uzyskano 44 odpowiedzi, które ostatecznie stanowiły materiał do analizy.

RYC. 11. GMINY OBJĘTE MONITORINGIEM RZECZNIKA PRAW DZIECKA.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Badania objęły zarówno małe, jak i duże gminy, o różnym charakterze w zakresie profilu społeczno-zawodowego ludności i klasyfikacji terytorialnej (gminy wiejskie, małomiasteczkowe, miejskie i wielkomiejskie). W poszczególnych gminach zamieszkuje od 2 433 do 358 500 osób. Średnia liczba osób zamieszkujących w gminie wynosi 24 380,20. Łącznie badaniami objęto obszar społeczny 1 072 729 osób. Dane pochodzące z 29 gmin (15 gmin nie prowadzi stosownych statystyk) pozwalają jedynie ostrożnie szacować ogólną liczbę rodzin w gminach na podstawie przedziału liczbowego (od 465 do 111 600) i określonej średniej z 29 gmin (6 594,8) na **290 171** rodzin. Szacować można liczbę dzieci zamieszkałych na terenach badanych gmin, w tej kwestii niemal wszystkie gminy prowadzą odpowiednie statystyki. Ogólna liczba dzieci w gminach wynosi **135 598**, w tym do 13. roku życia – **93 951**. W poszczególnych gminach zamieszkuje od 182 do 27 612 dzieci, średnia liczba dzieci w gminie (dane z 43 gmin) wynosi 3 153,44. Pomimo iż dla analizy różnych zagadnień dotyczących funkcjonowania nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie istotna jest liczba osób aktywnych zawodowo w określonych grupach (oświata, policja, pomoc społeczna, ochrona zdrowia) gminy w dużej części (15 gmin) nie przedstawiły tych statystyk.

Powyższa charakterystyka terenu badań, jakim stały się losowo wybrane gminy, pozwala traktować uzyskany w wyniku przeprowadzonych analiz materiał jako reprezentatywny dla wszystkich gmin w Polsce.

4.1. Zakres występowania w gminach zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie i jego wykrywanie

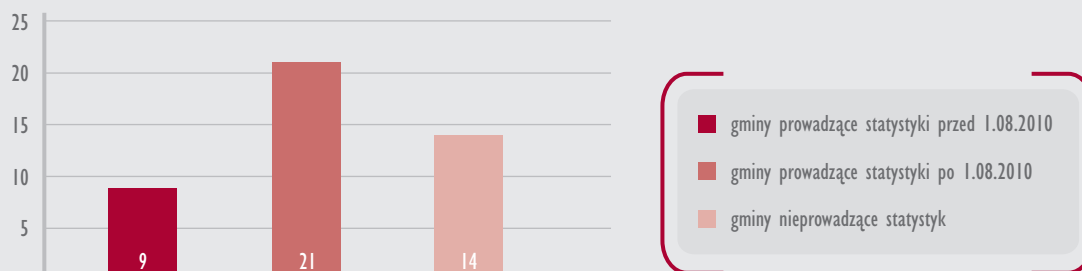
Dane na temat liczby odnotowywanych w gminach przypadków przemocy wobec dziecka, zebrane z badanych losowo gmin, pozwalają jedynie ostrożnie szacować dynamikę występowania zjawiska, gdyż pochodzą one ze statystyk przedstawionych tylko przez 9 gmin. Od razu nasuwa to wniosek o potrzebie obligatoryjnego prowadzenia odpowiednich systematycznych statystyk przez wszystkie jednostki terytorialne, jakimi są gminy.

WYKRES 37. LICZBA PRZYPADKÓW PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE (W 9 BADANYCH GMINACH).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Z danych wynika, iż ostatni okres sprawozdawczy, tj. po 1.08.2010 roku, charakteryzuje się wzrostem odnotowań przypadków przemocy wobec dziecka w rodzinie w stosunku do okresów wcześniejszych. Zauważyć też należy, iż po 1.08.2010 roku o wiele więcej gmin (21 gmin) zaczęło prowadzić statystyki dotyczące występowania przypadków przemocy wobec dziecka w rodzinie. Można chyba przypisać ten ujawniony wzrost liczby przypadków oraz wzrost liczby gmin prowadzących odpowiednie statystyki wpływowi nowelizacji ustawy na bardziej rzetelne i systemowe podejście do przeciwdziałania przemocy w rodzinie i rejestrowanie zjawiska przemocy wobec dziecka.

WYKRES 38. PROWADZENIE STATYSTYK PRZYPADKÓW PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE PRZEZ GMINY (N=44).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Starano się ponadto ustalić, jakie grupy zawodowe dokonują zgłoszeń przypadków przemocy nad dzieckiem w rodzinie. Okazało się, iż w badanych gminach w większości nie są prowadzone odpowiednie w tym względzie statystyki; dane za lata 2008, 2009 i okres po 1.08.2010 r. uzyskano jedynie od 8 gmin. Dlatego obraz ten należy traktować jako wyłącznie orientacyjny, a sytuację braku prowadzenia przez gminy wyspecyfikowanych statystyk jako wymagającą wprowadzenia odpowiednich standardowych rozwiązań, poprawiających zakres danych, które obrazują występowanie i wykrywanie problemu przemocy nad dzieckiem w rodzinie.

WYKRES 39. ZGŁASZANIE PRZEZ GRUPY ZAWODOWE PRZYPADKÓW PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE (DANE Z 8 BADANYCH GMIN).

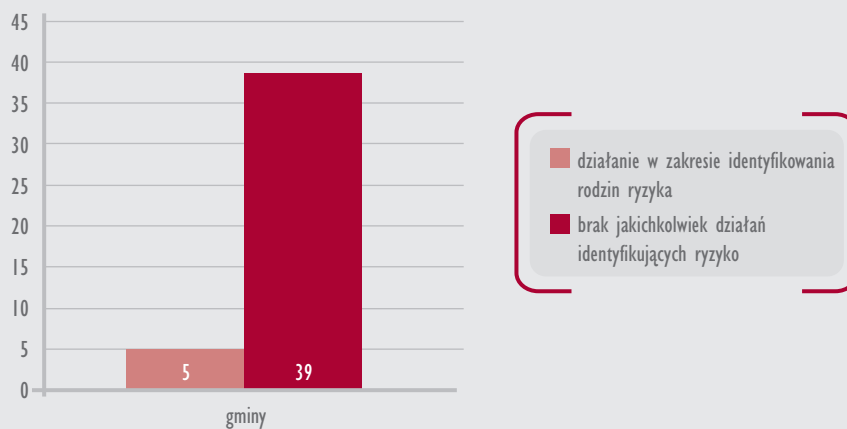
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Jak można dostrzec, we wszystkich grupach zawodowych zauważalny jest drobny spadek liczby zgłoszeń przypadków przemocy nad dzieckiem w rodzinie w ostatnim okresie sprawozdawczym. Sytuację tę można po części – jak się wydaje – przypisać późnemu ukazaniu się rozporządzenia dotyczącego procedury „Niebieskie Karty” (13 września 2011 roku), która na mocy ustawy nowelizującej ustanowiona została w zasadzie procedurą podstawową

w zakresie zgłaszania przypadków przemocy w rodzinie⁹³. Jej brak mógł więc powodować, iż przypadki przemocy wobec dziecka były w tym czasie rzadziej zgłaszane przez poszczególne grupy zawodowe.

W obszarze wykrywania przypadków przemocy wobec dziecka w rodzinie, pojawia się też kwestia opracowania procedur identyfikowania rodzin ryzyka występowania przemocy wobec dziecka. W świetle aktualnych światowych tendencji (standardów), główny nacisk działań wobec problemu krzywdzenia dziecka jest kładziony na profilaktykę zjawiska i tzw. **wczesną interwencję**. To oznacza konieczność istnienia procedur *screeningowych* (wychwytywania rodzin ryzyka z ogólnej populacji). W świetle ustawy nowelizującej z 10 czerwca 2010 roku w gminach niektóre działania (dotyczące kompetencji opiekuńczych i wychowawczych rodziców) powinny być prowadzone wobec rodzin zagrożonych. Tym samym **powinny zostać wypracowane strategie ich identyfikowania**. W badanych gminach w większości **nie zostały one dotychczas opracowane**. Jedynie 5 gmin wskazało na podejmowanie pewnych działań, które mogą pełnić taką rolę, w tym w 2 z nich tak naprawdę można stwierdzić istnienie jakichś konkretnych procedur identyfikacyjnych⁹⁴.

WYKRES 40. ISTNIENIE W GMINACH DZIAŁAŃ W ZAKRESIE IDENTYFIKACJI RODZIN ZAGROŻONYCH PRZEMOCĄ WOBEC DZIECKA (N = 44).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

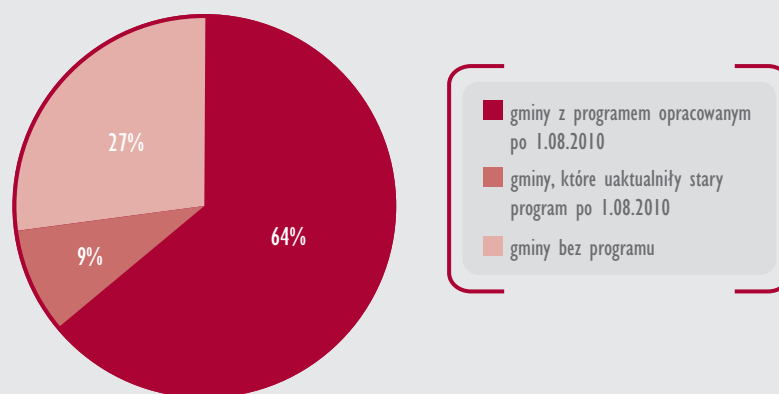
⁹³ Do czasu opracowania raportu, tj. do połowy września 2011 r., nie ukazało się rozporządzenie Rady Ministrów określające procedurę „Niebieskie Karty”.

⁹⁴ Bez wnikania w jakość diagnostyczną tych procedur. Na marginesie należy podkreślić, iż opracowanie procedur identyfikacji ryzyka wystąpienia przemocy wobec dziecka w rodzinie wymaga rzetelnej wiedzy o zjawisku i dysponowania przykładowymi indeksami ryzyka (zestawami wskaźników).

4.2. Przeciwdziałania przemocy wobec dziecka w rodzinie w świetle gminnych programów

Podstawą działań podejmowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie w środowisku lokalnym jest gminny program przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie. W większości badanych gmin – w 73% (**32 gminy**) po 1.08.2010 roku opracowano (28 gmin) lub uaktualniono (4 gminy) gminne programy. W sporej jednak części badanych gmin (**ponad 27%**) do czasu zebrania tych danych⁹⁵ nie uchwalono jeszcze stosownego programu.

WYKRES 41. GMINNE PROGRAMY PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE (44 GMIN).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

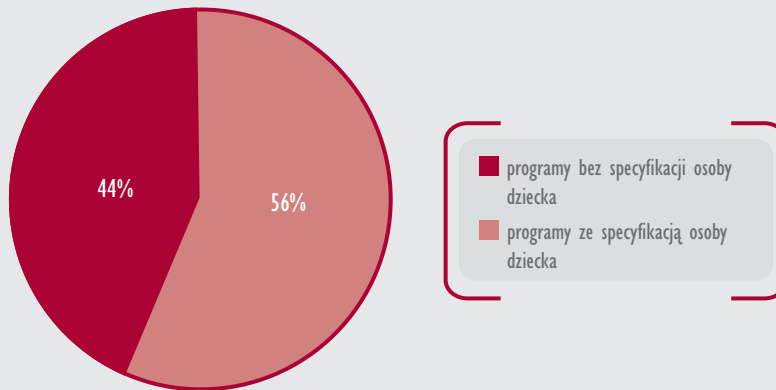
Dane powyższe są zbliżone do ustalonej w końcu września 2011 roku przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej średniej z danych wojewódzkich wynoszącej 70% gmin w Polsce⁹⁶.

Dużą część badanych gmin (56% – 18 gmin) zadeklarowała występowanie w opracowanych programach specyfikacji osoby dziecka jako ofiary i osoby zagrożonej przemocą w rodzinie. Jednak sytuację, iż nie wszystkie gminy taką specyfikację w swych programach zawarły, należy uznać za mało satysfakcjonującą.

⁹⁵ Stan na początek sierpnia 2011 r.

⁹⁶ MPiPS, *Informacja o skutkach obowiązywania Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. Nr 125, poz. 842).

WYKRES 42. SPECYFIKACJA OSOBY DZIECKA W GMINNYCH PROGRAMACH PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE (N=32).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

W programach, w których dokonano specyfikacji osoby dziecka, dotyczyła ona między innymi: edukacji dzieci i młodzieży o problemie i możliwościach uzyskania pomocy, działalności edukacyjno-profilaktycznej w świetlicach, organizowania poradnictwa dla dzieci, edukacji rodziców na temat wychowania bez przemocy, ukierunkowania na zmniejszenie zjawiska przemocy domowej wobec dzieci – fizycznej, psychicznej, wykorzystywania seksualnego, zaniedbywania oraz nadopiekuńczości, tworzenia systemu wsparcia dla rodzin w celu zapewnienia właściwych warunków rozwoju dzieci, zapewnienia właściwej interwencji w sytuacjach, gdy ofiarą przemocy domowej jest dziecko, podnoszenia integracji działań wśród osób odpowiedzialnych za pomoc dziecku i rodzinie, organizowania terapii dla dzieci ofiar.

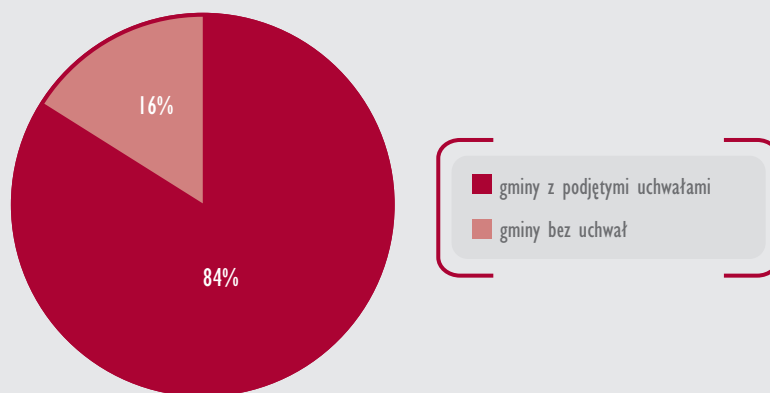
W gminnych programach przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w których dokonano specyfikacji osoby dziecka, przewidziano w tym zakresie – poza zadaniami wynikającymi z ustawy nowelizującej – różne rodzaje działań:

- ▶ edukacja na temat zjawiska przemocy wobec dziecka poprzez różne formy sprzyjające poszerzaniu wiedzy oraz działalność informacyjna,
- ▶ tworzenie pomocy wolontariackiej na rzecz dzieci krzywdzonych,
- ▶ organizowanie konkursów w zakresie zapobiegania przemocy domowej, inspirowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy,
- ▶ aktywizacja społeczności lokalnych, lokalnych mediów, organizacji i instytucji do podejmowania działań na rzecz dzieci krzywdzonych,
- ▶ tworzenie warunków dla bezpiecznego spędzania czasu przez dzieci poprzez działalność świetlic środowiskowych oraz wspieranie różnych form spędzania czasu wolnego przez dzieci i młodzież,
- ▶ prowadzenie poradnictwa dla rodziców oraz ich edukacja mająca na celu wzmocnienie i poprawę kompetencji opiekuńczych i wychowawczych w rodzinach zagrożonych przemocą oraz edukacja rodziców na rzecz wychowania bez przemocy,

- ▶ diagnoza ilościowa i jakościowa zjawiska przemocy w rodzinie, inicjowanie i wspieranie badań na temat zjawiska,
- ▶ monitorowanie sytuacji rodzin podopiecznych OPS,
- ▶ opracowanie procedur pomocy dziecku krzywdzonemu,
- ▶ propagowanie skutecznych sposobów powstrzymywania przemocy domowej i radzenia sobie z przemocą,
- ▶ zapewnienie schronienia ofiarom przemocy domowej,
- ▶ szkolenia o przemocy wobec dziecka w rodzinie dla różnych osób (grup zawodowych),
- ▶ rozwój działalności asystenta rodziny,
- ▶ upowszechnienie korzystania przez dzieci z form pomocy psychologicznej,
- ▶ prowadzenie grup wsparcia,
- ▶ wypracowanie standardów służb w zakresie współpracy na rzecz pomocy dziecku doświadczającemu krzywdy – organizowanie superwizji poświęconych problematyce pracy z dzieckiem krzywdzonym i jego rodziną,
- ▶ zapewnienie właściwych warunków do rozmów z dzieckiem i przesłuchań,
- ▶ opracowanie programów terapeutycznych dla dzieci.

Realizację działań określonych w gminnym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie na mocy ustawy z 10 czerwca 2010 roku powierza się gminnemu zespołowi interdyscyplinarnemu. Ustawowym obowiązkiem gminy jest określenie w drodze uchwały przez Radę Gminy trybu i sposobu powoływania i odwoływania członków zespołu interdyscyplinarnego oraz szczegółowych warunków jego funkcjonowania. W oparciu o dane dostarczone przez gminy do końca lipca 2011 roku można stwierdzić, iż w przeważającej części w badanych gminach podjęto stosowne uchwały – **w 37 gminach**, co stanowi **84%** badanych gmin.

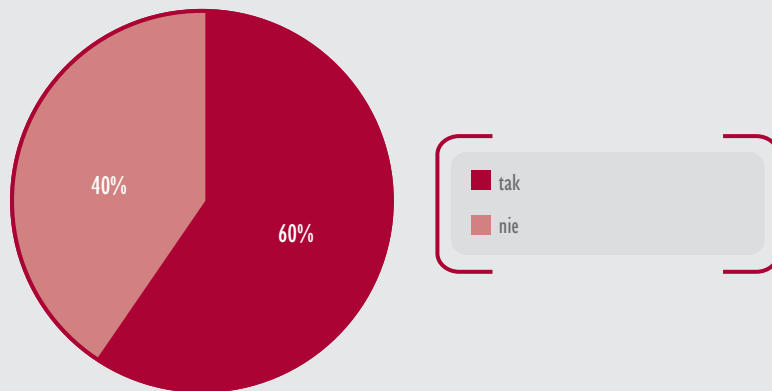
WYKRES 43. UCHWAŁY W SPRAWIE TRYBU POWOŁYWANIA I ODWOŁYWANIA CZŁONKÓW ZESPOŁU INTERDISCYPLINARNEGO ORAZ SZCZEGÓŁOWYCH WARUNKÓW JEGO FUNKCJONOWANIA (N=44).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Analiza przedstawionych przez gminy treści uchwał wykazała, iż spora część gmin, które podjęły uchwały w sprawie powoływania i odwoływania członków zespołu interdyscyplinarnego, nie określiło jednak w bardziej szczegółowy sposób tego, kto, czyli przedstawiciele jakich instytucji lokalnych zostają do zespołu powołani, poprzestając na odwołaniu się w kwestii składu zespołu interdyscyplinarnego do zgodności z ustawą. Stan ten uchwycono w 15 z badanych gmin.

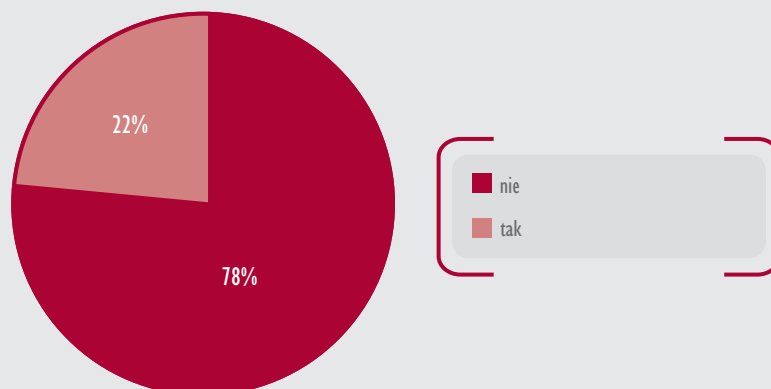
WYKRES 44. SZCZEGÓŁOWE WSKAZANIE CZŁONKÓW ZESPOŁU INTERDISCYPLINARNEGO W UCHWALE GMINY (N=37).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

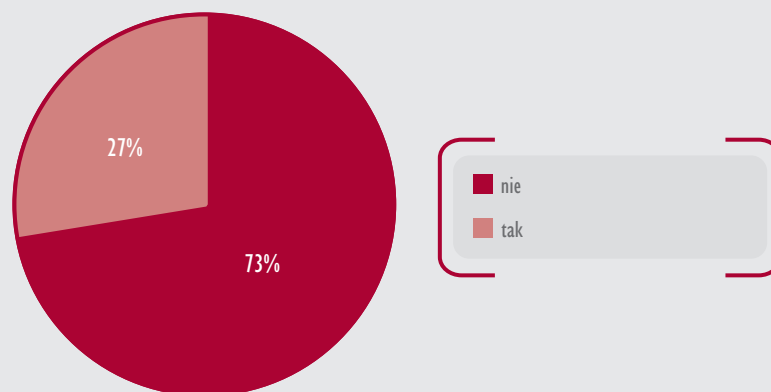
Z kolei szczegółowe warunki funkcjonowania zespołu interdyscyplinarnego, rozumiane jako określenie jego zadań w stopniu szerszym niż tylko odwołanie się do ich enumeracji zawartej w ustawie nowelizującej, miało miejsce tylko w 8 uchwałach gminnych.

WYKRES 45. SZCZEGÓŁOWE OKREŚLENIE ZADAŃ ZESPOŁU INTERDISCYPLINARNEGO W UCHWAŁACH GMINNYCH (N=37).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

WYKRES 46. WSKAZANIA W ZAKRESIE DOKUMENTACJI PROWADZONEJ PRZEZ ZESPÓŁ INTERDISCYPLINARNY W UCHWAŁACH GMINNYCH (N=37).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Jedynie 27% badanych gmin z podjętymi uchwałami określiło bardziej szczegółowo charakter dokumentacji, która ma być prowadzona przez zespoły interdyscyplinarne. Należy tu zaznaczyć, iż dokumentacja ta jest bardzo istotna dla monitorowania przypadków występowania zjawiska przemocy w rodzinie w środowisku lokalnym, ale też monitorowania go w skali całego kraju. Można tu podkreślić, iż powinna ona mieć charakter racjonalny wobec swej funkcji i najlepiej wystandaryzowaną postać.

4.3. Wsparcie dzieci-ofiar przemocy w rodzinie organizowane w gminach

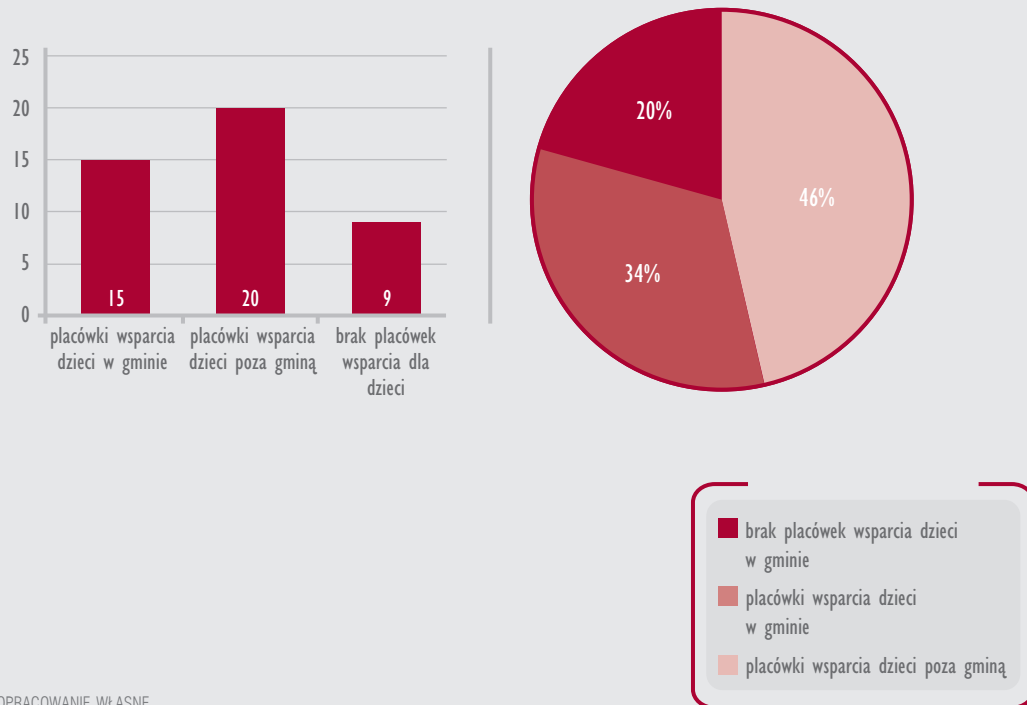
Wśród badanych gmin tylko **1** gmina posiada własny ośrodek wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, a **41** gmin zadeklarowało zapewnianie miejsca osobom dotkniętym przemocą w rodzinie w pobliskich gminach lub ośrodkach powiatowych (wskazywano na możliwość korzystania przez mieszkańców gminy z ośrodków wsparcia, ośrodków interwencji kryzysowej, punktów interwencji znajdujących się w innych gminach, na terenie powiatu czy województwa). Niemal wszystkie więc badane gminy realizują ustawowe zadanie zapewnienia osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia.

Większość gmin nie prowadzi statystyk dotyczących korzystania przez dzieci zamieszkałe w gminie ze specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie (lub ośrodków interwencji kryzysowej), z których gmina korzysta. Jedynie **16** gmin podało – i to niekompletne – statystyki w tym względzie. Z tych powodów nie jest możliwe ich rzetelne zaprezentowanie.

Analiza danych dotyczących działalności w gminie różnych placówek wsparcia dla dzieci (w tym ofiar przemocy w rodzinie) wskazała na istnienie takowych w 34% gmin (w **15** gminach), kolejne 46% gmin (**20**) zadeklarowało możliwość skorzystania przez dzieci zamiesz-

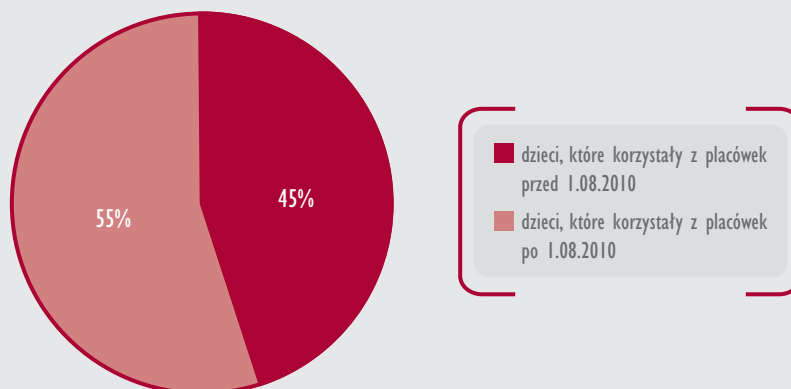
kałe w gminie z placówek poza gminą. Jak widać, aż w 20% gmin brak jest jakichkolwiek możliwości wsparcia dla dzieci–ofiar przemocy w rodzinie.

WYKRES 47. PLACÓWKI WSPARCIA DLA DZIECI W GMINACH (N=44).

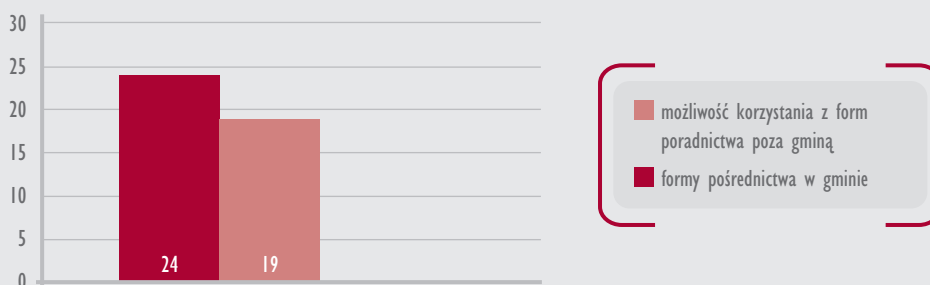
Dane te należy interpretować z uwzględnieniem faktu, iż gminy w ramach różnych placówek wsparcia dla dzieci (w tym ofiar przemocy w rodzinie) wymieniały przede wszystkim: świetlice i kluby socjoterapeutyczne, środowiskowe, opiekuńczo–wychowawcze, grupy socjoterapeutyczne, poradnie psychologiczno–pedagogiczne, domy dla ofiar przemocy w rodzinie, ale też punkty informacyjno–konsultacyjne oraz punkty i ośrodki interwencji kryzysowej czy pedagoga szkolnego i pracowników socjalnych. Tylko w 2 badanych gminach wskazano na specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie.

W gminach **nie są prowadzone statystyki ukazujące zakres korzystania przez dzieci–ofiary przemocy w rodzinie z różnych placówek wsparcia dla dzieci**. Ogólne dane dotyczące korzystania przez dzieci z różnych placówek wsparcia przedstawiło jedynie 12 gmin. Istniejące dane mają często charakter niesystematyczny i niekompletny. Dane za okres przed 1.08.2010 roku przedstawiło 12 gmin, a dane dotyczące korzystania przez dzieci z placówek wsparcia po wejściu w życie nowelizacji przedstawiło 7 gmin. Wynika z nich, iż łącznie dotychczas z placówek wsparcia w tych gminach skorzystało 525 dzieci. 45% tej liczby to dzieci, które skorzystały z placówek wsparcia po 1.08.2010 r., w czym można dostrzegać pozytywne skutki nowelizacji ustawy.

WYKRES 48. KORZYSTANIE PRZEZ DZIECI Z PLACÓWEK WSPARCIA (RAZEM W 12 GMINACH 525 DZIECI).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

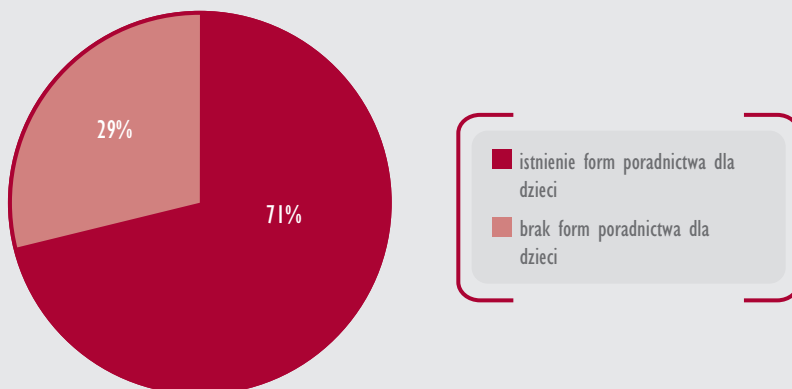
W ponad połowie badanych gmin (55% – 24 gminy) zadeklarowano istnienie poradnictwa w sprawach przemocy wobec dzieci w rodzinie, a w 19 gminach wskazano na możliwość skorzystania przez mieszkańców gminy z placówek poradnictwa w innych gminach lub z form powiatowych. Wśród wymienianych przez gminy własnych form poradnictwa większość działała jeszcze przed wprowadzeniem w życie nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

WYKRES 49. DZIAŁALNOŚĆ PORADNICTWA W SPRAWACH PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE, W GMINACH (N=42).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

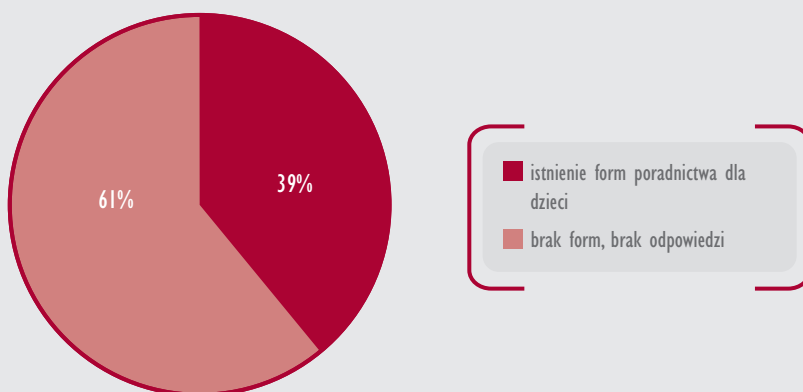
Wśród form poradnictwa dotyczącego przemocy w rodzinie **jedynie 17 gmin** zadeklarowało, iż mają one **charakter poradnictwa dla dzieci**. Jakkolwiek w perspektywie 24 gmin ze zorganizowanym poradnictwem dla ofiar przemocy w rodzinie stanowi to większość (71%), to jednak proporcje obrazu odwracają się, jeśli przeanalizować występowanie poradnictwa dla dzieci w perspektywie wszystkich gmin. Wówczas okazuje się, iż mniej niż połowa – tylko 39% – gmin zorganizowała poradnictwo w sprawach przemocy w rodzinie dla dzieci.

WYKRES 50. PORADNICTWO DLA DZIECI W GMINACH POSIADAJĄCYCH FORMY PORADNICTWA W SPRAWACH PRZEMOCY NAD DZIECKIEM (N = 24).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

WYKRES 51. FORMY PORADNICTWA DLA DZIECI WE WSZYSTKICH BADANYCH GMINACH (N = 44).

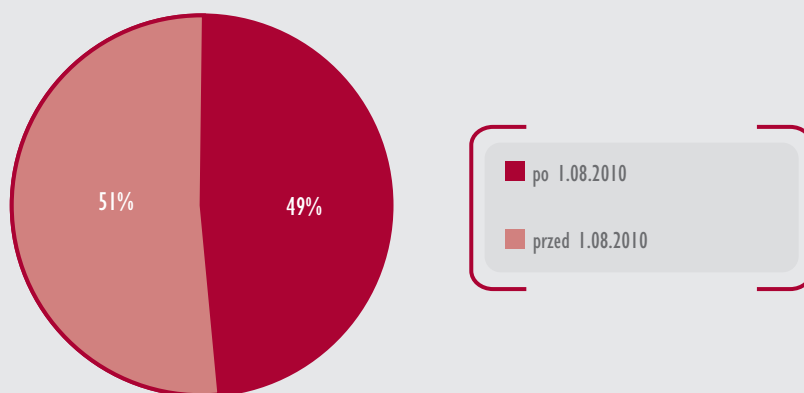

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Obraz poradnictwa dla dzieci jest jeszcze mniej satysfakcjonujący, gdy uwzględnić wymieniane przez gminy w tej kwestii istniejące na ich terenie formy. Wśród nich wskazywano często na: ogólne poradnictwo pedagogiczne występujące w gminie, punkty interwencji kryzysowej i punkty konsultacyjne, czy też deklarowano, iż wszystkie formy poradnictwa w gminie mają charakter poradnictwa dla dzieci. Pojawiały się też jednak bardziej pożądane formy, takie jak: punkt psychologiczny w szkołach, pedagog w szkole czy dyżur dla dzieci psychologa w OPS.

W wielu badanych gminach nie są prowadzone statystyki dotyczące korzystania przez dzieci z form poradnictwa w sprawach przemocy w rodzinie. Jedynie 7 gmin podało dane dotyczące okresu przed wejściem w życie nowelizacji, a 9 gmin (czyli nieco więcej) wykazało dane po 1.08.2010 roku. W tych gminach, które dostarczyły dane, z form poradnictwa dla dzieci skorzystało **573** dzieci, w tym **279** po 1.08.2010 roku. Oznacza to, iż w ostatnim roku z form poradnictwa sprawach przemocy w rodzinie w gminach skorzystało 49% ogólnej liczby dzieci, które w kilku ostatnich latach z takiej pomocy korzystały.

WYKRES 52. DZIECI, KTÓRE SKORZYSTAŁY Z FORM PORADNICTWA DLA DZIECI W GMINACH (N=573, DANE Z 9 GMIN).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

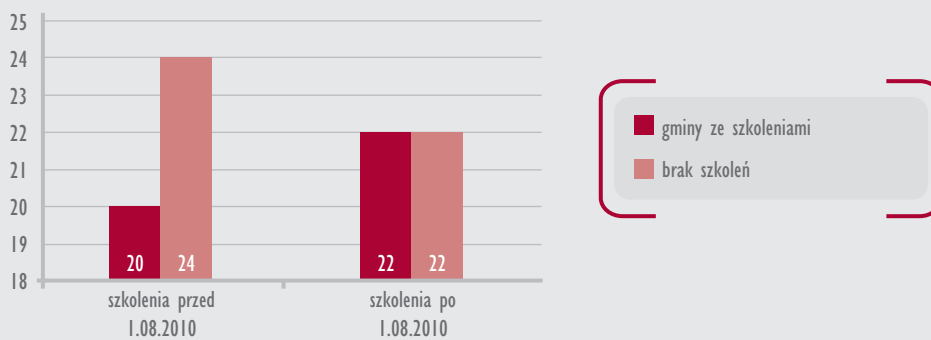
Jakkolwiek dane te należy – ze względu na małą liczbę gmin, które podały odpowiednie statystyki – traktować jedynie orientacyjnie, uzyskany obraz można **ostrożnie interpretować w kategorii wzrostu popularności korzystania przez dzieci z różnych form poradnictwa**, ponieważ okres sprawozdawczy przed 1.08.2010 roku był niedookreślony i mógł obejmować kilka lat.

4.4. Podnoszenie kompetencji osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie w gminach

Podnoszenie kompetencji osób realizujących działania ustawy jest zagadnieniem związanym bezpośrednio z jakością i możliwościami wsparcia dziecka ofiary przemocy w rodzinie. Zarówno w sensie identyfikowania przypadków, jak i odpowiedniego reagowania, a także podejmowania właściwych form interwencji, wiedza i umiejętności określonych osób mają decydujące znaczenie.

Zebrane z badanych gmin dane ukazują, iż jedynie w części z nich zorganizowane zostały szkolenia z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Należy jednak zwrócić uwagę na pewien rozwój działań tego typu w gminach po 1.08.2010 roku⁹⁷.

WYKRES 53. GMINY, W KTÓRYCH ZORGANIZOWANO SZKOLENIA Z ZAKRESU PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE (N=44).

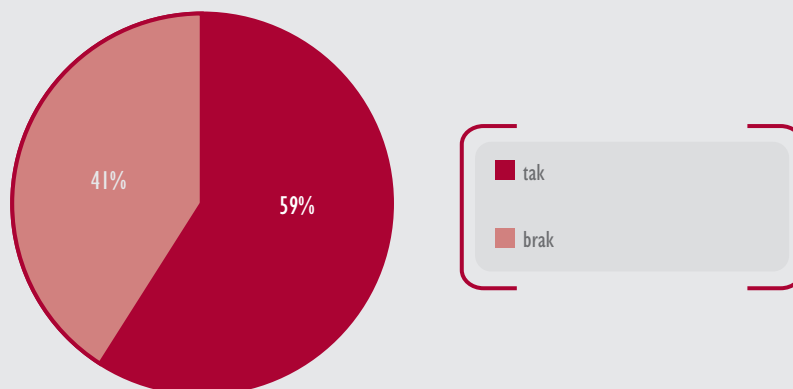

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Wśród zorganizowanych w gminach – zarówno przed, jak i po 1.08.2010 roku – szkoleń dotyczących przemocy w rodzinie **w 26 gminach** w szkoleniach uwzględniono tematykę ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie. Można więc w perspektywie wszystkich badanych gmin stwierdzić, iż w ponad połowie z nich (59%) odbyły się szkolenia uwzględniające ten temat.

⁹⁷ Zwłaszcza w obliczu niedookreślonego okresu sprawozdawczego przed 1.08.2010 rokiem, który mógł obejmować kilka lat.

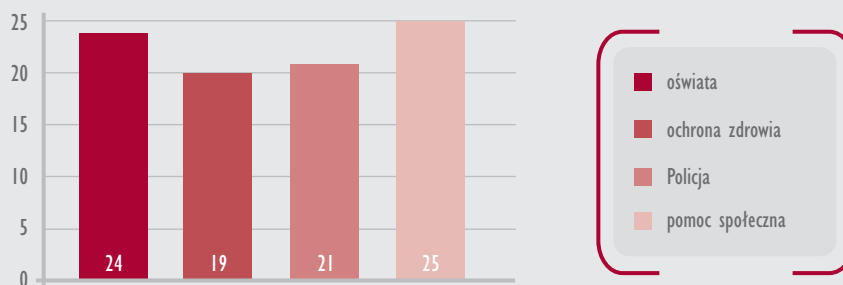
WYKRES 54. GMINY, W KTÓRYCH ODBYŁY SIĘ SZKOLENIA Z TEMATYKI OCHRONY DZIECKA PRZED PRZEMOCĄ W RODZINIE (DLA N = 44).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Szkolenia z zakresu przemocy w rodzinie organizowane były w gminach dla różnych grup zawodowych. Najczęściej w gminach szkoleni byli przedstawiciele pomocy społecznej i oświaty, a najrzadziej przedstawiciele ochrony zdrowia.

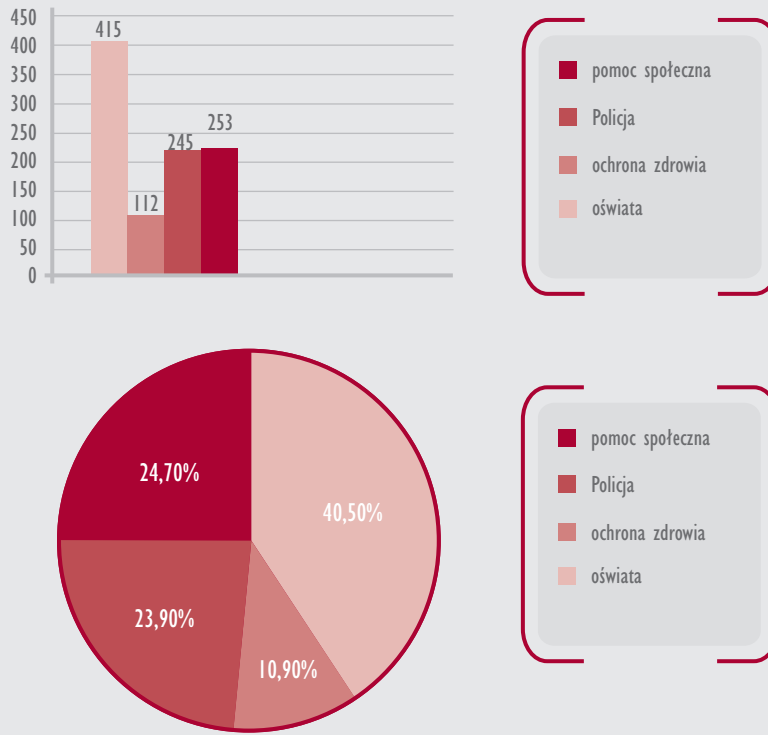
WYKRES 55. SZKOLENIE GRUP ZAWODOWYCH W GMINACH (N=44).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

W gminach, w których po 1.08.2011 roku odbyły się szkolenia o przemoc w rodzinie, udział grup zawodowych w nich był zróżnicowany. Na podstawie przedstawionych przez 22 gminy danych można szacować, iż łącznie wzięło w nich udział 1 025 osób. Najwięcej osób, które brały udział w tych szkoleniach, było przedstawicielami oświaty, najmniej było osób reprezentujących ochronę zdrowia.

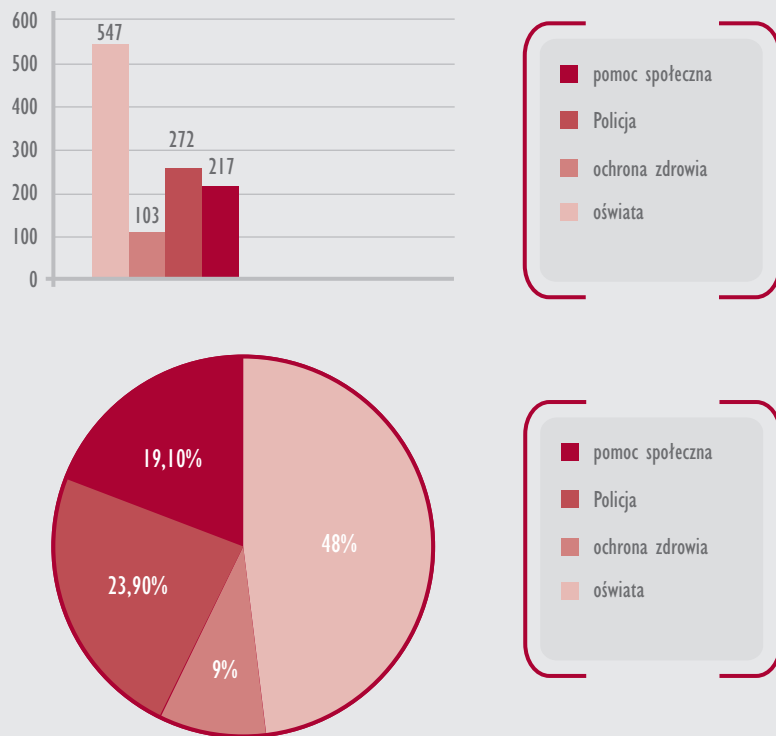
WYKRES 56. GRUPY ZAWODOWE BIORĄCE UDZIAŁ W SZKOLENIACH O PRZEMOCY W RODZINIE ORGANIZOWANYCH W GMINIE PO 1.08.2010 R. (N=1 025).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

W szkoleniach poruszających tematykę ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie, które miały miejsce w gminach kiedykolwiek (zarówno przed, jak i po 1.08.2010 roku), proporcje udziału poszczególnych grup zawodowych podobnie ukazały najwyższy odsetek przedstawicieli oświaty wśród osób, które brały udział w tych szkoleniach. Najmniejszy był udział przedstawicieli ochrony zdrowia. Ogólna liczba osób biorących udział w organizowanych w 26 gminach szkoleniach poruszających tematykę ochrony dziecka przed przemocą wyniosła **1 139** osób.

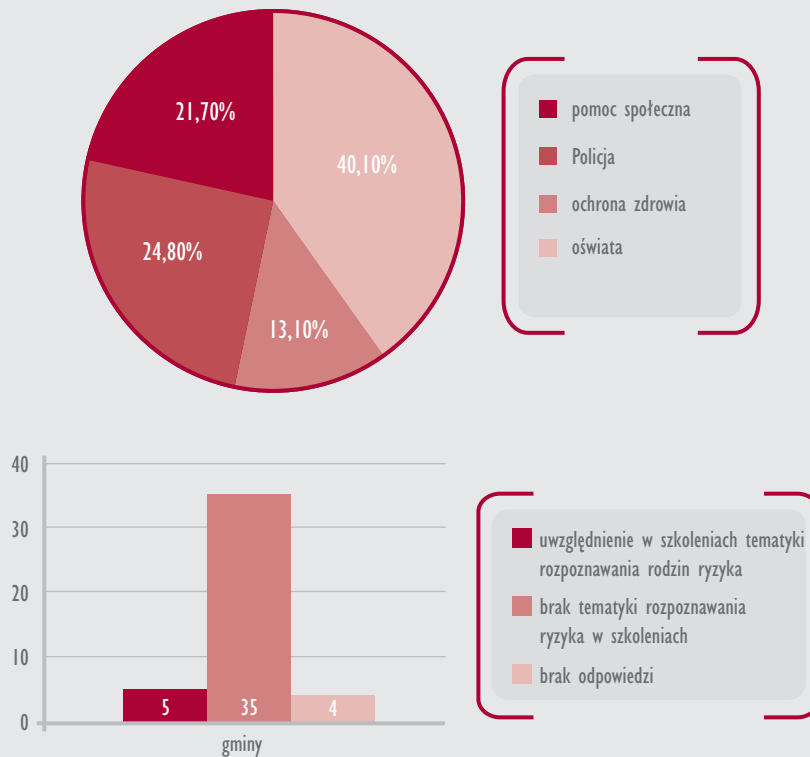
WYKRES 57. GRUPY ZAWODOWE BIORĄCE UDZIAŁ W SZKOLENIACH NA TEMAT OCHRONY DZIECKA PRZED PRZEMOCĄ W RODZINIE, ORGANIZOWANYCH W GMINIE (N = 1 139).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

W niektórych badanych gminach (w 27% – **12 gmin**) po 1.08.2010 roku w przeprowadzonych szkoleniach uwzględniono tematykę rozpoznawania (wykrywania) przypadków przemocy domowej wobec dziecka.

WYKRES 58. UDZIAŁ GRUP ZAWODOWYCH W LICZBIE OSÓB BIORĄCYCH UDZIAŁ W SZKOLENIACH Z TEMATYKĄ ROZPOZNAWANIA PRZYPADKÓW STOSOWANIA PRZEMOCY WOBEC DZIECKA.

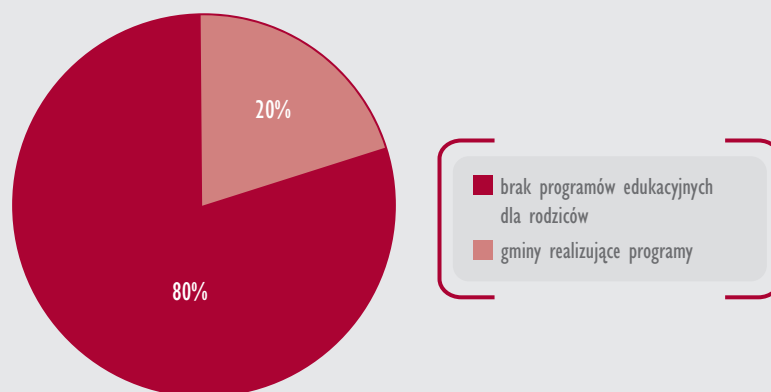
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Wzięło w nich udział **686** osób z różnych grup zawodowych, wśród których dominowali przedstawiciele oświaty. W nielicznych gminach (w 11% – **5 gmin**) w szkoleniach zorganizowanych po 1.08.2010 roku podjęto tematykę rozpoznawania rodzin zagrożonych przemocą wobec dziecka.

4.5. Podnoszenie kompetencji opiekuńczo-wychowawczych rodziców w gminach

Realizacja przez badane gminy ustawowego zadania dotyczącego organizowania działań edukacyjnych, służących wzmocnieniu kompetencji opiekuńczych i wychowawczych rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą, ma jedynie częściowo satysfakcjonującą postać. Działania takie realizowane są bowiem dotychczas tylko w 20% badanych gmin (**9 gmin**). Z których w większości (6 gmin) programy takie są realizowane od kilku lat.

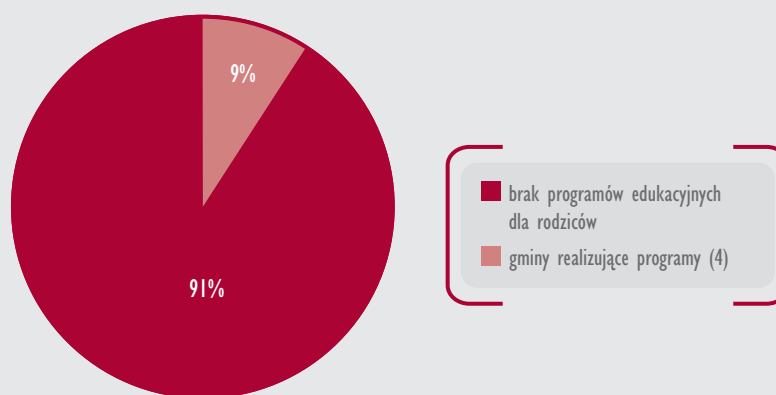
WYKRES 59. REALIZACJA W GMINACH DZIAŁAŃ EDUKACYJNYCH W ZAKRESIE POPRAWY KOMPETENCJI OPIEKUNCZO-WYCHOWAWCZYCH RODZICÓW (N = 44).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Dane dotyczące liczby rodzin biorących udział w tych programach po 1.08.2010 roku przedstawiło jedynie **7 gmin**. Na ich terenie, w programach tych uczestniczyły **142 rodziny**.

WYKRES 60. REALIZACJA W GMINACH PROGRAMÓW PROMOWANIA I WDRAŻANIA POZYTYWNYCH METOD WYCHOWAWCZYCH W RODZINACH Z PROBLEMEM PRZEMOCY (N = 44).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Z kolei programy dotyczące promowania i wdrażania pozytywnych metod wychowawczych w rodzinach z problemem przemocy realizowane są jedynie w mniej niż 10% gmin (**4 badane gminy**), w tym w 2 gminach realizowano takie programy już przed nowelizacją ustawy w 2010 roku.

Podstawowe wnioski dotyczące realizacji działań ustawy nowelizującej w powiatach i gminach

Dotychczasowy obraz realizacji działań ustawy nowelizującej w praktyce społecznej jednostek terytorialnych, jakimi są powiaty i gminy, ujawnia, iż proces organizowania i realizowania działań ustawy w terenie jest nierównomierny i dość powolny. O ile odpowiednie zadania legislacyjne zostały w większości wypełnione, o tyle realizacja działań praktycznych, takich jak: zapewnienie wsparcia, organizacja poradnictwa, organizowanie odpowiednich tematycznych szkoleń oraz realizacja programów korekcyjnych i profilaktycznych w stosunku do rodzin z problemem przemocy wobec dziecka, wymaga zdecydowanej intensyfikacji. W zakresie pilnych działań, jakie powinno się podjąć w podstawowych jednostkach terytorialnych, sformułować można następujące rekomendacje:

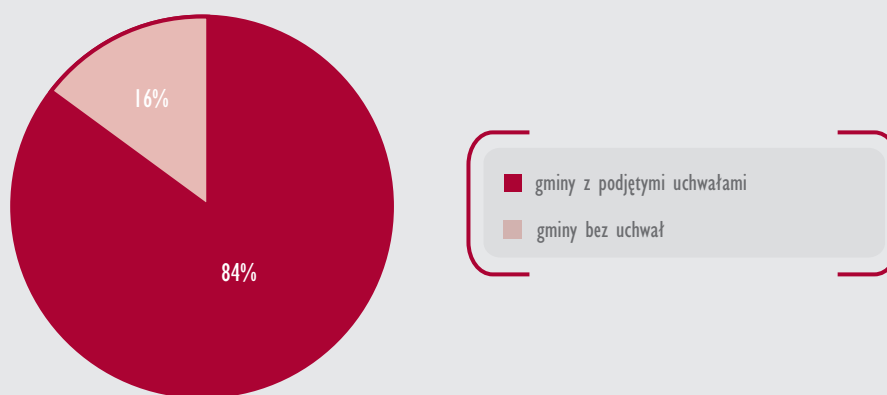
1. Potrzebna jest większa specyfikacja dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie w lokalnych programach przeciwdziałania przemocy w rodzinie, poprzez ukierunkowanie działań na jego osobę.
2. Konieczna jest poprawa jakości gromadzonych danych i prowadzonych statystyk na poziomie lokalnym w zakresie:
 - specyfikacji osoby dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie w różnych rejestrach dotyczących występowania zjawiska przemocy w rodzinie,
 - specyfikacji realizowanych działań i form pod kątem dziecka jako beneficjenta korzystającego z różnych możliwości lokalnych oraz w zakresie korzystania przez dzieci z różnych form pomocy i wsparcia,
 - korzystania przez dzieci z różnych form poradnictwa,
 - szczegółowych danych dotyczących szkoleń podnoszących kompetencje i osób w nich uczestniczących,
 - osób dokonujących zgłoszeń przypadków przemocy na dzieckiem do określonych instytucji,
 - liczby rodziców objętych programami korekcyjno-wyrównawczymi, programami poprawy kompetencji opiekuńczo-wychowawczych czy programami wdrażania pozytywnych metod wychowawczych.
3. Konieczna jest intensyfikacja działań w zakresie tworzenia form poradnictwa w sprawach przemocy w rodzinie dostosowanych dla dzieci.
4. Potrzebna jest intensyfikacja procesu podnoszenia kompetencji osób realizujących zadania ustawy i jej działania w zakresie ochrony dzieci przed przemocą, w tym zwłaszcza w kwestii rozpoznawania przypadków występowania zjawiska oraz rozpoznawania przypadków zagrożonych (tzw. rodzin ryzyka), poprzez odpowiednie szkolenia oparte na standardach odpowiadających współczesnej, aktualnej wiedzy o zjawisku i działaniach wobec niego.
5. Ze względu na konkretne zadania diagnostyczne, formułowane wobec określonych osób i podmiotów lokalnych przez ustawę nowelizującą i Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie procedury „Niebieskie Karty”, korzystnym rozwiązaniem będzie wprowadzenie na poziom lokalny dokładniejszych standardów w zakresie identyfikowania i diagnozowania przypadków występowania zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie oraz przypadków zagrożonych.
6. Konieczna jest intensyfikacja procesu wdrażania w praktykę lokalną programów podnoszenia kompetencji opiekuńczo-wychowawczych rodziców oraz programów promowania i wdrażania pozytywnych metod wychowawczych w rodzinach zagrożonych przemocą, ale także zachęcać należy samorządy lokalne do realizacji podobnych programów wobec całej lokalnej populacji rodziców.

5. REALIZACJA STANDARDU WSPÓŁDZIAŁANIA INTERDYSCYPLINARNEGO W PRAKTYCE SPOŁECZNEJ (Ewa Jarosz)

5.1. Powoływanie i skład zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych w gminach

Tworzenie Zespołów Interdyscyplinarnych w gminach jest zadaniem ustawowym. Ustawa nowelizująca wskazuje, iż Rada Gminy określa w drodze uchwały tryb i sposób powoływania i odwoływania członków zespołu interdyscyplinarnego oraz szczegółowe warunki jego funkcjonowania. Przypomnieć należy, iż wśród badanych losowo 44 gmin w zdecydowanej większości rady gmin podjęły stosowne uchwały – w **84%**, tj. w 37 gminach.

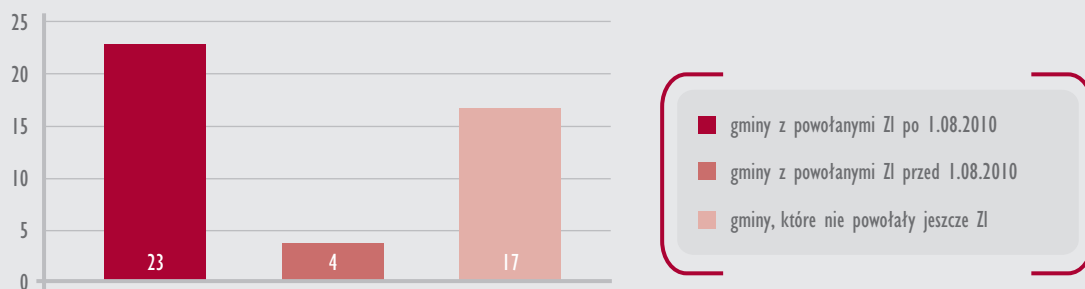
WYKRES 61. UCHWAŁY W SPRAWIE TRYBU POWOŁYWANIA I ODWOŁYWANIA CZŁONKÓW ZESPOŁU INTERDYSCYPLINARNEGO ORAZ SZCZEGÓŁOWYCH WARUNKÓW JEGO FUNKCJONOWANIA (N = 44).

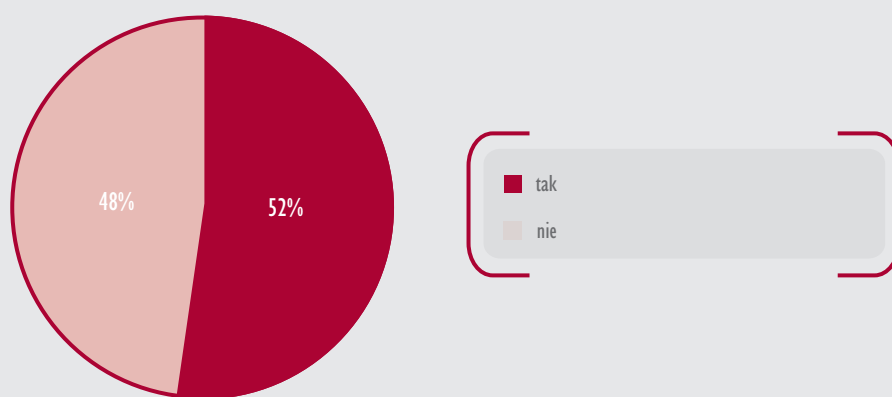
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Z danych zebranych we wrześniu 2011 roku przez MPiPS wynika, iż w 76,5% wszystkich gmin polskich (w 1 896 gminach) podjęto uchwały w sprawie powoływania i odwoływania członków zespołów interdyscyplinarnych.

Na mocy uchwał gminy w większości (w **52%** – 27 gmin) powołały już zespoły interdyscyplinarne, z tym że w 4 gminach były one powołane już przed ustawą nowelizującą.

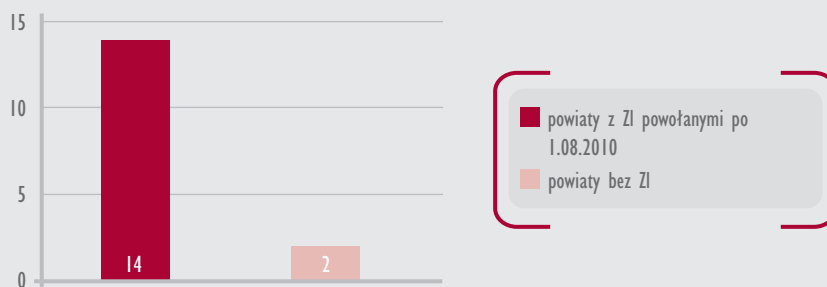
WYKRES 62. ZESPOŁY INTERDISCYPLINARNE POWOŁANE W BADANYCH GMINACH (N = 44).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

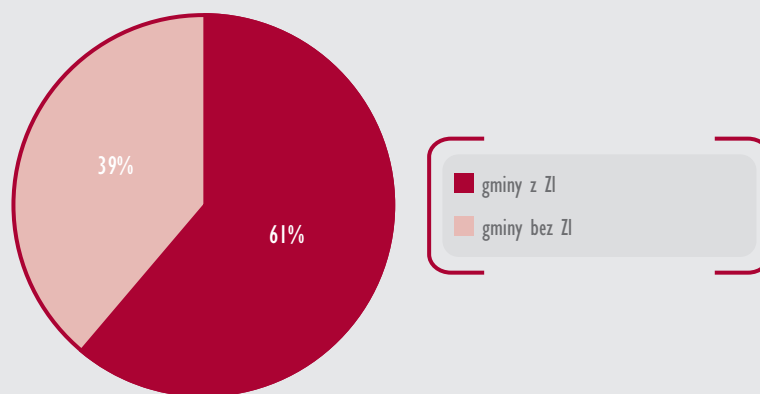
WYKRES 63. POWOŁANIE ZESPOŁÓW INTERDISCYPLINARNYCH W BADANYCH GMINACH (N=44).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Uzupełnieniem danych o dynamice powołania zespołów interdyscyplinarnych w badanych gminach są dane pochodzące z 16 losowo wybranych powiatów, które objęto monitoringiem Rzecznika Praw Dziecka. W świetle ich deklaracji w 14 powiatach na 16 badanych powołano już po 1.08.2010 roku 65 zespołów interdyscyplinarnych ds. przemocy w rodzinie. Biorąc pod uwagę liczbę gmin należących do badanych powiatów (107 gmin), można stwierdzić, iż w przeważającej części tych gmin powołano już zespoły interdyscyplinarne.

WYKRES 64. ZESPOŁY INTERDISCYPLINARNE W POWIATACH (N = 16).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

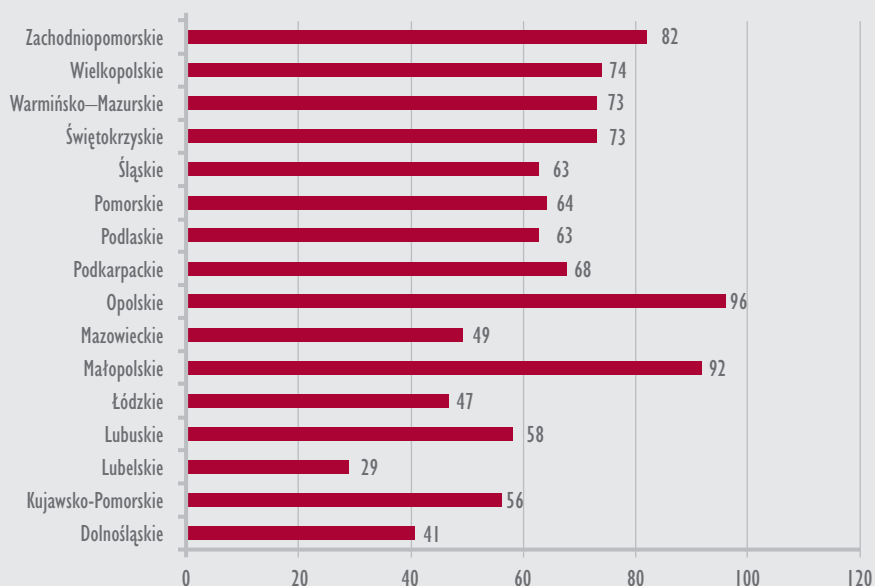
WYKRES 65. ZESPOŁY INTERDISCYPLINARNE W GMINACH W BADANYCH POWIATACH (N = 107).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Dane uzyskane z badania losowych gmin lokują się blisko danych przedstawionych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej⁹⁸, z początkiem października 2011 roku, w świetle, których w Polsce powołano do końca września 2011 roku 1 521 zespołów interdyscyplinarnych, czyli powołano je w 62% gmin. Uwzględniając różnicę czasu od momentu zbierania danych własnych (tj. do końca lipca 2011 roku) do zebrania danych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (wrzesień 2011) dane własne oparte na badaniu losowo dobranych gmin należy uznać za trafnie obrazujące tę kwestię.

⁹⁸ MPiPS, *Informacja o skutkach obowiązywania ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U. Nr 125, poz. 842).

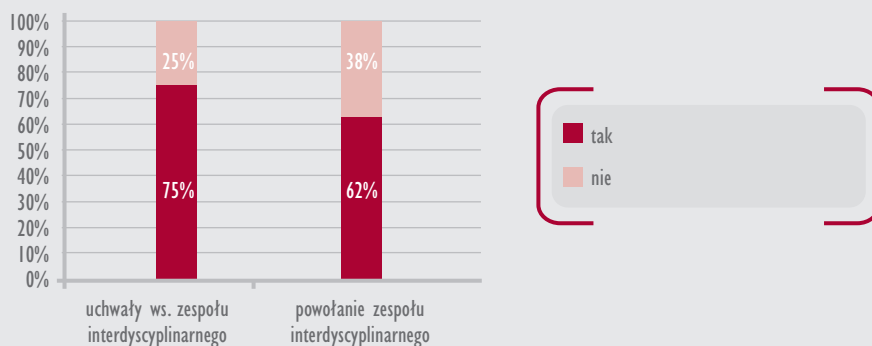
WYKRES 66. ZESPOŁY INTERDISCYPLINARNE W % W STOSUNKU DO LICZBY GMIN W POSZCZEGÓLNYCH WOJEWÓDZTWACH (NA PODSTAWIE DANYCH MPiPS).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Jak można zauważyć na tle prezentowanych danych, zarówno w badaniach własnych, jak i w danych ogólnopolskich, dynamika uchwalania trybów powoływania gminnych zespołów interdyscyplinarnych nie przekłada się na odpowiednie dynamiczne powoływanie samych zespołów. Trzeba w tym miejscu zauważyć, iż w wielu badanych gminach uchwały zostały podjęte niedawno, a wyznaczają one pewną procedurę i czas powoływania członków zespołu interdyscyplinarnego (np. zgłaszanie kandydatów przez instytucje).

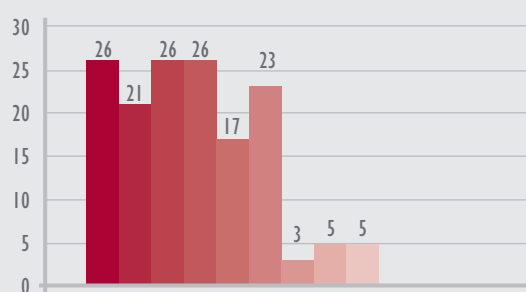
WYKRES 67. REALIZACJA STANDARDU WSPÓŁPRACY INTERDISCYPLINARNEJ W GMINACH W POLSCE (W % DO LICZBY GMIN = 2 479).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE DANYCH MINISTERSTWA PRACY I POLITYKI SPOŁECZNEJ.

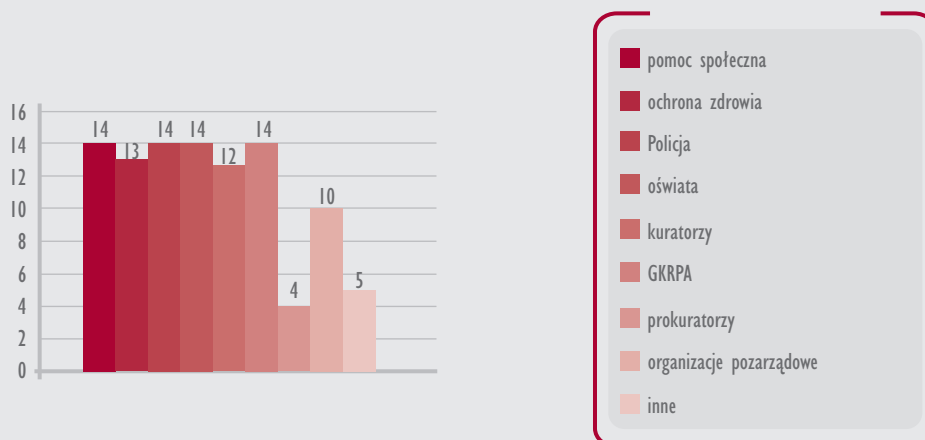
Zgodnie z ustawą nowelizującą z 10 czerwca 2010 roku, w **skład zespołu interdyscyplinarnego** wchodzi przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych i kuratorzy. W skład zespołu mogą wchodzić także prokuratorzy oraz przedstawiciele innych podmiotów działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W gminach, w których powołano zespoły interdyscyplinarne (dane uzyskano z 26 gmin), w ich skład weszli przedstawiciele wszystkich wymienionych w ustawie grup zawodowych, choć obraz udziału poszczególnych grup jest zróżnicowany. Zauważyć można, iż kuratorzy, którzy są przecież wskazani w ustawie nowelizującej jako obligatoryjni członkowie zespołu interdyscyplinarnego, nie zostali włączeni do wszystkich zespołów interdyscyplinarnych powołanych w gminach po 1.08.2010 roku.

WYKRES 68. PRZEDSTAWICIELE GRUP ZAWODOWYCH W ZESPOŁACH INTERDISCYPLINARNYCH W GMINACH (DANE Z 26 ZESPOŁÓW).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Z kolei w badanych losowo powiatach, w których powołano zespoły interdyscyplinarne (w 14 powiatach) uczestniczy w nich około 540 osób, a analizując udział przedstawicieli poszczególnych grup zawodowych, także można dostrzec niekompletność składu zespołów interdyscyplinarnych w niektórych powiatach.

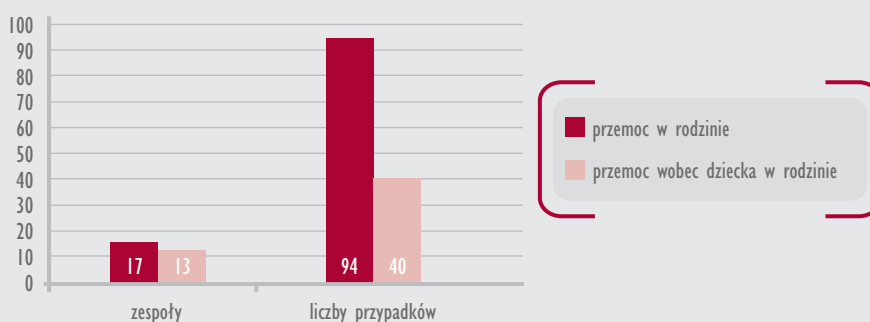
WYKRES 69. CZŁONKOWIE ZESPOŁÓW INTERDISCYPLINARNYCH W BADANYCH POWIATACH (N=14).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Wśród przedstawicieli innych podmiotów (innych osób) powołanych na członków zespołów interdyscyplinarnych znaleźli się: przedstawiciel samorządu, ksiądz, członek organizacji kościelnej, przedstawiciel OHP, sędzia, pracownik poradni psychologiczno-pedagogicznej, pracownik poradni leczenia uzależnień, pracownik domu pomocy społecznej, pracownik gminnego centrum kultury, pracownik punktu konsultacyjnego dla ofiar przemocy, przedstawiciel TPD.

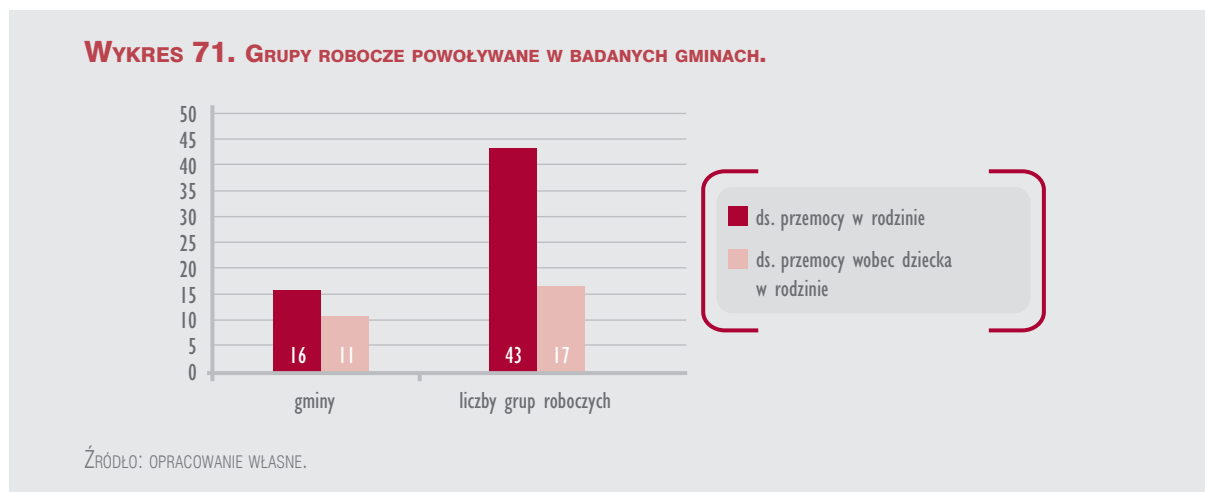
W powołanych w gminach zespołach interdyscyplinarnych ich przewodniczącymi (na mocy ustawy wybieranymi na pierwszym posiedzeniu zespołu) zostali przedstawiciele pomocy społecznej (dane z 21 gmin).

Od 1.08.2010 roku do lipca 2011 roku, w 17 powołanych w gminach zespołach interdyscyplinarnych rozpatrywano **94** przypadki przemocy w rodzinie. Przypadki przemocy wobec dziecka w rodzinie rozpatrywano w tym czasie w 13 zespołach interdyscyplinarnych w liczbie 40.

WYKRES 70. ROZPATRYWANIE W ZESPOŁACH INTERDISCYPLINARNYCH PRZYPADKÓW PRZEMOCY W RODZINIE I PRZEMOCY NAD DZIECKIEM.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Na mocy ustawy zespół interdyscyplinarny może tworzyć grupy robocze ds. przypadków rodzin z przemocą. Według danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej do września 2011 roku w całej Polsce powołano dotychczas 1 508 grup roboczych ds. przemocy w rodzinie⁹⁹. W badanych gminach 16 zespołów interdyscyplinarnych powołało 43 grupy robocze ds. indywidualnych przypadków przemocy w rodzinie. W 11 gminach powołano 17 grup roboczych ds. przypadków przemocy wobec dziecka w rodzinie.

Uzupełnieniem danych na temat powstawania grup roboczych w gminach są informacje udzielone przez badane powiaty. W ponad połowie badanych powiatów (9 na 16) zespoły interdyscyplinarne powołały od sierpnia 2010 do lipca 2011 roku 28 grup roboczych ds. przypadków przemocy w rodzinie. W 7 powiatach powstało 20 grup ds. przemocy wobec dziecka w rodzinie. Należy zaznaczyć, iż powyższe dane dotyczące powoływania grup roboczych ds. przemocy wobec dziecka w rodzinie można by też interpretować w perspektywie wykrywalności przypadków przemocy nad dzieckiem, gdyby dysponować odpowiednimi danymi porównawczymi¹⁰⁰.

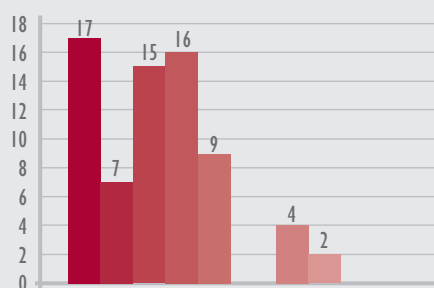
Członkami w powołanych grupach roboczych są przedstawiciele grup zawodowych wymienianych w ustawie nowelizującej, ale ich udział w 17 powołanych grupach roboczych ds. przemocy nad dzieckiem jest zróżnicowany i nie zawsze kompletny¹⁰¹.

⁹⁹ MPiPS, *Informacja o skutkach...*, op.cit.

¹⁰⁰ Poprzez odniesienie liczby rozpatrywanych przypadków przemocy nad dzieckiem w rodzinie do ogólnej liczby dzieci zamieszkałych w badanych gminach i powiatach. Oczywiście, wskaźnik ten będzie funkcjonalny dopiero w momencie, kiedy wszystkie gminy będą miały już powołane zespoły interdyscyplinarne. Zebrane przez nas dane pozwalają szacować w zaistniałej sytuacji – gdy jedynie 60% badanych gmin powołało zespoły interdyscyplinarne – iż wskaźnik ten wynosi 0,015%, przyjmując jako liczbę dzieci na badanym terenie 135 598, według wskazań gmin.

¹⁰¹ Ustawa określa jako członków grup roboczych przedstawicieli: jednostek pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty, ochrony zdrowia. Skład ten może być uzupełniony o kuratorów sądowych, a także przedstawicieli innych podmiotów i specjalistów w dziedzinie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

WYKRES 72. UDZIAŁ PRZEDSTAWICIELI GRUP ZAWODOWYCH W POWOŁANYCH GRUPACH ROBOCZYCH DS. PRZEMOCY NAD DZIECKIEM W RODZINIE (W 17 GRUPACH).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

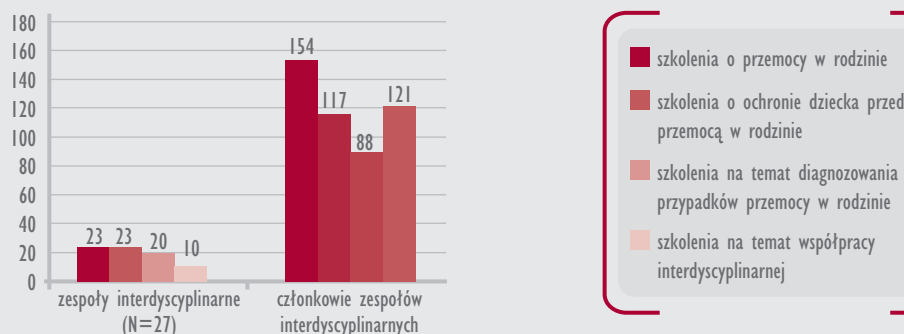
5.2. Kompetencje członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych

Na mocy ustawy nowelizującej z 10 czerwca 2010 roku gminny zespół interdyscyplinarny realizuje działania określone w gminnym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie. Ustawa wskazuje jako zadanie zespołu interdyscyplinarnego integrowanie i koordynowanie działań podmiotów, a w szczególności:

- ▶ diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie,
- ▶ podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie,
- ▶ inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie,
- ▶ rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym,
- ▶ inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie.

Biorąc pod uwagę charakter tych zadań, właściwa działalność zespołu interdyscyplinarnego uwarunkowana jest posiadanymi przez jego członków kompetencjami w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Z tego powodu należy zwrócić szczególną uwagę na tematyczne szkolenia, które są organizowane dla członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych oraz na ich jakość.

W badanych gminach członkowie **23** zespołów interdyscyplinarnych (na 27 powołanych w gminach) brali udział w szkoleniach na temat przemocy w rodzinie. W szkoleniach tych uczestniczyły **154** osoby. W szkoleniach na temat ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie uczestniczyło **117** osób – członków **23** zespołów interdyscyplinarnych.

WYKRES 73. UDZIAŁ W SZKOLENIACH GMINNYCH ZESPOŁÓW INTERDISCYPLINARNYCH I ICH CZŁONKÓW.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

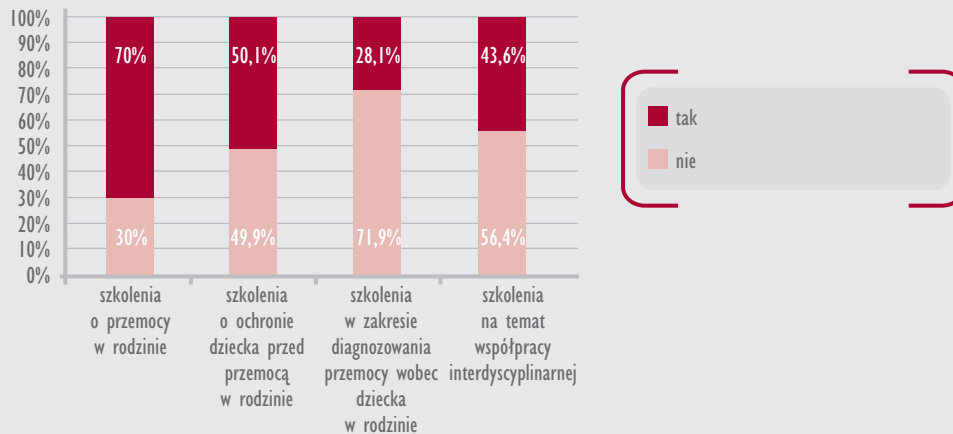
Należy zwrócić uwagę, iż jednym z ustawowych zadań zespołów interdyscyplinarnych jest diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie¹⁰². Z tego powodu ważne są kompetencje ich członków w tym zakresie. W **20** zespołach interdyscyplinarnych, z których uzyskano na ten temat dane, **88** ich członków brało udział w szkoleniach na temat diagnozowania problemu przemocy wobec dziecka w rodzinie.

Ponadto podkreślić należy, iż ustawa określa jako główne zadanie zespołów interdyscyplinarnych integrowanie i koordynowanie działań różnych podmiotów oraz specjalistów. Badacze tematu wskazują na występowanie licznych problemów właśnie w zakresie współpracy interdyscyplinarnej i wskazują na konieczność szkolenia członków zespołów interdyscyplinarnych w tym obszarze. Jak dotychczas jedynie w **10** gminach (na 27 z powołanymi zespołami interdyscyplinarnymi) członkowie zespołów uczestniczyli w szkoleniach o tematyce współpracy interdyscyplinarnej. Uczestniczyło w nich **121** członków zespołów interdyscyplinarnych.

Uzupełnieniem danych z badanych gmin są informacje pozyskane z powiatów. W **65** zespołach interdyscyplinarnych powołanych po 1.08.2010 r. w gminach na terenie badanych 16 powiatów, w zespołach liczących łącznie **537** członków, w szkoleniach na temat przemocy w rodzinie brało udział **376 osób (70%)**. Natomiast w szkoleniach na temat ochrony dziecka przed przemocą brało udział **270 członków (51%)** zespołów interdyscyplinarnych.

¹⁰² Zadania diagnozy dla zespołu interdyscyplinarnego są także określone w Rozporządzeniu Rady Ministrów z 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”.

WYKRES 74. UDZIAŁ W SZKOLENIACH CZŁONKÓW ZESPOŁÓW INTERDISCYPLINARNYCH W BADANYCH POWIATACH (% DLA N=537 CZŁONKÓW ZI).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

W perspektywie danych pozyskanych z powiatów **151 (28,1%) członków** zespołów interdyscyplinarnych powołanych w gminach na terenie powiatów brało udział w szkoleniach na temat diagnozowania problemu przemocy nad dzieckiem. W 11 powiatach (na 14, w których powołano zespoły interdyscyplinarne) zorganizowano dla zespołów interdyscyplinarnych szkolenie w zakresie współpracy interdyscyplinarnej, wzięło w nich udział **234 (43,6%)** członków zespołów.

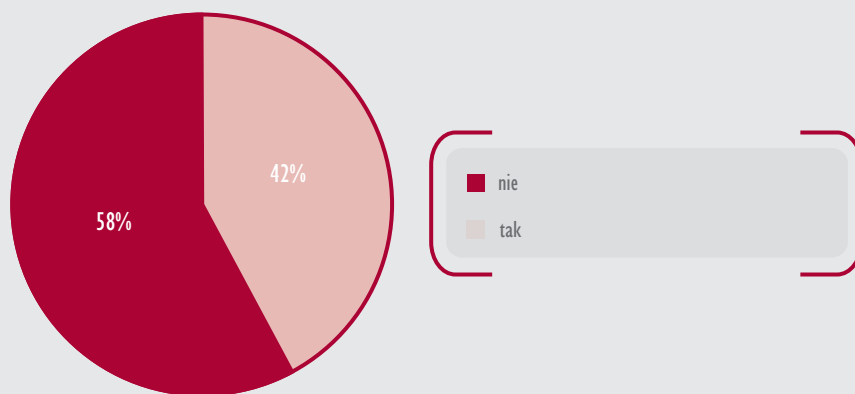
Kompetencje zespołów interdyscyplinarnych, zwłaszcza w zakresie diagnozowania przemocy wobec dziecka w rodzinie, oparte są poza uczestnictwem w szkoleniach, na posługiwaniu się racjonalną procedurą (metodyką) w zakresie rozpoznawania przypadków. W tym zakresie jedynie w 7 zespołach interdyscyplinarnych (na 27 zespołów) wskazano na istnienie (opracowanie) takich procedur, choć po dokładniejszej analizie informacji okazuje się, iż **żadna z nich nie ma charakteru metodycznego**; były one określane na przykład jako: obserwacje i kontakt ze szkołą, współpraca między instytucjami, obserwacja i rozmowa z psychologiem, procedura „Niebieskiej Karty”.

Na mocy ustawy zespół interdyscyplinarny może tworzyć grupy robocze w celu rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemocy w rodzinie w indywidualnych przypadkach. Podobnie jak w przypadku zespołu interdyscyplinarnego i jego zadań, także specyfika działania grup roboczych wymaga określonych kompetencji. Ustawa nowelizująca wymienia następujący zakres zadań grup roboczych:

- ▶ opracowanie i realizację pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia przemocy w rodzinie,
- ▶ monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemocy,
- ▶ dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów tych działań.

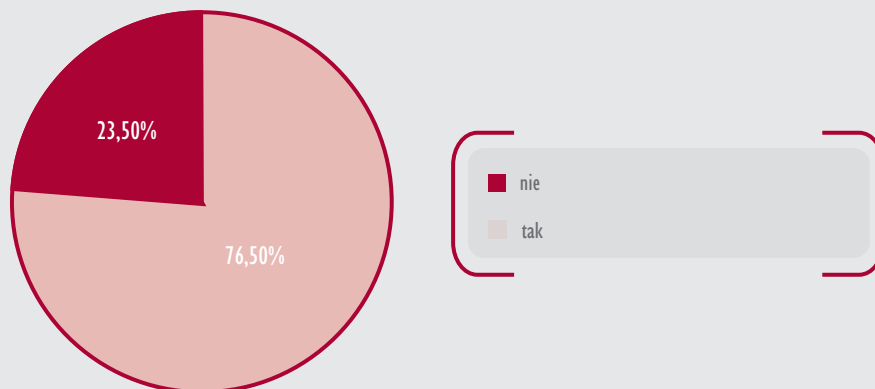
Z zebranych w badanych gminach danych wynika, iż w powołanych po 1.08.2010 roku **43** grupach roboczych, do lipca 2011 roku w szkoleniach o przemoc w rodzinie uczestniczyły **94** osoby – członkowie **18** grup. Wynika stąd, iż w wielu grupach roboczych ich członkowie to osoby, które nie uczestniczyły w odpowiednich szkoleniach z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

WYKRES 75. SZKOLENIA O PRZEMOCY W RODZINIE W GRUPACH ROBOCZYCH DS. PRZEMOCY W RODZINIE (N= 43 GRUPY).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

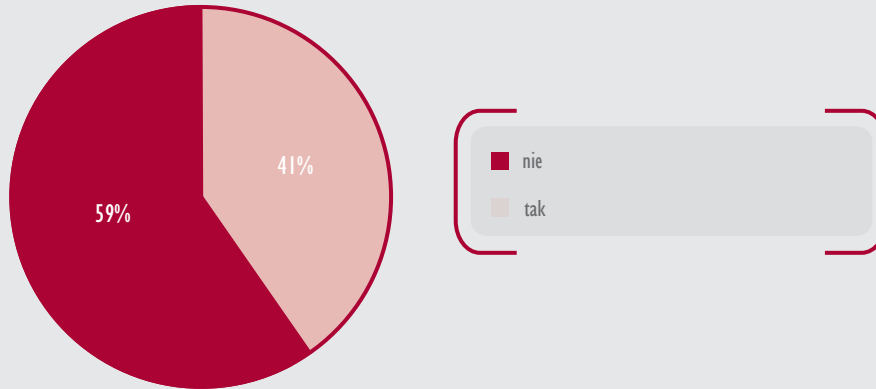
WYKRES 76. SZKOLENIA O PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE W GRUPACH ROBOCZYCH DS. PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE (N= 17 GRUP).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Z kolei w zakresie tematyki przeciwdziałania przemocy wobec dziecka w rodzinie uczestniczyło **58** członków **13** grup roboczych (na 17 grup utworzonych w badanych gminach). Czyli także nie we wszystkich utworzonych grupach roboczych ich członkowie przeszli odpowiednie szkolenia.

WYKRES 77. UDZIAŁ W SZKOLENIACH NA TEMAT OCHRONY DZIECKA PRZED PRZEMOCĄ CZŁONKÓW GRUP ROBOCZYCH POWOŁANYCH W GMINACH W BADANYCH POWIATACH (N=139).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Z danych uzyskanych z powiatów wynika z kolei, iż w powołanych grupach roboczych ds. przemocy wobec dziecka (20) jedynie część z ich członków (41% ze 139) brała udział w szkoleniach na temat ochrony dzieci przed przemocą.

Wnioski dotyczące realizacji standardu współpracy interdyscyplinarnej

Proces wprowadzania standardu współpracy interdyscyplinarnej w praktykę społeczną, w rok po wejściu w życie ustawy nowelizującej, nie został w pełni zrealizowany. Powoływanie zespołów interdyscyplinarnych w gminach nie przebiega dynamicznie, choć pochodzące z praktyki sygnały wskazują, iż przynajmniej w części powodowane jest to troską o dobór właściwych kompetentnych osób na członków.

Przeprowadzone badania dotyczące kompetencji członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych w badanych gminach wskazują na pilną potrzebę objęcia szkoleniami z zakresu ochrony dzieci przed krzywdzeniem, w tym zwłaszcza dotyczącymi trudnych aspektów diagnozowania przypadków oraz szkoleniami w zakresie właściwej współpracy interdyscyplinarnej wszystkich członków zespołów interdyscyplinarnych. Z pewnością obraz kompetencji członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych byłby bardziej pozytywny, gdyby jednym z kryteriów ich powoływania było odbycie szkolenia w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (notabene takich dodatkowych kryteriów nie zamieszczono w żadnej z analizowanych gminnych uchwał w sprawie powoływania członków zespołów interdyscyplinarnych). Korzystnym rozwiązaniem byłoby obligatoryjne szkolenie osób powołanych do zespołów interdyscyplinarnych przed rozpoczęciem prac zespołu oraz następnie w systematyczny sposób podnoszenie ich kompetencji w postaci szkoleń superwizyjnych. Można też sugerować podjęcie pilnych działań w zakresie wypracowania rozwiązań w kwestii procedur diagnostycznych jakie mogłyby być stosowane przez zespoły interdyscyplinarne. Obszar ten wymaga, jak się wydaje, stworzenia na poziomie centralnym (i z udziałem ekspertów) standardów diagnostycznych (szczegółowych) w zakresie rozpoznawania przypadków przemocy wobec dziecka w rodzinie.

6. SPOŁECZNY ODDZWIĘK NOWELIZACJI USTAWY O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE (Ewa Jarosz)

6.1. Publiczna dyskusja nad wprowadzeniem nowelizacji (Agata Andrasiak)

Znowelizowanej ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, która weszła w życie 1 sierpnia 2010 r., towarzyszyła burzliwa dyskusja społeczna. Przeciwnicy byli zdania, że pozytywne przesłanki znowelizowanej ustawy „nikną w gąszczu ideologicznych założeń”¹⁰³. Źródło konfliktu stanowiła nie tyle sama ustawa, co dowolność interpretacji niektórych jej przepisów. Zadawano sobie pytania: „na ile politycy mogą ingerować w rodzinę, nie naruszając jej podstawowych praw”¹⁰⁴, „na podstawie jakich wytycznych będzie mógł pracować pracownik socjalny”¹⁰⁵, na ile „łączenie słów «przemoc» i «rodzina»”¹⁰⁶ jest uzasadnione, czy rozpatrywaniem spraw rodzinnych będą zajmowały się osoby merytorycznie do tego przygotowane, jak należy definiować „przemoc”, na ile ustawa jest zgodna z Konstytucją RP, czy wprowadzenie nowelizacji ustawy może wiązać się z tak zwanymi efektami ubocznymi oraz czy „ustawa jest wynikiem lewicowej «pierekowki dusz», czy może raczej dążeniem rządzącej partii do miękkiej dyktatury”¹⁰⁷.

Na tle prezentowanego raportu ukazującego monitoring skutków funkcjonowania znowelizowanej ustawy w perspektywie dziecka będącego ofiarą przemocy w rodzinie, warto przypomnieć i przywołać ducha owej dyskusji oraz niektóre pojawiające się w niej argumenty, traktując ową dyskusję już jako społeczny oddźwięk tego, co ustawa wywołała, zanim została uchwalona i wprowadzona w życie. Przyjrzyjmy się więc raz jeszcze emocjom i argumentom, jakie towarzyszyły uchwaleniu ustawy.

Na samym początku zwrócić należy uwagę, iż właśnie kwestia monitoringu ustawy także spotkała się z komentarzami. Zwracano w nich uwagę na to, iż roczny termin zdania takiej informacji może być niewystarczający do tego, aby móc mówić o efektach wynikających z nowelizacji. Obowiązek monitoringu ma przede wszystkim „umożliwić sprawdzenie, jak w praktyce działają te przepisy, które wzbudzają najwięcej kontrowersji. Dotyczy to m.in.

¹⁰³ Romaniuk M., Majewski M., *Inwigilacja, donosy, zabieranie dzieci. Walka z patologiami, czy z rodziną?*, FRONDA 2010, z dnia 26.02.2010 r.,: <http://wiadomosci.monasterujkowice.pl/?p=3747>; dostęp: 31.08.2011 r.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ Wojciechowski M., *Klasy i podatki*, Rozmowę przeprowadził Adamski Ł., FRONDA 2010, z dnia 17.08.2010, www.debata.olsztyn.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1280:klasy-i-podatki&catid=64:rozmowa&Itemid=112; dostęp: 31.08.2011 r.

działania zespołów interdyscyplinarnych w każdej gminie oraz umożliwienie pracownikowi socjalnemu umieszczania dziecka zagrożonego przemocą np. w rodzinie zastępczej”¹⁰⁸. Akcentowano także to, iż ustawa nie precyzuje, „co należy zrobić, jeżeli monitoring wskaże, że jej przepisy nie spowodowały poprawy sytuacji ofiar przemocy w rodzinie”¹⁰⁹. Sceptycy uważali również, że tak rozumiany monitoring będzie jedynie kontrolą i badaniem konsekwencji niedoprecyzowanych bądź też błędnych założeń ustawy.

Pro- czy antyrodzinna? Burza wokół ustawy

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zapoczątkowała „lawinę protestów i to nie tylko wśród konserwatywnych polityków, działaczy stowarzyszeń prorodzinnych, ale też samych pracowników ośrodków pomocy społecznej”¹¹⁰. Pracownicy socjalni, którzy byli „do tej pory postrzegani przez rodziny jako osoby wspierające i udzielające pomocy, teraz obawiają się, że będą traktowani jako represjonujący kontrolerzy życia rodzinnego”¹¹¹. Wiceminister Pracy i Polityki Społecznej był zdania, że spór wokół ustawy ma charakter ideologiczny. Zwracając się do przeciwników ustawy, powiedział: „mówicie, że jesteście tymi, którzy rodziny bronią, a my jesteśmy tymi, którzy chcą ją niszczyć. Ale nie bądźmy hipokrytami, przemoc zdarza się także w rodzinach, nie tylko dysfunkcyjnych”¹¹².

Według przeciwników ustawy nazywanej również „ustawą o wielkim bracie” lub „dekretom o nacjonalizacji dzieci”¹¹³ głównym problemem było to, „że lekarstwo, jakie zdecydowano się zastosować, przyniesie więcej szkód niż choroba, którą miało wyleczyć”¹¹⁴. Były Rzecznik Praw Obywatelskich planował zaskarżenie ustawy do Trybunału Konstytucyjnego. Według niego „cała ustawa jest napisana tak niedbale, że chciałoby się poznać jej autorów”¹¹⁵. W skład twórców projektu ustawy weszła mała sejmowa podkomisja, „która połączyła w jeden tekst dwa projekty: rządowy i lewicowy, wzbogacając go dodatkową treścią. Posłów wspierali przedstawiciele organizacji pozarządowych zajmujących się przemocą domową”¹¹⁶.

Przeciwko nowelizacji ustawy protestowały świeckie środowiska prorodzinne i katolickie, które „podkreślają potrzebę przeciwdziałania przemocy w każdym środowisku, w tym także środowisku rodzinnym. Ale adekwatnie do problemu”¹¹⁷. Główną obawą przeciwników

¹⁰⁸ M.T., *Sejm: większa ochrona dla ofiar przemocy*, Dziennik Gazeta Prawna B 2010, nr 113, s. 1, z dnia 14.06.2010, <http://edgp.gazetaprawna.pl/index.php?act=mprasa&sub=article&id=303690>; dostęp: 01.09.2011 r.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Od niedzieli nie bij dziecka, bo ci je zabiorą. Patrole ruszają w teren*, Nasze Miasto 2010, z dnia 30.07.2010, www.wiadomosci24.pl/artykul/od_niedzieli_nie_bij_dziecka_bo_ci_je_zabiora_patrole_151936.html; dostęp: 01.09.2011 r.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Zakaz bicia dzieci dzieli senatorów*, PAP 2010, z dnia: 27.05.2010, http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/424495,zakaz_bicia_dzieci_dzieli_senatorow.html; dostęp: 05.09.2011 r.

¹¹³ Górny G., *Wielki brat zamiast taty i mamy*, „Rzeczpospolita” 2010, z dnia 20.06.2010, http://www.rp.pl/artykul/496958_Gorny_Wielki_brat_zamiast_taty_i_mamy.html; dostęp: 30.08.2011 r.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ Elbanowscy K. i T., *Rodzina robi swoje, rodzina może odejść*, „Rzeczpospolita” 2010, nr: 13/14 s.: 22, z dnia: 01.07.2010, w: strona internetowa <http://www.rp.pl/artykul/500142.html> z dnia 01.09.2011.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ Romaniuk M., Majewski M., *Inwigilacja, donosy, zabieranie dzieci. Walka z patologiami, czy z rodziną?*, FRONDA 2010, 26.02.2010 r.

tak sformułowanej ustawy było to, że stworzy ona „pole do nadużyć i może doprowadzić do nadmiernej ingerencji w autonomię rodziny i sposób wychowywania dzieci”¹¹⁸.

Dzieci bić nie wolno? – o zakazie stosowania kar cielesnych

Najwięcej emocji wzbudziła dyskusja społeczna dotycząca zakazu stosowania kar cielesnych, mimo iż zapis ten od dawna obowiązuje w Konstytucji RP. Nowelizacja ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie dodatkowo ten zapis podkreśla. W opinii jednego z profesorów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego „niweluje się różnice między przestępstwem a normalnym skarceniem. Klapsy i porównywalne kary fizyczne nie wywołują żadnych złych skutków. Dla kilkuletniego dziecka lekki ból jest czytelnym sygnałem, że zrobiło coś złego, np. na zasadzie, że ból ostrzega przed dotykaniami gorącego”¹¹⁹. Według Rzecznika Praw Dziecka, „mówimy o biciu, o wykorzystywaniu siły fizycznej, jaką jest uderzenie dziecka. Nie bardzo rozumiem, dlaczego podnosi się tu tak wielkie larum. Proszę zauważyć, że Konstytucja w 40 artykule zawiera zakaz stosowania przemocy. Przechodzimy bardziej na dialog, bo jesteśmy w XXI wieku. Nie pozwalamy już na zrzucanie w przepaść niepełnosprawnych, jak było w dalekiej przeszłości i nie bijemy dzieci! Dziecko nie jest własnością osoby dorosłej”¹²⁰.

Zwolennicy zapisu tłumaczyli, że chodzi przede wszystkim o „wzmocnienie przekazu dydaktycznego, że kary cielesne są złem”¹²¹. Tego typu rozwiązanie spotkało się z aprobatą organizacji pozarządowych, „których członkowie podkreślają konieczność szacunku wobec dzieci i ich praw do szczęścia”. Organizacje te uważały, że „każda przemoc wobec dziecka jest zła. Każdy klaps boli, rani godność dziecka, uczy przemocy i jest formą krzywdzenia o długofalowych następstwach emocjonalnych, a nierzadko także fizycznych. Dlatego żaden klaps nie jest usprawiedliwiony. Każdy stanowi porażkę rodzica”¹²². Jeden z członków zarządu Fundacji Dzieci Niczyje podkreślał, że istotne jest „żeby zmianom w prawie towarzyszyła akcja edukacyjna prowadzona wśród rodziców, informująca jak wychowywać dzieci bez klapsa”¹²³. Rzecznik Praw Dziecka uważał, że „dzieci w Polsce zasługują na to, by wyrażnie i jednoznacznie zakazać stosowania wobec nich kar cielesnych”¹²⁴, a „wprowadzenie przepisów wprost zakazujących przemocy wobec dzieci w rodzinie powinno przyczynić się do lepszego rozumienia praw dziecka do ochrony przed okrutnym traktowaniem i skłonić osoby sprawujące władzę rodzicielską do szukania prawidłowych metod postępowania z dziećmi”¹²⁵.

¹¹⁸ *Przemoc w rodzinie – Komorowski podpisał*, PAP 2010, z dnia 18.06.2010 r., <http://fakty.interia.pl/polska/news/przemoc-w-rodzinie-komorowski-podpisał,1494458,3>; dostęp: 05.09.2011 r.

¹¹⁹ Wojciechowski M., *Ustawa przeciwko rodzinie*, Rzeczpospolita 2010, 29.07.2010 r., <http://www.rp.pl/artykul/515559.html>; dostęp: 01.09.2011 r.

¹²⁰ Warzechowska S., *Dziecku też trzeba stawiać granice*, Gazeta Olsztyńska 2010, nr 146, s. 9, z dnia 25.06.2010 r.

¹²¹ Pezda A., *Klasy zakazane*, Gazeta Wyborcza 2010, z dnia 29.07.2010 r., http://wyborcza.pl/1,76842,8034623,Klasy_zakazane.html; dostęp: 05.09.2011 r.

¹²² Dudek E., *Nie można już bić dzieci*, Wiadomości Rudzkie 2010, nr 32, s. 3, z dnia 11.08.2010 r.

¹²³ *Posłowie wprowadzają ustawowy zakaz bicia dzieci*, Dziennik Gazeta Prawna 2010, z dnia 07.01.2010 r., http://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/384117,poslowie_wprowadza_ustawowy_zakaz_bicia_dzieci.html; dostęp: 09.2011 r.

¹²⁴ Szochnier-Siemńska M., *Większe wsparcie dla ofiar przemocy w rodzinie*, Gazeta Samorządu i Administracji 2011, z dnia: 13.07.2011 r., http://samorząd.infor.pl/sektor/zadania/opieka_spoleczna/artykuly/435797,wieksze_wsparcie_dla_ofiar_przemocy_w_rodzinie.html; dostęp: 05.09.2011 r.

¹²⁵ *Ibidem*.

Według zagorzałych przeciwników ustawy na mocy nowelizacji „każdy rodzic, który zbije swoje dziecko, musi się liczyć z poważnymi konsekwencjami. Nie będzie potrzebny nakaz sądowy. Pracownik opieki społecznej czy policjant, sam zadecyduje, czy odebrać dziecko rodzicom”¹²⁶. Część publicystów uważała, że „władza, która stosuje cichą amnestię z powodu przepełnionych więzień, będzie teraz ściagać rodziców dających niesfornym dzieciom kłapsy. Podobno to zakaz bez sankcji. Ale przepisy zrównują kłapsy z pobiciem obcej osoby na ulicy, a Temida, jak wiadomo, jest ślepa i kieruje się literą prawa, a nie intencjami jego twórców”¹²⁷.

Poprzez zapis ukonstytuowano zakaz stosowania przemocy wobec dzieci. Ustawodawca bowiem „wyraźnie mówi o tym, że dzieci bić nie wolno i nazywa to wprost. Jednocześnie jednak nie wskazuje sankcji za takie zachowanie – jest to, więc pewna norma, której należy przestrzegać, przepis o znaczeniu edukacyjnym”¹²⁸. Wiceminister Pracy i Polityki Społecznej uważał wprowadzenie zakazu bicia dzieci „za krok cywilizacyjny. Ile razy słyszałem od kolegów parlamentarzystów argument: ojciec mnie bił, a wyrosłem na porządnego człowieka! Koledzy o poglądach mocno prawicowych straszili, że teraz Polska zamieni się w Szwecję, gdzie rozwydrzone nastoletnie dzieci ciągną rodziców po sadach”¹²⁹. Jak podkreślał, „podobne przepisy już istnieją, ale nam chodziło bardziej o zmianę mentalności i świadomości społecznej (...). Zamysł był taki, żeby ludzi edukować, cywilizować”¹³⁰.

W kierunku dobra dziecka? O intencjach ustawodawcy

Znowelizowana ustawa może „mieć większy wpływ na życie Polaków niż jakiekolwiek wybory, o których bębni się miesiącami”¹³¹. Pełnomocnik rządu ds. równego traktowania wyrażał nadzieję, że „ta ustawa sprawi, że sprawca przemocy nie będzie bezkarny”¹³². Podkreślał jednak, że „nadal za mało jest specjalistów zajmujących się problemem przemocy i pomagających ofiarom, za mało zrozumienia wśród lekarzy, prokuratorów, sędziów i policjantów”¹³³. Uczestnicy II Kongresu Kobiet przekonywali, że „to nie koniec walki o lepszą ochronę jej ofiar”¹³⁴, gdyż „jest jeszcze ogromny obszar, który wymaga poprawy. Przed nami jeszcze dużo pracy. Potrzebne są także zmiany mentalne. Ale cieszymy się, że ta ustawa została podpisana. To dla nas święto”¹³⁵.

Profesor Uniwersytetu Warmińsko–Mazurskiego, teolog, uważał, że „obóz rządzący dąży do czegoś w rodzaju totalitaryzmu. Chodzi o rozciągnięcie do granic możliwości władzy pań-

¹²⁶ Wysocka J., *Gunia. Ostatni kłaps*, Telewizja Polska SA 2008.

¹²⁷ Elbanowscy K. i T., *Rodzina robi swoje, rodzina może odejść*, Rzeczpospolita 2010, nr 13/14 s. 22.

¹²⁸ *Kontrowersyjna ustawa wchodzi w życie*, PAP 2010, z dnia 29.07.2010 r., <http://fakty.interia.pl/polska/news/kontrowersyjna-ustawa-wchodzi-w-zycie,1512141,3>; dostęp: 05.09.2011 r.

¹²⁹ Czajkowska A., *Przekaz ustawy jest jasny: Nie wolno bić dzieci*, Gazeta Wrocław 2010, z dnia 13.09.2010 r., http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35771,8365591,Przekaz_ustawy_jest_jasny__Nie_wolno_bic_dzieci.html; dostęp: 05.09.2011

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ Wojciechowski M., *Ustawa przeciwko rodzinie*, Rzeczpospolita 2010, nr 176, s. 13.

¹³² *Uczestnicy Kongresu Kobiet o ustawie antyprzemocowej*, PAP 2010, z dnia 18.06.2010 r., <http://www.salon24.pl/news/26449,uczestnicy-kongresu-kobiet-o-ustawie-antyprzemocowej>; dostęp: 05.09.2011 r.

¹³³ *Ibidem*.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ *Ibidem*.

stwa, co jest sprzeczne z zapisaną w preambule do Konstytucji zasadą pomocniczości. Tendencja ta wynika jednak nie z cech tej czy innej partii, lecz ze złego ustroju, który nie stawia tamy biurokracji i sprzyja państwu rozdętemu. Przypuszczam, że każda partia rządząca zachowała by się podobnie¹³⁶. Według profesora, „zasada pomocniczości oznacza uznanie kompetencji i praw wspólnot. Konstytucja uznaje też prawo do życia rodzinnego, do wychowywania dzieci zgodnie z przekonaniem itd. Jak nazwać agresywną ignorancję w tych kwestiach?”¹³⁷. Według profesora filozofii, byłej Pełnomocnik Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, współczesne demokratyczne państwo „opiera się na koncepcji praw człowieka, które przysługują jednostkom, a nie rodzinom czy wspólnotom lokalnym”¹³⁸. W opinii publicystów odnoszących się do wypowiedzi profesora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, „autor podobnie jak cała plejada prawicowych obrońców «zdrowej polskiej rodziny» boi się obecnej ustawy. Dlaczego? Bo wystarczy, iż rodzina jest zagrożona przemocą, a ktoś zgłosi niepokojący przypadek znęcania się nad dzieckiem, by państwo mogło interweniować. Cudownie, gdyby właśnie tak było! Gdyby kompetentne organy państwa i ich przedstawiciele podejmowały interwencje tam, gdzie ona jest konieczna. Ba, w takich sprawach jak ochrona najsłabszych jako obywatele powinniśmy wykazywać się niezwykłą czułością”¹³⁹. Pracownik socjalny „nie ma występować w roli żandarma, który przyjdzie i zabierze dziecko – i tak już doświadczone przez los – zawiezie je pod drzwi placówki i tam zostawi. On ma wykonać sporą pracę – ma się rozejrzeć wśród osób najbliższych rodziny dziecka i ustalić, kto może się nim zaopiekować”¹⁴⁰. Jeden z publicystów wskazywał jednak, że „już obecnie zdarza się, że rodzicom w Polsce odbierane są dzieci i są oni ścigani z nieuzasadnionych powodów. W Europie Zachodniej wielu rodziców składa na takie decyzje skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, który często przyznaje im rację”¹⁴¹. Jednak według zwolenników ustawy „ryzyko błędnej decyzji w takiej sytuacji ma mniejsze znaczenie niż brak reakcji w sytuacji, gdy jest ona niezbędna, by uratować życie dziecka”¹⁴².

Omawiając publiczną dyskusję na temat nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nie sposób nie poruszyć kwestii wynikających z przekonań religijnych, gdyż „większość Polaków, a nawet parlamentarzystów, to katolicy”¹⁴³. Argumentem „za” bądź „przeciw” Ustawie było przywoływanie fragmentów Pisma Świętego, które „dopuszcza karanie dzieci fizycznie, gdy wychowanie obejmuje karcenie i napominanie. Czytamy: Kto kocha swego syna, często ćwiczy go różgą”¹⁴⁴. Według niektórych publicystów, „raczej dużo bardziej adekwatne byłoby w tym kontekście przyjrzenie się przypowieści o Abrahamie i Izaaku, która sugeruje,

¹³⁶ Wojciechowski M., *Klasy i podatki...*, op.cit.

¹³⁷ *Ibidem*.

¹³⁸ Środa M., *Barbarzyństwo trzyma się dobrze*, Gazeta Wyborcza 2010, nr 180, wydanie z dnia 04.08.2010 r. http://wyborcza.pl/1,80322,8209845,Barbarzynstwo_trzyma_sie_dobrze.html; dostęp: 05.09.2011 r.

¹³⁹ Makowski J., Bem K., *Przemoc jest grzechem*, Rzeczpospolita 2010, z dnia 09.08.2010 r., <http://www.rp.pl/artukul/519903.html>; dostęp: 05.09.2011 r.

¹⁴⁰ Paterek A., *Kontrowersyjna ustawa wchodzi w życie*, Rozmowę przeprowadziła Kwiatkowska A., PAP 2010, z dnia 29.07.2010 r., <http://fakty.interia.pl/polska/news/kontrowersyjna-ustawa-wchodzi-w-zycie,1512141>; dostęp: 05.09.2011 r.

¹⁴¹ Bober M., *Zabiorą dzieci na podstawie donosu*, Nasz Dziennik 2010, z dnia 19.06.2010 r., <http://pokazywarka.pl/przemocwrodzynie/>; dostęp: 05.09.2011 r.

¹⁴² Paterek A., *Kontrowersyjna ustawa wchodzi w życie...*, op.cit.

¹⁴³ Wojciechowski M., *Ustawa przeciwko rodzinie...*, op.cit.

¹⁴⁴ *Ibidem*.

że Bóg nie chce i wręcz zabrania poświęcania życia i dobra dzieci dla wizji rodziców, nawet jeśli byłyby to wizje czy motywy religijne. Chrześcijanin powinien być zatem pierwszy, który wspiera inicjatywy mające wzmacniać rodzinę, jako miejsce, gdzie dzieci mogą dorastać bezpiecznie i godnie, a nie być narażone na przemoc fizyczną albo psychiczną ze strony kogokolwiek – także własnych rodziców”¹⁴⁵. Jak podkreślają „wrogiem ustawodawcy nie jest rodzina” tylko „przemoc, która zawsze jest złem”.¹⁴⁶ Jak komentował Sekretarz Generalny ELFAC Europejskiej Federacji Stowarzyszeń Dużych Rodzin, „w polityce rodzinnej trzeba, bowiem myśleć w kryteriach długofalowych. Niestety, jednak w większości przypadków politycy, podejmując działania myślą tylko o tym, jakie przyniosą one efekty w kontekście kolejnych wyborów. A powinni przecież brać pod uwagę, jakie korzyści przyniosą ich decyzje polskim rodzinom. Potrzebna jest bowiem spójna polityka prorodzinna, niezależna od częstych zmian ekip rządzących”.¹⁴⁷ Przytaczano też, iż Pismo Święte ostrzega „(Iz 10, 1–2) Biada prawodawcom ustaw bezbożnych i tym, co ustanowili przepisy krzywdzące, aby słabych odepchnąć od sprawiedliwości i wyzuć z prawa biednych mego ludu; by wdowy uczynić swoim łupem i by móc ograbić sieroty”.

6.2. Społeczna akceptacja bicia dzieci

Jedną z założonych funkcji nowelizacji prawa w zakresie ochrony przed przemocą w rodzinie oraz celem wprowadzenia nowych regulacji była zmiana społecznej świadomości na temat problemu przemocy w rodzinie, w tym przemocy nad dzieckiem. Z jednej strony oczekiwania te opierały się na normotwórczej funkcji prawa, z drugiej natomiast strony, można było mieć nadzieję, iż – podobnie jak miało to miejsce w innych krajach (np. Szwecja, Austria, Niemcy) – ustanowienie odpowiednich przepisów w zakresie ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie znajdzie swoje konsekwencje w postaci obniżenia poziomu społecznej akceptacji dla bicia dzieci i dla wykorzystywania kar fizycznych w wychowaniu.

Próba uchwycenia zmian w zakresie społecznych postaw wobec problemu przemocy nad dzieckiem w rodzinie oraz działań wobec działań w stosunku do tego zjawiska, jakie mogły wystąpić na tle wejścia w życie ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw z dnia 10 czerwca 2010 roku, oparta została o badanie opinii publicznej, które przeprowadzone zostało na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka przez TNS OBOP na reprezentatywnej próbie **1 005** dorosłych mieszkańców Polski w wieku 15–75 roku życia¹⁴⁸.

¹⁴⁵ *Ibidem*.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ Tobolska K., *Po nas będą nasze dzieci*, Przewodnik Katolicki 2010, nr 28, http://www.przk.pl/nr/rodzina/po_nas_beda_nasze.html; dostęp: 05.09.2011 r.

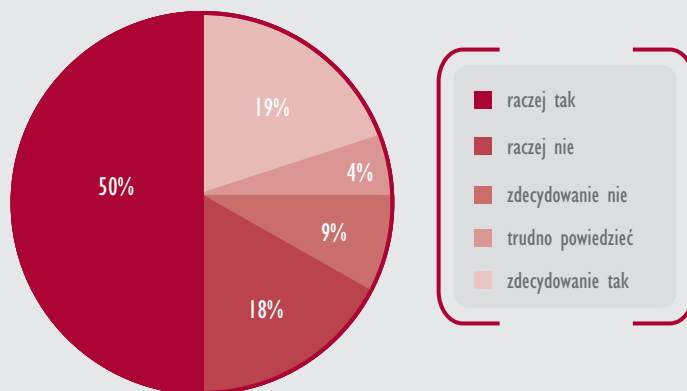
¹⁴⁸ Badanie zrealizowane zostało przez TNS OBOP o w dniach 4–12 sierpnia 2011 roku na próbie 1 005 mieszkańców Polski. Celem badania było zidentyfikowanie ewentualnych zmian w kilku aspektach społecznej świadomości i postaw. Przedmiotem badań stały się:

- społeczna akceptacja bicia dzieci,
- stosunek do prohibicji kar fizycznych (wprowadzenia zakazu stosowania kar cielesnych przez rodziców),
- postawy wobec ingerencji w rodzinę z problemem przemocy nad dzieckiem.

W świetle przeprowadzonego badania opinii publicznej można ostrożnie wnioskować o wystąpieniu korzystnej zmiany polegającej na obniżeniu się poziomu społecznej akceptacji dla bicia dzieci przez rodziców. Wystąpiły bowiem niezbyt znaczne, co prawda, ale **widoczne różnice w poziomie społecznej akceptacji dla bicia dzieci** w porównaniu z odpowiednimi danymi z badań prowadzonych przed nowelizacją ustawy. W pewnym stopniu może to świadczyć o **wystąpieniu w stosunkowo krótkim czasie korzystnych skutków** ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw z 10 czerwca 2010 roku w zakresie jej **wpływu na społeczną świadomość na temat problemu przemocy w rodzinie**.

Przeprowadzone w 2011 roku przez TNS OBOP dla Rzecznika Praw Dziecka badania wskazują, iż **społeczeństwo aprobuje obecnie stosowanie tzw. klapsów wobec dzieci na nieco niższym poziomie – 69%** (suma odpowiedzi „tak i „raczej tak”), **niż miało to miejsce przed rokiem, w którym nastąpiła nowelizacja ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie**, kiedy to aprobata ta osiągała poziom 78%¹⁴⁹. Różnica odpowiedzi aprobujących stosowanie klapsów wobec dzieci jest znacząca i wynosi **9 punktów procentowych**, czyli przewyższa poziom błędu pomiarowego. Istotne jest też to, iż jednocześnie ze zmniejszeniem aprobaty dla stosowania klapsów w stosunku do dzieci wzrosła liczba osób wyrażających w tym względzie dezaprobatę (suma odpowiedzi „nie i „raczej nie”) z **19%** w roku 2008 do **27%** w roku 2011, czyli nastąpił tu wzrost o 8 punktów procentowych.

WYKRES 78. Czy zgadza się Pan(i) z następującym twierdzeniem: „Są takie sytuacje, kiedy trzeba dziecku dać klapsa”.

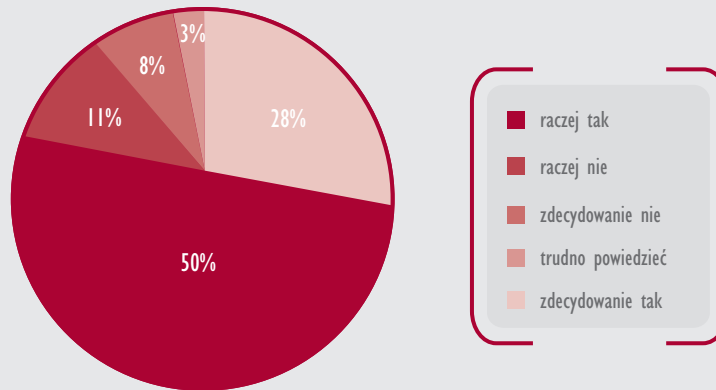

ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011.

Badania polegały na zadaniu kilku pytań z możliwością jednokrotnej odpowiedzi w trakcie bezpośrednich wywiadów. Uzyskane wyniki odniesiono do podobnych tematycznie badań prowadzonych w kilku poprzednich latach. W szczególności odniesiono się do badania CBOS z czerwca 2008 roku: „Społeczne przyzwolenie na bicie dzieci”, które przeprowadzono na próbie 1 107 dorosłych mieszkańców Polski oraz do zamieszczonych w tym raporcie zestawień porównawczych z badaniami z wcześniejszych lat, a także do badań Fundacji Dzieci Niczyje pt. „Bicie dzieci. Postawy i doświadczenia dorosłych Polaków” zrealizowanych przez Millward Brown SMG/KRC w 2009 roku, które przeprowadzono na reprezentatywnej próbie 1 002 dorosłych Polaków.

¹⁴⁹ Badania CBOS z czerwca 2008 roku: „Społeczne przyzwolenie na bicie dzieci”.

WYKRES 79. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z twierdzeniem: „Są sytuacje, że dziecku trzeba dać klapsa”.

ŹRÓDŁO: CBOS, „SPOŁECZNE PRYZWOLENIE NA BICIE DZIECI”, 2008.

W ciągu dwóch lat zmniejszyła się także społeczna aprobata bicia dzieci w postaci „poważniejszej” niż klapsy, czyli tzw. lania. Zmiana ta nie jest co prawda spektakularna i w zasadzie mieści się w granicach błędu statystycznego, ale wystąpiła i ma spójny, co do udzielonych odpowiedzi charakter, tzn. z jednej strony nieznacznie spadła liczba osób aprobujących twierdzenie „*Lanie jeszcze nikomu nie zaszkodziło*” z **41%** w 2008 roku (suma odpowiedzi „tak” i „raczej tak”) do **36%** w roku 2011, ale jednocześnie nieco wzrosła liczba osób, które nie zgadzają się z tym twierdzeniem (suma odpowiedzi „nie” i „raczej nie”) z **54%** w roku 2008 do **56%** w roku 2011.

WYKRES 80. Czy zgadza się Pan(i) z następującym twierdzeniem: „Tzw. lanie jeszcze nikomu specjalnie nie zaszkodziło”.

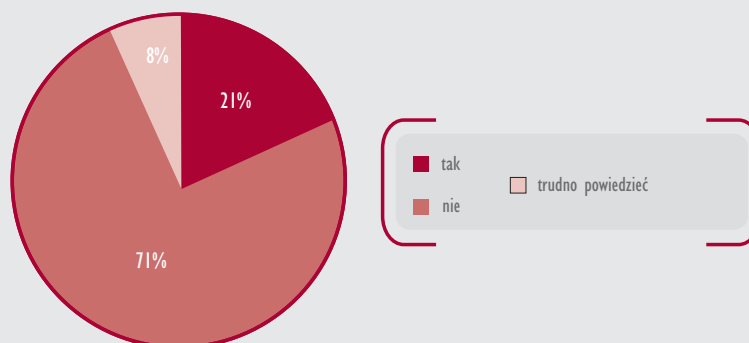

ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011

ŹRÓDŁO: CBOS, „SPOŁECZNE PRYZWOLENIE NA BICIE DZIECI”, 2008.

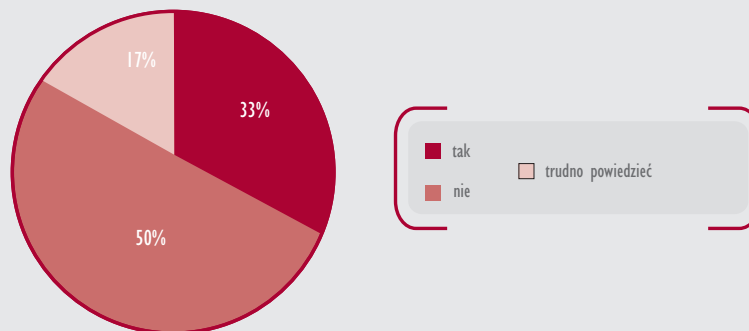
Spadek aprobaty społecznej dla bicia dzieci widać też w kolejnym zastosowanym w badaniu w 2011 roku pytaniu, za pomocą którego starano się rozpoznać postawy społeczne wobec wykorzystywania bicia dziecka (kar fizycznych) jako metody wychowawczej. W uzyskanych odpowiedziach i na tle ich odniesienia do wcześniejszych danych należy zauważyć wyraźny **wzrost społecznej świadomości w zakresie niewłaściwości wykorzystywania kar fizycznych w stosunku do dzieci w celach wychowawczych**. Choć porównywane badania – z 2008 roku CBOS i z 2011 roku TNS OBOP dla RPD – nie operowały w sensie metodologicznym identyczną procedurą, to jednak są podobne w merytorycznym sensie. W porównaniu wyników zauważyć można **dość znaczny spadek liczby osób aprobowujących bicie jako metodę wychowawczą**: z 33% w roku 2008 do 21% w 2011 roku. Jednocześnie zwrócić należy uwagę na znaczny, bo **ponad 20% wzrost społecznej dezaprobaty dla stosowania kar fizycznych w celach wychowawczych**: w roku 2011 było to 71% w porównaniu z rokiem 2008, kiedy wskaźnik analogicznych odpowiedzi wynosił 50% badanych.

WYKRES 81. CZY ZGADZA SIĘ PAN(I) Z NASTĘPUJĄCYM TWIERDZENIEM: „BICIE DZIECKA JEST W NIEKTÓRYCH SYTUACJACH NAJBARDZIEJ SKUTECZNĄ METODĄ WYCHOWAWCZĄ”.

ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011.

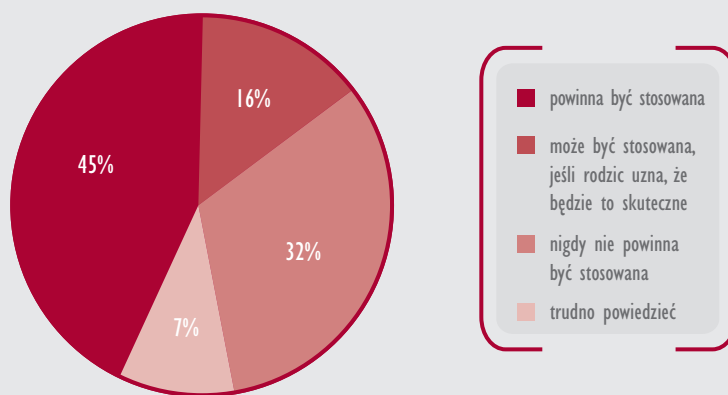
WYKRES 82. CZY W PANA(I) PRZEKONANIU STOSOWANIE WOBEC DZIECI KAR FIZYCZNYCH – SPRAWIANIE IM LANIA TO RÓWNIE DOBRA METODA WYCHOWAWCZA JAK INNE (CBOS, 2008).

ŹRÓDŁO: CBOS, „SPOŁECZNE PRYZWOLENIE NA BICIE DZIECI”, 2008.

Aktualne wyniki badania opinii publicznej dotyczące akceptacji bicia dzieci jako metody wychowawczej można dodatkowo odnieść do jeszcze innych badań, zrealizowanych w 2009 roku przez Fundację Dzieci Niczyje pt. „Bicie dzieci. Postawy i doświadczenia dorosłych Polaków”, w których analizowano podobną tematycznie kwestię. Także i w tym wypadku, choć zastosowane w obu badaniach pytania nieco się różniły, przy pewnym uproszczeniu w zestawieniu wyników obu badań, dostrzec można **zdecydowany wzrost w 2011 roku dezaprobaty** dla kar fizycznych jako metody wychowawczej w 2011. Różnica wartości wyniosła bowiem **39 punktów procentowych**: z **32%** badanych uznających, że bicie dziecka jako metoda wychowawcza „nigdy nie powinno być stosowane” w roku 2009 (wykres poniżej), do **71%** badanych w 2011 roku, którzy nie zgodzili się z twierdzeniem, iż „bicie dziecka jest w niektórych sytuacjach najbardziej skuteczną metodą wychowawczą”.

WYKRES 83. CZY PANA(I) ZDANIEM ZBICIE DZIECKA „ZA KARĘ” PRZEZ RODZICA JEST METODĄ WYCHOWAWCZĄ, KTÓRA:

ŹRÓDŁO: FUNDACJA DZIECI NICZYJE, BADANIE „BICIE DZIECI. POSTAWY I DOŚWIADCZENIA DOROSŁYCH POLAKÓW”, 2009.

Można w tym momencie zwrócić także uwagę na fakt, iż porównywanie wcześniejszych danych na temat postaw społecznych w zakresie aprobaty kar fizycznych jako metody wychowawczej, dokonane na przykład poprzez zestawienie wyników z 2008 roku z badaniami CBOS z 1994 roku¹⁵⁰, nie ukazało specjalnych różnic w poziomie społecznej aprobaty: w 1994 roku było to 30%, podczas gdy w roku 2008 odsetek ten wyniósł 33%. Podobnie nieznaczące różnice w aprobacie bicia dzieci w różnych badaniach prowadzonych w Polsce w poprzednich latach ukazują także inne zestawienia porównawcze¹⁵¹. Z tego powodu **sytuację wystąpienia znaczących różnic w wynikach badań z 2008 i 2011 roku można chyba interpretować jako wzrost świadomości społecznej na temat niewłaściwości stosowania kar fizycznych w wychowaniu, który nastąpił prawdopodobnie na skutek działań, jakie miały miejsce pomiędzy jednym a drugim badaniem, w tym: uchwalenie i wprowadzenie w życie nowelizacji ustawy oraz tocząca się w tym czasie intensywna**

¹⁵⁰ Porównanie to zawarte jest w raporcie CBOS „Społeczne przyzwolenie na bicie dzieci”, Warszawa 2008.

¹⁵¹ Np. zestawienie wyników różnych badań na temat społecznej akceptacji bicia dzieci zamieszczone w Dziecko Krzywdzone 2003, nr 3.

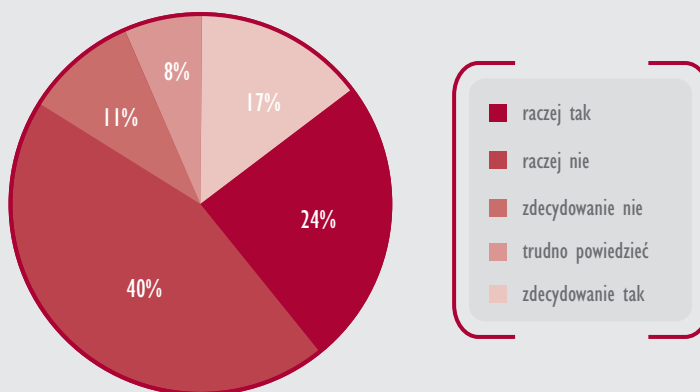
edukacja społeczna dotycząca tematu bicia dzieci, realizowana poprzez kilka kampanii społecznych prowadzonych przez różne podmioty, w tym Rzecznika Praw Dziecka oraz kilka organizacji pozarządowych.

6.3. Społeczny stosunek do prohibicji kar fizycznych

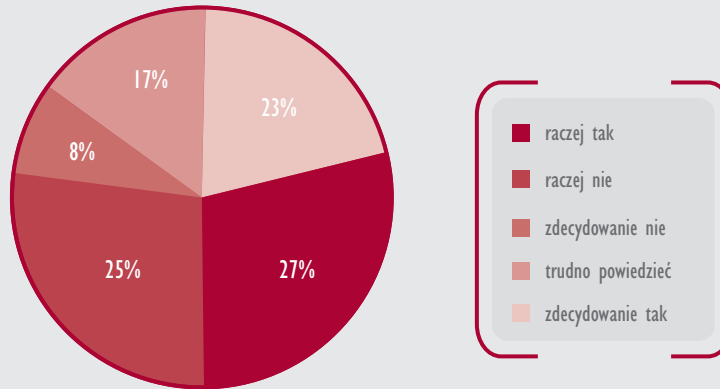
W czasie poprzedzającym uchwalenie nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie trwała w Polsce dość burzliwa dyskusja dotycząca (projektowanego wówczas) przepisu wprowadzającego całkowity zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci, tj. wprowadzenia do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zakazu stosowania kar cielesnych przez rodziców (osoby wykonujące władzę rodzicielską i sprawujące opiekę lub pieczę nad małoletnim dzieckiem).

Badania na temat społecznego stosunku do wprowadzenia prawnego zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci, które realizowane były przed uchwaleniem nowelizacji ukazywały najpierw, tj. w 2008 roku, wyraźną polaryzację opinii społecznej z przewagą przeciwników wprowadzenia zakazu (51% odpowiedzi „nie” i „raczej nie” w stosunku do 41% opowiadających się za wprowadzeniem zakazu). Następnie w 2009 roku wystąpiła względna „równowaga” zwolenników i przeciwników wprowadzenia zakazu (50% zwolenników).

WYKRES 84. CZY PANA(I) ZDANIEM NALEŻY WPROWADZIĆ CAŁKOWITY ZAKAZ STOSOWANIA KAR CIELESNYCH (BICIA, DAWANIA KLAPSÓW ITP. WOBEC DZIECI CZY TEŻ NIE?

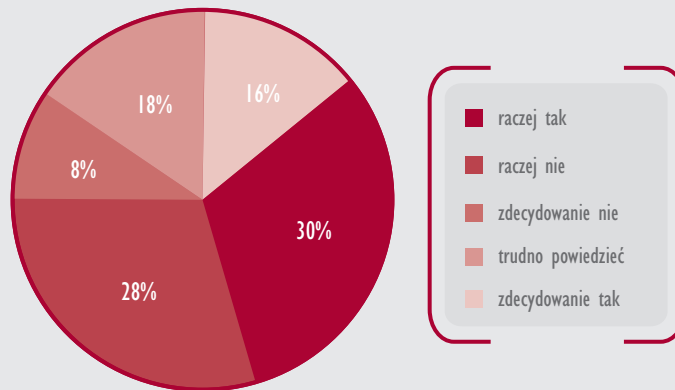

ŹRÓDŁO: CBOS, „SPOŁECZNE PRYZWOLENIE NA BICIE DZIECI”, 2008.

WYKRES 85. Czy Pana(i) zdaniem stosowanie kar fizycznych przez rodziców powinno być prawnie zakazane?

ŹRÓDŁO: FUNDACJA DZIECI NICZYJE, BADANIE „BIEĆ DZIECI. POSTAWY I DOŚWIADCZENIA DOROSŁYCH POLAKÓW”, 2009.

Aktualne natomiast badania TNS OBOP dla Rzecznika Praw Dziecka z 2011 roku pokazują, iż stosunek do wprowadzenia oficjalnego przepisu zakazu kar cielesnych wobec dzieci nie zmienił się po wprowadzonej w 2010 roku zmianie prawnej na rzecz jego większej aprobaty w porównaniu z tematycznymi badaniami zrealizowanymi przez Millward Brown dla Fundacji Dzieci Niczyje w 2009.

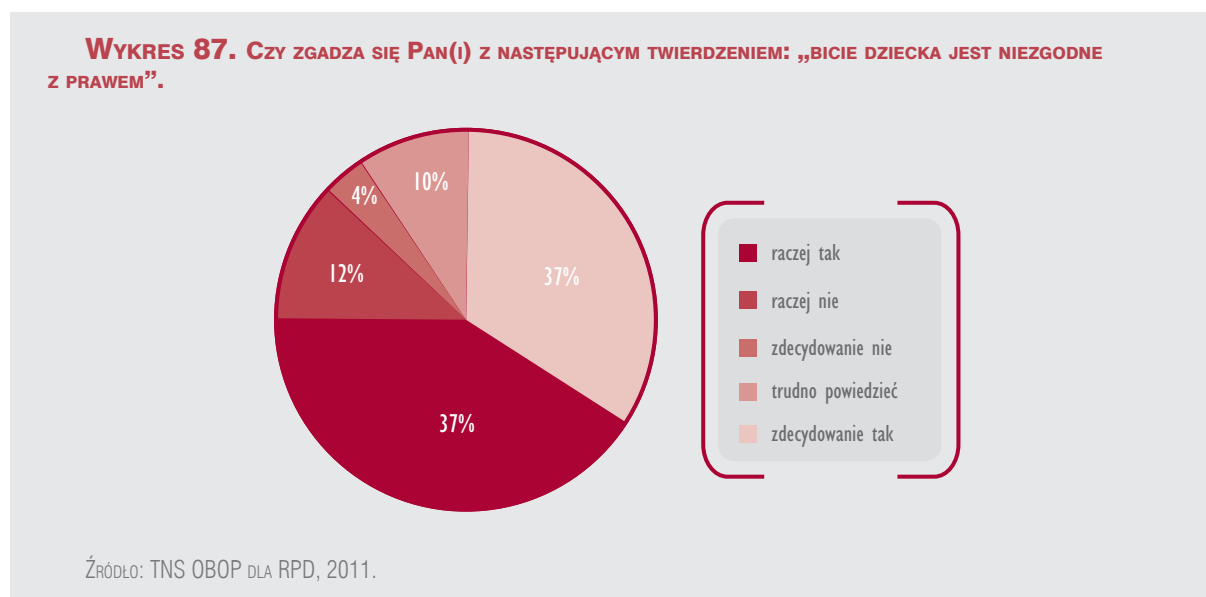
WYKRES 86. Czy Pana(i) zdaniem wprowadzenie całkowitego zakazu bicia dzieci jest słuszne i może przynieść pozytywne skutki?

ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011.

Doświadczenia innych państw pokazują, iż wzrost społecznej aprobaty dla oficjalnego (prawnego) zakazu bicia dzieci jest zazwyczaj procesem powolnym. W Szwecji, która jako pierwsze państwo wprowadziła w 1979 roku całkowity zakaz kar cielesnych wobec dzieci, wyraźny wzrost aprobaty dla tego zakazu oraz skutki jego istnienia dla rozwoju postaw dezaprobaty dla stosowania kar fizycznych wobec dzieci nastąpiły po wielu latach od chwili jego usta-

nowienia (wzrost z 11% sprzed 1979 roku do 89% dopiero w 1994 roku). Podobnie proces wolnego rozwijania pozytywnych skutków w postawach społecznych wskutek wprowadzenia zakazu stosowania kar fizycznych obserwowany jest też w innych państwach, np. w Austrii czy Niemczech¹⁵².

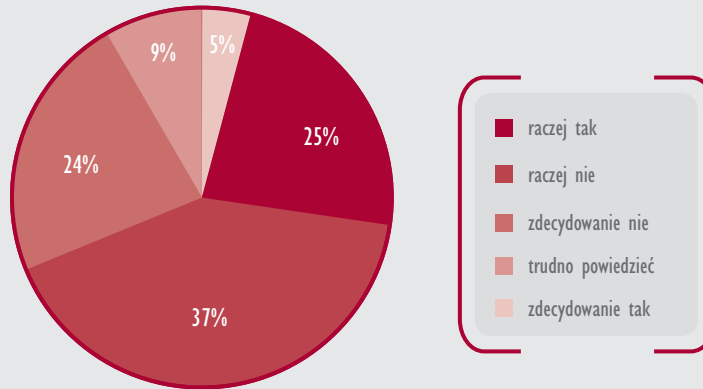
W kontekście aprobaty oficjalnego zakazu pojawia się także pytanie o świadomość prawną na temat karania fizycznego dzieci przez rodziców, tj. postrzegania bicia dzieci jako zachowań bezprawnych. W ten sposób starano się ustalić pośrednio poziom społecznej wiedzy na temat istnienia w polskim prawie oficjalnego zakazu karania fizycznego dzieci. Uzyskane dane wskazują, iż **zdecydowana większość badanych, niemal ¾ (74%), spostrzega karanie fizyczne jako zachowanie bezprawne, ale w tym – co należy podkreślić – aż 37% badanych nie jest o tym do końca przekonanych**. Poziom społecznej wiedzy o istnieniu prawnego zakazu stosowania kar fizycznych można więc uznać za stosunkowo wysoki oraz będący konsekwencją (korzystnym efektem) burzliwej publicznej dyskusji, jaka toczyła się w roku 2010 wokół uchwalenia ustawy przez Parlament i jej wprowadzenia w życie, w której to dyskusji wprowadzenie tegoż zakazu było często poruszonym motywem.

Z powyższymi obrazem danych korespondują dane uzyskane w wyniku zastosowania innego pytania, dotyczącego uznawania prywatności rodziny w perspektywie postępowania z dzieckiem. Pokazują one, iż **sposób postępowania rodziców z dziećmi przestaje być traktowany w społeczeństwie polskim jako wyłącznie prywatna ich sprawa**.

¹⁵² Badania porównawcze prezentowane przez K. Bussmanna, na Międzynarodowej Konferencji „Children without violence”, Praga 2009.

WYKRES 88. Czy zgadza się Pan(i) z następującym twierdzeniem: „Sposób postępowania rodziców z dzieckiem, w tym posługiwanie się karami fizycznymi, jest wyłącznie ich prywatną sprawą”.

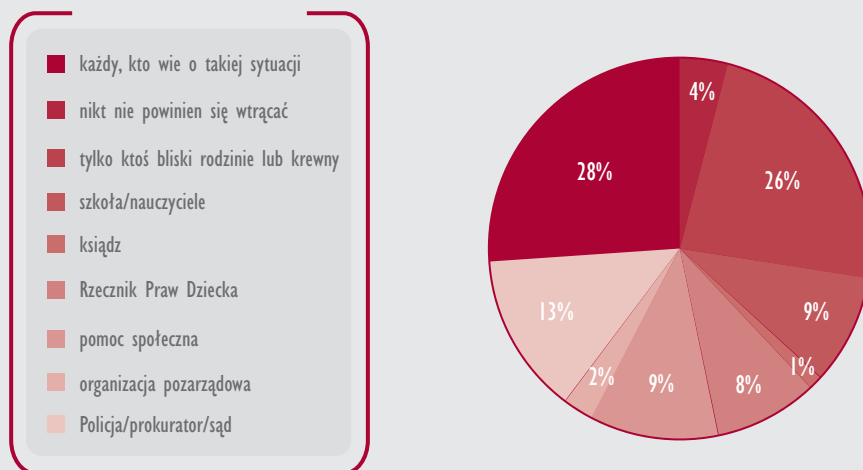
ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011.

Jak można zauważyć w obrazie powyższych danych, obecnie jedynie **1/3 badanych** (30%) prezentuje tradycyjne i niekorzystne postawy w tym względzie, uznając, iż postępowanie z dzieckiem jest prywatną sprawą rodziców. Zdecydowana większość społeczeństwa, **aż 61%, wykazuje postawy aprobaty wobec społecznej kontroli nad sposobem traktowania dzieci przez rodziców**, w tym – jak można dalej interpretować – regulowania tego obszaru przez prawo. Czy znajduje to swoje odzwierciedlenie w społecznej aprobacie dla ingerencji w rodzinę w sytuacjach, gdy sposób postępowania rodziców z dzieckiem ma niewłaściwy charakter?

6.4. Społeczne postawy wobec ingerencji w rodzinę z problemem przemocy wobec dziecka

Rzeczywista poprawa sytuacji dzieci w rodzinach i ich lepsza ochrona przed przemocą w rodzinie zależy od wielu czynników, wśród których istotną rolę pełnią społeczne postawy wobec zjawiska przemocy w stosunku do dzieci oraz postawy wobec interweniowania w rodzinę w przypadku występowania w niej tego problemu. Na podstawie badań z 2011 roku TNS OBOP dla RPD ukazano już wzrost społecznych postaw aprobaty dla sprawowania nad rodziną kontroli w zakresie sposobu postępowania z dzieckiem. Ponadto uzyskane przez nas wyniki wskazują, iż **obecnie większość społeczeństwa charakteryzuje się stosunkowo wysoką aprobatą dla ingerencji zewnętrznego podmiotu w rodzinę z problemem złego traktowania dziecka**. Dane pokazują, iż 96% badanych wskazało jeden z przedstawionych podmiotów jako ten, który powinien ingerować w rodzinę w sytuacjach złego traktowania w niej dziecka. **Jedynie 4% badanych wybrało odpowiedź, iż „nikt nie powinien się mieszać”**. Zwrócić jednak należy uwagę, iż niemal **1/3 badanych (26%) uznaje, iż ingerencja taka może mieć miejsce tylko ze strony kogoś bliskiego rodzinie lub ze strony krewnego**.

WYKRES 89. Kto Pana(i) zdaniem przede wszystkim powinien podejmować działania wobec rodziny, jeśli dziecko jest w niej źle traktowane?

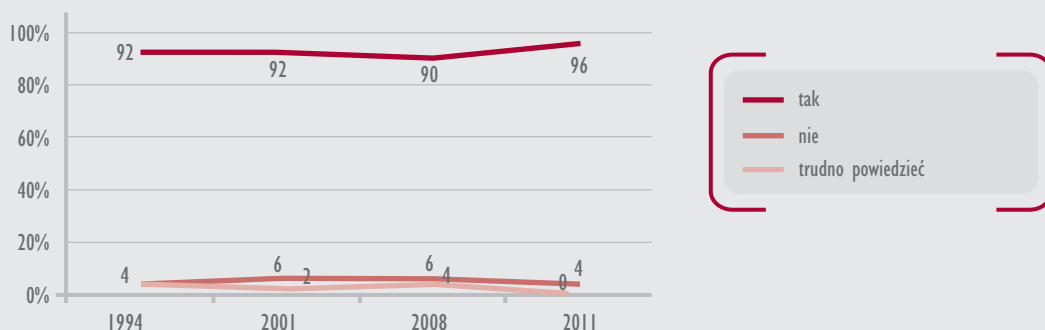
ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011.

Znacząca część badanych – niemal jedna trzecia (28%) – aprobując interwencję z zewnątrz, nie określa preferencji, kto tę interwencję powinien podejmować, udzielając odpowiedzi: „każdy, kto wie o takiej sytuacji”. Wydaje się, iż ci badani uważają jako uprawnione do tego typu działań (interwencji w rodzinę) różne podmioty. Podmioty określone w ustawie nowelizującej jako podejmujące działania w sytuacjach występowania problemu przemocy w rodzinie, tj.: szkoła, pomoc społeczna, Policja uzyskały podobny mandat, tj. pomiędzy 9% a 3%, ale można też dostrzec, iż niemal podobny mandat społeczny dla ingerencji w rodzinę z problemem przemocy wobec dziecka uzyskał Rzecznik Praw Dziecka (8%).

Analizując, na ile poziom społecznej akceptacji dla podejmowania interwencji w rodzinę z problemem przemocy nad dzieckiem zmienił się po wprowadzeniu w życie nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie można sięgnąć do badań zrealizowanych przed nowelizacją ustawy, które podejmowały kwestię aprobaty dla społecznej interwencji w sytuacji przemocy nad dzieckiem w rodzinie. Przykładem są badania realizowane przez CBOS w odstępach czasowych: 1994, 2001 i 2008, w których zastosowano pytania: „Czy Pana(i) zdaniem osoby obce, spoza rodziny powinny czy też nie interweniować, gdy widzą, że dziecko jest źle traktowane przez rodziców (opiekunów)?”¹⁵³. Jeśli porównać dane z tych lat z badaniami z 2011 roku, okazuje się, iż poziom tej aprobaty jest podobny. Pomimo znaczącego odstępu czasu (7 lat) oraz faktu nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie różnice nie są znaczące.

¹⁵³ Społeczne przyzwolenie na bicie dzieci, CBOS 2008.

WYKRES 90. SPOŁECZNA APROBATA DLA INTERWENCJI W SYTUACJE ZŁEGO TRAKTOWANIA DZIECKA W RODZINIE W LATACH 1994–2011.

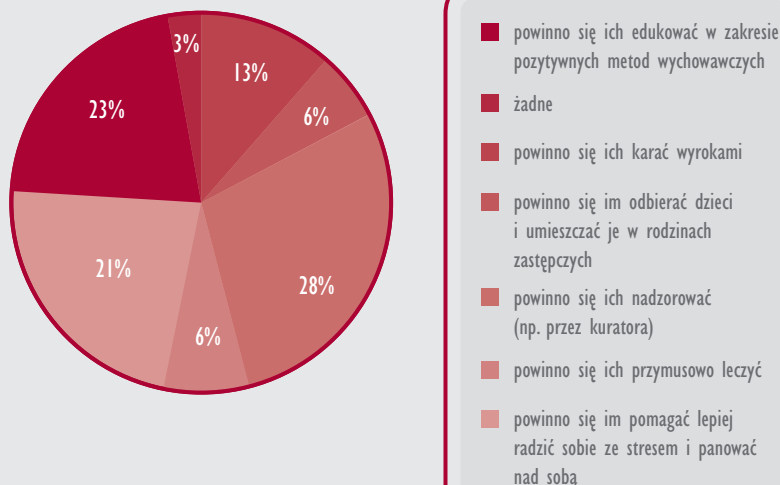

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE CBOS, „SPOŁECZNE PRYZWOLENIE NA BICIE DZIECI”, 2008; ORAZ TNS OBOP DLA RPD, 2011.

Powyższe dane, porównujące w różnych latach poziom aprobaty dla ingerencji w rodzinę z problemem przemocy nad dzieckiem, oddają oczywiście uproszczony obraz w tej kwestii. W rzeczywistości istnieją różnice w postawach społecznych w tym zakresie, w zależności od szczegółowego kontekstu owej przemocy, tj. rodzaju zachowania rodzica wobec dziecka. Badania Fundacji Dzieci Niczyje z 2009 roku pokazały, iż najmniejszą akceptację społeczną ma interwencja, jeśli dziecko jest karcone przez rodziców kłapsem (nieco ponad 30%), a zdecydowanie większa aprobata ma miejsce, jeśli w grę wchodzi takie zachowania rodziców wobec dziecka, jak: bicie pasem, silne bicie ręką czy uderzenie w twarz¹⁵⁴.

W kontekście ujawnionej występującej obecnie ogólnej aprobaty społecznej dla ingerencji w rodzinę z problemem przemocy nad dzieckiem, starano się określić także preferencje społeczne co do rodzaju owej interwencji, tj. preferencje co do typu działań, jakie powinno się podejmować wobec rodziców stosujących przemoc wobec swoich dzieci.

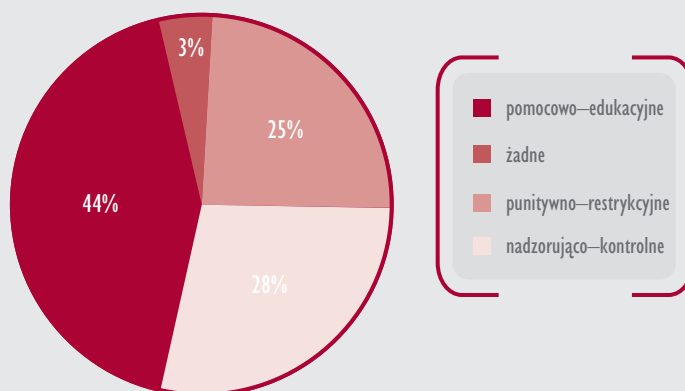
¹⁵⁴ Bicie dzieci. Postawy i doświadczenia dorosłych Polaków, Raport z badań, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2009.

WYKRES 91. JAKIE DZIAŁANIE POWINNO SIĘ PODEJMOWAĆ WOBEC RODZICÓW, KTÓRZY BIJĄ SWOJE DZIECI?

ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011.

Uzyskane dane wskazują, iż w perspektywie przedstawionych określonych działań najwyższą aprobatę uzyskało „nadzorowanie rodzin z problemem przemocy nad dziećmi” – 28% badanych, a następnie „edukacja rodziców o pozytywnych metodach wychowania” – 23% badanych oraz „pomoc rodzicom w lepszym radzeniu sobie ze stresem” – 21% badanych.

Dokonując jednak analizy przedstawionych powyżej danych w kategoriach pewnych typów działań, zauważyć można, iż **najwięcej zwolenników mają działania pomocowe i edukacyjne (44%** – łącznie wskazania na „edukowanie rodziców na temat pozytywnych sposobów postępowania z dzieckiem”, a także „pomoc rodzicom w zakresie radzenia sobie ze stresem i emocjami”). **Mniej natomiast aprobowane są działania nadzorująco-kontrolujące** w postaci „nadzorowania rodzin przez kuratorów” (28%). **Najmniejszą natomiast aprobatę społeczną uzyskały działania punitywno-restrykcyjne – 25% badanych** (łącznie wskazania na „karanie rodziców wyrokami” i „odbieranie dzieci” oraz „przymusowa terapia rodziców”).

WYKRES 92. PREFERENCJE DOTYCZĄCE TYPÓW DZIAŁAŃ WOBEC RODZICÓW BIJĄCYCH DZIECI.

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE TNS OBOP DLA RPD, 2011.

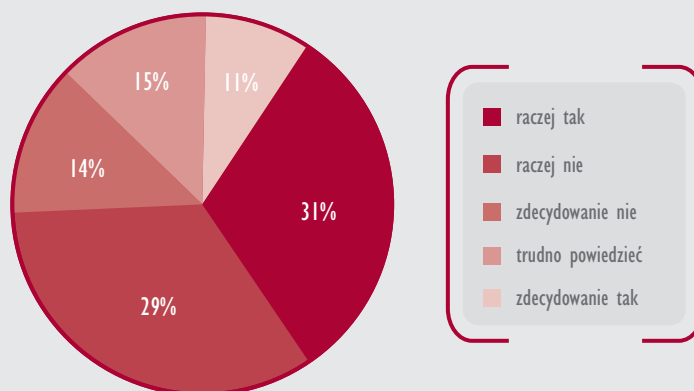
Ogólnie charakteryzując w oparciu o przeprowadzone badania i dokonane analizy porównawcze społeczną aprobatę dla ingerencji w rodzinę z problemem przemocy nad dzieckiem, stwierdzić można, iż:

stosunkowo wysoka społeczna aprobatą dla interwencji w rodzinę z problemem przemocy w stosunku do dziecka (ukazana wcześniej) w dużej części dotyczy pozarestrykcyjnych sposobów owego interweniowania. Interwencja o formalno-restrykcyjnym charakterze cieszy się bowiem stosunkowo niską akceptacją społeczną.

Ukazany profil społecznych preferencji dotyczących interwencji wobec rodzin z problemem przemocy nad dzieckiem znajduje też swoje odbicie w odpowiedziach badanych na temat oceny, w perspektywie sytuacji dziecka i jego ochrony, środków ochrony ofiar przemocy w rodzinie, które wprowadzone zostały przez nowelizację, tj.:

- ▶ odebranie dziecka rodzicom i umieszczenie go w bezpiecznym miejscu,
- ▶ nakaz opuszczenia mieszkania przez sprawcę przemocy,
- ▶ zakaz zbliżania się sprawcy przemocy do określonych osób (do dziecka).

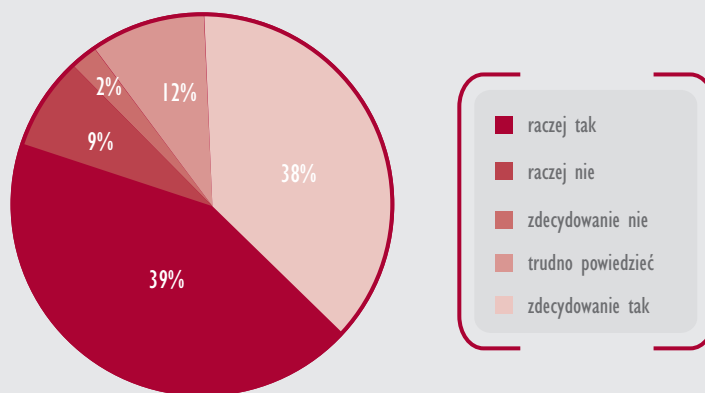
WYKRES 93. Czy Pana(i) zdaniem poniższe działania mogą faktycznie poprawić sytuację dziecka, które doznaje w rodzinie przemocy: odebranie dziecka rodzicom i umieszczenie go w innym bezpiecznym miejscu?

ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011.

W przypadku środka, jakim jest **odebranie dziecka z rodziny**, społeczna ocena jego funkcjonalności była właściwie spolaryzowana. Podobny procent badanych ocenił to rozwiązanie w kategoriach pozytywnych (42%) i negatywnych (43%).

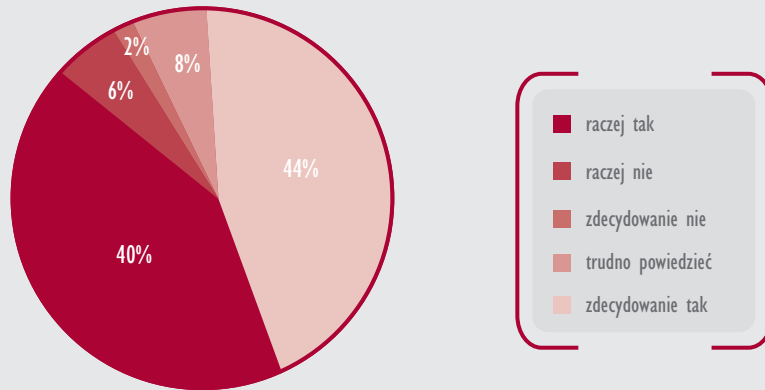
WYKRES 94. Czy Pana(i) zdaniem poniższe działania mogą faktycznie poprawić sytuację dziecka, które doznaje w rodzinie przemocy: nakaz opuszczenia mieszkania przez sprawcę przemocy w rodzinie?

ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011.

Ocena społeczna środka, jakim jest **nakaz opuszczenia mieszkania przez sprawcę przemocy**, była z kolei zdecydowanie pozytywna. Ponad 2/3 badanych (77%), udzielając odpowiedzi „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”, oceniło, iż działanie tego typu może poprawić sytuację dziecka w rodzinie.

WYKRES 95. Czy Pana(i) zdaniem poniższe działania mogą faktycznie poprawić sytuację dziecka, które doznaje w rodzinie przemocy: zakaz zbliżania się sprawcy przemocy do ofiary (dziecka)?

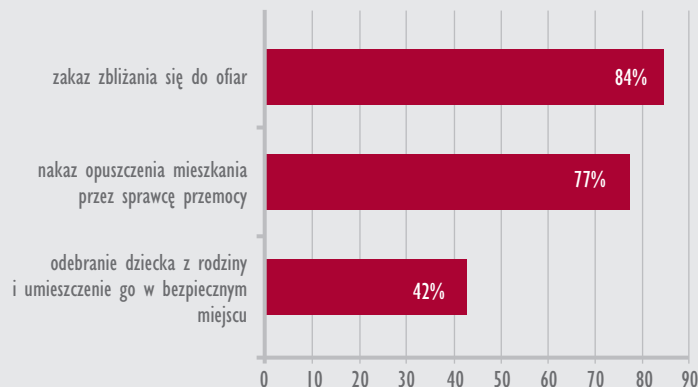

ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011.

Jeszcze wyższą aprobatę społeczną uzyskało działanie wobec problemu przemocy nad dzieckiem w rodzinie w postaci środka, jakim jest **zakaz zbliżania się sprawcy przemocy do określonych osób**. Dominująca większość badanych (84%) wyraziła bowiem jego pozytywną ocenę w perspektywie rozpatrywania sytuacji dziecka jako ofiary przemocy.

Porównując ocenę wszystkich trzech rodzajów działań ochrony dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie, wyraźnie widać najbardziej ostrożne postawy aprobaty dla działania, jakim jest odbieranie dziecka z rodziny. Jednocześnie uzyskany profil wyników jest, jak się wydaje, spójny ze zdaniem opinii społecznej na temat preferowanych działań wobec rodzin z problemem przemocy nad dziećmi, które to wyniki przedstawiono wcześniej.

WYKRES 96. Społeczna aprobatą dla środków ochrony ofiar przemocy w rodzinie (perspektywa ochrony dziecka).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE TNS OBOP DLA RPD 2011.

6.5. Działalność Rzecznika Praw Dziecka w opinii społecznej

Instytucję Rzecznika Praw Dziecka ustanowiono Ustawą z dnia 6 stycznia 2000 roku o Rzeczniku Praw Dziecka. Intencją ustawodawcy była poprawa ochrony praw dziecka określonych w Konstytucji RP, w Konwencji o Prawach Dziecka z 1989 roku oraz w innych przepisach prawa. Wśród tych praw, których ochronę ma zapewniać instytucja Rzecznika Praw Dziecka, wyraźnie wyeksponowane są prawa do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbywaniem oraz innym złym traktowaniem. Rzecznik Praw Dziecka jest więc jednym z niezwykle istotnych podmiotów państwowych działających w obszarze ochrony dzieci przed przemocą w określony ustawowo sposób.

W ostatnich latach systematycznie wzrastała aktywność Rzecznika w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej wobec dziecka widoczna choćby we wzrastającej liczbie oficjalnych wystąpień (generalnych) Rzecznika Praw Dziecka w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie. Wzrost ten był zdecydowany zarówno w wymiarze bezwzględnym, jak i na tle ogólnej liczby wystąpień generalnych Rzecznika.

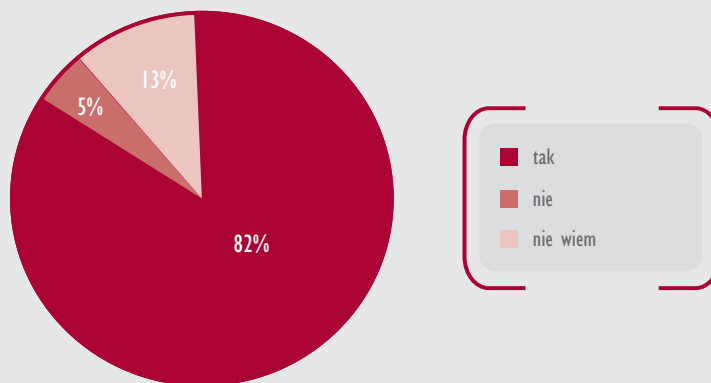
TABELA 9. WYSTĄPIENIA GENERALNE RZECZNIKA PRAW DZIECKA W SPRAWACH DOTYCZĄCYCH PRZEMOCY W RODZINIE W LATACH 2005–2011.

Rok	Liczba wystąpień generalnych ogółem	Liczba wystąpień generalnych dotyczących przemocy wobec dziecka (w rodzinie)
2005	38	2
2006	63	4
2007	67	2
2008	76	5
2009	110	4
2010	117	3
2011 do 30.06.	79	12

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Biorąc pod uwagę merytoryczną działalność Rzecznika Praw Dziecka w obszarze ochrony dzieci przed przemocą (krzywdzeniem), w badaniu opinii społecznej w 2011 roku przez TNS OBOP dla RPD zawarto pytania mające na celu określenie poziomu społecznej świadomości na temat istnienia instytucji Rzecznika Praw Dziecka oraz jego zadań.

Dane uzyskane w badaniu pokazują bardzo wysoki poziom wiedzy w społeczeństwie o istnieniu instytucji RPD.

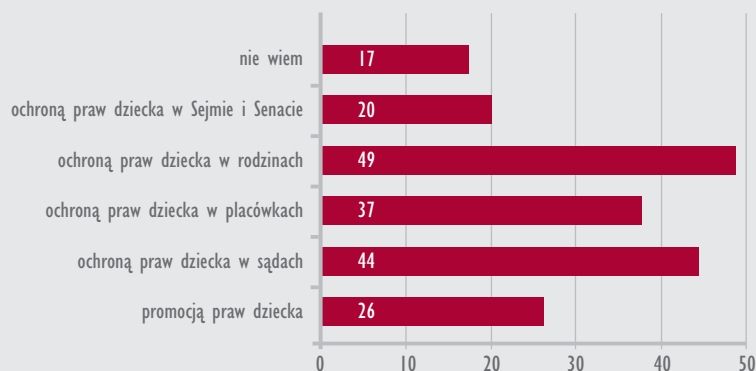
WYKRES 97. CZY W POLSCE ISTNIEJE INSTYTUCJA RZECZNIKA PRAW DZIECKA?

ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011.

Jak widać, ponad 80% badanych wie o istnieniu w Polsce instytucji Rzecznika Praw Dziecka. Wśród osób, które nie miały tej świadomości (18%), znalazły się przede wszystkim: osoby do 20. roku życia oraz po 65. roku życia, mieszkańcy mniejszych miejscowości, osoby z niższym wykształceniem (podstawowym i zawodowym), o niskich dochodach gospodarstwa domowego oraz nieposiadający dzieci.

Obraz świadomości istnienia w Polsce Rzecznika Praw Dziecka jest z pewnością optymistyczny, a tak powszechną wiedzę o istnieniu tej instytucji można chyba zdecydowanie przypisać intensywnej działalności merytorycznej Rzecznika, ale też jego częstym publicznym wypowiedziom w kwestiach ochrony dzieci i ich dobra, organizowanym lub współorganizowanym bądź upowszechnianym kampaniom społecznym dotyczącym dzieci i ich ochrony oraz szerokiemu dostępowi do informacji o istnieniu samej instytucji Rzecznika i o jej charakterze (w tym kilka serwisów internetowych pod auspicjami Biura Rzecznika Praw Dziecka).

W zakresie działań Rzecznika w kategorii jego zadań badani wskazywali na przedstawione im do wyboru odpowiedzi z różną częstotliwością (wykres obrazujący rozkład odpowiedzi poniżej).

WYKRES 98. CZYM PANA(I) ZDANIEM ZAJMUJE SIĘ RZECZNIK PRAW DZIECKA?

ŹRÓDŁO: TNS OBOP DLA RPD, 2011.

Można zauważyć, iż stosunkowo niewiele jest osób, które zupełnie nie orientują się w tym, czym zajmuje się Rzecznik Praw Dziecka – 17% badanych. Pozostali posiadają w tym względzie pewną orientację. Najwięcej badanych (niemal połowa – 49%) wskazało na obszar zadań, jakim jest ochrona praw dziecka w rodzinie, nieco mniej (44%) wskazało też na ochronę praw dziecka w sądach. Ponad 1/3 badanych (37%) wskazała, iż Rzecznik zajmuje się ochroną praw dziecka w placówkach. Dane pokazują, iż najniższy poziom świadomości w zakresie obszaru działania Rzecznika Praw Dziecka dotyczy promocji praw dziecka – 26% oraz ochrony praw dziecka w Sejmie i Senacie – 20%.

Uzyskany obraz wyników wskazuje, iż w opinii społecznej instytucja Rzecznika Praw Dziecka kojarzona jest przede wszystkim z bezpośrednią działalnością interwencyjną w konkretnych przypadkach, a mniej z różnego rodzaju działalnością na poziomie ogólnospołecznym.

6.6. Postawy nauczycieli wobec ustawy nowelizującej

Nauczyciele w różnych warunkach (krajach) spostrzegani są jako wyjątkowo „uprzywilejowana” grupa zawodowa, w kontekście wykrywania i inicjowania działań wobec przypadków przemocy nad dzieckiem w rodzinie. Na tle innych grup zawodowych, nawet takich jak ochrona zdrowia, pomoc społeczna czy Policja, nauczyciele posiadają zarówno szczególne możliwości (codzienny, systematyczny kontakt z szeroką populacją dzieci, znajomość środowisk rodzinnych swych uczniów), jak i kompetencje (znajomość prawidłowych i niepokojących zachowań u dzieci, w tym tych, które mogą wynikać z niewłaściwych warunków środowiskowych – rodzinnych) do pełnienia niezastąpionej roli w identyfikowaniu zarówno dzieci ofiar przemocy w rodzinie, jak i dzieci zagrożonych wystąpieniem przemocy w rodzinie. Co więcej, takie są również oczekiwania społeczne. Opinia publiczna już przed wprowadzeniem w życie nowelizacji, w której określono obowiązek zgłaszania przez m.in. nauczycieli przypadków przemocy w rodzinie, dostrzegała nauczycieli jako grupę społeczną, na której powinien spoczywać obowiązek reagowania poprzez zgłaszanie zidentyfikowanych w praktyce zawodowej przypadków. W badaniach CBOS z 2008 roku aż **92%** badanych wyraziło taką opinię¹⁵⁵.

Z tych względów postawy i kompetencje nauczycieli w zakresie ich aktywnego udziału w działaniach określanych w ustawie nowelizującej w stosunku do przedstawicieli określonych grup zawodowych wydają się być szczególnie istotne. Na mocy ustawy z 10 czerwca 2010 roku nauczyciele oraz pracownicy ochrony zdrowia zostali włączeni do procedury „Niebieskie Karty”, określonej w ustawie jako ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie. Wymienieni przedstawiciele realizują procedurę „Niebieskie Karty” w oparciu o zasadę współpracy i przekazują informacje o pod-

¹⁵⁵ Społeczne przyzwolenie na bicie dzieci, CBOS 2008.

jętych działaniach przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego. Jednocześnie ustawa określa, iż wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” następuje między innymi¹⁵⁶ przez wypełnienie odpowiedniego formularza, w przypadku powzięcia w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny.

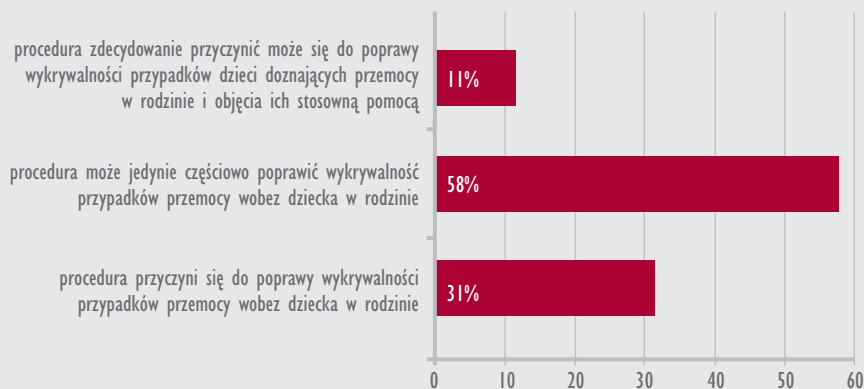
Względy powyższe powodują, iż w świetle analizy społecznych konsekwencji wprowadzenia w życie ustawy nowelizującej należy przyrzeć się postawom nauczycieli w zakresie przeciwdziałania przemocy wobec dziecka w rodzinie, ale także ich kompetencjom w tej mierze. W badaniach uczestniczyło 94 nauczycieli z losowo wybranych szkół funkcjonujących w losowo wybranych 4 gminach, z których dwie były gminami miejskimi, a dwie gminami wiejskimi¹⁵⁷. Badania miały charakter całkowicie anonimowy, odbyły się poprzez wypełnienie przez nauczycieli wybranych szkół kwestionariusza z kilkoma pytaniami.

Postawy nauczycieli wobec ustawy i własnego aktywnego udziału w jej działaniach

Biorąc pod uwagę postawy nauczycieli wobec przeciwdziałania przemocy w stosunku do dziecka w rodzinie, przede wszystkim istotne jest ogólne nastawienie nauczycieli do własnej aktywnej roli w tym obszarze i do faktu włączenia ich do procedury „Niebieskie Karty”.

Wśród badanych nauczycieli akceptacja wprowadzenia procedury i ocena jej przydatności wydaje się być na razie umiarkowana. Jedynie **11%** badanych zgodziło się z twierdzeniem, iż procedura „Niebieskie Karty” wprowadzona do oświaty zdecydowanie przyczynić może się do zwiększenia wykrywalności przypadków dzieci doznających przemocy w rodzinie i objęcia ich stosowną pomocą.

WYKRES 99. OPINIE NAUCZYCIELI NA TEMAT EFEKTYWNOŚCI PROCEDURY „NIEBIESKIE KARTY” WPROWADZONEJ DO OŚWIATY (N=94).

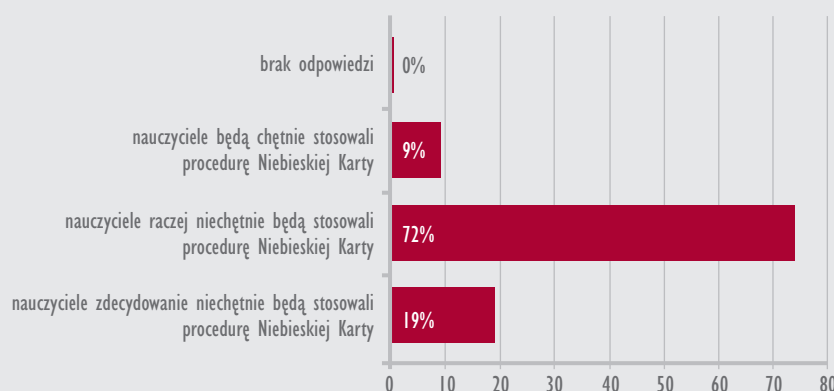
ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

¹⁵⁶ Lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie (art. 1 § 7 ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku).

¹⁵⁷ W badaniach wzięli udział nauczyciele z gmin Celestynów, Józefów (woj. mazowieckie) oraz Chybie i Siemianowice Śląskie (woj. śląskie). Badania zrealizowano w końcu czerwca 2011.

Jednocześnie aż 31% badanych nauczycieli negatywnie ocenia efektywność wprowadzenia ww. procedury do oświaty, wykazując tym samym wobec tej procedury negatywne nastawienie, a 58% badanych nauczycieli uważa tę procedurę jedynie częściowo za przydatną, efektywną. Płynący stąd wniosek o niskiej aprobacie nauczycieli dla wprowadzenia w oświatę procedury „Niebieskie Karty” potwierdzają wyniki w zakresie innego pytania zadanego nauczycielom w zakresie ich opinii na temat gotowości nauczycieli do stosowania procedury „Niebieskie Karty”. Z uzyskanych danych w tej kwestii wynika bowiem, iż **jedynie 9% badanych nauczycieli uważa, iż nauczyciele będą chętnie stosowali procedurę.**

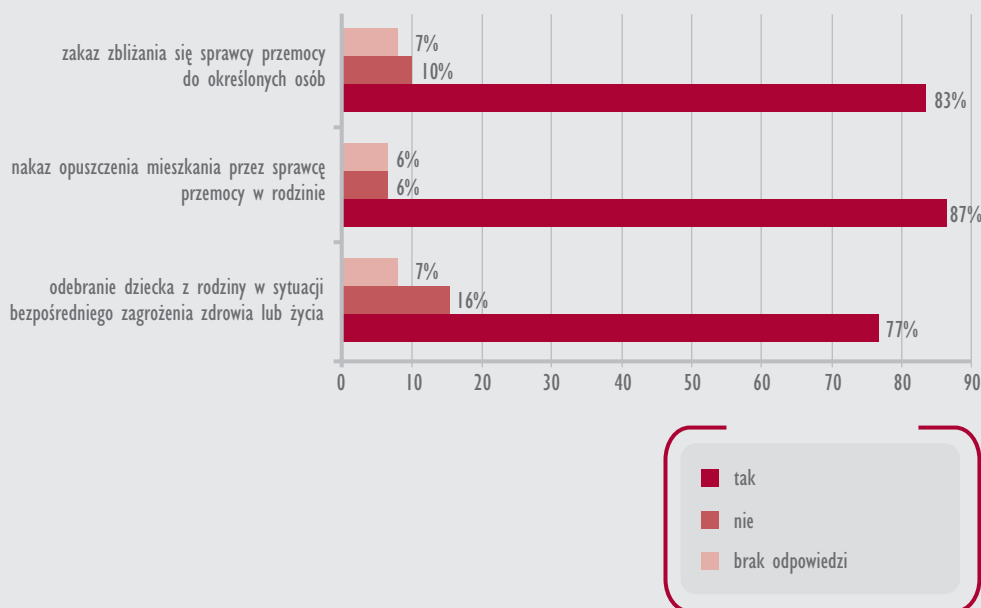
WYKRES 100. NASTAWIENIE NAUCZYCIELI DO STOSOWANIA PROCEDURY „NIEBIESKIE KARTY” W OŚWIACIE (N=94).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

W stosunku do innych działań wobec problemu przemocy nad dzieckiem w rodzinie określanych przez ustawę nowelizującą, zwłaszcza tych, które budziły szczególne zaniepokojenie społeczne, tj.: możliwość odebrania dziecka z rodziny przez określone osoby w sytuacji bezpośredniego zagrożenia jego życia lub zdrowia, nakaz opuszczenia mieszkania przez sprawcę przemocy domowej oraz zakaz zbliżania się sprawcy przemocy w rodzinie do określonych osób, badani nauczyciele wykazali wysoką aprobatę. W zdecydowanej większości uznali, iż środki te mogą poprawić bezpieczeństwo i sytuację dzieci w rodzinach.

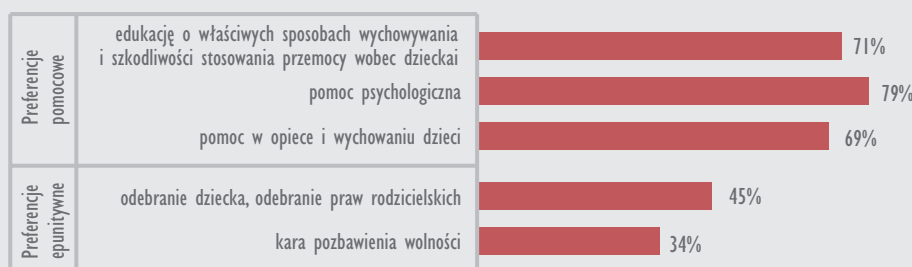
WYKRES 101. OPINIE NAUCZYCIELI DOTYCZĄCE POPRAWY BEZPIECZEŃSTWA DZIECI W RODZINACH POPRZECZ WPROWADZONE ŚRODKI OCHRONY OFIAR PRZEMOCY W RODZINIE (N = 94).

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

W prezentowanych powyżej danych można zauważyć, iż wśród wymienionych i przedstawionych nauczycielom do oceny środków wprowadzonych przez ustawę nowelizującą, najbardziej ostrożna ich aprobata dotyczy odbierania dziecka z rodziny, ale i tak w zdecydowanej większości badani ten środek aprobuje (77%). Ocena środków ochrony ofiar przemocy w rodzinie wprowadzonych przez ustawę, wyrażona przez nauczycieli w perspektywie dziecka wydaje się mieć częściowe uzasadnienie w obrazie preferencji nauczycieli co do działań, jakie powinny być ich zdaniem podejmowane w stosunku do rodziców stosujących przemoc wobec swojego dziecka. Rozkład uzyskanych odpowiedzi na zastosowane pytanie wykazuje bowiem zdecydowaną przewagę preferencji pomocowych nad punitywnymi.

WYKRES 102. PREFERENCJE NAUCZYCIELI DOTYCZĄCE DZIAŁAŃ, JAKIE POWINNY BYĆ PODEJMOWANE WOBEC RODZICÓW STOSUJĄCYCH PRZEMOC WOBEC DZIECKA (N = 94).

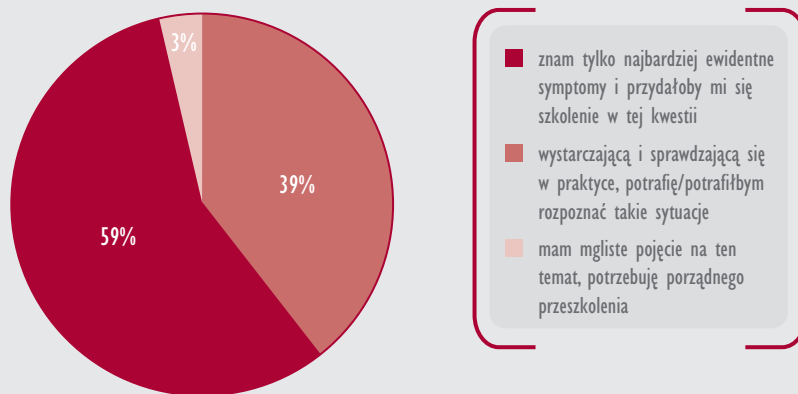

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE

Kompetencje nauczycieli do aktywnego udziału w działaniach na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Z punktu widzenia charakterystyki kompetencji nauczycieli w zakresie ich działań określanych w ustawie z 10 czerwca 2010 roku, na plan pierwszy wysuwają się te, które mają znaczenie w identyfikowaniu w praktyce występowania przypadków dzieci–ofiary przemocy w rodzinie. Z tego względu badanych nauczycieli poproszono o ocenę własnej wiedzy w tym zakresie. Uzyskany obraz odpowiedzi jest raczej mało zadowalający. **Jedynie nieco ponad jedna trzecia badanych nauczycieli (38%) oceniła własną wiedzę na temat identyfikowania dzieci–ofiary przemocy w rodzinie jako wystarczającą i sprawdzającą się w praktyce.** Natomiast zdecydowanie **więcej niż połowa nauczycieli (59%) uznała potrzebę własnego gruntownego przeszkolenia** w tym temacie.

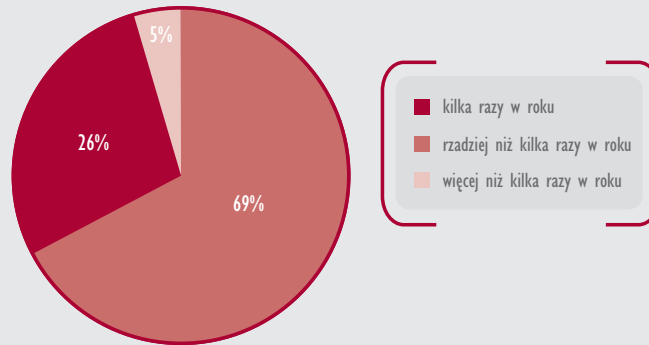
WYKRES 103. JAK OCENIA PAN/I SWOJĄ WIEDZĘ NA TEMAT SYMPTOMÓW ŚWIADCZĄCYCH O TYM, ŻE DZIECKO MOŻE BYĆ OFIARĄ PRZEMOCY W RODZINIE (N = 94)?

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Uzupełnieniem obrazu kompetencji badanych nauczycieli do działania w obszarze przeciwdziałania przemocy wobec dzieci w rodzinie są także faktycznie rozpoznawane przez nich we własnej praktyce zawodowej sytuacje przemocy wobec dziecka w rodzinie. Rozkład deklaracji badanych na temat styczności z przypadkami dzieci doświadczającymi przemocy w rodzinie pokazuje, iż dominująca większość (niemal 70%) uważa, iż spotyka się z takimi sytuacjami rzadziej niż kilka razy w roku. Można ten wynik interpretować między innymi jako spójny z wcześniej ukazanymi niewielkimi kompetencjami w zakresie identyfikacji (wykrywania) przypadków zjawiska.

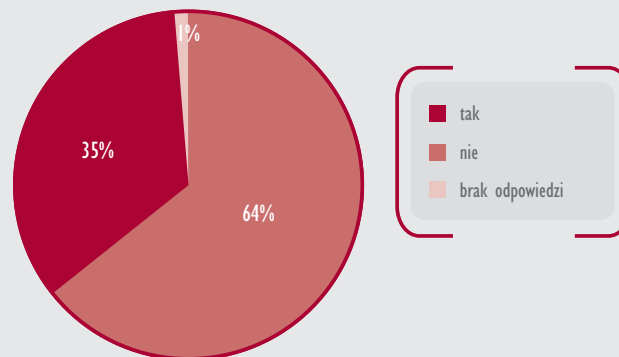
WYKRES 104. JAK CZĘSTO W SWOJEJ PRAKTYCE STYKA SIĘ PAN/I Z PRZYPADKAMI DZIECI DOZNAJĄCYCH PRZEMOCY W RODZINIE (N=94)?

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Najbardziej ewidentną przesłanką wnioskowania o kompetencjach nauczycieli do aktywnego udziału w działaniach na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest ich uczestnictwo w tematycznych szkoleniach. Badani nauczyciele zapytani o udział w szkoleniach, kursach itp. na temat przemocy nad dzieckiem w rodzinie, w zdecydowanej większości (64%) ujawnili brak takich aktywności.

WYKRES 105. CZY BRAŁ/A PAN/I UDZIAŁ W JAKICHŚ SZKOLENIACH, KURSACH, STUDIACH, KTÓRYCH TEMATYKA DOTYCZYŁA PROBLEMU PRZEMOCY WOBEC DZIECKA W RODZINIE (N = 94)?

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE.

Uzyskany obraz odpowiedzi nauczycieli, pozwalający szacować ich kompetencje w zakresie udziału w działaniach wobec przemocy w rodzinie na mocy ustawy nowelizującej, wskazuje na pilną potrzebę objęcia środowiska nauczycieli stosownymi szkoleniami.

WNIOSKI KOŃCOWE I REKOMENDACJE

Podsumowując rezultaty monitoringu funkcjonowania Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw oraz analizę skutków jej obowiązywania po roku od czasu wejście jej w życie 1 sierpnia 2010 roku, które opracowane zostały w perspektywie dziecka-ofiary przemocy w rodzinie, można sformułować poza przedstawionymi już w tekście Raportu wnioskami, kilka poniżej sformułowanych podstawowych konkluzji oraz rekomendacji.

KONKLUZJE

1. Proces wydawania odpowiednich przepisów wykonawczych do ustawy nowelizującej był dość powolny, niektóre z rozporządzeń ukazały się po terminie ustawowym. Jedno z istotnych dla praktyki działania wobec przypadków przemocy w rodzinie rozporządzeń dotyczące procedury „Niebieskie Karty” zostało wydane w 13 miesięcy od wejścia w życie nowelizacji. Przepisy wykonawcze do ustawy nowelizującej jedynie częściowo specyfikują osobę dziecka jako ofiarę przemocy w rodzinie.
2. Działania podmiotów centralnych (ministerstw) były w pierwszym roku obowiązywania nowelizacji ustawy realizowane częściowo. Przede wszystkim widoczne były działania w zakresie promowania świadomości publicznej, działania informacyjne i instruktażowe oraz finansowanie programów realizowanych przez jednostki terytorialne. Nie uzyskano danych dotyczących działań w postaci zlecenia i finansowania ekspertyz, w tym w zakresie występowania problemu przemocy wobec dziecka w rodzinie. W profilu działań realizowanych na poziomie ogólnopolskim zbyt słabo w pierwszym roku obowiązywania nowelizacji widoczne były działania ukierunkowane na problem przemocy nad dzieckiem w rodzinie, choć działania takie rozpoczęto lub realizowano już wcześniej, tj. przed uchwaleniem nowelizacji.
3. Na poziomie regionalnym (wojewódzkim) w pierwszym roku działania ustawy nowelizującej realizowane były działania przede wszystkim w postaci opracowywania materiałów instruktażowych i opracowywania procedur monitorowania zjawiska przemocy w rodzinie, Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz nadzoru na działaniami jednostek terytorialnych. Jednakże specyfikacja osoby dziecka-ofiary przemocy w rodzinie oraz rodziców jako sprawców przemocy nad dzieckiem miała w tych działaniach charakter ograniczony (widoczna była w działaniach nielicznych województw) oraz fragmentaryczny. Podobnie ograniczony i mało satysfakcjonujący charakter z perspektywy dziecka-ofiary przemocy w rodzinie miały działania samorządów wojewódzkich.

Opracowane programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie, programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców w niewystarczającym stopniu ukierunkowane są na dzieci jako ofiary oraz rodziców jako sprawców przemocy. W innych działaniach samorządów wojewódzkich, tj. edukacyjnych, szkoleniowych i finansowych, dzieci-ofiary przemocy domowej jako temat tych działań są uwzględniane, ale w niewielkim stopniu.

4. Jakość i charakter prowadzonych statystyk i danych gromadzonych przez podmioty centralne różnych sektorów w zakresie zjawiska przemocy wobec dzieci w rodzinie pozostawia wiele do życzenia. Dane są ograniczone, niesystematyczne lub często podmioty nie posiadają w ogóle danych ważnych z punktu widzenia analizy i monitorowania problemu przemocy wobec dziecka w rodzinie. Istniejące informacje i systemy danych nie pozwalają więc ani rzetelnie określić zakresu i dynamiki zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie na tle wprowadzenia w życie nowelizacji ustawy, ani też – w związku z tym – wysnuć miarodajnych wniosków dotyczących skutków jej wprowadzenia.
5. Po roku obowiązywania ustawy widoczne wydają się być w pewnych aspektach skutki społeczne jej wprowadzenia oraz jej niektórych działań (promujących świadomość społeczną) w postaci pewnych zmian w postawach społecznych wobec bicia dzieci. Uwidaczniają się tendencje zmniejszania się społecznej aprobaty dla bicia dzieci, wzrasta społeczna świadomość na temat niewłaściwości stosowania w wychowaniu kar cielesnych oraz świadomość bezprawności bicia dzieci. Podniosła się też nieco społeczna aprobata dla ingerencji zewnętrznej w rodzinę w przypadkach krzywdzenia dzieci.
6. Poziom realizacji działań ustawy w jednostkach terytorialnych, jakimi są powiaty i gminy, w pierwszym roku obowiązywania nowelizacji był w pewnym stopniu konsekwencją obrazu działań na wyższych szczeblach. Stosunkowo dynamicznie przebiegał proces realizacji działań o charakterze prawnym (uchwały i tworzenie programów lokalnych), mniej dynamicznie przebiegają inne działania (powoływanie zespołów interdyscyplinarnych, podnoszenie kompetencji osób realizujących działania ustawy). Ukierunkowanie działań lokalnych na problem przemocy wobec dziecka w rodzinie jest słabo widoczne w programach gminnych i powiatowych. Mało satysfakcjonujący wydaje się też być, jak na razie, poziom kompetencji profesjonalistów i służb działających w środowiskach lokalnych w zakresie ochrony dzieci przed przemocą w rodzinie, identyfikowania przypadków zjawiska i wykrywania rodzin ryzyka. Zdecydowanie niewiele działało się dotychczas w środowiskach lokalnych w zakresie realizowania takich zadań ustawy, jak poprawianie kompetencji opiekuńczo-wychowawczych rodziców oraz promowanie i wdrażanie pozytywnych metod wychowawczych.
7. Realizacja standardu współpracy interdyscyplinarnej w postaci powoływania zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych w gminach w zasadzie rozpoczęła się w końcówce pierwszego roku obowiązywania ustawy nowelizującej. Monitorowanie stanu i podnoszenie kompetencji członków zespołów interdyscyplinarnych oraz sposobów ich działania, a także występujących w tej mierze problemów pojawia się jako konieczne zadanie na najbliższe lata.

REKOMENDACJE

- ▶ Sugerowanym rozwiązaniem jest prowadzenie stałego monitoringu skutków ustawy przy wykorzystaniu jednolitej lub podobnej metodologii w kolejnych odstępach czasu. Rok jest zbyt krótkim okresem, aby w zasadniczych parametrach występowania zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie oraz w danych dotyczących podejmowanych działań mogły wystąpić na tyle widoczne zmiany, by na tej podstawie wnioskować o pozytywnych (lub negatywnych) skutkach wprowadzenia ustawy nowelizującej oraz jej funkcjonalności. W ramach sugerowanego, systematycznego monitoringu funkcjonowania ustawy uwagę powinno się zwrócić na analizę rozwoju działalności zespołów interdyscyplinarnych, które – jako podstawowe w świetle ustawy formy działań lokalnych i indywidualnych – obecnie dopiero zaczynają się konstituować. Analiza problemów ich działalności będzie z pewnością podstawowym nurtem wnioskowania i usprawniania działań wobec zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie.
- ▶ Sukcesywne ulepszanie prawa i w konsekwencji – poprawa działań w zakresie przeciwdziałania przemocy nad dzieckiem w rodzinie opiera się na rzetelnym monitorowaniu zjawiska, a ten proces z kolei determinowany jest odpowiednio racjonalnym i sprawnie funkcjonującym systemem gromadzenia odpowiednich danych i sprawozdawczości. Stworzenie takiego racjonalnego systemu wydaje się być w polskich warunkach, w świetle przeprowadzonych analiz, bardzo pilną potrzebą.
- ▶ Dziecko jako ofiara przemocy nie jest pierwszoplanowym adresatem działań i rozwiązań wynikających z ustawy, co przekłada się na słabą specyfikację jego osoby w wielu aktach wykonawczych, w programach wojewódzkich i programach lokalnych. Przemoc w rodzinie sama w sobie jest zjawiskiem złożonym, jeśli jednak rozpatrywać ją z perspektywy dziecka, złożoność zjawiska dodatkowo się potęguje ze względu na bardzo zróżnicowany jego charakter, przyczyny i warunki jego występowania oraz konsekwencje, a także specyficzne sposoby jego ograniczania. Wydaje się, iż jednym aktem – ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie – ustawodawca nie potrafi w wystarczający sposób objąć kompleksowości problemów, które wiążą się z występowaniem przemocy wobec dzieci i przeciwdziałaniem temu zjawisku. W przyszłości, wzorem innych państw, dążyć powinno się do odrębnego aktu prawnego dotyczącego ochrony dzieci przed krzywdzeniem, w którym skumulowane zostałyby nowoczesne przepisy w tym obszarze. Na razie w programach regionalnych i lokalnych powinno się poprawić zakres i jakość specyfikacji dziecka jako ofiary przemocy w rodzinie.
- ▶ Niezwykle istotną kwestią są kompetencje osób realizujących działania ustawy. Przepisy prawa działają w życiu społecznym i znajdują odbicie w sytuacji życiowej konkretnych osób poprzez określone osoby je wykorzystujące, ich postawy i ich kompetencje do odpowiednich działań. Innymi słowy, ustawa działa przez konkretnych ludzi. Z tego względu oraz na tle przeprowadzonego monitoringu należy podkreślić kluczową rolę odpowiednich szkoleń dla osób realizujących działania ustawy i dla innych osób podejmujących w środowiskach lokalnych działania na rzecz ograniczania przemocy wobec dziecka w rodzinie. Jakość i systematyczność takich szkoleń oraz wprowadzenie szkoleń superwizyjnych dla zespołów interdyscyplinarnych wydaje się być kwestią, której nie można odsuwać na drugi plan. Jednocześnie ważne jest, aby szkolenia te treściowo i metodycznie odpowiadały

standardom, które ustanowione powinny być na tle aktualnej wiedzy o zjawisku przemocy wobec dzieci i sposobach jego ograniczania.

- ▶ W praktyce przeciwdziałania przemocy wobec dziecka w rodzinie ważne jest, aby w niektórych aspektach działań funkcjonowały szczegółowe procedury postępowania (diagnoza przypadków, rozpoznawanie ryzyka, zgłaszanie przypadków itp.). Jakkolwiek w monitoringu nie poddano tych kwestii szczegółowej analizie, to jednak uzyskany obraz sytuacji sugeruje potrzebę powstawania centralnych, lecz stosunkowo precyzyjnych, standardów w tym względzie, które wyznaczałyby charakter postępowania i jego jakość w praktyce, a jednocześnie istnienie takich standardów miałyby motywujący do działania charakter dla poszczególnych podmiotów/osób działających na rzecz ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

* * *

Raport Rzecznika Praw Dziecka dotyczący funkcjonowania ustawy nowelizującej ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, ukazując skutki jej wejścia w życie w perspektywie dziecka–ofiary przemocy, nie tyle pokazał istnienie spektakularnie wyrażonych efektów jej obowiązywania, których notabene trudno spodziewać się w szczególnej postaci po roku jej obowiązywania, ale – co ważniejsze i cenniejsze – pozwolił zidentyfikować, stosunkowo szybko po wejściu w życie ustawy, szczególnie istotne potrzeby w zakresie modernizacji kształtu i realizacji różnych działań na rzecz ochrony dzieci pod rządami nowej ustawy.

■ PODZIĘKOWANIE

Część treści Raportu nie powstałoby, gdyby nie życzliwość wielu środowisk i osób. Przychylna postawa i udział w badaniach środowiska kuratorów sądowych, nauczycieli szkół podstawowych oraz ekspertów organizacji zajmujących się tematem – reprezentujących Fundację Dzieci Niczyje i Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia, a także innych osób na terenie gmin i powiatów, biorących udział w wypełnianiu kwestionariuszy czy udzielających informacji, zasługuje na wyrażenie im w tym miejscu serdecznego podziękowania.

ANEKS

Załącznik 1. Środki karne orzekane wobec sprawców przemocy w rodzinie – dane za 2010 rok.

Lp..	Okręgi sądów okręgowych	Środki karne orzekane wobec sprawców przemocy w rodzinie				
		Obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach	Zakaz kontaktowania się z określonymi osobami	Zakaz zbliżania się do określonych osób	Zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu	Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym
	Razem	16	81	26	0	20
1.	Białystok	0	1	0	0	0
2.	Bielsko-Biała	0	2	0	0	0
3.	Bydgoszcz	0	3	0	0	2
4.	Częstochowa	0	0	0	0	0
5.	Elbląg	0	1	1	0	1
6.	Gdańsk	1	6	3	0	0
7.	Gliwice	0	14	1	0	1
8.	Gorzów Wlkp.	0	0	0	0	0
9.	Jelenia Góra	0	0	0	0	0
10.	Kalisz	1	3	0	0	1
11.	Katowice	0	1	0	0	2
12.	Kielce	0	0	3	0	0
13.	Konin	0	2	2	0	0
14.	Koszalin	0	3	0	0	0
15.	Kraków	0	1	2	0	0
16.	Krosno	0	0	0	0	0
17.	Legnica	0	0	1	0	0
18.	Lublin	0	6	0	0	1
19.	Łomża	0	0	0	0	0
20.	Łódź	0	1	1	0	0
21.	Nowy Sącz	1	1	0	0	1
22.	Olsztyn	0	4	0	0	1
23.	Opole	0	0	0	0	0
24.	Ostrołęka	0	1	1	0	0
25.	Piotrków Tryb.	1	1	1	0	0
26.	Płock	1	3	0	0	1
27.	Poznań	2	6	7	0	4
28.	Przemysł	3	3	0	0	2
29.	Radom	0	1	0	0	1
30.	Rzeszów	0	5	0	0	1
31.	Siedlce	0	1	0	0	0
32.	Sieradz	1	1	0	0	0
33.	Słupsk	0	1	1	0	0
34.	Suwałki	0	0	0	0	0
35.	Szczecin	3	2	0	0	0

36.	Świdnica	0	0	0	0	0
37.	Tarnobrzeg	0	0	0	0	0
38.	Tarnów	0	3	0	0	0
39.	Toruń	0	0	0	0	0
40.	Warszawa	0	0	2	0	1
41.	Warszawa–Praga	0	0	0	0	0
42.	Włocławek	2	1	0	0	0
43.	Wrocław	0	2	0	0	0
44.	Zamość	0	0	0	0	0
45.	Zielona Góra	0	1	0	0	0

Załącznik 2. Środki probacyjne orzekane wobec sprawców przemocy w rodzinie – dane za 2010 rok.

	Środki probacyjne orzekane wobec sprawców przemocy w rodzinie								
Lp.	Okręgi sądów okregowych	powstrzymanie się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających	poddanie się leczeniu w szczególności odwykowemu lub rehabilitacyjnemu albo oddziaływaniom terapeutycznym	poddanie się oddziaływaniom terapeutycznym	uczestnictwo w oddziaływaniach korekcyjno– edukacyjnych	powstrzymanie się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach	powstrzymanie się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób	powstrzymanie się od zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób	opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym
	Razem	9449	1914	122	253	170	554	99	279
1.	Białystok	123	29	6	0	9	4	1	7
2.	Bielsko–Biała	216	61	0	1	4	59	0	3
3.	Bydgoszcz	261	61	1	18	12	29	1	21
4.	Częstochowa	244	20	0	0	1	7	0	4
5.	Elbląg	218	29	1	1	2	2	0	8
6.	Gdańsk	343	111	2	2	16	9	4	11
7.	Gliwice	546	50	7	29	3	35	17	17
8.	Gorzów Wlkp.	101	25	4	13	1	3	1	2
9.	Jelenia Góra	136	21	0	1	1	8	0	1
10.	Kalisz	209	41	0	5	1	2	0	2
11.	Katowice	388	40	3	2	1	24	2	14
12.	Kielce	344	33	0	0	5	24	2	6
13.	Konin	76	13	0	0	0	1	0	0
14.	Koszalin	72	17	0	4	0	1	2	2
15.	Kraków	437	47	2	2	6	12	1	17
16.	Krosno	87	45	0	0	7	1	2	0
17.	Legnica	98	24	0	0	0	1	3	6
18.	Lublin	574	158	2	8	20	40	6	11
19.	Łomża	72	8	1	1	0	0	1	6
20.	Łódź	231	81	0	0	3	16	2	8
21.	Nowy Sącz	204	50	2	6	0	5	7	3
22.	Oluszyn	248	92	3	48	0	87	2	23
23.	Opole	191	22	0	3	1	7	1	3
24.	Ostrołęka	99	4	0	0	0	3	0	2
25.	Piotrków Tryb.	210	32	0	0	4	6	0	1
26.	Płock	167	54	15	3	7	11	3	4

27.	Poznań	337		85		3		9		8		18		3		13
28.	Przemyśl	102		13		0		0		2		1		1		3
29.	Radom	558		54		7		0		14		18		8		7
30.	Rzeszów	182		24		0		2		1		1		2		2
31.	Siedlce	188		34		0		2		2		7		1		3
32.	Sieradz	124		18		0		0		0		13		0		3
33.	Słupsk	133		26		2		0		2		5		2		2
34.	Suwałki	103		49		12		28		2		4		0		2
35.	Szczecin	187		73		1		23		2		18		1		10
36.	Świdnica	119		23		0		0		2		4		3		2
37.	Tarnobrzeg	144		12		0		3		15		6		2		6
38.	Tarnów	88		26		1		0		1		6		0		3
39.	Toruń	102		20		44		1		7		14		2		10
40.	Warszawa	99		38		0		1		0		14		6		8
41.	Warszawa—Praga	134		29		0		1		1		5		2		1
42.	Włocławek	70		16		0		0		0		3		0		2
43.	Wrocław	181		66		1		5		3		6		5		9
44.	Zamość	255		32		0		30		3		3		1		1
45.	Zielona Góra	448		108		2		1		1		11		2		10

Załącznik 3. Inne instytucje zastosowane wobec sprawców przemocy w rodzinie – dane za 2010 rok.

Lp.	Okręgi sądów okregowych	Pozostałe dane o instytucjach zastosowanych wobec sprawców przemocy w rodzinie									
		Liczba złożonych przez kuratorów wniosków w trybie art. 12d ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie				Liczba postanowień Sądu na podstawie art. 75 § 1a k.k.	Liczba postanowień Sądu na podstawie art. 160 § 1a k.k.w.	Liczba złożonych wniosków na podstawie art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie			
		Razem	uwzględnione	Nieuwzględnione	Razem			Uwzględnione	niewzględnione	inne	
Razem		372	200	120	70	17	353	138	41	73	
1.	Białystok	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
2.	Bielko-Biała	0	0	0	1	0	0	0	0	0	
3.	Bydgoszcz	0	0	0	1	0	0	0	0	0	
4.	Częstochowa	4	0	1	1	0	0	0	0	0	
5.	Elbląg	2	1	0	2	0	3	2	0	0	
6.	Gdańsk	2	0	0	3	0	4	2	1	0	
7.	Gliwice	7	0	0	5	6	162	40	19	35	
8.	Gorzów Wlkp.	4	3	1	3	0	3	2	0	0	
9.	Jelenia Góra	16	13	3	0	0	60	26	13	21	
10.	Kalisz	2	0	0	1	0	0	0	0	0	
11.	Katowice	2	2	0	1	0	17	15	0	2	
12.	Kielce	5	2	0	1	0	2	2	0	0	
13.	Konin	0	0	0	0	0	2	1	0	0	
14.	Koszalin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
15.	Kraków	19	7	12	8	6	3	1	0	2	
16.	Krosno	11	9	2	0	0	9	6	2	0	
17.	Legnica	17	8	5	0	0	19	8	0	1	
18.	Lublin	50	30	15	2	0	3	1	0	0	
19.	Łomża	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
20.	Łódź	1	0	1	0	0	2	1	0	0	
21.	Nowy Sącz	3	2	0	0	0	0	0	0	0	
22.	Olsztyn	6	5	1	4	1	0	0	0	0	
23.	Opole	0	0	0	2	0	0	0	0	0	
24.	Ostrołęka	0	0	0	0	0	1	1	0	0	
25.	Piotrków Tryb.	2	1	0	3	2	3	3	0	0	
26.	Płock	13	7	6	4	2	1	1	0	0	
27.	Poznań	12	10	2	8	0	7	2	3	2	

28.	Przemyśl	8	3	5	3	0	12	8	0	2
29.	Radom	10	6	3	6	0	0	0	0	0
30.	Rzeszów	51	22	22	2	0	1	0	0	1
31.	Siedlce	3	1	2	1	0	7	2	0	5
32.	Sieradz	37	23	8	1	0	0	0	0	0
33.	Słupsk	2	0	0	0	0	2	0	0	1
34.	Suwałki	0	0	0	1	0	0	0	0	0
35.	Szczecin	0	0	0	0	0	9	6	3	0
36.	Świdnica	0	0	0	2	0	2	0	0	0
37.	Tarnobrzeg	0	0	0	0	0	0	0	0	0
38.	Tarnów	0	0	0	2	0	1	1	0	0
39.	Torun	9	6	2	1	0	3	0	0	1
40.	Warszawa	3	2	1	0	0	0	0	0	0
41.	Warszawa-Praga	1	1	0	0	0	2	0	0	0
42.	Włocławek	0	0	0	0	0	1	1	0	0
43.	Wrocław	8	6	1	0	0	2	2	0	0
44.	Zamość	60	29	26	1	0	0	0	0	0
45.	Zielona Góra	2	1	1	0	0	10	4	0	0

DANE ZAWARTE W TABELI 3 NIE OBEJMUJĄ WYSZCZEGÓLNIONYCH W SPRAWOZDANIACH PREZESÓW SĄDÓW OKRĘGOWYCH ZARZĄDZEŃ O ZWROTCIE WNIOSKU, POSTANOWIEŃ O ZAWIESZENIU POSTĘPOWANIA, POSTANOWIEŃ O ZMIANIE TRYBULI, ILOŚCI SPRAW W TOKU.

Załącznik 4. Inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Samorząd Województwa	Działania realizowane przez:				
	Edukację społeczną, finansowanie programów radiowych i telewizyjnych, zlecenie emisji programów	Opracowywanie, wydawanie informatorów, poradników, baz danych, publikacji	Opracowywanie i realizowanie programów profilaktycznych	Diagnozę sytuacji problemową społeczną	Organizowanie plebiscytów, konkursów, konferencji, seminariów
Śląskiego	— uczestniczyć w kampaniach promujących postawy wolne od przemocy „Dzieciństwo bez przemocy”, „Kocham. Reguję”, „Ogólnopolska kampania na rzecz przeciwdziałania przemocy rodzinie wobec starszych i niepełnosprawnych”, promujące ofertę „Niebieska Linia”	— opracowanie i wydanie na płycie CD informatora „Miejsca pomocy osobom problemem uzależnienia oraz ofiarom i sprawcom przemocy domowej” — prowadzenie Internetowej Bazy Informacyjnej Służb Społecznych	— opracowanie i realizacja Programu profilaktyki i rozwiązywaniu problemów w woj. Śląskim na lata 2011—2015	— opracowanie diagnozy dotyczącej problemu przemocy w rodzinie — opracowanie wyników badań „przemoc wobec osób starszych w woj. opolskim na podstawie informacji z ośrodków pomocy społecznej	Organizowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami dofinansowanie organizacji pozarządowych w realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w ramach konkursu ofert
Opolskiego	— przygotowanie i zlecenie emisji spotu antyprzenocowego w lokalnych mediach — sfinansowanie realizacji przez TVP 4 odcinków programu pt.: „Mur milczenia”, „Niewinnie kląpsy”, „Innym piekło”, „Cierpienie w milczeniu”	— wydanie publikacji pt. „Godne życie — problematyka przemocy ze szczególnym uwzględnieniem osób starszych i niepełnosprawnych		— opracowanie konferencji „Godne życie — problematyka przemocy z uwzględnieniem osób starszych i niepełnosprawnych”	— dofinansowanie w ramach konkursu ofert realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie (PCPR Strzelce Opolskie, POKADNIA przedmatrimonialna i rodzinna Towarzystwa Rozwoju Rodziny w Opolu, TPD w Opolu)
Podlaskiego	— uczestniczenie w ogólnopolskiej kampanii społecznej na rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie wobec Osób Starszych i Niepełnosprawnych	— przekazanie materiałów informacyjnych (2850 ulotek i 350 plakatów) otrzymanych z M P i P S pgr — om. Komendzie Wojewódzkiej Policji, Centrum Ochrony Dziecka i Rodziny, OIK w Białymstoku i Łomży		— zorganizowanie seminarium „Przemoc w rodzinie a przemoc rówieśnicza”	— dotacja dla organizacji pozarządowych (Polskie Stowarzyszenie Pedagogów i Animatorów KLANZA Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie „Droga”, Suwalskie Stowarzyszenie „Wybór”, Kolneńskie Stowarzyszenie „Rodzina”
Świętokrzyskiego				— zlecenie badania „Używanie i postawy wobec środków psychotropowych”, badanie świadomości młodzieży nt. zagrożeń związanych z HIV i AIDS oraz problematyki przemocy na terenie woj. świętokrzyskiego	— organizowanie corocznie Plebiscytu „Świętokrzyski Anioł Dobroci” — promowanie i wyróżnianie pracowników i instytucji zaangażowanych w działania na rzecz ubogich, patologicznych i zagrożonych wykluczeniem społecznym rodzin

Mazowieckiego		— utworzenie na stronie Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej Zakładki „przemoc w rodzinie”	— zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie podejmowane są w ramach realizacji Wojewódzkiego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	— zorganizowanie seminarium Mazowieckie Partnerstwo na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie Współorganizowanie konferencji „Razem wobec przemocy w rodzinie”	
Małopolskiego	— udział w ogólnopolskiej kampanii społecznej „Wstępuj się w osoby starsze i niepełnosprawne”	— dystrybuowanie materiałów informacyjno— edukacyjnych, poradników nt. zjawiska przemocy w rodzinie		— organizowanie konkursu na najlepszą koalicję działającą w ramach projektu „Przeciw przemocy — Budowanie lokalnych koalicji — Interwencja w przemocy domowej” (wygrała koalicja powiatu suskiego „Uwolnić myślenie”, gminną koalicją roku 2010 została koalicja w Bzreszczach	
Łódzkiego	— udział w kampanii „Mądrzy rodzice” — Wojewódzka kampania społeczna na rzecz wzmacniania rodziny — woj. łódzkie 2010—2011 — wyprodukowanie i sfinansowanie programów edukacyjnych: 7 odcinków programu „Nie pozwól na to”, 10 odcinków programu „Na zakręcie”, 20 audycji „Walczyć. Uwolnij się. Żyć”, 15 audycji „Bez nałogów. Bez przemocy”			— zorganizowanie konferencji „Przemoc seksualna wobec dzieci”	— w 2010r. żadna organizacja pozarządowa nie złożyła wniosku o dofinansowanie
Lubuskiego	— udział w kampanii „Żyć dotyk” — udział w kampanii społeczno— informacyjnej „Postaw na rodzinę” (udział 680 osób) — udział w kampanii „16 Dni Akcji Przeciwko Przemocy ze względu na Płeć” (200 osób)	— wydanie broszury zawierającej bazę instytucji udzielających pomocy w rodzinie w woj. lubuskim — wydanie i dystrybuowanie informatora „Jak się skutecznie bronić? Bezpieczeństwo lubuskich kobiet”			— współpraca z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami działającymi w sferze działalności pozarządowej, ogłaszanie otwartych konkursów ofert na realizację w formie wspierania zadań publicznych. W 2010 r. przeznaczenie środków finansowych na przeprowadzenie 70 godzin specjalistycznych warsztatów dla pracowników OIK w celu wypracowania wielkopolskiego modelu pracy ze sprawcą przemocy
Wielkopolskiego	— udział w kampanii „Żyć dotyk”			— „Przemoc — problem i wyzwanie”	

Pomorskiego								— dofinansowanie realizacji przez Centrum Praw Kobiet Oddział w Gdańsku programu Słaczka — program coachingowy oraz poradnictwo prawne dla kobiet doświadczających przemocy (6 000 zł) — dofinansowanie programu realizowanego przez Gdańskie Stowarzyszenie Pedagogów Praktyków pt. „Profilaktyka marginalizacji rodziny dysfunkcyjnej, będącej w kryzysie na tle problemów przemocy i uzależnienia od alkoholu (3 100 zł) — dofinansowanie realizowanego przez stowarzyszenie Współpracy Kobiet NEWW—Polska programu „Rozwój, jako początek życia w godności i szacunku dla samej siebie — warsztaty psychologiczne dla kobiet, które zdecydowały się na rozwód z powodu uzależnienia męża lub przemocy domowej (4 996 zł) — dofinansowanie realizowanych przez Stowarzyszenie Integracji Społecznej Klub Abstynenta Przyszłość programu „Przemocy — STOP! Warsztaty psychologiczne dla ofiar przemocy” (128 270 zł EFS — 85%)
Lubelskiego							— zorganizowanie konferencji „Razem bez przemocy — lokalny system wsparcia dla osób krzywdzonych: — współorganizowanie z Kuratorium oświaty konferencji „Zapobieganie problemowi wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży „Żył dotyk” — zorganizowanie konferencji „Przemoc domowa wobec osób starszych” — zorganizowanie konferencji „Przemoc wobec osób niepełnosprawnych i przewlekłe chorych somatycznie”	
Zachodniopomorskiego	— współpracowanie z Prokuraturą Olgęgową podczas „Tygodnia Pomocy Ofiarom Przestępstw”	— wydanie poradnika tworzenia i prowadzenia gminnych zespołów interdyscyplinarnych pt. „Zintegrowane działania wobec przemocy w rodzinie						
Dolnośląskiego							— dofinansowanie prowadzenia programów terapeutycznych dla ofiar przemocy oraz programu korekcyjno—terapeutycznego dla sprawców przemocy realizowanych przez Stowarzyszenie Pomocy dla Osób w Sytuacji Kryzysowej „Interwencja” — dofinansowanie i zorganizowanie polsko—niemieckich warsztatów pt. „Dziecko, jako podmiot w konfliktach rodzinnych” — dofinansowanie 6 szkoleń i programu „Sprawiedliwość naprawcza, jako droga przygotowania do życia w rodzinie na wolności” podmiot — Wrocławskie Towarzystwo Opieki nad Więźniami	
Kujawsko—pomorskiego	— działalność Rzecznika Praw Ofiar — prowadzenie kampanii społecznych na temat skutecznych sposobów zwalczania przestępczości i patologii społecznych	— prace nad uruchomieniem regionalnej strony internetowej poświęconej projektowi Kujawsko—Pomorska Niebieska Sieć	— realizacja kujawsko—pomorskiego programu dla sprawców przemocy według modułu „Duluth” od 2002r.	— diagnoza zjawiska patologii w rodzinie				
Podkarpackiego	Brak informacji							
Warmińsko—mazurskiego	Brak informacji							

Załącznik 5. Szkolenia dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Urząd Marszałkowski Województwa	Nazwa szkolenia	Grupy zawodowe	Liczba beneficjentów	Inne informacje
Świętokrzyskiego w Kielcach	„Praca z rodziną”	— pracownicy socjalni, pracownicy powiatowych centrów pomocy rodzinie, pracownicy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej i Zdrowotnej, pedagodzy, policjanci, kuratorzy sądowi, członkowie Gminnych Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	Razem: 414 osób	
	„Tworzenie Zespołów Interdyscyplinarnych do spraw przeciwdziałania przemocy w rodzinie na poziomie powiatów i gmin”			
	„Przemoc domowa – diagnoza i praca z rodziną”			
	„Wyzwania roku 2011 – zalecenia dla projektów systemowych, przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, piecza zastępcza”			
Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie	„Tworzenie i funkcjonowanie Zespołów Interdyscyplinarnych na rzecz aktywnej integracji”	— pracownicy socjalni, policjanci, pedagodzy, kuratorzy sądowi, terapeuti, pielęgniarzki, członkowie gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych	239 osób	Koszt 255 600 zł
	„Wsparcie merytoryczne utworzonych w 2009r. na Tereni Warmii i Mazur Zespołów Interdyscyplinarnych”	— pracownicy socjalni, policjanci, pedagodzy, kuratorzy sądowi, terapeuti, pielęgniarzki, członkowie gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych	147 osób	127 760 zł
	„Praca w interdyscyplinarnych zespołach do spraw przeciwdziałania przemocy w rodzinie”	— pracownicy socjalni, policjanci, pedagodzy, kuratorzy sądowi, terapeuti, pielęgniarzki, członkowie gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, strażnicy miejscy	60 osób Razem: 446	20 624 zł (koszty samorządu)
	„Interwencja socjalna i psychologiczna w kryzysowej sytuacji rodziny”	— pracownicy i wolontariusze instytucji pomocy i integracji społecznej	brak informacji	128 270 zł (z EFS 85%)
Pomorskiego w Gdańsku	„Pomoc psychologiczna w kryzysie”	— pracownicy i wolontariusze instytucji pomocy i integracji społecznej	brak informacji	48 700 zł (85% z EFS)
	„Gminne Komisje Rozwiązywania Problemów Alkoholowych – Szkolenie Podstawowe”	członkowie Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	brak informacji	
	„Praca Zespołów Interdyscyplinarnych w świetle nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie”	— kuratorzy powiatu solidskiego	brak informacji	
	Cykl szkoleń z zakresu pracy metodą lokalnych Zespołów Interdyscyplinarnych w ramach projektu „Bądź Aktywny. Bądź Najlepszy. Szkolenia oraz specjalistyczne doradztwo dla kadr instytucji pomocy społecznej”	— pracownicy socjalni	brak informacji	
Mazowieckiego w Warszawie	„Przemoc, diagnoza, interwencja, pomoc”	— kuratorzy sądowi, policjanci, pedagodzy, pielęgniarzki środowiskowe	brak informacji	
	„Cykl warsztatów związany z tworzeniem na terenie gminy lokalnych zespołów interdyscyplinarnych”			
	Szkolenia dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie	— pracownicy pierwszego kontaktu: policjanci, pracownicy socjalni, pracownicy ochrony zdrowia, sądów, edukacji, pracownicy gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych	brak informacji	
	„Działania profilaktyki zintegrowanej przeciw przemocy”		27	
Małopolskiego w Krakowie	„Przemoc w Internecie”		26	
	„Podejście skoncentrowane na rozwiązaniach”		16	
	„Pierwszy kontakt z osobami doświadczającymi przemocy domowej”		37	
	„Ochrona prawna jednostek przed zjawiskiem przemocy w rodzinie”		38	
	„Podstawy prawne przeciwdziałania przemocy w rodzinie”		22	
	„Zarządzanie koalicjami przeciw przemocy”		18	
	„Przemoc wobec dzieci – rola pracownika socjalnego w rozpoznawaniu zjawiska przemocy i szybkiej interwencji”		73	
	„Praca socjalna z rodziną wieloprogową”		20	
	„Procedura pracy ze sprawcą przemocy”		62	
	„Warsztatowe zajęcia konsultacyjne –superwizyjne dla osób pracujących ze sprawcami przemocy”		31	
	„Dokształcanie pracy socjalnej z rodziną wieloprogową”		13	
	„Przeciw przemocy. Budowanie lokalnych koalicji – interwencje w przemocy domowej”		315	
	„Procedura pracy ze sprawcą przemocy – doskonalenie umiejętności prowadzenia zajęć korekcyjno–edukacyjnych		17	
			Razem: 565	

Łódzkiego w Łodzi	„Przeciwdziałanie przemocy wobec osób starszych i niepełnosprawnych „Bezpieczeństwo w szkole” – warsztaty szkoleniowe VII edycja „Ochrona wizerunku dziecka”	– pracownicy domów pomocy społecznej, pielęgniarki środowiskowe – pracownicy oświaty, pracownicy OHP, instruktorzy ZHP, policjanci – dyrektorzy placówek opiekuńczo – wychowawczych i ośrodków adopcyjno – opiekuńczych	Brak informacji
	„Żyły dylek. Wykorzystywanie dzieci na tle seksualnym – ofiary i sprawcy”	– pedagogzy szkolni, policjanci, kuratorzy sądowi	Brak informacji
	„Nowe wyzwania dla samorządów w świetle nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie”	– dyrektorzy, kierownicy p c p r, mops, MOPR w Łodzi	Brak informacji
	„Mądry rodzice – Wojewódzka kampania społeczna na rzecz wzmocnienia rodziny”	– kuratorzy zawodowi, sędziowie, terapeuci, psychologzy, pedagogzy, pracownicy socjalni	Brak informacji
	W latach 2009–2010 przeprowadzono 8 szkoleń Tematyka dotyczyła: – budowania gminnych programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie – tworzenia lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy domowej – powstawania zespołów interdyscyplinarnych	– pedagogzy, psycholodzy, pracownicy socjalni, kuratorzy sądowi, policjanci, przedstawiciele służby zdrowia, pracownicy ośrodków wsparcia i interwencji kryzysowej, członkowie gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych	259
Lubuskiego w Zielonej Górze	W ramach projektu systemowego: „Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej w woj. lubuskim”	– pracownicy pomocy społecznej i placówek opiekuńczo – wychowawczych	62
	Poddziałanie 7.1.3 Podnoszenie Kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej w latach 2009–2010r.		Razem: 321
	Tematyka szkoleń dotyczyła: – pomocy socjalnej dla rodzin, w których występuje problem przemocy – podnoszenia kompetencji w pracy opiekuńczo – wychowawczej		110
	„Rola i zadania ośrodków pomocy społecznej w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie”	– pracownicy p c p r, o p s i innych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej	215
	W ramach projektu systemowego pt. „Szkolenie i doradztwo podnoszące kwalifikacje pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej” „Zespół interdyscyplinarny” „Pomoc ofiarom przestępstw” „Mediacje rodzinne” „Asystent rodziny”	– pracownicy p c p r, o p s – pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, pedagogzy, pielęgniarki środowiskowe, kuratorzy sądowi, psychologzy, policjanci, pracownicy domów pomocy społecznej, placówek opiekuńczo – wychowawczych, wolontariusze – pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, pedagogzy, pielęgniarki środowiskowe, kuratorzy sądowi, psychologzy, policjanci, pracownicy domów pomocy społecznej, placówek opiekuńczo – wychowawczych, wolontariusze	200 Razem: 525
Dolnośląskiego we Wrocławiu	„Praca z rodziną ze specyficznymi problemami – przemoc w rodzinie”	– pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, pedagogzy, pielęgniarki środowiskowe, kuratorzy sądowi, psychologzy, policjanci, pracownicy domów pomocy społecznej, placówek opiekuńczo – wychowawczych, wolontariusze	60 Koszt: 13 900 zł
	„Praca z rodziną ze specyficznymi problemami – rodzina w sytuacji rozvodu”	– pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, pedagogzy, pielęgniarki środowiskowe, kuratorzy sądowi, psychologzy, policjanci, pracownicy domów pomocy społecznej, placówek opiekuńczo – wychowawczych, wolontariusze	40 56 686 zł
	„Praca z rodziną ze specyficznymi problemami – molestowanie seksualne”	– pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, pedagogzy, pielęgniarki środowiskowe, kuratorzy sądowi, psychologzy, policjanci, pracownicy domów pomocy społecznej, placówek opiekuńczo – wychowawczych, wolontariusze	39 13 000 zł
	„Praca z rodziną ze specyficznymi problemami – przemoc w rodzinie”	– pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, pedagogzy, pielęgniarki środowiskowe, kuratorzy sądowi, psychologzy, policjanci, pracownicy domów pomocy społecznej, placówek opiekuńczo – wychowawczych, wolontariusze	40 13 000 zł
	„Najnowsze uregulowania prawne w kontekście przeciwdziałania przemocy w rodzinie”	– pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, pedagogzy, pielęgniarki środowiskowe, kuratorzy sądowi, psychologzy, policjanci, pracownicy domów pomocy społecznej, placówek opiekuńczo – wychowawczych, wolontariusze, pracownicy publicznych służb zatrudnienia, pracownicy domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży	39 16 000 zł
			79 32 400 zł
			Razem: 297

Wielkopolskiego w Poznaniu	W ramach projektu systemowego pt. „Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej w Wielkopolsce” „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie” „Praca z rodziną dysfunkcyjną”	— pracownicy pierwszego kontaktu	199	Współfinansowane z EFES
	„Budowanie Wielkopolskiego modelu pracy ze sprawcą przemocy”	— pracownicy pierwszego kontaktu — pracownicy ośrodków interwencji kryzysowej	110	
	W ramach projektu systemowego „Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej w województwie opolskim” zorganizowano szkolenie: „Problem wykorzystywania seksualnego w rodzinie” W ramach projektu „Opolskie Przeciw Przemocy” zorganizowano szkolenie: „Praca z ofiarami przemocy ze szczególnym uwzględnieniem osób starszych i niepełnosprawnych” „Sytuacja prawna ofiar przemocy — nowe obowiązki administracji publicznej”	— pracownicy p c p r, o p s, policji, pedagogzy szkolni, kuratorzy sądowi	30 Razem: 339	
Opolskiego w Opolu		Brak informacji	38	Środki własne Samorządu Województwa
Podkarpackiego w Rzeszowie	— szkolenia dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie były realizowane w ramach projektu systemowego 7.1.3. POKL przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie	Brak informacji	Brak informacji	Brak informacji
	Szkolenia dotyczą: — stosowania procedury „Niebieska karta” — przemocy wobec dzieci — pracy z ofiarami i sprawcami przemocy w rodzinie — tworzenia i funkcjonowania zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy W ramach projektu systemowego pt. „Kształcenie i doradztwo dla kadr pomocy i integracji społecznej województwa śląskiego” szkolenia dotyczące: przemocy seksualnej wobec dzieci, pracy z ofiarą i sprawcą przemocy, funkcjonowania zespołów interdyscyplinarnych, treningu zastępowania agresji	— pracownicy socjalni, pracownicy sądów, edukacji, organizacji pozarządowych, członkowie gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych Brak informacji	Brak informacji	
Śląskiego w Katowicach		— pracownicy pomocy społecznej, oświaty, lecznictwa odwykowego, kuratorzy sądowi, policja, organizacji pozarządowych — pracownicy o p s i p c p r	80	
Zachodniopomorskiego w Szczecinie	— Szkolenia (2) „Zły dotyk — rozpoznawanie i interwencja w przypadku wykorzystywania seksualnego dzieci” — Szkolenie „Dziecko krzywdzone — interwencja i pomoc”	—pracownicy żłobków i przedszkoli — policjanci	Brak informacji Brak informacji	Współfinansowane z EFES
	W ramach projektu systemowego „Profesjonalne kadry — lepsze jutro” zorganizowanie cyklu edukacyjnego pt. „Zespoły interdyscyplinarne, tworzenie i funkcjonowanie” „Pomoc osobom doświadczającym przemocy w rodzinie i ofiarom handlu ludźmi— zadania i współdziałanie służb w ramach zespołów interdyscyplinarnych”. „Program pomocy dla sprawców przemocy w rodzinie według modelu dluh” Szkolenie dotyczące nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.	— trenerzy — liderzy niebieskiej sieci	18 edycji 300 I edycja 30 I edycja 35 Razem: 365	
Kujawsko-pomorskiego w Toruniu				Łącznie wydano 46 200 zł

Biblioteka RPD

Przemoc wobec rodziny jest jednym z najbardziej dramatycznych problemów społecznych, wymagających podejmowania systemowych środków zaradczych o charakterze ogólnokrajowym, lokalnym oraz indywidualnym.

Jednym z priorytetów mojej działalności jako konstytucyjnego organu ochrony praw dziecka jest objęcie szczególną troską dziecka będącego ofiarą przemocy, także w rodzinie.

Na przestrzeni lat 2008–2011 podejmowałem szereg działań na rzecz zabezpieczenia małoletnich przed krzywdzeniem, między innymi występowałem do właściwych ministrów, w szczególności wskazując na brak wspólnego systemu koordynacji i współpracy wszystkich instytucji oraz organizacji zajmujących się problem przemocy w rodzinie. Zwracałem uwagę na konieczność wdrożenia systemowego planu przeciwdziałania przemocy jako podstawowego warunku, umożliwiającego skuteczne zagwarantowanie ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

W związku z powyższym, nie może budzić wątpliwości, iż uchwalenie Ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 125, poz. 842), w której pracach legislacyjnych aktywnie uczestniczyłem, przyjąłem z ogromną radością i satysfakcją, wierząc, iż realizacja jej założeń przyczyni się do zagwarantowania skuteczniejszej ochrony dzieci przed przemocą w środowisku domowym.

